This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

B 1,086,085

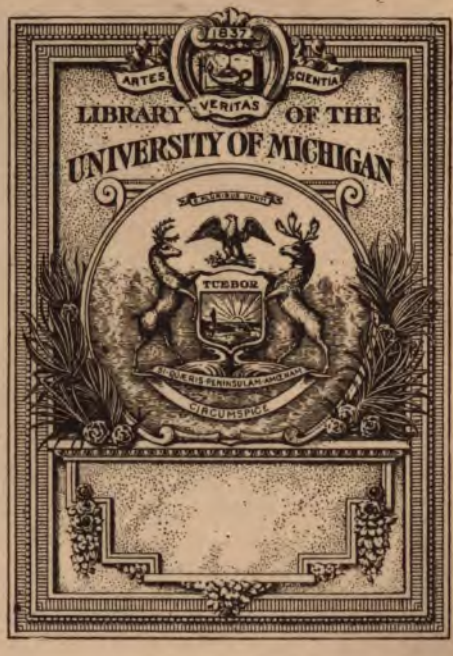
1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

DJ
3
.H67

WERKEN

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP,

GEVESTIGD

TE UTRECHT.

NIEUWE REEKS.

N°. 38.

BRIEVEN

AAN

R. M. VAN GOENS

EN

ONUITGEGEVEN STUKKEN HEM BETREFFENDE.

Ie Deel.

WERKEN VAN HET HISTORISCH GENOOTSCHAP,

GEVESTIGD TE UTRECHT.

NIEUWE SERIE N°. 38.

UTRECHT,
KEMINK & ZOON.
1884.

BRIEVEN

AAN

R. M. VAN GOENS

EN

ONUITGEGEVEN STUKKEN HEM BETREFFENDE.

Ie Deel.

WERKEN VAN HET HISTORISCH GENOOTSCHAP,

GEVESTIGD TE UTRECHT.

NIEUWE SERIE N°. 38.

UTRECHT,
KEMINK & ZOON.
1884.

508
MAR 17 1919
949.2
H67w

BRIEVEN

AAN

R. M. VAN GOENS

EN

ONUITGEGEVEN STUKKEN HEM BETREFFENDE.

I^e Deel.

WERKEN VAN HET HISTORISCH GENOOTSCHAP,
GEVESTIGD TE UTRECHT.

NIEUWE SERIE N°. 38.

UTRECHT,
KEMINK & ZOON.
1884.

Het Historisch Genootschap heeft mij de gelegenheid verschaft een sints lang gekoesterden wensch te vervullen, door de uitgave der belangrijkste stukken uit de schriftelijke nalatenschap van van Goens, die in de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage berust. Ik mag dit eerste deel niet laten verschijnen zonder een woord van dank aan het Bestuur van het Genootschap en niet het minst aan zijnen hooggeachten Voorzitter Dr. W. G. Brill, die met zijne bekende en niet genoeg te roemen hulpvaardigheid mij in mijnen arbeid heeft bijgestaan. Het moeielijkste en meest tijdroovende deel der taak is door hem verricht, aan hem heeft de lezer de Hollandsche vertaling der Italiaansche en Spaansche stukken te danken. De betuiging mijner erkentelijkheid voor zijnen bijstand zal zeker weerklank vinden bij allen die deze verzameling raadplegen.

Bij de rangschikking der schriftelijke nalatenschap van van Goens, hebben wij gemeend drie verschillende tijdperken in 's mans leven te moeten onderscheiden, die elk op zich zelf een afgesloten geheel vormen. Het eerste tijdperk van 1748 *tot* 1776 *omvat de jeugd, den studententijd en het professoraat van van Goens. Het tweede, van* 1776 *tot* 1786, *zijne staatkundige loopbaan, eerst als lid der Utrechtsche Vroedschap, later als ambteloos burger te 's Gravenhage. Het derde eindelijk van* 1786 *tot* 1810 *zijn vrijwillige ballingschap en zwervend leven in het buitenland.*

Vooraf hebben wij, als inleiding op al wat verder zal volgen, van Goens aanteekeningen omtrent zijn eigen levensloop, op verschillende tijden te boek gesteld, laten afdruk-

367021

ken. Het eerste stuk gedagteekend 21 *Juli* 1789, *was bestemd voor Lord Dover (Sir Joseph Yorke), voormalig gezant van Engeland bij de Republiek der Vereenigde Gewesten. Het bijvoegsel is gedagteekend* 6 *Juni* 1796 *en werd aan Pitt gezonden, terwijl het Post-Scriptum in* 1797 *is opgesteld, althans in dat jaar aan Lord Auckland ter hand werd gesteld door Elliot, Engelsch gevolmachtigd minister te Dresden.*

Het eerste gedeelte van deze „Memorandums of my life" is, in het Hollandsch vertaald, uitgegeven door het Provinciaal Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant (Handelingen 1867), *met een voorrede en aanteekeningen van H. W. F. Tydeman, predikant te Roozendaal.*

Het tweede gedeelte is, zoover mij bekend is, nimmer uitgegeven en schijnt zelfs onbekend te zijn gebleven aan Mr. B. ten Brink, schrijver der Levensbeschrijving van van Goens.

De brieven, die in dit deel zijn opgenomen, hebben bijna alle betrekking op den letterkundigen arbeid van van Goens. Wellicht zullen zij de algemeene belangstelling minder prikkelen, dan de stukken van staatkundigen aard uit het volgend tijdperk, die in een tweeden bundel het licht zullen zien. Toch mochten zij — naar wij meenden — niet ongedrukt blijven. Voor de beoordeeling van den merkwaardigen man, aan wien zij gericht zijn of uit wiens pen zij vloeiden, zijn zij niet alleen onmisbaar; maar ook leveren zij menige belangrijke bijdrage voor de kennis der Nederlandsche Maatschappij in de laatste helft der vorige eeuw, vooral ten opzichte harer letterkundige en wijsgeerige ontwikkeling.

Het zal overbodig zijn hen, die dezen bundel raadplegen, te verwijzen naar de reeds hierboven aangehaalde Levensbeschrijving van R. M. van Goens door Mr. B. ten Brink. Ieder die in van Goens en zijnen tijd belangstelt, kent ongetwijfeld dezen voortreffelijken en nauwkeurigen arbeid, door het Provinciaal Utrechtsch Genootschap met goud bekroond.

Naar aanleiding vooral van dit boek schreef ik in de Gids van 1878 *twee artikelen over van Goens. Mocht de nadere kennisneming van de groote menigte stukken en bescheiden, met welker uitgave ik mij thans bezig houd, mij op sommige oordeelvellingen destijds uitgesproken doen terugkomen, dan hoop ik bij het verschijnen der volgende deelen de gelegenheid te vinden mij daaromtrent breedvoeriger uit te laten. Voor alsnog wensch ik alleen te verklaren, dat de indruk dien van Goens persoon en karakter destijds op mij maakten, in hoofdzaak dezelfde is gebleven. In dezen bundel intusschen zal de lezer nog slechts de ontwikkeling der veelzijdige talenten van den jeugdigen Hoogleeraar kunnen gadeslaan. Eerst uit de volgende deelen zal hij kunnen opmaken, waaraan het te wijten is geweest, dat die talenten voor een groot deel onvruchtbaar zijn gebleven.*

De bekende staatsman en lid der Staten Generaal, Jr. D. F. van Alphen, geb. 30 *Aug.* 1774, *overleden* 15 *Oct.* 1840, *bloedverwant van van Goens, had het voornemen opgevat enkele stukken van de hand van van Goens uit te geven onder den titel Mélanges de philosophie chrétienne tirés des MSS. de v. G. Als voorrede had hij in December* 1815 *in enkele bladzijden zijn oordeel over den schrijver samengevat. De uitgave bleef echter achterwege. Wij twijfelen er niet aan, of deze korte karakterschets van een zoo bekwame hand zal den lezers welkom zijn en laten die daarom hier volgen. Wij danken de kennismaking met dit stuk aan de vriendelijkheid van Jhr. F. E. M. van Alphen, lid van den Raad van State, die de betuiging onzer erkentelijkheid voor zijne heusche mededeeling wel zal willen aanvaarden.*

MR. W. H. DE BEAUFORT.

Que dirai-je de l'auteur de ces mélanges, autrefois l'objet d'une admiration universelle, depuis d'une haine sans exemple et à la fin d'un oubli total?

Auteur à 13 et Professeur à 17 ans, il brilla dans sa jeunesse d'un éclat plus qu'ordinaire; littérateur savant, critique d'un goût très pur, homme de droit très estimé, politique lumineux, moraliste profond, il réunit tous les genres d'étude: il étudia la Médecine par goût en fit la pratique par philanthropie; écrivit correctement le latin, l'Hollandais, l'Allemand et le Français et l'Anglais; en un mot il épuisa toutes les sciences connues, et ne le fit que pour les mettre en rapport et pour les soumettre toutes à la Philosophie Chrétienne; ce fut la religion de son coeur qu'il embrassa par conviction et encor plus par sentiment.

Célèbre par une érudition immense et précoce, par la force de son raisonnement, par son infatigable activité autant que par l'énergie de son caractère, il commença sa carrière politique dans un tems très orageux: ferme dans ses principes et bientôt determiné, il choisit et prit son parti, auquel il se sacrifia avec le dévouement le plus absolu et le plus constant. — En ces tems mémorables, quand on méprit les éclairs d'un orage qui grondait de loin pour l'aurore d'un beau jour, il prévit et prédit l'explosion désirée et provoquée. Seul, il aurait voulu s'opposer au torrent impétueux de l'opinion publique, alors égarée qui bientôt déborda de toute part et qui entraîna et se grossit de tout ce qui n'avait pas la force de lui résister . . . Tout annonçait d'abord que l'auteur de ces Mélanges auroit pu influer sur le sort d'une nation en délire qui couroit à sa perte: d'une main ferme et hardie, avec un coup d'oeuil très sûr il auroit été à même de construire à tems et de consolider une digue qui bien

placée auroit peut-être contenu le débordement et la dévastation. Quinze ans après un des politiques le plus ferme, le plus intègre et le plus noblement ambitieux dont les Annales de l'histoire font mention, l'entreprit chez une nation voisine et le succès le plus complet le plus avoué et reconnu (quoique après sa mort) couronna ses vues justes et pures, sa constante intrepidité. Mais, pour lui, une main invisible l'écarta; il disparut du théatre des événemens et caché dans l'infortune par l'oubli, dénué de tout, souffrant toujours, mort à toutes les jouissances de la vie, il mourut 20 ans après (1810) loin de sa patrie, alors plus malheureuse que lui; il mourut dans un chétif endroit d'Allemagne, loin du peu d'amis auxquels il n'avait pas survécu. — Sa cendre repose en terre étrangère, et le voyageur, conduit là par le hasard, ne trouveroit sa tombe, si la femme simple et grossière qui a soigné ses longues & dernières souffrances, n'y eût fait inscrire quelques mots simples et sans art, dictés par la compassion et l'attachement.

Tel fut son sort.

D'autres qui n'eurent ni ses talens ni son savoir ni son active énergie, furent tirés de la poussière et de l'oubli où ils auraient dû rester pour le bonheur des nations, furent elevés jusqu'au sommet de la puissance, brillèrent dans une sphère éclatante de gloire, conduits par la même main invisible au faîte des grandeurs, n'usèrent de leurs ressources que pour satisfaire à leur égoisme et pour plonger l'humanité dans un abîme de maux.

Serait-ce accident ou fatalisme qui régla et dirigea le cours de destinées si différentes? Serait-ce concours de circonstances fortuites qui causa, que l'auteur ayant perdu toute sa fortune, que se trouvant sans ressources, étant perclus des deux pieds & d'une main, loin

de ses amis qui quelquefois ignoraient sa triste situation, que bien des fois réduit au point de manquer de quoi se nourrir le lendemain, que, dis-je, dans cette position qui a duré plusieurs années, il n'a jamais manqué de rien.

Serait-ce par accident et par l'effet de sa constitution physique, que ayant tant de motifs d'inquiétude et d'anxieté, il fut dans la dernière époque de sa vie toujours résigné, calme et confiant — que souffrant tant & toujours, dans l'isolement le plus affreux, il fut constamment gai, content et se croyant heureux.

Si quelqu'un trouve, en parcourant ces mélanges, la solution de ces problèmes et que par là il pourroit se procurer quelque remède à des maux inséparables de l'humanité, l'éditeur aura atteint son but et il ose prédire qu'on rendra un jour à la mémoire de l'auteur la justice que bien des fois on lui a refusé pendant sa vie.

Errata in het eerste vel:

pag. 1 regel 13 staat *on* lees *or*.
„ 1 Noot 1) regel 1: staat *sec* lees *see*.
„ 11 regel 8 van ond. staat *own*, *ever* lees *own*, *I never*.

INHOUD.

	Bladz.
Some Memorandums of my life	1
Verfolg meiner Geschichte seit Sept. 1802	113
Mr. D. F. v. Goens aan v. Goens	133
Ten Hove aan v. Goens	134
Brieven van v. Lelyveld	138
„ van ten Hove	309
„ van Fr. H. Florez	346
Brief van v. Goens aan H. A. Schultens	360
„ van Majansius	362
Brieven van Heddaeus	363
Brief van v. Goens aan Riedel	365
„ v. Riedel	371
Brieven v. Wieland	372
„ v. Diderot	390
„ v. Gessner	392
Brief van den Markies de St. Simon	398
Schrijven van v. Goens	399
Brief van Tommann	400
Brieven van Daller	400
Brief van De la Fite	404
Brieven v. Gessner	404
„ van en aan Hemsterhuis	409
Brief van O. Z. v. Haren	416
„ van de la Lande	420
Brieven van Cesarotti	423
„ van P. Frisi	482
„ van den Markies de Spinola	494
„ van andere Italianen (Zanotti, Corazzi)	497
„ van en over Sensini	506
„ van Battaglia en Torniello	510

SOME MEMORANDUMS OF MY LIFE.

To the R^t. Honble Ld. Dover K. B. a Member of the most Honble Privy Council and a General of his Majesty's forces.

I was born at Utrecht, in the Low Countries on May 12^the 1748, from a Scotch Mother and a Dutch Father. My Greatgrand-father, from Father's side, was a Governor general of the Dutch-East Indies; and so very confident and high Spirited a man, that relying merely on his political combinations, he took upon himself (an unheard of fact in history) to begin the war with France, in the year 1672, without any authorisation from the States, on previous advice of the Declaration of War: and completely beat and took away five of the French Observation Squadron Ships of the Line, off the Ceylon coast, on the very same day that Lewis XIV pass'd the Rhine with his Army at Nymeguen, and saw the whole Dutch Nation lowered at his feet. [1])

1) I have been rather mortified than flattered, to see this Anecdote mentioned by such a despicable Writer as Count *Mirabeau* in his *Lettre aux Hollandois sur le Stathouderat* 1787. It was probably suggested to him from a note of my late Honble friend's, *O. Z. van Haren*, on his Poëm of the *Geuzen*.

My Grandfather, from Mother's side, was Brigadier James Cuninghame, of the extinct branch of the Cuninghames of Southook, an honourable and worthy Officer and Colonel of one of the Regiments, of the Scotch Brigade in the Dutch Service, which since was Mayorybank's and had been possess'd before him by his elder brother.

I mention these particulars of my descent, not so much on account of the honour, it may reflect on me, which if I could have degenerated from the sentiments of my honourable Ancestors, would rather be a stain; but because I may perhaps be allowed to trace back from this source those very principles which, being hereditary to me, I could not shake off at a time, when proving in such a violent collision with the reigning Spirit of the Nation, I was in duty bound to serve, they brought upon me that whole series of misfortunes, which National hatred and a universal prevention must of course draw on a Publick Man, if that Man be left to fight out his own cause without any support.

In short I inherited, from my Father's side, a most cordial dislike of the French; and suck with my Mothers milk a sort of passion for whatever relates to British Government, politicks, Manners, Customs, and language. Happy if I had followed that worthy woman's wish, which was all along to see me enter upon her Father's line, enlisten into the Brigade, and become again a Subject of Gr. Britain, rather than of the Country I was born in. But a strong mark'd early inclination towards studying, made my Parents resolve upon a literary education for me. And in fact I made such progress, in a short time, in the literary line, that at so early an Age as fourteen years, I published a Latin Treatise, upon a Subject

of Archéology [1]) that chiefly no doubt on account of the extreme infancy of its Author, was received with uncommon applause and trumpeted forth as a most curious phenomenon by the English as well as German and others Reviewers [2])

In the Country itself it raised so much confidence in me, that three years after (1766) when I was scarce seventeen, I was entrusted with a Chair of Professor of History, Antiquities and the Greeck Language at the University of Utrecht [3]). I discharged the duties of this important place, during the space of ten years, indeed with great pain and much labour to myself, in so much that my health was considerably hurted by my continual application, but at the same time in such a manner as not to reflect any dishonour, I hope, on the trust which my then patrons, among whom I am proud to name the late Count Bentinck of Rhoon and the worthy Greffier Fagel, had put in me, and the favourable opinion they had induced his Serene Highness, the Prince of Orange, to conceive of me. Though generally younger than almost any of my disciples, I was happy enough to engage not only their friendship and affection, but I dare say their respect and fear, not to appeal for the truth of this assertion to the testimony of my honourable and most affectionate disciple, Mr Francis Charteris, late Member of Parliament for Lauder, and now, I think, Lord Elcho, to whom I read a private Course of Modern History (1769/70), as well as to the testimonies of the present

---

1) Diatriba de Cepotaphiis. Traj. ad Rhenum 1764. 8°.

2) Critical Review 1765. Klotzii Acta literaria etc.

3) At the death and in the place of an eminent Man in this line and my preceptor, Peter Wesseling. the editor of Herodotus, Diod. Siculus, etc. The year before I had studied also at Leyden.

Chief of our Family, the Earl of Glencairne, then Lord Kilmaure, of Lord Haddo's, Lord Binnings, and other British young Gentlemen, who during the time of my Professorship, honoured the University of Utrecht with their presence.

I carried on at the same time a very extensive Correspondence with several of the most distinguished Men of Learning in different parts of Europe: among whom I'll now only mention the late Baron van Swieten at Vienna, who was so pleased with a service I had been led to do to the Imperial library at Vienna, that he engaged the late Queen Empress to honour me with a Patent, under her own name and great Seal, by which she conferr'd upon me the title and rank of Imperial Counsellor. [1]) About the same time I was admitted a member of several Learned societies, especially at Bologna and in other parts of Italy, where I had a number of kind friends [2]). Some of my German friends went as far as to dedicate books to me; others spoke honourably of me in their works [3]), and my Spanish ones [4]) procured for me from the King of Spain an order to present me with a Copy of the Catalogue of his Escurial Library, to adorn my own, which by that time I had encreased to a number of Nineteen thousand volumes [5]).

---

1) Aug. 12. 1768.

2) P. Frisi, P. Zanotti, March. Nicolini, March. Corazzi, Alb. Césarotti, March. Spinola etc.

3) Jacobi, Schmidt, Gleim, Klotz, Schirach, Scheyb, Dieze etc.

4) Fr. Florez, D. Maians y Siscar, D. Rodrigues Campomanes, Ant. Sancha etc.

5) In fact my Library was quoted by Travellers as one of the chief curiosities to be seen at Utrecht. s. Biörnstall's Travells Vol.. p... Reichardts Handbuch für Reisende (Leipz. 1784.) *f* 558. Volkmanns Reise durch die vereinigten Niederlände (Leipz. 1783.) *f* 543.544. Krebels Europäische Reisen (1786). Th. 11. s. 172.

These accumulated honours, both from abroad and at home, which indeed were sufficient to satiate the keenest ambition of any man in the literary line, highly as I had been pleased with them at first, soon brought about a quite contrary, and uncommon, though natural enough effect with me. Whatever appearance I might have been led by my very Circumstances to put on in publick, I had always been sincere with myself. I was sensible of the real scantiness of my own deserts, and could not help comparing my good luck to the fate of so many Man of the most distinguished solid merit, who less forward or less favoured by fortune and mere chance than I, led on an obscure and neglected Life, and vainly longued for those honourable distinctions, which unawares and undeservedly crowded upon me. This consideration had a double effect on me. It induced me to make the most serious reflexions on the vanity of celebrity and reputation at large; and while on the one hand it inspired me with an indifference for the opinion and judgements of men, which was of the greatest use to me afterwards, when I was called to one of the hardest trials, to a choice between my duty, my conscience, my real honour, and the hatred and contempt of a whole Nation; it filled me at the same Time with the greatest respect for obscure but real merit, which from that time began to be my ruling passion and the greatest object of my wishes.

Some Thoughts upon Education and travelling, which I had anonymusly published about this time [1]) engaged the attention of several people of rank, and I was spoken of at Court by a Lady of great credit,

---

1) Vorrede von Volkmanns Reisboek door Italien. D. I and D. VI.

as a proper Subject to be trusted with the education of the young Princes [1]).

This probably drew upon me a most unexpected attack from the side of some ambitious and crafty Divines, who supposing me to be less favourable to their party, were afraid of seeing me at Court. And so very illiberal an attack it was, that the Magistrate or Town-Council of Utrecht took my cause in hand, and issued a strong Placard against the impertinent Reviewers.

This incident again serv'd me to form a true estimate of the opinion of the Publick, of the *Aura vulgi*, at least of the Dutch vulgus, which is more so than any other, I think, in the world, and composed of people of all ranks.

Compleat as my triumph had been, a poor, though exceeding violent, and injurious defence, from the side of the Reviewers, at which the Magistrate of Utrecht had more reason to be offended than I, entirely turned the tables upon me. Absolutely insignificant and partly ridiculous as it really was, it was held forth as a masterpiece, to which it was considered as absolutely impossible for me to answer. Averse as I had always been of literary strife and contentions, I had firmly resolv'd from the beginning, to despise this vain alarum, especially as I had reason to suppose myself sufficiently skreen'd by the Utrecht

---

1) Lady Dankelmann, Governess to Her R. H. the Princess of Orange and her companion since her marriage. I had been in the case, some time before, of making her acquaintance, at the Prince Dimitry Galitzin's and then Russian Ambassador with the States, whose Lady, a daughter of the famous russian General de Schmettau, was a very warm friend to me at that time, and honoured me with her Correspondence.

Placard. Yet all this very soon proved vain. Pamphlets were published pro and con. The latter began to prevail, the common cry grew loud against me. I was provoked to answer, if I could; but generally supposed to be unable to do so. The very Magistrate or Town-Council, who had been so keen in my favour, began to be shaken, and wished me to justify their cause by avenging my own. My friends entreated me; my very worthy Father, a moderate and wise man, who had all along advised me to be quiet, altered his opinion. Well, I did answer [1]). Strongly indeed as to facts, warmly and severily as far as concerned the injury done to the Magistrates; yet in such a strain, that my defence, which though hastily drawn up, was grown into a book [2]), met with uncommon success, and was generally commended for its politeness, moderation and dignity of stile.

I received compliments from every quarter upon it. Several of the worthiest Divines wrote me the most obliging, flattering Letters. A very few low partymen grinned, but kept silent. My adversaries attempted a second reply; but nobody read them; it was perfectly stifled. My triumph was as compleat, as ever any man's can be. I was the only one, I can truly say, who did not sincerely rejoice at it. I was little affected by a triumph, I knew beforehand was so easy to obtain, and I was still at a loss to forgive the Publick the necessity I had been put to of answering at all. I despised every day more it's opinion, it's applause, as well as it's disapprobation. I speak

---

1) Bericht van den Prof. van Goens. Utrecht. 1775. 8.

2) See an account of this whole affair in a Berlin Journal, Allgemeine deutsche Bibliothek, Vol. XXVIII. f. 308. pp. Bibliotheque des sciences, etc.

of the Dutch Publick, and more particularly of the reading part of the Dutch Publick. I had not been in the case to ascertain how far the same might held with regard to the body of the nation at large. It was but six years after, that I was destin'd to make this experience: to stand a butt to the universal hatred and contempt, to the most dreadfull, active persecution from that very Nation, from the body of the Nation at large, which, if they were capable of the least justice and generosity, would have considered me, at least, I dare say, as their true, generous friend.

I beg pardon for the above minute circumstances of an insignificant Life. I would not think of mentioning them, but for their presenting the true key, both of my conduct during the late troubles, i. e. of my obstinate silence to all the attacks of my ennemies, and of my present insurmountable aversion and irreconcileable resentment — God knows, my heart bleeds for it, but I can't help it! — my irreconcileable resentment against a Nation, among which I was born, which I loved as my own soul, at the time that their interests were entrusted to me, as a Member of Government; for whose true interests I would have been ready, every day of my Life, to shed my purest blood, and who, in return of this sincere affection and real services, not only treated me with the meanest contempt, but even attempted my Life, not in the heat of passion, but in a calm, deliberate way, and at last actually got me poisoned, without any Man's, even of those who perfectly agreed with me in principles, standing forth to take my cause in hand, and avenge my innocence. To myself, those preceding events and experiences, trifling as they may be in themselves, must be of the highest importance, because I can't but acknowledge and bless Divine Providence,

which was pleased to prepare me by these early trials to those far heavier ones, through which I was still to pass, and against which I was to be hardened betimes, to be able to stand them, and be furnished with sufficient courage to pursue my path and do what my hand found to do, without troubling myself one moment with what I well forsaw and early told my unbelieving friends, would be the unavoidable consequence, at least to me: viz. my own ruïn, in the most extensive sense of the word.

But I beg leave to resume my narrative. The above mentioned quarrel, unprovoked and unmerited as it was, greatly disgusted me with my situation. Besides, my literary career, honourable and agreeable as it had proved, in many respects, had not been void of displeasure. I had felt the stings of Envy, and my roses had not been without thorns. My apointements, far from bearing a proportion to my labour, on being equal to those of my Colleagues, were low even to a ridicule. I could scarcely pay my paper and pens out of them. Disdaining to court any man for what I considered as my due, they were never heightened. While on my part, I who never knew what it was to stake at any sacrifice, that could enable me better to discharge my duty, I had brought together a Library, that cost me above 3000 t. st. This, my parents still alive, greatly impaired my fortune, and really distress'd me. I began to entertain serious thoughts of resigning my place, leaving the Country and passing either to Vienna, where I had powerfull friends [1]), or into Russia,

---

1) My title of Imperial Counsellor, vain as it was in itself, had procured me the inestimable advantage, on a trip to France in 1771, of making the acquaintance of two of the most valuable Men, I ever knew in my life. Count *Choteck* late Chancellor of

whither I had likewise been invited, when unexpected overtures were made to me for entering into *the Regency* of my native town (1775.)

It would have been no difficult matter for me to obtain a place of this kind, at the time of my appointement at the University, i. e. ten years before, yea much easier, on account of my youth. So I first startled at the proposal, scarce thinking it worth my while to consider of it. However on mature consideration, my parents chiefly persuading me, and the place being held out to me, only as a step to future promotion and a mere entrance into the political career (a lure of which I have been a dupe all my life), I at last consented, and was brought even to court what I had disdained in the beginning. A short time after (May 1776), I was actually appointed by His Serene Highness, sold my Library, which was become a piece of useless luxury to me, lost above 1600 t. st. on it, and turned a Magistrate.

I now found myself more at ease, with less labour and less necessity of expence. Besides I could now indulge, what was become my chief ambition, that of being really useful, in the way of my calling, without any show and without running after the emptiest thing in the world, but a necessary one in the Literary line, a famous name. So I gladly renounc'd all Celebrity; broke of all my foreign Correspondence;

Bohemia, and Count *Willezeck*, since Imperial Envoy at Florence and at Naples, and who is now the first Man in the Austrian Lombardy, under the Archduke. After a few days spent together our acquaintance grew into a perfect intimacy, which, especially by the former, was kept up for a long time, by the most interesting Correspondence. Both at parting foretold me, I would not continue long, either in Holland or in the Literary line.

tore to pieces my Diploma's and Patents; made a bonfire of all my learned scratches, and heartily resolved never to print any thing more in my life.

What rendered my first outset in this career chiefly agreable te me, was a most valuable acquaintance it occasioned me to make with a Man, who will ever be dear to me; who, from the first time that he did me the honour to propose his Correspondence to me, never ceased to keep it up, with the same regularity, with which he conducts all his affairs; who though he never was in the case of doing me any great services, all along proved a constant and real friend to me; who has stood by me, as far as prudence, which he never loses out of sight, allowed of, during all my trials; whose advise I liked to take in every step, and who, if ever he advised me wrong, certainly did it from the purest motives, gave me no advice, which he would not have taken for himself. This Man, who has all along proved an equally steady friend to the Prince and to the real good of the Country, is Count *Heiden of Rynestein*, the Land-drost of Drenth. I take this opportunity to make a general mention of my intimacy with him, in order to avoid being in the case of betraying his trust, by mentioning him on certain particular occasions, where perhaps even now he might not choose to be pointed out as the chief counsel and director of my conduct, for I truly own, ever had presumption enough to follow my own head or take my proper advice alone especially in such cases, where my interest was inseparably connected with that of others or with the publick interest at large.

I beg leave to mention another curious enough anecdote, which happen'd to me about the same time, and which I could not help remembering oftentimes

after. The last years of my Literary career had fallen in with the Ministry of the Duke d'Aiguillon and Chancellor Maupeou in France. Several of the exiled French Parliament Membres saved themselves from the Bastille to Utrecht. They had been from morning to night at my house, during several months of their stay, and all their secret Letters passed through my hands. Soon after Lewis XV died, and Count Maurepas got the new king to compose his ministry of the honestest men of his Kingdom, M. Turgot and Malesherbes. I had all along been an enthusiast of the latter, who had been the Cicero and Brutus of France, while at the head of the *Cour des Aides.* Poor Turgot lost himself by his Economical schemes, and his friend Malesherbes forced from the King his own demission. I learned, that he proposed to pass through the Netherlands, on a tour to Italy, and desired my former Parliamentary friends to mention me to him, as one of his warmest admirers, and engage him, not to pass Utrecht, without letting me know. He was obliging enough to comply, and spent two days with me. We talked freely upon several matters, particularly upon publick spirit, and the voluptuousness, as well as the difficulty, of doing as much good, as one wished. He owned the latter to be the true cause of his retreat· At last we parted. Great men are prophets. I was surprised at the excellent Man's, who at the same time was the plainest Man I ever saw in my life, turning about and taking my hand again. With the other hand he tapped my shoulder. „Remember me, „said he, you are just entering into the political career, „I now left, and you promise yourself great things; „but you'll be disgusted with it, as I have been. „Whenever this happens, come to me in the Country, „*alors nous parlerons philosophie!*" I would have been

very happy, six years after, to be allowed to withdraw to the Country and talk philosophy with Monsieur de Malesherbes.

I wave particulars, how far and by what means I soon experienced the truth of this prediction; though what I could say upon this head, has an intimate connexion enough both with my own subsequent history and with the causes or at least the bycauses of those dreadfull troubles, which however at the time I speak of, were still far remote and hardly to be foreseen. Suffice it, I did experience, in my narrow Sphere, what the Great man had experienced in his larger one. Nevertheless I was not disgusted. I had early been persuaded of the necessity in politicks of taking Men as they are and things as they offer. And I was sufficiently aware of the folly of all Utopical Schemes. So I sat down contented with what little good I could now and then succeed to carry on, particularly with regard to the University, to the Publick Library, to the direction of the Schools, to the Prisons [1]), etc., all which I had the care of entrusted to me, either alone or conjointly with some of my Colleagues. I avenged myself of some of my former University-Colleagues, whose narrow circumstances had drawn them into the meanness of enticing students from me and getting them over to themselves, by interesting myself in their favour and getting their salaries increased. I was particularly warm in promoting the Interest of other Men of real distinguished merit, but who, just as had been my

---

1) The famous and worthy Mr. Iohn Howard, commonly called in England the Prison-hunter, knew me in this last capacity, and was so kind as make honourable mention of me in the 2e ed. of his work p. 71.

own case, disdaining to court, what they considered as their due, had been long neglected and left without protection. I had sold my Library of printed books, but preserved a Collection of Manuscripts, among which some valuable ones. These I presented to the Publick Library, in free gift, and desired no other Recompense in return, but a more liberal allowance for some necessary acquisitions to the same. I cannot help mentioning one ridiculous anecdote of this kind, where I did not succeed, and which shows what sort of people I had to do with. The Librarian, one of the Professors, had long wished to make so valuable an acquisition, and indeed such an indispensable one for a Publick Library, as *the Philosophical Transactions.* At last a copy offered, cheap enough, at 50 l. Yet the sum was rather considerable, especially for one single article, however voluminous. Notwithstanding I undertook the affair and warmly recommended the Proposal. I should in fact have succeeded, but for one of our Great Men, viz. one of those Burghomasters, of whom Count d'Estrades in his Memoirs, humourously enough said: „qu'ils ont justement autant d'esprit, qu'un Bourgue-„maître Hollandois doit en avoir." This Man, unluckly enough for the poor Philosophical Transactions, had put his wise head into them; when lo! great part of them plainly appeared to be in English. „Now", said he with great wisdom, „if the work were in Latin, or „at least in French, which several people understand, „I should willingly consent. But who, Gentlemen, „reads English?" And so, the whole herd ecchoing applause, the Philosophical Transactions were damned for a useless work, and the honest Librarian sent about his business. — One good affair I succeeded to carry, though not entirely in the manner, I had wished. A young Lady of rank, whose husband I was very

intimate with, happened to die in Childbed, evidently by the fault of an ignorant and presumptuous Midwife. I persuaded the disconsolate husband to consent to a dissection of the Corpse and got the woman prosecuted. Two or three former similar cases concurred. I pointed out the source of the glaring abuses, a total want of proper instruction for these Midwives; obtained, that a proper sum should be appointed for establishing a Chair of Midwifery at the University, which till then had never been thought of, and the Midwives obliged to attend these Lectures. A phantom was ordered from England, and approved of, this one time, though English. I ran some risque in the beginning, of getting my Eyes scratch'd out by the old Hags, who held it much below their dignity, to be sent to school again; but however the affair was settled in their dispight (sic). The chief point only fell out all enough. I wanted a Man of particular skill and of some reputation in Midwifery, to be look'd for, and appointed to the Chair, and had already wrote to Göttinguen for proper information. Instead of this, did what I pleased, the place was disposed of by mere favour, and conferred upon one of the actual Professors of Physick, a man who never touched any living woman's skin but his own wife's, and besides so hypochondrical, sickly and lazy a Man, that a twelvemonth after the Phantom had been order'd from London, happening to meet him in the street, and enquiring how he liked it, the poor Man confessed, he had not yet seen it himself, it was still pack'd up, he had had no time etc. Thus what little good could be done now and then, was done — with a vengeance! But I had long settled matters with myself, with regard to all this. My Sphere of Activity was too much circumscribed, most affairs were of too little importance, greatly to trouble

myself about them. I had from the first had great care to put at the head of my political Code that golden Monastic rule: „sinere mundum vadere sicut vadit;" the forgetting of which has cost so dear to a number of wellmeaning, but imprudent and rash, utopical people,

Meanwhile I never lost sight of that other equally precious rule: „Bene stare cum Domino Abbate." My affection to the Prince and my unatterable attachment to the Stadholderian form of Government, which indeed was a matter of sentiment with me, as well as of principle, were universally know. In fact every body at that time still affected the same. I extended my devotion to the Prince likewise to those, whom he chose to honour with his more particular trust, with regard to our Province, whatever my real sentiments might be about the propriety of trusting them preferably to some others, and previously consulted them upon all occurrencies. What their sentiments were to me I leave to Omniscience. Sure it is, that however much they had caress'd me before, they were the first that deserted me, in the evil hour. They probably hoped to save themselves, by sacrificing me; a pretty common policy in the main during all those times. But God knows they paid dear for it, and were at last personally insulted, in the most opprobrious manner, which at least has never been my case. I was hated, libelled, spoken of in the most insolent manner, behind my back, my life was threatened and attempted often times; I had once stones thrown at me, in the dark; but no Man ever dared lift up his hand against me, though I daily walk'd out among them, through the streets, secretly armed indeed and determined not to be insulted, but still defenceless against a Mob, if any such would have been

raised against me. But I ought not to anticipate upon subsequent times. Suffice it that during the first four or five years of my Utrecht Magistracy, previous to the English War, I lived a Life of ease and contentment, happy and beloved by all ranks of people, not only in my own Town, but also in Holland, particularly at Amsterdam, where I was received with the most distinguish'd politeness, in almost all the best families, and my acquaintance courted by people of the first rank. Conversation at that time seldom still happened to turn upon Politicks. However Capellen van de Poll began to stir in Overyssel: the American cause was now and then brought upon the Carpet: the question about unlimited Convoys began to be canvassed. I seldom mixed into these disagreeable topicks. I have all my life been averse from Conversation-dispute, the most fruitless, in my opinion, as well as the most tiresome of all disputes, and which, among polite people, at least, end like Voltaire's Chinese Catechism, where the Jesuit says; *Grace à Dieu, j'ai converti ce bon Chinois*" and the Chinese: „*Béni soit* „*Confutsee, j'ai converti cet honnête Jésuite!*" Only, when called forth to deliver my own sentiments, I never hesitated plainly to state them, but obstinately refused to argue upon the question [1]). So I passed

1) I remember one ludicrous affair of this kind, some time after the War had already broke out (about April 1781). I was extremely familiar with one of the most distinguished Amsterdam families who had a Countryseat near our town, whither I went whenever my time allowed, and was always reproach'd with coming too seldom. Once, upon entering the room unawares, immediately half a dozen Ladies fell upon me. „There he is! Now you'll tell us, whether you are French or English?" — „Upon my word, says I, Ladies, I dare say I knew it this moment, but you frighten'd me so, I have absolutely lost it, I don't recollect." — „No

for a headstrong, obstinate Man, whom it was in vain to attempt to convert, but who was suffered to keep

---

no! we won't be trifled with now. You'll not sit down, before you tell us, whether you are, French or English?" There were several Gentlemen in the room. I looked about, and saw all serious faces. I look'd serious myself. Says I, „Ladies, I don't know what you are at. I am neither English, nor French; I am Dutch. Yet if I am to chuse between French or English, I freely own, I am not French, and never will change my opinion." — „And pray," said one of the Gentlemen, „what is your opinion about the Duke of Brunswick?" — „Sir, said I, if there be any proofs produced of what the Duke of Brunswick is accused of, I'll be the first man to join in the common cry against him; but as long as I see no shadow of proof — —" „Rotten to the very bottom, upon my soul!" Said the Man of the House. I look'd at him; he laugh'd it off. I turned to his Lady, the best, sweetest-natur'd woman, before these times, I ever knew, and saw her face glow. „Dear Madam, says I, are you well?" — „Indeed, said she, Mr. van Goens, I never would have believ'd these things of you; I really believe, I hate you now!" I took her hand. „Well, says I, we must be friends again though. I declared myself English, and so I am, if to chuse between them and the French. Yet we are now at war with them, you know, and I perfectly know it myself. So let your husband there prevail with the Admiralty to trust me with a Ship of the line, and procure to get me furnished at the same time with the proper knowledge of a metier which is entirely foreign to me, and I promise you, I'll immediately resign my place and fight your English dogs to the very last drop of my blood." — „Well, said she, I confess that's bravely said, and now I like you again." This moment dinner was served, and one of the first plates a most excellent English pudding. I humourously arose, took up the plate, and threw up a sash. „Now, says I, Madam, you'll give me leave to throw that abominable, d—d English stuff out of the window. Surely your Cook did not think of it, to treat such a patriotick Company as this with an English dish." So I laughed off the affair at that time and we parted as good friends as ever. I even quarrelled with her all the day for having served an English dish to such a staunch patriot as me. But soon after

his opinion, because I never cared to bring any body over to my own. In truth my time was not come. I had my good deal of disputes of all kinds, afterwards.

I was however to a certain degree, though secretly, drawn into the quarrel by an intimate friend of mine, a Scotchman and a Major of the Brigade, who since died, during the troubles, and whose loss at that time was a real one for me. It was natural for the Officers of the Scotch Brigade, to be sorry at the refusal of their Corps to the claim of Great Britain from the States. My young, lively friend, *Daniel Mckay*, was chiefly warm in the cause, as far as prudence allowed. He had some knack at writing; Capellen van de Poll his chief butt; scraped a parcell of stuff together, among which there was a number of good things, but ill digested, ill written. With this precious load he one day enters my room, both his pockets full, spreads it all out on a table, begs me to run it over, throw out what I pleased, correct, alter, in short make of it what I liked, provided I put it in the form of a Pamphlet, which was to be printed as soon as possible, the Author unknown to any body but me; he could not meddle with it himself, the next day he was to rejoin his Garrison, etc. I flatly refused the proposal. He entreated me for God's sake, for our friendship's sake, for the sake of the Brigade, for which he well knew my affection; it was a matter of absolute necessity. — In short he left me, and all his precious scribblings pêle mêle about the room. What could I do? I went through the whole, reduced matter

---

the *Politiek Vertoog* appeared, and was reported to be spoken of in that house in such a strain, that, notwithstanding our former intimacy, I never chose to enter it again. They have since dearly suffered for these principles, in their own family.

sufficient for a folio volume to the compass of a small octavo pamphlet, and had it printed. The title, I think *Letters upon the present times* 1779 [1]). I have no occasion now for willingly disavowing, what was really mine. Yet I fairly protest, there was not one single word, in the whole pamphlet, I could in truth call so. I preserved the very style, incorrect as it was, as much as possible. Nevertheless this pamphlet has been since confidently attributed to me, by such worthless scribblers, as *Cerisier* and others. The truth is, my good friend Mckay, himself a born Scotchman and actually a subject of Great Britain, though in the service of the States, could say several things, which it would have been rather improper for me, as a Member of the Dutch Government, to allow myself to say. The Pamphlet was printed, I think, about the middle of 1779. Before the 15the of March 1781, when the first copies of *Politiek Vertoog* were sent of to the Hague, not one tittle of mine ever appeared in print, that had any the least relation to publick affairs.

Indeed no man can possibly have less thoughts of ever printing any thing of the kind, than I had untill the month of Ianuary 1781. It was mere chance, or rather a downright direction of Providence, which made me enter upon the publick stage at all. I mean, as a *Writer*. For the nature of my place, as a member of Government, my principles and the length things began very soon to run, would never have allowed me to remain an idle spectator of those horrid doings, as soon after began to pass. I should only have played a different part, and one more convenient to my character and turn of mind. But I was carried away with the torrent. Every man has his Fate, which he

1) Brieven over de teegenwoordige tijdsomstandigheden.

can not resist. And while I all along suffered myself to be led by the impulse of events, and by the advices of a few sincere friends, rather than following my own head, I doubt not to lay the direction of all this to the account of Providence, in whose hands I have been an humble instrument, I hope, of doing some good, and supporting for a long while the good cause, though in the way, I the least intended, and greatly at my own expense, and still bless the same for what ever happened, however grievously I may have suffered for it myself.

I am now come to the most critical epoch of my life, which was as much so to the Country, I was, unhappily enough for me, in duty bound to serve, and which all along repaid my well meant services with the most unparallelled ingratitude. It would be no difficult matter for me, as for the knowledge of facts, to write a compleat history of these times, from the year 1780 down to my retreat to Switzerland in the spring of 1786. Few things passed at least during the first four or five years (the last years I was almost entirely confined to my bed by the last attack of a most dreadfull disease) of which, by all imaginable means, I had not a thorough knowledge. But the first requisite of an Historian is impartiality, i. e. impassibility. And I have been too much concerned, for my own person, in those publick events, to be any more susceptible of this quality. God knows, I have no resentment against any individual whom so ever; least of all, against the heads of the party opposite to mine. They played their game, as we did ours. But I cannot, for honesty's sake, shake of my resentment or, better to say, my contempt for the nation at large. She has all along proved herself low, vile, despicable, mean and ungenerous, in my eyes, to a

degree, I onfess, I never before had a notion of. May their present generous deliverers never experience them such. I wish it from all my heart, for the sake of both. Yet I greatly apprehend, my wish will be vain! [1])

I'll content myself of course with touching such events only, as relate to my own individual. I beg leave to repeat, what I hinted at before. I lived since a long time a sort of an epicurean life of ease, contentement and happiness, esteemed and beloved by all ranks of people, when the war drew on, about the middle of 1780. Received into all sort of companies, trusted by every body, on account of my harmless honesty, I remember a number of things, which I could, not help taking notice of at the time, and which plainly enough forbode part of what was to follow. Some of my Colleagues, secretly displeased with the present form of Government, though still considered as unshakeable, more openly at variance with the Prince's favourites in our Provinces, began to raise their heads, and occasionnally spoke louder. I had been in the case myself, some time before, to be very active in composing a poor dispute, about military jurisdiction, between the Corps I was a member of, and the Grand Military Council at the Hague. And I still preserve a Letter of the since famous Capellen, then a Chamberlain to the Prince, and who died a prisoner to the Prussians, by which he thanks me for the good services done in the affair, in behalf of His Highness's opinion, who had been induced to write us some rather severe Letters, which served me to get at the bottom of some of my worthy Colleagues, part of whom afterwards turn'd exiles at the Revolution.

---

1) N.B. this was written in July 1789. (Deze noot is blijkbaar later door van Goens bygevoegd.)

Another Man, still in Office, a sly rogue, once forgot himself far enough to foretell, there were dreadfull times at hand, and happy those who, like himself, held their places for life etc.

Meanwhile the affair of the unlimited convoys grew every day more serious, and Sir Joseph Yorck more pressing. I avoided the occasion of openly professing my opinion about the equity of his demands, but never hesitated a moment upon it myself. The question seemed to me plainly this: whether the Republick should concurr in the distressing of an old, natural Ally, and risque an evidently ruinous War to herself, for the sake of four or five Amsterdam Merchants, part of them foreigners, whose whole gain, that could be considered to be at stake, could not amount to half a Million, as I would have undertaken every moment to prove. Nevertheless passions began to run high, faces to compose, libels to get course, and opinions to divide more and more. When lo! the Prince entered the Assembly of the States (Oct. 20. 1780,) and laid before them those famous papers, found among those of Laurens's, and which contained a secret Treaty enter'd into with the Americans by a Pensionary of Amsterdam and a Merchant of the same City.

I should have been a very unworthy Magistrate indeed, if, renouncing all my former studies, I had not seriously applied to a thorough knowledge of the Constitution and Laws of the Country, I was called to govern. Consequently the affair, supposed to be such as it was reported, or rather plainly appeared to be, could not be problematical to me. In fact it was so to none of my Colleagues, at first view. A few only were silent and apparently confounded. Some others wisely advised to hear pro and con. All this passed, by way of mere Conversation, one morning,

in our Council room. I would perhaps have spoken out in my turn, when one of them, looking me in the face: „Good God, said he, how are you stirring „in this bad weather? You are a dead man, if you „do not immediately go home, and put yourself to „bed. We'll do your business for you." Indeed I had all the marks of a jaundice upon me, actually went home, was ill enough during a few days, recovered very soon however, but was confined to my room, by the advice of Physicians, for several weeks. This was the true occasion of that famous *Politiek Vertoog*, which since made such a dreadfull uproar through the whole Country, and the guilt of which, supposed it to be mine, was to be washed of only by my blood. There has been so much talked, and written, and printed upon a subject, the true circumstances of which no living soul, besides myself, could know, and I am apt to acknowledge such a downright direction of Providence in these circumstances, that it is worth while here to consign, for the first time, a plain and true state of the matter.

I was ill enough not to stir; yet too well, not to want occupation. The apprehensions of a War with England had all along really distress'd me. I could not help thinking of nothing else but publick affairs, I considered the incident of the Amsterdam treachery rather as a lucky event. Proper satisfaction, I thought could not be refused. Amsterdam, humiliated by the stain, should be turned to a lower key; and so matters would be composed. I knew van Berckel personally for a great pedant and a violent, headstrong man; and Neufville for a despicable rogue, without any principles. The one, I supposed, was to be degraded from his place, the other banished the Country, as both richly deserved, and there would be an end of

the Matter. What was my surprise, first at the appearance of the imprudent *Amsterdam-Memorial*, where the whole body of the Town-Council took upon themselves a guilt, they had been perfectly innocent of, and willingly partook the Crime of their Minister [1]; and a short time after, at receiving a most insignificant, though specious ond sophistical enough Pamphlet, evidently published by an hired Amsterdam scribbler, where the whole affair was treated as a matter rather of applause than of disapprobation, much less of criminal prosecution, as it had been justly stated by Sir Ioseph Yorcke, with which the measures, actually enter'd upon by the States of Holland as well as by the States General, at least in appearance, perfectly seemed to agree [2].

I had still no thought of meddling with the matter, otherwise than in my publick capacity, when the affair would be brought before us, as it must be of course, if prosecuted at all, in a few weeks. Yet, leisure and want of occupation chiefly inviting, I resolved to draw up Memorandums, to make use of in time, for the enforcing of my Vote, which considering the importance of the affair, I foresaw it would be worth my while to deliver in writing. I got together what books I had at hand of Natural and

---

1) Temminck himself, soon after, declared to the Prince, sillily enough, that he never saw one word of the *Treaty*, before it's being produced before their HH. MM. out of *Laurens's* papers.

2) This scribbler, one *Calkoen*, a bastard of the patrician Amsterdan family of that name, was since complimented by the Amsterdam Burghomasters for his pains, with a place of fl 12000 — a year. His pamphlet went through several impressions, was translated into French, and sent off to several foreign Courts. A German translation may be found in the 1st volume of MM. *Iacobi and Lüder's Holländische Anzeige.*

Publick Law, went again through the History of our Country, particularly of the Town of Amsterdam, met every day with new proofs to confirm my opinion; my materials increased under my hand; in a few days I was completely master of the subject and able to give it it's fullest weight.

Meanwhile, beloved as I still generally was, friends and acquaintances crowded every day to see me and keep me company, people of all sort, and consequently of different sentiments. I learned every thing that passed. The fermentation encreased day for day. Some were keen in favour of the Amsterdam cause; the *pamphlet* as well as the *Memorial* were cried up for two masterpieces. I startled, but said nothing; pick'd up what information I could, laid it all by heart, and carefully kept my own opinion to myself. I saw the times approaching, when the greatest prudence would be necessary, and sat down to trace out for myself a plan of conduct, the great outlines of which were to meddle as little as possible with the points of quarrel, yet to stand firm, when called upon in the way of my duty, in behalf of the present form of Government, and of the preservation of peace and alliance with Great Britain; two points, with which I had all along been intimately persuaded, the Country was either to stand or fall. Both however began to be more and more questioned. Hints were occasionnally thrown out against the Duke of Brunsvick which apparently enough reflected on the Prince. An old Officer, a curious sort of a man, who came often play chess with me, offered to lay a wager, that within a twelve month the Prince would get himself proclaim'd a Sovereign: this was the only intent of the English War, etc. I laughed at him, and assured him upon my honour, in the presence of several

people, that I should be the first man to oppose it, but ventured to lay my head, it was a matter of perfect impossibility, the Prince could never conceive such a thought. Thus the Atmosphere darkened every day more. I wrote seriously tho the Hague for proper information; offered my services, if nothing was intended contrary to my principles and the real good of the Country; had very soon reason to be perfectly easy on that head, but no less reason for great apprehensions in several other respects. Thus my nights were spent in society: Ladies were particularly usefull to me, for fishing out what information I wanted, about men and things. My mornings I passed in digesting the Materials for my Vote upon the English War in general, and particularly upon van Berckel's affair. They had grown to a prodigious extent, much beyond what I at first intended. Yet I was at a loss what to cut off or how to decrease the bulk. I was either to let the affair alone, or give it its full force, and this was not to be done in a few words. There had been too much sophistry already spent on the other side, and a number of people brought over to the wrong side of the question. This delusion was to be dispell'd again, and the matter treated at bottom if it were so at all. What could I do? I had trusty Copyists enough to get it transcribed. Yet to have 40 Copies (no less were required for our council alone) drawn up of a Memorial of an hundred and fifty folio-pages, was a matter not only of great expence, but which required much time. I had a printer, entirely at my devotion. It was a plain affair to get the whole struck off in print, entirely at my own expence, not in the common way of a book to be published, but as a secret State-paper, the proof-sheets to pass through no hands but my own, and all the copies faithfully

delivered to me. These precautions I took not however with a view to keep incognito myself, but merely to prevent premature and indiscreet publicity. My idea all along was to step forth in the Council, bring in my Vote, and lay down on the table a Copy of my Memorial, in proof of the same; with an offer of getting more copies distributed for the perusal of the members; the whole not to pass the doors of our Council-room and to be treated as a secret affair. The purpose of my Vote or Proposal to be shortly this: „that, whereas the affair of Mr. van Berckel's, which by a Resolution of the States of Holland, in consequence of a resolution of the States General, had been laid before the Provincial Court of Justice, to be inquired upon, was a matter of the highest importance, not so much with regard to the English War, which in the main was unhappily broke out, as to the constitution of the Country itself, especially at a time, when any Treaties, to be entered upon with any foreign Powers or States, and the constitutional mode of forming and concluding the same, were a point, upon which the preservation of the Country was almost entirely to depend, — I proposed: „„that the Deputies of the Town to the Assembly of the States of the Province [1]) should be ordered to bring in as the Town's Vote, and propose to the States, that the Deputies of the same States to the Assembly of their HH. MM. the States General, should be ordered and authorised to insist upon and require from the States of Holland a speedy resolution and final determination upon Mr. van Berckel's affair etc.""

Plain and constitutional as this measure was, I vow and protest, I do not, to this very moment, see any

1) I was one of them myself.

reason, why, considering my quality as a Member of Government, I was not to be allowed, or could be in the least danger, by making any such Proposal. Yet upon communicating my whole scheme to a most intimate friend, and whose advice, as being nearer to the stern, I had all possible reason to trust, he absolutely declared against it, and foretold me the most terrible consequences from it, both for me, and for the good of the very cause I intended to promote. I saw no other alternative, in this case, but to throw my Memorial into the fire; which, if there were any the least evil consequences to arise from it, I was fairly resolved to do, and sit down satisfied with my own good intention, till some more proper occasion of activity offered. Yet this he would still less consent to. My Memorial, part of which I had communicated to him, as it went on printing, he was positive, must not be suppres'd; it was too important, etc. Yet it was not publickly to be sold (which indeed I would not have consented to myself), neither given away; but a few copies only sent off *anonymously* to a few of the first Members and Ministers of State. I have perhaps been too prone, during the whole course of my life, to submit my opinion, in point of conduct, to the Advice of a true, wellmeaning friend. I am still apt to think; I had done better, in the present case, not to comply, but follow my own head. Yet I would have been in need of some support in my own Province, and in truth there was no great probability for this. The Court itself inclined to what was called Moderation, to a degree which visibly tended to disapprove whatever wore the least appearance of an attack [1]), and surely the Town of Amsterdam,

---

1) I say „the *appearance* of an attack", for the *Politiek Vertoog*

daring and unconstitutional as their conduct had been all along, was not spared in my Memorial. I considered, that, when a Member of state openly encroach'd upon the Constitution, an other Member had a right of reproving it for the same, at least of canvassing the matter. But all this would not do, and the only reply I got was *que l'affaire étoit trop épineuse.*"

I was not convinced, yet I did comply. And on the 15th *of March* 1781, six copies were sent off, apparently from Gelderland, via Utrecht, to the Hague: one to the Prince, one to the Duke, the four others to the Greffier, to the Secretary of the Council of State, to the Grand Pensionary and to Count Welderen. I had likewise one forwarded by second hand to Sir Ioseph Yorcke, then still at Brussels. I knew it would do him pleasure. The title *Politiek Vertoog etc. or a Memorial upon the political system of the City of Amsterdam from the papers of a Member of Government in one of the Land-provinces.* Folio, 149 pages.

I would fain have had an interview with Sir Ioseph Yorck at that time; but there was no thinking of it. He was really a true, warm friend to te Republick, and had all along proved himself so; yet he was far from being considered as such, and my own steps began to be watched. I could not be too prudent. There was no possibility of escaping incogn. to Brussels,

---

was not in truth *an attack*, as it was nevertheless afterwards all along represented. It was merely *a repulse* of the attack, made by Calkoen's pamphlet upon the system of the State, which was that of their HH. MM. and the Prince's, in opposition to the system and tenets of the City of Amsterdam, which was held out by that pamphlet, as being alone conducive to the good of the Country and founded on the most patriotick principles etc. etc See also p. 21—23.

however innocent my views and really intent only to the good of both Countries. I was happy however at the information, received at third hand, of his having got my packet and that he „had thought it worth „his while to have some extracts taken from it, and „laid before the then Ministry", which was still *Lord North's*. Some time after appeared a Prospectus of a French Gazette, to be published in London, in which the Memorial was mentioned in the following, highly flattering, but rather too strong and somewhat invidious terms, the prodigious fermentation within the Country considered: „Je crois rendre service à la Ré„publique, en l'éclairant sur les dangers auxquels elle „est exposée, et sur les seuls moyens de les écarter. „Je suis en cela l'Exemple du respectable Magistrat „d'une des principales villes des Provinces Unies, qui „dans un Mémoire intitulé *Politiek Vertoog* vient d'ex„poser les torts de LL. HH. Puissances (— I would „have wished, it had been said: *les torts de la ville „d'Amsterdam ou de la Province d'Hollande* —), envers „l'Angleterre, avec une vérité frappante, et de peindre „avec les couleurs les plus vives, les vues ambitieuses „d'Amsterdam et de la France. Pendant que les „ennemis secrets de la République sont occupés à la „séduire par des illusions dangereuses, c'est être son „ami que de la détromper par des vérités utiles, quoique „desagréables."

In the Country itself it made a prodigious sensation. The worthy Greffier was mightily pleased with it. I may name him, because he did not dissemble his approbation. Everybody wondered, whence it could come. Never, it was said, had the true system of State been displayed in so full a manner, nor the real interests of the Country pointed out and stated in so clear a light. Several foreign ministers wanted to

see it. But no Copies were to be got: the work itself voluminous, and long, tiresome to peruse; besides entirely in Dutch. A french translation or rather an Abridgement was eagerly desired. One very soon appeared, and had the greatest run [1]). In a few days it went through several impressions, and the *Courier du bas-Rhin* inserted it at full length in his Paper. It was soon after translated into Dutch, and increased the uproar. Several of the first Men, in point of ability, were suspected to be the Authors of the great Memorial, particularly the present Grand-Pensionary, Mr. van der Spieghel, then in a ministerial office in Zealand. Even the then Pensionary, Mr. van Bleiswyck, was absurdly enough suspected, yea afterwards publickly accused [2]) to have had a hand in it. Poor man! he was as innocent, I vow, of this guilt at least, as a new born child. Happy, if he never had any other treason to reproach himself with!

I say, *treason*. For the Memorial which at first had been spoken of with great praise, very soon began to be given out for a *most treasonable* work. Unaccountable as this may appear, it was entirely analogous to the system, which was now adopted by the town of Amsterdam, and forced upon the Nation with all the rage of party-spirit. Viz. „It was no *treason* in Mr. van „Berckel; on the contrary it was a most meritorious „act, to have entered into a Treaty with the rebel „subjects of an old Ally to the Republick, and thereby „to have contributed to bring on a War between both „Nations. But it was *high treason*, of the blackest „kind, to doubt of this; to sit in judgement upon

---

1) *Esprit du système politique de la Ville d'Amsterdam. London, J Nourse* 1781. 8°. 2e *éd la Haye, Detune* 1781. 8.

2) *Woerden Gazette* (a most violent patriotick newspaper).

„ such a grand personage, as a Pensionary of the „mighty City of Amsterdam, and to consider the War „as a real misfortune for the Country. On the contrary „this War was a most fortunate event; for now the „English were to be punished for all their crimes, „especially against the Dutch; provided the *Prince*, „out of an equally treasonable attachment to England „and by the instigation of the *Duke*, who was un-„questionably sold to the same Crown, did not willingly „prevent the Navy from doing the easiest thing in „the world, no more than kicking the English out „of all seas, which however was apprehended, and „very soon affirmed to be really the case."

According to this way of thinking, which very soon began to be shamefully and stupidly universal, the *Memorial*, where a downright opposite doctrine was maintained, must be the greatest stone of offence, that can possibly be conceived. Accordingly a downright inquisition was instituted, towards discovering the true Author of it. At last suspicions fell upon poor me. What my former dissipated conduct, my known dislike of conversing upon publick affairs, which had all along been construed either into an indifference about them, or a real ignorance of them, rendered hardly probable, now soon began to pass for a most undoubtfull truth: viz. my being the sole Author of this too famous piece of work. I was proved to have ordered some printing paper from Amsterdam, a short time before the *Politiek Vertoog* was published, and to have got two copies of it bound for my own use. I could indeed, for aught I know, have got another Man's book printed; yet these proofs were deemed sufficient. Party-rage was in a hurry to have an object to fix upon. And I was to be severely punished of course for this heinous offence against

Amsterdam dignity and French politicks. Or rather I was to be removed out of harm's way, indifferent by what means, but the sooner the better, and put out of all activity, as the most dangerous of men [1]).

Meanwhile I had, with the best intention and from a very respectable Quarter, been threatened with a copious reïmpression of the *Memorial*, „if no more copies of *that infinitely usefull masterpiece* (these were the obliging terms of the Letter, I still preserve) were launched into the Publick." I was greatly distress'd by this piece of advice. The *Memorial* was never destined but to serve to the instruction of those, that were actual Members of Government, and originally only to that of my Colleagues in office. I too well foresaw, what would be the consequence, if the Nation at large began to meddle with the quarrel. Besides I abhorred nothing in the world so much as the very appearance of a party-writer, of a *pamphleteer*. My pride was all up at this idea, I freely own it. My great aim consequently was to preserve to my *Memorial* it's original form and destination, as *a secret State-paper*, as the *secret Vote* of a Member of Government upon publick affairs. As such nobody could in justice dispute the right, nay the propriety of it. In a free Country all men in office, at least all Members of Government, ought to have their opinion free upon the most important national interests and be at liberty to state it, in as full a manner as they like. Indeed the Memorial was an Attack upon a member of State, upon the City of Amsterdam. The system of that

---

1) The *Duke de la Vauguion* affected to say at a grand dinner, at the Marquis de St. Simon's, at Ameliswerd: „still a short time, and the Author of that Memorial will greatly repent what he has done, and be put out of all activity."

Town, with regard to foreign affairs, was all along represented thereby as highly prejudicial, yea in direct contradiction with the common interest of the Country. But this was at best mere retaliation. Amsterdam had a long time since openly accused the Court-party, or the Hague-system, which was that of their HH. MM. of being still more so. Sentiments no less than *treasonable* (that was the current word) were attributed to the Prince, to the Duke of Brunswick, to the first Ministers of State: particularly in the Amsterdam *pamphlet*, to which the *Memorial* was a sort of a reply. Consequently, their's was the attack, our's the defence. If they had their system, we had our's. If they were at liberty to display theirs, we ought to be allowed to do as much in our turn. Besides their system was a new one: to break with Great Britain and close with the French. Our's had the advantage of being the genuine old system, to which the Republick had always firmly adhered. The Memorial was indeed very strong — as to facts; but nevertheless written, I dare say, in a very moderate strain. Even *van Berckel* was treated with great politeness, much beyond what he deserved. All this however did not lessen my dislike of giving it any great degree of publicity or putting it into the common people's hands. Nothing in a Republick is more necessary than publick tranquillity, and a respect even for guilty Magistrates. They have other constitutional tribunals to be arraigned at, every day and by whom it may please. The multitude never can sit in judgement upon them, but in the worst of all Governments, in a downright Democracy. As soon as it does in a Republick, or in any other sort of Government, the same immediately turns to a compleat Anarchy. Consequently my opinion was, that our party ought to honour itself by avoiding the very

appearance of setting the exemple of an Appeal to the Nation. This however was to be the effect of a reïmpression of the Memorial, without my participation, and a very copious one, such as I was threatened with. What could I do? I imagined an entire new mode of publication, but perfectly answerable to my views, and got an Advertisement printed in all the papers, the purport of which was: „That whereas a certain secret Memorial, concerning the publick affairs, a few copies only of which had been communicated to some of the first Men in office, was threatened with a reïmpression, entirely without the participation and against the intention of the Author, a few more Copies of the same would be to be had at such a Booksellers, at Rotterdam, only by those, who under their name and seal and in their handwriting should prove themselves to be actual Members or Ministers of State, and consequently the only competent judges of the matters contained therein and to whom any discussion of the same might be well trusted." [1]) I still preserve a compleat collection of all the signatures and handwritings, that came in on that occasion, among which all the *Gijzelaars* and *Zeebergs* of the time. *Temminck* and *van Berckel* alone had no copy required in their own name. This original Folio-edition will once be one of the greatest rarities in Dutch Librarie, for the work was so eagerly read, and so

---

1) These circumstances, trifling as they may appear now, were of the greatest importance for me at the time, because the *Memorial* was all along proclaimed for *a seditious work*, and most imprudently asserted to have been published on purpose and with an intent to raise a tumult at Amsterdam; whereas it appears from all this, how much I had been at pains for keeping it out of the common people's hands!

much passed from hand to hand, that allmost all copies were worn out for continual use. In a short time twenty, yea thirty guineas were offered at Amsterdam for a copy, and hardly any to be got for any money. The name of *Politiek Vertoog* was in the mouth of every man, in every town. During several months one could fairly lay a wager, if there were two people talking together in the street, that the subject of their discourse either was, or had been, or would be the *Politiek Vertoog*, before they parted. The very children were familiar with a name, which they heard repeat every moment, and wondered, what it could signify.

This name in the main was very differently pronounced by different people. A few only continued to speak of the *Polit. Vert.* with the highest encomiums. The downright enthusiasm of their highstrained praise, by irritating the others, increased the envoy and carried the resentment against the work to the highest pitch. With most people, almost none of which ever saw it, it was a most scandalous, hellborn production, the Author of which deserved no less than to be hang'd, stabbed or broken on a wheel by the common Executioner's hands, and have his hand burned, his tongue cut out of his mouth, etc. Children, girls of seven, eight, ten, twelve years talked with one another, in their Schools, about the Author of *Politiek Vertoog* and the pleasure (— God forgive their parents for the talk, these infants heard at home! —) „the pleasure of *washing their little hands, in his blood!*" This is no aggravation! It is certain fact! My very soul bleeds at repeating it! [1])

---

1) This was common talk in the main at these times. I knew a young woman of our City who was married at Amsterdam, and a charming, good natured, soft girl she had been before her mar-

I must needs mention another petty crime, for which I can't but plead guilty and which was committed about the same time. Party spirit at Amsterdam began now to be carried to the greatest length, and the rage against the Duke of Brunswick, yea against the Prince, grew almost boundless. A she friend of mine happened to fall in with some Amsterdam people. Women generally have a knack at repeating a conversation almost verbatim. *Said she* and *said he* run as glibly from their tongues, as a grave maxim from our's. The day after I was treated, hot from the grate, with the whole Amsterdam-conversation, at full length in the genuine Amsterdam-dialect, asseasoned with all the proper oaths, curses and odd rarities of language. I was half shock'd, and half laughed myself out of my wits, at the entertaining tale. This was on Whitsunday 1781, I think. The day after I was to assist at the Synod as an Elder of the Scotch Church of our Town. All the night the odd conversation had run through my head. Unluckily for me, I had a short time before hit upon Dean Swift's Tale of *John Bull.* The affair seemed to me as proper as any in the world of being treated in the same style. So, the deliberations of my grave Worships not proving very

---

riage. There was a print published at this time of the Duke of Brunsvick, with his big belly cut and the bowels bursting forth, out of which great number of English guineas were seen to fall dowu. My young woman boasted of having this picture hung near her bed-side. „I look at it every morning, she said, and again look at it every night, before I jump into bed and I represent to myself the rapture of mangling these bowels with my hands!" — Who would not say to such a woman like Macbeth: „Wife, bear me no daughters!" And what must be the temper of a following generation from such parents! Surely they will be at a loss to deny being „conceived and born in iniquity!"

important nor very entertaining to me, I sat down in a corner and drew up, in two hours' time and in full Synod, a humorous sort of *a Tale of a tub*, in the allegorical style, where the whole state of publick affairs, and above all the ridiculous preventions of the Amsterdam Bragadocios, both against the English, the Duke, and the Prince, and in favour of their own guilty Burghomasters and Pensionaries, were displayed and taken off in a ludicrous and humoursome manner. In the afternoon I could not help reading to my friend what I had scribbled together. She was vastly delighted with it, laughed a great deal, helped me to some fine phrases I had forgot, and assured me upon the whole, it was the properest thing in the world to work upon the common people. She was positive, I must give her a Copy of it. I had merely intended to amuse myself and spend a leisure hour. I don't know how it happened, but a few days after it was printed, in black type, the day after reprinted in the very Town of Amsterdam sold off as fast as presses could go, and went through fifty editions. The title *Seven Villages on fire, by the fault of a Bailiff and a Secretary; or the History of the Pancakes. A tale of yester day, to be sung to morrow etc.* [1]) However low, it was greatly liked at the Hague, even by the first people. I heard a venerable Divine declare, at a great table, it was *quite Socratick*. The common people throughout allmost all the Country knew it by heart. It was versified, and put to the true (tune?) of some favourite national Catches. A long time after I began to be suspected, and of course was pointed out as the Author likewise of this piece of satire. Indeed it is the only

---

1) *Seven Dorpen in Brand, door de schuld van een Schout en een Secretaris of de Historie van de Oliekoeken etc.*. 1781. 8.

one, I ever allowed myself. I have a natural knack at ridicule, but ever was at pains seriously to repress this dangerous talent. On the present occasion this fortuitous overflowing of my humour was considered by all the friends of the good cause as a most meritorious, usefull piece of work. Yet it greatly increased the rage of my enemies against me. Nor did the sacred desk, on which it had been conceived, skreen me from their implacable resentment.

Meanwhile I had taken a trip to the Hague and was there received with the most flattering applause. I presume to say it, because these were my last truly agreeable moments in the Country, where however I continued near five years longer. Whosoever still was or affected to be devoted to the Prince and to the old system of the Republick, flocked to me and loaded me with honour. I had taken my abode at my dear friend's, Mr ten Hoven's, the friend of my youth, and one of the warmest friends to the good cause [1]). I never avowed the *Politiek Vertoog* to any man, not even to him; on the contrary I seriously waved the suspicion of being the Author of it. Yet nobody took me at my word. I received the highest compliments upon it. The Duke of Brunsvick, whom I never before had any connexion with, wanted to see me, talked to me with the greatest openness he was master of, and loaded me with caresses. I received them with respectfull acknowledgement, yet carefully avoided entering into his own cause, which he mightily wanted, and several times since attempted to draw me into. Nevertheless my pretended intimacy with the Duke was since made one of my chief crimes

1) He was a cousin to Greffier Fagel, and had been intimately acquainted with Sir Joseph Yorck (now Lord Dover).

with the Nation. In fact it amounted to half a dozen interviews and as many letters, he was pleased to honour me with. I sincerily compassionated and was filled with indignation at the infamous treatment he met with; and there was a time, when it was the interest of the Prince and of the Prince's friends, to stand forth in his behalf. I actually did so, against the advice of some friends. But an intimate of the Duke of Brunsvick's I never was, nor ever could wish to be.

I was quite otherwise sincere, and indeed absolutely so with the Prince of Orange. His Serene Highness was pleased to honour me with several private interviews. My affection to him and to the House of Orange was really, and will ever be God knows! a matter of sentiment with me. No man in the world can do more justice to the excellent qualities of this really good Prince. How can a Nation beg from Heaven a greater blessing, than a good Prince? It seems so. Yet perhaps at these times something more, or something else than *a good* Prince, was required for such a nation as the Dutch. A very Angel would not have done. One ought to have been half a devil, to manage these untoward spirits. And I always remember a foreign Minister, who a long time after, when things had gone as great lengths as I early apprehended they would go, said to me, in a solemn tone: „God Almighty, in his wrath, has given a good Prince to this people!" I had early apprehensions of what was intended, and of what matters would come to. [1])

---

1) I have already several times said this, and was led now to say it twice in two lines. I owe some proof of it. Here it is. As early as the 25the of May 1781 I sent off to the Hague a manuscript sheet, entitled *la Crise, fragment traduit du Persan.* It

I did not hesitate to expose them all to His S. H. He could not yet believe at that time, that he himself

---

was destined but for the use of one man in office, and my particular friend. Perhaps he communicated it to nobody. Then he is alone my witness. The conclusion of it was: „that things would go such lengths, that nothing but the intervention of Foreign Powers, and namely of Gr. Britain and Prussia, should be able to save the Country." He surely must have remember'd it in the year 1787. At the time itself it was look'd upon as a mere vision. I had reason to suppose it, though I was not absolutely told so. Yet I all along persisted in my opinion and was almost alone of it. The truth is, I knew many things which most others either knew not, or forgot, or did not mind. I was in the affair with heart and soul. I leave to God what others were. As late as 1784, and 1785, people came to me. and were sent to me, to reason upon the matter: I was known to be so peremptory! It was curious to see, how they disagreed. Some relied upon the people, some upon the Army, or rather upon the navy (great part of the Army was already known to be much perverted!); others hoped every thing from what they called the honest men in office; viz. plainly to say, from the very Aristocrates, a great part of which was the Prince himself, honestly trusted to the honesty of the cause: a precious thing — in speculation, and in any quarrel but a political one! I disagreed with them all, demonstrated to every one the poor ho'd of his hobby-crutches, convinced none and kept my opinion. At least I went away in 1786 and appeal to the year 1787 for the truth of my prediction! Meantime whatever could and ought to have been done, in consequence of it, had been neglected. I pointed it out several times. The outlines of my scheme were short, but important. But I was not heard. What shall I say? People, whose whole profound politicks consisted in answering every question, and discussing every point, with — *Ay!* — *Mum!* — *Hey!* carried every thing, and were heard exclusively, and passed for great Men. Moderation! was the word, and — God bless their grave wisdoms! they were honest men, for aught I know (I speak of those, whom I have now particularly in view), and would have been excellent Men perhaps — in calm times! But in a storm „there's no splitting cords!" as the sailors say.

was aimed at or ever should be so. Yet the matter to me was as clear as daylight. I humbly undertook to represent to him, how much firmness he would be in need of, and how much he had reason to mistrust those treacherous assurances of affection to Him and to his House, as were daily made to Him, by those very people, who, by attacking the Duke, proposed no less than to get at Him, and overthrow His most dear interest. Goodnatured and apt to judge every one by himself, as He always will be, he was at a loss to believe this. Besides He had great need of caution and preserving appearances. I was well aware of it. Yet He received me and talked to me all along with the most obliging kindness, and which was really the case, as to the sincerest and most zealous friend of His House. He ever deigned to assure me, He did believe me so. I dare say, I deserved this trust. I did not hesitate offering Him my services without any restriction and begged only not to be entirely sacrificed in the evil hour, for the common cause's sake, as much as for my own. This assurance was confidently given me by all who approached Him and enjoyed His chief trust. Though He never entirely forsook me, nor left me without support [1]), yet I had but too much reason afterwards to apprehend, that a cloud of artfull insinuations against me, of all kind and from all possible quarters, greatly influenced his excellent heart, and succeeded to render Him rather cooler towards me, and much more so than my ever equal and ever warm affeetion

---

1) It is to be remembered, that this was written Iuly 1789, from that time down nothing ever eqnalled the ingratitude of the Orange family towards me.

(Deze noot is door van Goens later bijgevoegd.)

to His person, as well as to the interests of His House, really deserved of Him.

Some time before this, Mr Iohn Adams had presented a Memorial to their HH. MM. towards engaging them into an open Alliance with the Americans. I had much to say upon the subject, not only in a political, but in a commercial view, and occasionally exposed my arguments to some of the first leading people [1]). I was desired to give them in writing. I did so and some time after my *Considerations upon the Memorial of Iohn Adams Esq.* appeared in print; anonymously as all the rest; were translated into French, and have been since translated into German [2]), and I think, likewise in English. However different a turn things happened since to take, by the Americans actually disengaging themselves from the British allegiance, I have no reason still, I am confident, to repine at the point of view, I stated the affair in; though I freely own, I all along supposed, this event was not absolutely to be exspected and was rather probable to turn out otherwise. Great events are in the hands of Providence, and my system afterwards, upon mature reflection, has been all along this: That far from repining at the American independence, Great Britain has much rather all possible reasons for rejoicing at it. They were a load to the Crown, whenever in distress; and the benefits, England got from them in better times, will remain assured to the Mother-Country and return more and more, in spite of their connexions with all other Foreign Powers, as has already been demonstrated to be the case. With regard to

---

1) Particularly Greffier *Fagel*, etc. (latere noot van van Goens).

2) *Holländische Anzeigen Vol.* . . . . . where it is erroneously attributed to Mr *Luzac*, Author of the *Richesse de la Hollande.*

the Dutch, my prediction was soon confirmed. That so much boasted-of American Trade soon came to nothing; Neufville and others turned bankrupts etc.

My return to my native Town was much less agreeable than my tour to the Hague had been. There was a prodigious deal of combustible matter in our Province, indeed amongst almost all sort of people. The causes I beg leave to be dispensed with pointing out. Part of them are known enough; part are better not to be said. Day for day new pamphlets were published against the *Politiek Vertoog;* and very soon likewise against me, personally and by name. I took publick notice of the first one of all, being directly inscribed to myself, by the way of a Letter, with my full name and titles; yet the Author himself anonymous, or disguised under the Knick name of *Candidus.* I told the Man, by publick Advertissement: „I knew nobody of that name, and was not in the case of answering any anonymous Letters; but desired him to name himself to me, either publickly or in private, if he had any thing to say to me, or ask, or inquire from me; and engaged in that case, to give him all possible satisfaction about whatever he could be duly entitled to demand from me." The fellow, who afterwards came out to be a mere boy, but who was set up and furnished with materials by proper people, and whom, to his great confusion, I discovered to be the very Man, who had himself translated into Dutch the french *Esprit* or Abridgement of the *Politiek Vertoog*, answered a deal of impertinent stuff [1]), of which I did not think

1) No less than five mortal octavo volumes, each as big as the whole *Politiek Vertoog*, hardly a fifth part of which however was taken to task in them. *Tantae molis erat* etc. One of these volumes however (the 3de I think) was really curious, as it contained the

fit to take any further notice. And this was the first and last time, I ever took any notice at all, of whatever was done, or said or written against me.

It was not however for want of sufficient occasion, that I took this resolution. On the contrary every day offered fresh matters. I have been curious enough to get together a Collection of all the libels; that were published upon publick affairs at large, during four or five years, and particularly those that were printed against me. The number of the first may amount to above 4000. I had between 4 and 500 published against my own self. Most of them the coarsest and most disgusting, infamous stuff, that can be conceived much beyond whatever dishonoured the presses of any other Nation; a true reading, not even for the lowest class of people, but merely calculated for drunken sailors and profligate rakes and blackguards. Such indeed was one of the chief Authors of them, a worthy pensioner of the worthy Pensionary van Berckel, who alone boasted to have published near a hundred of them, one *Hoefnagel*, a Musico bully, who since nearly escaped being whipped and branded for theft at Leiden, but was saved by the Patriots, died a sudden death in a garret, at Utrecht, and was buried from the poor, notwithstanding his patriotism, like a dog, as he had been all his life.

I cannot help mentioning one Libel, or properly a Print, that was published against me, on account of the really curious manner, in which it was launched

---

first bud of that revolutionary system, and all those ideas of liberty and equality, and the inalienable right of every mob to overturn and alter, whenever it pleases, the Constitution it adopted the day before, which have since been so fully and so successfully displayed in France.

forth. The Grand Duke and Dutchess of Russia went about on a tour through the Netherlands, I do not exactly remember in what time of the year it was, but I think about the month of November 1782. [1]) I have no notion, how people got it into their heads, but it is a fact, that printed handbills were spread at Amsterdam, where I was said to be to accompany the Grand Duke and Dutchess on their tour to that City; and so all people, who were curious to see me, were appointed to find themselves on such a day at such an hour, near the Exchange, where their Royal Highnesses were to pass about that time, and I in company with them. The noble Company actually visited the Exchange at the appointed time; and the mob looked about to find me out, when proper persons, appointed for the purpose told them, I had been prevented to come, but if they liked, they could see my picture, at a certain Bookseller's, near the Exchange. In this picture, which was intitled *Ecce Homo!* I was represented broken and chained upon a wheel with a Label above my head, *Politiek-Vertoog-Schryver;* and for tenants at both sides of the gallows, the Prince of Orange and the Duke of Brunsvick, wiping their eyes, and lamenting the deserved fate *of their friend.* Along with this print, which in point of design and engraving was tolerably well done, was delivered, by way of explanation, a piece of verses, the last stanza of which I remember. The purport of it was this: „Heaven covers itself with a cloud! The scene around darkens! Does it intend to crush to Hell, by its righteous thunderbolts, *these three equally guilty*

---

1) De reis, die van Goens hier vermeldt, had plaats in Juli 1782. *Mémoire de la Baronne d'Oberkirch* (die hem vergezelde) I p. 285 en vlgd (Brussel 1854).

Criminals?" In less than an hour's time, several thousands of Copies of this fair piece of work went off; the next day it was no more to be had at any price. I was happy to get one copy for myself, at the enormous price of two ducats. In a few days it sold thrice as much. [1])

I answerd to all these low, shocking attacks, by redoubling my zeal for serving the good cause. Indeed I was so entirely taken up with this pursuit, I had hardly time to mind, what was done for disgusting me from it. I have declared before, how much I was averse of turning a pamphleteer. Indeed I am still at a loss to conceive, how I could be prevailed upon, ever to submit to the very appearance of it, however secretly and unknown to the Publick. But the case was, I really would not have met with any the least support from any member of State in my own Province in the most moderate attempts for serving the good cause, in my publick capacity. And I was considered to be able to be greatly usefull in that of a writer.

---

1) I cannot surely give a more striking, and at the same time a truly psychological idea of my disposition of mind at that time, than by saying the impression, this print made upon me at first view, far from being disagreeable or shocking, was rather delicious to me. I was so outwearied and disgusted with life, that I had no sentiment but for the soothing idea of deadly *Rest*, express'd in the face, and on the whole figure of the Corpse. *Rest* to me was happiness and bliss supreme, indifferent by what means, and under which circumstances. My next idea was to preserve this print, preferably to all others, as a *title of honour*, as I have done hitherto. Indeed this print on the one hand, with the Label for a proof of my Crime, and *accompanied* as I am there, and the *Politiek Vertoog* itself on the other, will be sufficient, at any time, I trust, to justify my political principles and conduct. I still think so: yet it is to be remembered all along, that this was written in 1789. (Deze laatste zin is later bijgevoegd).

Several weekly Papers, were published at that time, on the wrong side of the question, and not one in behalf of it. It was looked upon as a matter of the greatest importance, to stop this torrent, by which the whole body of the Nation was carried away, and I to be the only Man, that could undertake it with any hopes of success. The Prince wished it; my friend ten Hoven was chiefly pressing upon me; he would share the undertaking, procure the impression, supply me with all possible and almost instantaneous information. I surrendered at last to so many entreaties, went home, and began (Aug. 18. 1781,) a Weekly Paper, entitled the *Old fashioned Patriot*, or the *Patriot of the Old Stamp* [1]). The title itself recommanded the paper. From that time forth whoever still stuck to the Prince's cause, honoured himself with the name of an *Old fashioned Patriot*, in opposition to the *Patriot of new date*, or as I had pointed them out, the *Patriots of French stamp*. During the space of nineteen months [2]) sixty five numbers were published of this weekly paper, most of them two or three sheets each, entirely of my own composition [3]), without my ever being suspected, which indeed was next to a miracle, of being the true, much less the sole Author of it. Suspicions rather fell upon a Leiden Lawyer and two or three

1) *De Ouderwetsche Nederlandsche Patriot. Gr.* 8°. 3 *voll.*

2) Till Febr. 1783.

3) I adopted but half a dozen essays, from a great number, that were sent me: all the rest I got printed (entirely at my own expense and merely to encourage or not to disgust the well intentioned Authors) in a Collection entitled *Brieventas van den O. N. P.* 2 *voll.* My own Essays, like those of Addison's in the Spectator, were pointed out by one of the letters that compose the word *Clio* or *Patriot*: I can't tell which, not having the work at hand just now.

Dort and Rotterdam Divines, none of whom had any the least connexion with it.

One of the chief accusations against me, and which was ever carried to some degree of probability, was my having written and published the *Politiek Vertoog* at the instigation of the Court of Great Britain, by the means of Sir Joseph Yorcke and having received (I really blush to write it down) so trifling a consideration as 400 l. for this piece of treachery!! So I, a Magistrate and Member of Government, whose undaunted honesty, whose generosity I dare say and God knows! but too overstrain'd disinterestedness had never before been questioned, who during sixteen years, that I had been in publick office, had spent ten times that sum, in the service of the Country, without almost any reward, who continued to distress myself for the support of the real interests of the same, and secretly assisted several well affectioned but persecuted and ruined people, I was to be suspected, yea publickly accused, by au hundred anonymous worthless scribblers, to have sold myself to the publick enemy of my Country (the War still continuing) for so trifling a sum a 400 l. It is worth while however to expose the foundation, upon which this fair accusation was builded. A near relation of mine, a Cousin, died in Zealand, about the middle of 1781. He left me, by his will, the above said sum, not even as a legacy, but as a loan, which I had desired from him, and of which for a long time after I continued to pay interests at 3 %. This money, they knew, had been made over to me from Zealand, by a Bill on a House at Amsterdam, which was accordingly paid to my order. Now the Province of Zealand still continued to keep the chiefest intercourse with England. Consequently this money could be no other but English

money, paid to me as a recompense for the *Politiek Vertoog*. This was the spirit of the times! Thus Men in publick office were attacked and rendered odious, by anonymous accusations, against which there was no relief to be had from the Laws of the Country, almost every Tribunal siding with the vile accusers. Indeed they could have got much better proofs against me, than this. For I actually got money from England, directly, every year — from the English funds! What ever my family, or I, was worth of, at that time, was all laid out in the English funds! But if this should be a ground for impeaching a publick Man of having sold himself to the enemy of his Country; if any money, he should happen to touch, would be construed into a proof of his venality, into a Wages of treason against his Country, then God be gracious to all Men in office, among such a Nation! Surely those, who were apt to form this accusation against me, upon such proofs, aud those who believed the charge (this I have been all along most sensible to, and it is this I never can nor will pardon!) must have been low, venal souls, who judged me after themselves. I for my part disdained the very thought of justifying myself of such an infamous accusation. „Il y a des crimes," says an eminent writer, „dont un homme d'honneur ne doit pas seulement supposer qu'il puisse être sérieusement soupçonné." This was all along my way of thinking. I don't recollect, who was the Roman (I think it was one of the Scipio's), who, being accused of having diverted part of the publick money to his private use, tore to pieces the Register that contained the proofs of his innocence. I did not tear to pieces the proofs, I had of mine. But I never one moment was mean enough to think of producing them in my defence. I scorned the accusation, and spit upon those

that were vile enough to suppose it possible. I don't know, whether I ever spoke to the Prince about it. Indeed it was not worth while. He never, I dare say hesitated one moment about the accusation; though, for aught I know, he never knew a word of what was the true occasion of it. It is the first time, that I speak of it in the course of this Narrative.

A short time after, an occasion offered to the Prince, for avenging me of all my enemies, and I am apt to think, for essentially serving his own cause by supporting me, upon whose success, either good or bad, all eyes were now turned. I have already said before, that I never would have accepted of my place as a Magistrate, but as a step to future preferment. My chief aim all along had been that of Secretary to the States of the Province. The place actually became vacant by the death of Baron Milan de Visconti. I stood a candidate for it. All my friends, particularly Greffier Fagel, were very warm in my behalf, my affection to the Prince out of all doubt, my talents, really indifferent, but sufficient, I trust, for the place, and deemed equal at least to those of my competitors. My happiness depended upon the affair. I was really importunate; wrote the most pressing Letters to the Prince, and went as far as write to the Duke of Brunsvick. A few days after, a Man, who had been very popular before, but now affected great devotion to the Prince, as they all did as soon as some bait was held out, and who of course was considered as essential to gain over, was appointed to the place, very soon after turned a trimmer, showed himself the weakest of Men, and died despised by both parties. From that time I was entirely crushed down. Every mouth had named me for the place, both enemies and friends. Yet I had failed. Every dog p—d at me. And the

whole Province was lost to the Prince. Who would be of a party, where there is nothing but blows to be got, said those who had still kept neuter.

It was the same case with three Diplomatical places, that became vacant at once. One to Denmark, an other to Lisbon, a third to Hamburgh; besides the best of all, Constantinople, but which the Town of Amsterdam, incongruously enough, was in possession to dispose of by her influence. I sollicited for all, indifferent which. I long'd but to get out of the Country, in an honourable way. This time the matter was rendered more difficult by the Gazetteers interposing in it. „It was hoped, their HH. MM. would be better advised, than to get themselves represented by such a Man as I, by the Author of *Politiek Vertoog*!" [1]) This was the eternal *ritournelle*, and a sort of magick spell to turn into stone the warmest hearts. Hardly any body was found, that liked to go to Lisbon. It would have been peculiarly fit for me, on account of my health

A third, or better to say, a fifth or sixth occasion offered, at the sudden death of my dear friend ten Hove's. [2]) A most grievous death it was to me on all accounts [3]), yet I could have reapt great benefit from it, by obtaining his place, that of General Master of the Mint; a very honourable one, but of almost no

---

1) Woerden Gazette, June 13. 1782. 2) March 26. 1782.

3) Even, though I hardly thought of it, in point of interest. He had engaged to defray the expences of the printing of the *Old Patriot*. It was a matter of 250 l. He died in an apoplectick fit, full of health and scarce forty, without a will, and left the whole charge to me. The printing of the *Politiek Vertoog* had cost me about 80 l. because I refused to sell it. A patriotick Bookseller, who reprinted it afterwards, got above 200 l. by it. These were my profits! And thus it went with me all my life.

occupation, in so much that by attending duty one single week, or at most one fortnight, I could be absent from the Country, if I pleased, during a whole year. Nothing could have been more fit for me. Yet I wase qually disappointed. A Nobleman of the Province of Holland, a worthy man enough, but who was sufficiently provided for, and who could have pretended to a hundred better places, was invested with it. To him it was almost nothing. To me it should have been downright happiness.

I hasten to abridge this disagreeable and tiresome Narrative. If I were to mention every thing that passed, only with regard to myself, during these four or five years, I would write a whole volume. I continued through all disgust, through all possible opposition and mortification, without any encouragement whatever, but the friendly support and applause of a few friends, and the testimony of my own conscience, to spend all my time, day and night, in a continual, uninterrupted activity in behalf of the common cause. My correspondence took up a great deal of my time; whoever were affectionate to the Prince, through the whole Country, looked upon me as their chief, and asked me advice or gave me information of whatever passed or concerned them. During day I was either occupied in the course of my duty, which commonly took me five hours per day, of the most disagreeable, tiresome business, or had my *Weekly-paper* to get ready, which as it passed under the eyes of the first people, and indeed through the hands of the whole nation, could not be lightly treated. It continued all along to have the greatest run (whatever efforts were made to get it stopt: it was so very obnoxious to the party), and each number almost treating of the Topick of the day, it cut to the quick, and was of great use

for keeping up the spirit and serve for the instruction of all well-meaning people.

Now and then, when something extraordinary happened and of particular importance, I got the most pressing Letters from the Hague, I should sit down and treat the affair apart; a good pamphlet upon the matter was of the utmost necessity, to set people right, or dispell the enemy's arguments, the whole cause depended on my pen etc. Thus, along with the rest, I published several other occasional papers, most of which I do not even remember any more, and which having no time to get them printed, I often forwarded only in Manuscript, to be made of what use they liked [1]. At nights, when I was worn out with fatigue, and my very soul often vexed with disgust of all possible kind, came a flock of my trusty, well-meaning burghers, tradesmen, shopkeepers and others, in the dark and armed to the very teeth, in their own self-defence, poor harmless souls! (some of them had been iteratively attacked, upon being seen to come out of my house) complain each of his different distresses, ask my advice, and trust all their sorrows and sufferings into my bosom.

---

1) I take this opportunity for disclaiming on the contrary all part whatever in certain Satirical pieces, that have been confidently attributed to me at the time. Particularly certain *Catalogue des Tableaux*, and a paper published in several numbers, under the name of *Lanterne magique*. I never wrote nor had any the least share in any satirical piece, besides that mentioned before of *the seven Villages on fire*, and some numbers of the *Old Patriot*, in the spectatorial humourous way. The *Catalogue de Tableaux* was written at the Hague, I never knew by whom, but certainly by a Man of fashion and taste. The *Lanterne Magique*, a droll piece of work, but of the lowest kind of humour, was the production of quite different a sort of a man, with whom I never had any direct connexion, a Rotterdam Printer.

Indeed the situation of our Town cannot be well conceived. My life was not only threatened [1]), but all those who were known to keep any the least connexion with me, shared in the persecution. My neighbours all around were bribed and set spies upon me. Whoever entered or went out of my house, was either insulted or libelled and put in the paper the next day. My very servants were sollicited and some of them paid for turning my delators. Whenever I went out myself, which was at least twice a day, in the course of my office, I was sure to be followed and dogged step for step, spies relieving each other at the corner of the streets. Even tradesmen and shopkeepers were threatened, if they either worked for me or sold me any thing! In the course of one week [2]) my House had been five times threatened, by publick affixions and printed Handbills, commonly on Orange coloured paper, to be pulled down over my head, at such and such an appointed day and hour, and three fires to be kindled, one to burn my own mangled members, after I should have been dragged out of the house and cut to pieces, a second to burn the *Politiek Vertoog* and a third to burn the *Esprit* or French extract of the same. I had all that time kept at home, part of my

---

2) My barber, a young prentice of seventeen, cōnfessed to me on his knees on a suspicion caused by his apparent confusion and trembling, having been offered (he named, by whom) to be safely got of to the Colonies and have his fortune made there, with an ample reward in hand, if he would cut my throat, etc. Indeed it will hardly be believed, yet it is matter of fact, and of which I have the proofs in print: it was laid down and received as a current doctrine, that stabbing me treacherously in the dark, in stead of a crime, should be a highly meritorious and patriotick Act, equal to those of the Brutus's and Scevola's of old, etc.

1) Easter. Week. 1782.

effects and all my papers pack'd up, ready to be passed from hand to hand by a backdoor in the Garden to a neighbouring friend's. The last day of the week, nothing having happened and all their efforts for raising a mob proved vain, I went out about night, to take a walk; met with five Bravo's (though in fact, as they proved afterwards, arrant Cowards), who followed me above half an hour's time, myself unarmed but with a slight badeen, all along cursing and swearing in the air, not against me indeed by name, but against the Author of *Politiek Vertoog*, without daring approach me and look me into the face, till at length I had reached my house and rung the bell. Then they stopped and began with their hangers and knives, which they had all the way worn, unsheathed and brandished, behind my back, to draw stones out of the street, to throw at me, two of which fell near me. Upon which the House being open'd, fretted to the very soul as I was, I bid them stay at their peril, snatched the candle out of my servant's hands and flew up stairs for a pair of pistols. My intention was to secure at least one of the rascals, dragg him into the house, and keep him a prisoner. But when I ran down into the street again, lo! my heroes had taken to their heels. I ran one way, my servant the other, not a soul was stirring. From that time however I never went out without loaden pistols, and gave previous notice of it to Lord Athlone, then at the head of the Police of our town. He wrote me an obliging answer, pitied me much, but could do nothing. However the affair growing publick and my character as a seemingly resolute, though never, I dare say, a quarrelsome man, sufficiently known, I was from that time forth left quiet, and nobody ever dared after me so much as the appearance of an insult, except nobody's pulling

off hats to me, which being a common thing at that time, though usually accounted for an insult, I resolved not to mind. I once only, in a sudden fit of anger, risqued to kick off the hat of a famous bragadocio, who, as I afterwards learned, had laid a wager he would insult me by keeping it on, in an improper place. Indeed *I was on duty*, in the way of my office, but unaccompanied, and surrounded by an hundred people perhaps, none of whom probably well affectioned. Yet the fellow lost his wager, costs and all; for he turned pale, the moment. I stept up to him, and then there was no retrieving himself again [1]). Indeed I can't but acknowledge Divine Providence watching over me and effectually protecting me during these dreadful times. I surely had my uneasy moments and was horridly afraid of getting cudgelled, an easy thing in a mob and which afterwards happen'd to people of note; but the idea of which I could not bear and was sure I would not have survived it, though upon the fairest defence. My life I did not care for; this they could take, whenever they liked, either in an honourable or in a treacherous way, and be welcome. And so far, I can truly say, I was without

1) My anger at the fellow, a bricklayer, was not unnatural. I knew him to be the same man, who a few days before, on the Prince's *Great Memorial*, or Apology of his own conduct, being published, and 20,000 Copies of an *Abridgement* of the same distributed gratis among the people, was come to tho Bookseller's, where the distribution was made, had asked for a Copy, stept out with it into the street, and there, in the presence of an encircling crowd, had torn it to pieces, trampled it under his foot, and thrown it back into the Bookseller's face, bellowing out, *thus we receive the Prince's presents and his Apologies!* — And thus indeed it was, that the infamous party answered that real Masterpiece, which being a plain exposition of facts, merely encreased their rage, by covering them with shame.

any fear. Yet I inwardly suffered beyond what I can well express, at this unreasonable rage against me, at these *torvi omnium in unum me vultus*, as Horace perfectly represents it, conscious as I was to myself of the purest intentions, and indeed beloved, almost to adoration, as I still continued to be by the little number of Citizens, that kept firm in their affection to the House of Orange, of which I was considered as the only support in our Town and Province.

At last however things went great lengths enough, to enable my enemies, to get together, by all possible means (for still the thing was difficult enough, and the success of it held doubtfull), a parcel of 304 people (on a population of 36000), all of them either blackguards or Members of the famous Free-corps, who were persuaded to sign a paper, some of whom heard not read and hardly knew the contents of, containing an Address to the Town-Council, i. e. to my own Colleagues! for turning me out of my place, as the reported Author of *Politiek Vertoog* etc. This was all a concerted piece of work with my very own worthy Colleagues, for the troubles did not originate from the people, especially in our Province, but from the men in office, who wanted to get rid of what they called the Stadholderian Yoke, etc. Accordingly the Address was immediately sent off to the Prince (for they had not any the least right upon me themselves and the measure was inconstitutional to a ridicule) along with a most curious Letter, in the name of the Town-Council, for enforcing the same. The very same day [1]) they had another Letter sent off to the Prince, in consequence of a second Address of the same 304 pretended Citizens, for taking from His S. Highness

1) Aug. 16. 1783.

himself what had all along been considered as his right or priviledge, and which had been willingly conferred on him, that of *recommanding* to some of the most lucrative Commissions as well as to some subaltern offices, formerly in the gift of the Town; a plain proof and rather a shamefully premature one of what these Gentlemen properly wanted to be at. A few weeks after [1]) the same measure, which had been played off upon me, was entered into against another Member of our Corps, equally suspected of Affection to the Prince [2]). He had five times my number of signatures against him (1414.) Yet being a man with a large family, he was to provide for, and in Commission at the Hague (he was a Deputy to the Assembly of their HH. MM.) consequently more out of harm's way, he stood the affair and is still in office.

I was too much shocked with the insolent attack, to bear with it any longer, went to the Hague and had an interview with the Prince. There was no need of setting him to rights about the infamy of the proceeding. The affair was plain enough. The only question was how to conduct it. There were plainly but two alternatives, that presented themselves. Either of allowing me to stand the quarrel, by putting both the Address and the Letter of the Town-Council into my hands, and requiring my Reply upon the same, within a limited time. Or, to get me fairly out of the scrape, by enabling me to resign my place, in an honourable manner; which could not be done any other way, but by immediately appointing me to another equally honourable place. The first of these two alternatives I most inclined to myself; for now the properest, and indeed the very first proper moment for

1) Sept. 29. 1783. 2) Mr. Wieling.

My defence was come; and I almost bursted with what I had to say upon the occasion. Yea, I was so very keen in it, that I actually began to draw up a Memorial or Report, which I am still sorry I did not finish afterwards, however useless, the materials then all fresh in my head, great part of which is now gone for ever. But, in that case, parties heard pro and con; the Prince would have been to decide, naturally in my favour, there was no doubt of it: yea procure me proper satisfaction for the insult, not only from the blackguards, but from my very Colleagues: for, once engaged, high-spirited as I have always been, I would not have taken up with less, though my life had been the price. Now, this was a most dreadfull necessity, whatsoever my case and which blessed *moderation* absolutely forbad! All the Prince's counsel were positive for the second alternative. His S. H. himself liked it very much. What could I do? I complied; but *insisted* upon the affair being conducted thus, that my nomination to another, at least equally honourable place, should *precede* my resigning of my actual one, and the Prince to answer the Town-Council there was not any occasion for deliberating upon the two inconstitutional pieces, because I had previously been appointed to such or such a place, and of course was to resign mine. This was eagerly agreed to, and considered as the only means of getting both His S. H. and me out of the scrape. His secretary, Mr de Larray, told me: „he considered himself in *duty bound* to advise *his Master* to it; it was His Highness's interest, *as much as mine.*" The whole affair was to be terminated in a few days time, if done at all. The great difficulty remained, what place to find out for me. It could but either be one in their HH. MM. dominions or in the Prince's own ones. These at least

were most out of harm's way. The Prince himself, ever unable willfully and deliberately to mislead any man, told me, he was really at a loss what to think of, nothing at the moment happening to be vacant. I thought of former neglected occasions; but said nothing. Indeed I pitied him; I saw, He was really distress'd at it [1]). With all others the affair was considered as much less difficult. Several schemes were thought of and proposed to me: some one or other to resign on promise of a first offering better place, [2]) or an exchange of places to be contrived etc. I greatly wanted to have the affair terminated during my stay at the Hague, which could be but short. It proved impossible. Yet I was sent back to my Province, with the strongest assurances, indeed not from the Prince himself: the affair should be done before the end of the week. On Monday se'nnight I was to resign. I still preserve the Letters, received upon the occasion, where the same was confirmed to me, the last however the least agreeable. I was but to resign: at all events the Prince was to write on purpose to the Town-Council in as honourable terms for me as I could wish; even

---

1) It was on this occasion, viz. on receiving the Address and Letter against me, that a very Burghomaster at Amsterdam (Mr van Hoorn) was generous enough to say: „if the Prince does not take care of that Man, be what he will, and indemnify him for what he suffers for His cause, it will be the blackest charge of all that have yet been laid against Him."

2) For an instance, Baron de Brandsenburgh, late Ambassador at Petersburgh, was to be engaged to resign, in my favour, his place of High Bailiff in the Mayoralty ot Bolduc; a sort of a sinecure office, and of no considerable income, but considered in the Country as highly honourable, and entirely in the disposal of their HH. MM. which at that time still was equivalent to that of the Prince's.

the Letter was previously communicated to me. And the moment I should be got off, I would be appointed to either one or the other of the before thought of places, all indeed very honourable and fit for me. What in the name of Justice could I do? I had great apprehensions of what could possibly be the consequence, yet was apt to arraign myself for improper diffidence. Well! I did resign. And the same day, went off to the Hague, part of my equipage already sent of before, and there took temporary lodgings. I was received with great kindness, with all possible politeness, was complimented upon my trouble being now at an end, I would be perfectly safe at the Hague etc. And — not a single word about my new place! I was ready to sink into the earth. Waited a few days more: and then plainly inquired, how I was to take the matter, and what it would come to? I have no need to dwell upon it any longer. Every day brought on new delays and increasing difficulties. To assurances succeeded hopes, to hopes wishes, to wishes apprehensions, to apprehensions fears: the true Court-Circle. At last I was plainty told: „when we had a Saint, we wanted a niche, to put him in; now we had a saint, but we had no niche!" I was entertained with a story of Cardinal Mazarine's (no very honourable precedent, I thought!) who, upon an honest man's coming every day to sollicit for a place, he had been promised with, at last called in the sentry in waiting: „Alébardier, mon ami, prens ton Alebarde, et touez-moi oun huom pour mestre cé galantuom à sa place!" I don't think, there is an English name for this sort of pretty, charming Cant. The French call it *eau bénite de la Cour*. And a very confortable thing it is, only more so for the sellers than for the buyers.

It was at these moments, that Heaven, in compas-

sion to me, blessed me with the first acquaintance of my new next-door neighbour, the Honble Colonel V. R. Bentink, of Dundass's Regiment, an Adjudant General to His S. H. and since a Quarter-Master General of the Armies of the Republick. Indeed I wanted the support of a *Man*, that was capable to be a *friend* (Count Heiden had been all along absent in his own province), and a few interviews were sufficient to change our neighbourship into the most perfect intimacy and mutual trust. He saw me fretted to the very soul; pitied me with all the powers of his excellent, scarce to be equalled heart, and from that time forth we have been inseparable. It was afterwards accounted to him for a crime, and a warrant of other crimes, to be known to be so very intimate with the Author of *Politiek Vertoog*. I went to show it him, printed as it was. „Well, said he, all I can say upon the matter, is that *I glory in the reproach!*" Colonel Bentinck is a Courtier, yet what he said, was no *eau bénite de la Cour:* I'd die for it every moment of my Life.

A few days after, one afternoon (I had been as well before dinner as I ever was in my life) I was all at once seized with the most excruciating pains, in the bowels, that can possibly be conceived. The Prince's Physician was sent for, but happened to be in the country. I drank plentifully, got an emetick myself, yet I continued all night to rave for torment. I had a fortnight before engaged a new servant, a German and an unknown man, yet he had been presented to me by well affectionate people. The moment I was taken with the fit, the fellow went down, told a maid, he was unwell himself, indeed, said she, he looked as pale as death, she should go up, and see what I wanted. I pitied the man, and still had no idea of the affair. He went off the same night,

and never appeared again at the Hague; though I owed him, not only his fortnights wages, but some daily expences, to the amount of three guineas. The Prince was the first, who upon being told of my complaint, cried out: „Good God! I hope at least, they have not got him poisoned!" He all along showed the tenderest concern for my case, inquired every moment about me, and recommended me in the strongest terms to his Physician. Indeed the Prince of Orange had an excellent heart. The Physicians however did not opinate for poison. The complaint was treated as a violent cholick, chiefly caused by obstructions, long grief, care, sorrow and a sedentary life. Meanwhile I was as ill, as a man can be; all drugs proved vain, and in three days time I was almost given up. Nature however got the better, I am apt to think, of Art. A violent, but most lucky crisis happened, and I was soon out of danger, but from the most deadly weakness. The Prince got together whatever He could think of, of the most precious old wines, Curaçao Oranges, etc. towards keeping up my forces, and had it sent me. My worthy friend Bentinck, who had wept at my bedside, contributed more than any body or any thing else, to restore me to life, by his tender comforts. I was as gratefull to his intentions, as I had reason to be, yet I did not think it a great service: I had been exceedingly happy at the idea of death. Yet I was to enter anew upon my career, after being laid up for near two months. Indeed my situation was as disagreeable as possible. I was an absolutely ruïned man, in all imaginable respects, and unable to support myself at the Hague, on any honest footing. My friend Bentinck is not a Man to content himself with mere words, or vain complaints, and he is the most active of Men. He was so in my cause, with

all the warmth of his soul. He cared not for being importunate. I really apprehend, he scolded upon the occasion whomsoever it might belong to. I had some time before been artfully enough engaged in a conversation about what my place at Utrecht might be nearly worth. I happened to have no favourable Commission the last year (Commissions changed with us every one or two years) and the conversation had been led on in a manner to induce me rather to lessen the calculation. I esteemed it about fl 1200 — Dutch. At length, my friend Bentinck refusing to hear of any more delays, an Act was drawn up and sent me from the Prince, by which he was pleased to assign me, „out of his privy purse, and the matter to be kept entirely secret" — *f* 1200 — a year, „as an indemnification of my resigned place at Utrecht, yet only provisionally, and untill such a time as a proper place should offer to confer upon me."

Whatever my situation, I begged to be excused with accepting of this. „I could not think of being at charge to the Prince of Orange. I should have been happy to be in the case of commanding a large fortune, for the pleasure of spending it all in behalf of his cause. Besides, all past events considered, I begged leave to represent, it ought to be a point of delicacy with me, not to accept of a Pension from the Prince, on any other footing, but actually entering into His service. If any such a place was offered me, I would be happy to accept of it, with the proper wages thereto belonging."

I could not be thought unreasonable. I dare say, I was not so. Yet things were already carried far enough, to have it considered — not yet as a very dangerous thing: this came on more and more: — but however as a matter or *prudence* (a godly virtue, and which has prodigiously advanced the Prince's affairs

along!) not to make any open show of a particular relation between His S. H. and me. In consequence of all these fair schemes, I was soon after complimented with a German Patent of Counsellor of Justice to the Prince, for his German States (*au Departement dAllemagne*) — along with the preceeding Act again, in the old form; the contents however now to be considered as wages. „Thus my delicacy, it was trusted, would be perfectly satisfied!"

Indeed I had sixteen years before been honoured by the Queen Empress, with a Patent of *Her Counsellor*, which in Her Dominions, entitled me to a rank equal to that of a Major General in the Army. And a Letter, received some time after from a Member of the *Council Aulique*, proved me, I was there acknowledged as such. I could never retake up that title again (I had laid it by, on my entering the Regency at Utrecht) and wear it along with that of a Counsellor to a Prince of the Empire!

I inquired, what was the rank of the place? „Evidently that of a Counsellor of Justice to the Prince of Orange!" — What were the functions? „None at all!" — On what a footing I should be at Dillingen, if to go thither? „On a very honourable footing for sooth: yet I was not to think of that, I knew! It was not probable, there would even be any notice given there of my appointement. It was *a mere title*, I knew!" — At last I asked: whether I was not to be presented to Her Royal Highness upon the occasion as a Servant to Her House? „I could be so, if I insisted: *si cela me caresseroit*" was the choice term; „yet it was perfectly needless." I was whispered, „perhaps even Her R. H. knew nothing of the matter. There was so much other business of importance to be talk'd of, I knew!" Indeed *I knew* a great deal, and was still to

learn every day more. So I bowed, in gratitude for all this kind information, went away, and was prodigiously proud of my new quality of *Conseiller de Justice au Département d'Allemagne!* [1])

His Serene Highness, I trust, will never refuse to do me the justice, I really deserve, to attest, that never any thing in the world was capable in the least, to lessen my sincere and warm affection to his person and his House! Indeed no thing ever was [2])!

I continued, during about three years more, to live at the Hague, comfortably enough, in comparison of my Utrecht life, but for my health being absolutely destroyed. My first disease very soon returned upon me, with fresh violence. I was again so very ill, that I was already given out for dead in the papers [3]); again recovered; was well for a few weeks: then at the first wet or damp air, I passed through, fell in again: my bowels were so very tender, or probably so much hurt, I could not bear any the least bad influence. Thus I passed through five successive attacks,

---

1) As for the Prince himself, I told him „the place would be agreeable to me, in proportion as it should furnish me with the means of being serviceable to Him."

2) I. e. I have been all my life averse of the injustice, so common especially in our days, of laying to the account of a good-natured master the infamous conduct and vices of his low, despicable servants. His very blindness to it and continuing them his trust, is rather a matter of pitying than arraigning him for it.

3) There was even a deal of wit spent, and the most ingenious, humane jokes cracked upon the occasion: such as my having died of an *indigestion of pancakes* (s. above) etc. This is true Dutch wit, and was sure to meet with a broad grin even from people who thought themselves of a better sort. Perhaps it may be laid down as a rule, that a degradation of taste is a necessary consequence of a degradatioo of principles and moral sense.

each longer than the other; and suffered torments, day and night, during several weeks, which I hardly think, a Man supports on the rack, during a few hours or minutes. By the last of all I was confined to my bed, during nine months, from August 1785 down to the very day of my departure for the Swiss, on June 7. 1786, went through whatever Art furnishes of imaginable drugs, particularly Alexipharmacies, Antisepticks, Antispasmodicks, Opium, Hyoscyamus, Camphire, Assa foetida, Barck, Mercury, each by way of a complete cure; during several weeks, I took Opium gradually to the quantity of gr. XIII a day. It was plain, the Physicians now at last resumed their first rejected opinion of poison. An egg-cure was advised: it is the only one, I could not stand; it is disgusting beyond all idea. A rassin-cure could not be tried on the spot. A Milk-cure always succeeded the best. I had already tried it before: it was the last resumed, and the first that seemed to give some hopes of success. Yet I was all along, during these last months, considered as a lost man, who could perhaps be kept up for some little while more, but who was never to recover. Indeed I had no more any idea, any remembrance left of what was health. I was worn out to a perfect skeleton, frightfull to look at. My face, either distorted with pain, or stupid and silly, a true picture of *patience smiling to grief on a tomb!* My body a mere mass of drugs, a breathing Mummy. I smelt like an Apothecary's shop. And was so very week, that I could not turn myself in bed, without a servant's assisting me. I had a slow, hectick fever, and frequent, long deathlike faintings. My Physicians declared, they did not think, I could reach as far as Antwerp. Yet a total charge of clime, either to Switzerland, Naples or the south of France, was absolutely

the only thing that still remained to be tried, whatever the appearanee of success. [1])

I am still to hint at some particulars of my stay at the Hague, during my lucid intervals of uncertain and weak health. I was openly employed — in nothing. That was a done affair. The system of indulging the enemy, whatever they took in their heads to be pleased or displeased with, once adopted, I could not indeed be allowed any the least appearance of influence or activity. Notwithstanding, as no condescendance ever succeeded in any case with these people, they were all along neither more nor less loud in their cries about my being behind the skreen, they said, in every thing. Indeed their argument was very plain. The Prince, according to them, was visibly ill advised in every step he took. And who of all men, could be suspected of giving the worst advices but I, the Author of *Politiek Vertoog?* Yea my influence extended much further than this. The Emperor threatened a War. Who but I could have suscitated it, evidently for saving the Prince, by diverting the attention of the Nation. Thus Pericles of old saved himself upon Alcibiades's advice (the name of *Alcibiades* had been lavished upon me, on other accounts) from the embarassing task of rendering an account of his Administration, by engaging his Republick into a war with

1) About a year before, my hon^ble friend, Admiral Kinsbergen, would have much wished to have got me along with him, on his Cruize to the Mediterranean, with a Squadron of five ships of the line; I liked it much myself. The benefits of a Sea-voyage are well known, and he could have landed me either at Lisbon, or at Smyrna. Yet the Scheme miscarried. He would not probably have been allowed by the Admiralty, and would not risque a refusal, both for my sake and for his own. — Refused the company of a dying Man!!

the Lacedemonians. This was not all. Whenever the King of Prussia had a Memorial delivered to the States, in behalf of the Prince, it had been on *my* instigation and by *my* intrigues. They even went to such a degree of foolish extravagance, as to pretend: these very Memorials had been drawn up at the Hague, not at Berlin, and consequently by whom, but me! and Frederick II, poor silly Man! prevailed upon, in kind complaisance, to have them fathered upon Him! I have these things in print; so there is no questioning the facts, however beyond all credibility. Then, the ready reply to all these Berlin Memorials was sure to be the same. How the Devil could the King of Prussia pretend the Prince to be injured? Was not the Prince himself the cause of whatever, out of the purest patriotism and zeal for the true interests of the Country, was done against him. Why was he suspect to the Nation? Because He kept evil counsel! And who were His evil Counsellors? (the Duke long got away nearly by the same means): chiefly I, such a man as the Author of *Politiek Vertoog*, a confest Traitor, a turned-out Magistrate! At last — I don't know, how they found it out; indeed I never boasted of it to any living man! — at last the French Leiden Gazetteer (a precious man, God bless him! and who is still in function!) openly stept forth: he should now display the whole *pot aux roses.* „They had proofs in hand, of my actually being or having been so for some time, appointed a *Counsellor to the Prince* by *Patent, with considerable wages!!*" „This was about the end of 1785, and finally determined the resolution of allowing me, and effectually facilitating to me the means of withdrawing from the Country ..... „*at the farthest distance possible* (I was expressly told so), at least as far as Switzerland!" I had great care to have

the spot pointed out to me, where the Dutch territory ended. There I once more turned my sight backwards; blessed God for the happiness of being got so far; and swore, never in my life to pass those limits again! Indeed there was little probability for it at that time. I was still almost dying, and continually fainting away. Yet there was luxury in the thought, my very bones should not be buried within those limits. God knows, they could never have been at rest there.

I was nevertheless actually consulted, though always by second hand, upon matters of particular trust; and was in the case, I trust, of being usefull. I beg to be excused from mentioning particulars; I cannot mention them in writing. And, whatever outward appearances might be thought adviseable to preserve, [1]) or secret Envy worked in the dark, I am confident I was done justice in thought. I have reason to be persuaded, Her R. H. the Princess of Orange all along lamented my case, and now and then forgot her own concerns (indeed I had partaken all Her's!) to pity mine. At least I had once a word of Her

---

1) The Prince affected, when passing by Him in the street, or on the Parade, not to see me or turn his head an other way. I had great pains always to reconcile to this the well affectioned of the lower class, who did not fail to take notice of it, and were apt to say: poor soul! *si hoc in viridi fiat* etc. Yet to Mr. Pensionary Gyzelaer He pulled off His hat to the very ground; and the.....[a]) kept on his, and stared him in the face. Indeed he once nearly escaped getting a good drubbing on the occasion. The affair passed a morning, on the full market, and made some noise at the time. It must have been in 1784, or 1785. Such trifling anecdotes are more caracteristical of times and persons, than the most elaborate historical pictures and descriptions of Man and manners.

a) Het woord dat hier stond, is uitgekrabd.

reported to me, of which I will ever entertain the most gratefull sense. It was on occasion of an offer I had made of being serviceable in a case, where I had some risks to run. „No! said she, no! he must not expose himself any more. He has but too much suffered already for our cause!" This was true Royal womankindness. My life was too little to lay down for Her! Indeed the Princess of Orange, take her all together, would have been a great woman, on the first throne of Europe. The Dutch boors could have done with less.

I suppose this scribbling all along to remain secret, nor ever to be to repass the sea again. And so I'll but just hint at an affair, the proofs of which, for aught I know, must be still restant in the Cabinet of S. James's. Lord North's long Ministry had been followed by several changes. He had been succeeded by the Marquis of Rockingham, who died a few months after. To him succeeded the Earl of Shelburne, now Marquis of Lansdown, who resigned April 3. 1783, when the Duke of Portland got in. Meanwhile Preliminaries had been entered upon with Holland, and there was great hope of a final conclusion of the Peace. My early relations with the Dutch branch of the Bentinck family ..... put me in the case of being applied to, for supplying his Grace, the Duke of Portland, rather, I dare say, in his private capacity, than as a Minister, with a short account of the true state of things, and the disposition of minds within the Republick, a subject indeed which I was tolerably familiar with. The affair was rather of a delicate nature; not so much in itself, but to me, whose most unquestionable innocent actions had been construed into high-treason. Yet considering the Preliminaries already to be signed, and negotiations for peace going

on, and the matter being pressed upon me, as a piece of real service I could be able to do to both parties, I sat down and drew up a Memorial upon the subject, in french, a copy of which was forwarded immediately. The Original I find inscribed among my papers. *État actuel de la République d'Hollande, communiqué au D. de P. en Septembre* 1783. This was followed by two other Memorials of a greater extent, which I find entitled: *Conduite que la Gr. Bretagne doit tenir, après la Paix, relativement à la Republique d'Hollande, pour le bien-être des deux États et le rétablissement de l'ancienne harmonie qui a subsisté entre elles.* 1er *et* 2d *Mémoire. Dépêché* 23 *Nov.* 1783. Finally with these Papers is a fourth one, endorsed *Sentimens d'une personne de la plus haute qualité sur les deux papiers précédens. Nov.* 30. 1783.

I never knew, whether these papers were laid before His Majesty, at the time; especially as the Duke of Portland went out a few weeks after. My reason for supposing them however to be still preserved, is that about a year after, when the Rt Honble *Sir James Harris*, now *Lord Malmesbury*, came to the Hague, and was so very kind, upon my being confined to my room by sickness, to condescend to visit me at my own house, the very first thing he took out of his pocket, was a Copy of these *Memorials*, which indeed in the course of this as well as of some subsequent conferences, he was pleased to honour me with, he laid down for a foundation of what information I was able to give him about the state of things and disposition of minds, at that time, comparatively to what I had been in the case of saying upon the subject a year before. I likewise communicated to him some other secret and curious papers, which he could not possibly ever have had a sight of. Yet a short time after I grew so violently ill, that I was not any more

in a condition to be seen or talked to, about publick matters. Mr. Secretary Gomm only came now and then out of friendship to see me and inquire after me; but with him I neither at that time, nor at any time before, had any conversation, thad had the least relation to publick affairs.

And now I hasten to conclude this long and tedious Narrative.

I was at last allowed, as I have said, to prepare for leaving an odious Country and go abroad. I publickly advertised this resolution in the papers, which was thought adviseable, chiefly with a view to counteract the effect of the above mentioned paragraph in the French *Leiden Gazette*. And I declared at the same times, that „now renouncing the Country I was born in, and all my connexions and relations to the same, I was resolved henceforth to adopt the family name of *Cuninghame*, along with my fathers." A few loose sheep of the poor old flock greatly lamented at my departure; they well foresaw, it would probably be for ever. The Court was happy, I apprehend, to get rid of an object of eternal reproach to her. The enemy triumphed, yet was silent; and for the first time my Advertisement passed without any publick notice being taken of it. They had completely attained their aim with me; it was now no more worth their while minding me any more, and they had new objects of pursuit enough upon their hands. Thus every mouth had been silent some months before, as soon as poor *Mr van Hees* was buried, who died for mere grief and perfectly brokenhearted, after having been turned out of his place of Secretary to the Council of State (the second of ministerial place in the Republick), nearly by the same means and on the like absurd and ridiculous pretexts, as I had been turned out of

mine. My very worthy old Father, a Counsellor of the High Provincial Court of Justice, came to the Hague, to bid me the last farewell. He found me dying, and shrunk back at the sight. I was so horridly changed in three years time, indeed from a strong constitutioned man to the very image of death and destruction. I did not dissemble to Him, that whatever the event, this should be the last time I was ever to embrace him in this world and receive his blessing. He was prepared for it. Indeed he is the only one, since the Revolution, who never mentioned to me so much as a hint of my returning to Holland; and am gratefull to him for this kind delicacy. Yet his only wish, I know, would be to see me but once more, now I am again restored to health. In truth my chief consolation, during all my troubles, had been that of my Father's perfectly agreeing with me in all my principles, and having secretly approved all my steps.

My mother — the best of women! — died before the troubles, and her loss at the time was near death to me. I thought I could never be able to sit down and be comforted after it. Yet I blessed God a thousand and thousand times since, for having taken her away so soon and tore from my unwilling arms. Her tender soul could never have stood the events, that soon followed; mine even out of the question. The naturalisation of the Scotch Brigade alone would have been absolute death to her. Bless God, she was spared so much heart-suffering! *The righteous perisheth, and no man layeth it to heart! And meritfull men are taken away, none considering, that the righteous is taken away from the evil to come! They enter into peace: they rest on their beds; each one walking in his uprightness!*

I arrived at Basel, the Capital of the Swiss Cantoon

of that name, on June 28. 1786. Still a skeleton and hardly able to move, yet comparatively recovered to an absolute miracle, by the change of air, the motion of travelling (a new instance and the strongest one of it's incredible benefit in all consumptive cases) and the prospects of ease and happiness. I continued my milk-cure, at an agreeable abode in the Country, upon the very ruïns of the ancient Roman town *Augusta Rauracorum.* And in a few months got so tolerably well, as to be able to accept of a proposal, which was made me by a Baron de Kroock (formerly in the Russia Ministry, but then settled at Strasburgh for the education of his children) of accompanying his Lady and daughter on a Tour to the Swiss, of which there has been since an account published in German from that Lady's interesting Letters to her husband, written during our tour [1]). We went as far as Savoy, and climbed part of that highest chain of mountains in Europe, the Mount-blanc. On the almost inaccessible summits of these august *companions and first born of the Creation*, before whom all the Nations of the Earth passed away like a cloud and their Sovereigns like a dream, who stood witnesses to all the successive revolutions, through which Providence was pleased to conduct human kind, themselves firm and unshaken on their mighty roots! there it was easy to forget the low dabblings of a parcel of despicable frogs in their miry puddle! It would have been much more difficult to think back or look down upon them! Only the thunder and lightning, that rolled and played beneath

---

1) *Briefe einer reisenden Dame durch die Schweiz. Strasburg* 1787. gr. 8°. *Basel Serini*, 1788. 8. the same translated *into Dutch*, *Utrecht* 1788. gr. 8°.

my feet, were neither a new nor a frightfull spectacle to me!

At my return, I settled in the Country near Basel on a most delightfull spot, in the midst of a wood, part of the famous *Silva Hercynia* of the Romans, with the feet of the Jura in front and behind me the Rhine, which in his majestick course winds along the fruitfull hills and vineyards of the charming Country of Baden and loses itself along the mountains of Alsatia and Lorrain, which on the right hand close the prospect, displaying all along, which way I turn my eyes, those

..... *gaily checquer'd, heart expanding views* [1]),

with which this happy Country abounds above all others. Here

..... *far from publick rage,*
Far from the dull impertinence of man,
I drink the pure pleasures of the rural life. [2])

On the very banks of the Rhine, it's flood watering the foot of it, stands a most beautifull, lonely cabinet of the finest Lombardy Poplars, indeed the Queens and Graces of the vegetable Reign, and a tree, which I should like to take for my emblem i. e. for my rule, with the Motto *Droit et pliant.* In this Cabinet, the Mansion of rest and happiness, I wrote down the present *Memorandums of my Life*, under the influence of the sweetest, purest air. May it effectually have influenced my style, and softened the remembrances of past sorrows. Here, whenever I depart from hence, I'll leave, in remembrance of my abode, the following

---

1) *Thompson's Seasons.*

2) *Ibid.* (Slechts de middelste dezer drie regels vindt men in Thompson, *Spring*, 1057, terug).

lines, which in gratitude to the blessing, I enjoyed under the friendly shade of my beloved Poplars, I could not help amusing myself, some time ago, with carving on the stone, that serves me for a desk, on which I am now writing. They are the plain expression of what I wished to be my uniform sentiment and course of conduct:

YE CHARMING POPLARS, LONG MY CHIEF DELIGHT,
SWEET EMBLEMS OF THE SAGE'S WELL DISPOSED MIND,
YOUR LOFTY HEADS, CALM, GRACEFULL AND SUBLIME,
BEND TO THE TEMPEST, THEN AS SOFTLY RISE,
AND UNRELENTING TEND TOWARDS THE SMILING SKIES!

Red House, Canton Basel,
July 27. 1789. CUNINGHAME VAN GOENS.

When I reflect on the principles of Humanity and true universal benevolence, which continue all along to distinguish the British Nation and Government, at a time when the most illiberal Egoism and selfishness on the one hand, and a universal indolence at the increase of these evils on the other, are daily gaining ground everywhere else; when I see Great Britain, not content to support almost alone the burden of a war, begun on the noblest of all motives, the Defence of Religion, Virtue and true Liberty, against a set of the most profligate enemies to these precious blessings, anxious as it were to set an example of the practice of those very virtues, she wants to strengthen the foundations of, by supporting and relieving, in the most generous manner, the distresses of the unhappy victims of that astonishing torrent of corruption, and reconcile even her enemies for the national prosperity, she continues to enjoy under these exertions by the noble and glorious purposes she employs it to; when I consider all this, I say, I am apt to arraign myself as for an apparent diffidence or neglect, not to have put aside all other schemes and means of relief, and resolved much sooner to state my case, where I could be sure it would meet with a greater share of active sympathy than anywhere else.

Indeed when the greatest exertions are made to relieve the distresses of Foreigners, who belong to a Nation, which never was friendly to Gr. Britain, and who even now very often spurn at the hand that

supports them, merely because they are really distress'd, and fled for a refuge to a generous nation; what a lively interest may not a man flatter himself to excite, whose birth perhaps may entitle him to claim the Rights, if not of a natural-born subject, at least equal to those of a denizen to Gr. Britain and who, thrown by his Fate into another Country, fell a victim not only to the same Principles of Good Order and established Government, but chiefly and particularly to his unalterable attachment to the interests of Gr. Britain, and his indefatigable endeavours to promote the same, consistently with his Duty, at a time when he could be not actuated with any the least views of private interest?

I beg leave to trace the short outlines of my History, as far as belong to my present purpose. It is nearly connected with the publick events of these last sixteen or twenty year.

I was born in 1748, from a Dutch Father and a Scotch Mother. My great-grand father, from father's side, had been a Governor General of the East-Indies, and to his valour the Dutch owed a part of their now deservedly forfeited settlements. My Mothers Father was the Honble James Cuninghame, a General Officer and Proprietor of one of the three Regiments of the Scotch Brigade in the Dutch Service. It had been long in our family and it merely depended on me to become a subject of Gr. Britain, by enlistening into the Brigade myself, agreeably to the Capitulation, which excluded from the Officer's Places all Foreigners but the sons- or grand-sons of any officer of the same, though born out of his Majesty's Dominions. I was unhappily induced to renounce this line and brought up a Dutchman, much against my Mother's inclination, yet very naturally of course train'd up to a warm

attachment to the connexion of the Republick, with her natural and generous ally, Great Britain. At a very early age I became a publick Man, went through several Offices, and found myself a Member of Government for my native town of Utrecht when the War broke out in Dec. 1780.

Warmly as I could never cease to interest myself to whatever concerned the Scotch Brigade, I had already been very active underhand with regard to the natural and very just claim of Gr. Britain upon that Brigade, at the beginning of the American War. But I was soon after called to much greater exertions by the unhappy turn of things, which French intrigue and the ungovernable egoïstical Spirit of the town of Amsterdam brought about in the Country. No less than a total overthrow, both of the established Constitution with a Stadholder, and of the ancient system of the Republick, a close Alliance with the English was intended and carried on with a sort of phrenetick rage; the Question of unlimited Convoys apparently the pretext: Aristocratical jealousy of the Stadholder's constitutional Powers, and the Duke of Brunsvick's temporary interest on the one hand, mercantile jealousy ambition and presumption on the other, the real motives; the scheme of a Northern armed neutrality, the impulsion, and French money and French intrigue, the working of the whole. A most unnatural War without, and great Civil commotions within, seemed every day more to threaten the happy state, the last only avoidable by averting the first.

The States General, as well as the Stadholder, did what they could to conjure the danger, and stood firm to the old system and true interest of the Republick. Gr. Britain was as much averse to the War, both from prudence and inclination. The Merchant

towns only, and some corrupted Aristocrates wished for it, and pushed it on, with the most stupid eagerness. The provocation given to the English grew every day more insuffocable. At last by the accidental seizing of Laurens's papers, a most daring infraction both of the constitution of the country, and of it's most sacred connexions with Gr. Britain was discovered; a secret Treaty, enter'd into with the Americans, for the Account of the Republick, by an Amsterdam Minister and a Merchant of the same Town. Instead of abandoning the Culprits to the outraged Dictates both of Publick and Civil Law, the Town of Amsterdam was ill-advised enough to take cause in behalf of it's guilty Citizens and pretend to a Right in their Town of committing similar excesses. The satisfaction very naturally and very peremptorily demanded by Gr. Britain was most unpolitically, but indeed forcibly and unwillingly, I dare say, put off by the Republick. The alternative of Peace or War was made to rest upon this Cause. At last it was reluctantly declared by the English, yet with so much propensity to make up the matter, if it could be done in a manner consistent with national honour, as to keep Sir Joseph Yorke for near a sixmonth in the Neighbourhood, at Antwerpen, ready to seize on the first opportunity of retaking his nation and character.

The declaration of the War, while it discouraged the friends to England raised the spirits of the insolent French faction, whatever might be the consequences for the almost defenceless State. Amsterdam triumph'd and carried it's pretensions to the most outrageous hight. Pamphlets where published, where it's System, in favour of the French interest, was held up as the only salutary to the Republick, in opposition to that of the Executive Power, and of the States of the Land-

Provinces. Indeed ignorance and indolence, the common effects of a long Peace, prevailed to such a degree, not only among the Nation at large, but among people in office, that the Cause was debated pro and con, merely from passion and prejudice, not from any real knowledge either of the Constitution or the grand political interests of the Country. Hardly any body, out of the Hague, ever troubled his head about such a thing as foreign Affairs.

I was well aware of the great danger of meddling with the quarrel, and taking of any decisive step on the right side of the Question. I had particularly reason to be ashamed of my own Province, where it was in all causes relative to foreign Affairs, merely to follow the dictates or preadvices, as it was called, of the Province of Holland, and of the Town of Amsterdam; and several of my Colleagues in Office were greatly disaffected, from various motives, to the Prince as well as to the English. Instead of any the least support, I had nothing but opposition to expect from that Quarter, at the general torrent already ran the same way. But my duty and my conscience called, all my sentiments concurred to demand from me the sacrifice of any other consideration, but that of the real good of the Country, and I was conscious of the great weight I was able to put into the right scale.

I did not hesitate. And at this most critical period, when every thing was still in a state of of suspense, and all those evils, which have been the consequence of that unhappy War, could still have been averted, if the sudden diversion I occasioned, had been properly laid hold of, I stept forth with a printed *Memorial* of an 150 folio pages, the form that of a legal *Vote of a Member of Government for one of the Land-Provinces, upon the grand Concerns of the Republick*, where the

right side of the question was displayed in such a full manner, and Amsterdam-sophistry and French intrigue exposed, in such a light, as to turn the tables entirely upon the enemy. The result of the whole, the necessity of yet retrieving what was now nearly lost, viz. making up matters with England the sooner the better, by hastening the required satisfaction and the punishment of the guilty Amsterdam-People, on the one hand, and securing the Constitutional influence of the Land-provinces against the encroachments of the Province of Holland and the boundless ambition of the Town of Amsterdam, on the other.

Indeed Sir Joseph Yorke was so much pleased with the unexpected phenomenon, as I learned from a letter of his from Antwerp to a friend at the Hague, that he conceived great hopes from the success of this step, and caused long extracts from the Memorial to be made, on purpose to lay them before the Ministry; the proofs of which may perhaps be still exstant in the Secretary of State's Office for the month of March or April 1781.

Within the Country the sensation, it occasioned, was such as hardly ever to be equalled, I dare say, by any political production, that ever appeared in any Country. During above two years the title of it was in the mouth, not only of every man, but of every woman and of every child. A french *Abregé*, that was immediately publish'd of it at the Hague, for the use of foreign Ministers, prevented probably any French or English translation to be made of the work itself. But the Germans since translated it into their language, and by them it has been judged. I would be happy to be allowed to lay a copy of this translation before his most gracious Majesty. It does not throw an unfavorable light, I dare say, on many events of that epocha of His glorious and happy reign.

It was very differently appreciated by the Dutch Nation; and never any work raised such a dreadfull persecution against the presumed Author, as this did against me. Indeed I had begun with receiving the most flattering compliments upon it from the right side, and during a few weeks even the enemy kept silent. The stroke was such an unexpected one, and it was so severely felt! But it was the dead silence, which precedes the most horrid storm.

The Duke de la Vauguion did not hesitate to declare at a great table „that in less than a sixmonth, the Author of that piece of work would dearly repent of what he had done!" At Amsterdam the uproar was such that from the Burghomaster down to the lowest blackguards, the most atrocious vengeance was denounced to me from every mouth. I possessed myself a collection of between 4 a 500 Libels, that where published against me in the space of a few years, besides the daily Articles in all the Patriots Gazettes and weekly Papers; a most efficacious means of running a man down at that time, as the grossest abuse had not yet been thrown away on the most respectable characters, as it has been since. Pictures and carricatures, not in a humorous stile, but of the most atrocious nature, where I was hung in chains and broken on the wheel, sold by thousands. The most common and generally received accusation was that of my having *sold myself to Gr. Britain to promote and maintain it's interest*, in treachery to my own Country; yea the very sum was specified, and the Banker named, at whose hands I had received the money, a specious charge enough, as I really touched a sum of money at that time, *a Legacy of a deceased relation in Zealand;* but such an odious, low charge, that I never deign'd justify myself, nor clear up the matter as I could have done in two words

Indeed I felt too high, and I was so taken up in the main with the present of what I had begun, that I never condescended to take any the least notice whatever of all those outrages and daring insults, that were daily offered me by a set of the most infamous Libellers, that ever dishonoured the press among any Nation I considered myself as thrown out into a hurricane, and calmly went on my way, without minding the roaring elements around me.

Mr. John Adams very soon after came to the Hague, and attempted by a Memorial to entice the Republick into a legal Treaty with the Americans. The matter, which in consequence of the War had now entirely altered, it's nature, was discussed pro and con. I had occasionnally delivered my own opinion in conversation and argued what has since been confirmed by experience, that the Dutch trade with America never could prove a very solid, nor a very beneficial one. I was desired by a first leading Man in Office [1]) to put my opinion in writing. And a short time after this concise Memorial was printed, and was translated at the time both in English and in French. There is also a German Translation of it existant, if I well recollect. It was libelled and refuted, as a matter of course. Yet the Treaty itself did not take place at the time.

Thus I continued, for the space of two years, to be indefatigably active, especially in behalf of the Prince, against whom very soon, whatever little apprehensions he entertained of it at the beginning all attacks began to be directed. And I was generally look'd upon as one of the chiefs of the party in his behalf.

Indeed it had not been my scheme at all, to be serviceable to the cause in the line, I now saw myself

---

1) Old-Grefier Fagel.

forcibly hurried into, that of a Writer. Personal influence, founded upon unbiass'd integrity and a thorough knowledge of the points in question, had been my great aim, and the fond wish of my heart. But there was no possibility of attaining this. The torrent on one hand so very impetuous, the resistance on the other so extremely weak; my own Province more perverted than any other, as she ever since has continued to prove, — there was no support to be had from no side whatever. So I submitted to my fate, and in truth was more extensively usefull, though in a manner less elevated and disgusting beyond all description to myself.

It was not the gross abuse, that was thrown upon me, I was the most sensible to. Horridly as it could but hurt my feelings to see my name reviled and my honour trampled upon by the lowest scoundrels, I would have calmly shaken off the dirt, but for the real effects of that abuse, of which hardly an idea can be form'd in England, especially at this time; but which, God knows, were such, with no uncommon degree of sensibility, yea rather I dare say, with an uncommon share of strength of mind, as to render life absolutely a burden to me!

French *Guillotinades* and *Noyades* and *Septembrisations*, have now blunted the edge of imagination for less glaring, but I am really apt to say, no less keen and acute sufferings. How acceptable would the short stroke of a guillotine have been to me at that time! and what is an *Agony of* 36 *hours*, compared to an *uninterrupted true Agony of near three years*. My life was not only threatened, but it had been attempted several times. It was laid down, as a maxim, in publick writings, that any man, who should kill me in the dark, would entitle himself to a statue, like another Brutus. Every

means to raise a mob against me, in my own Town, where I had been a most popular Man, had been made use of; five times, in the course of one week, my house has been threaten'd by handbills and publick affixions, to be pulled down and myself dragged out of it and to rnin pieces. My very servants were bribed, and all my neighbours put spies upon me. Wherever I went, I was dogged to and fro in the streets, by people watching me and relieving one another, and Horace's *torvi omnium in unum me vultus* haunted me from every corner, intimate friends, yea my very relations [1]) either stood aloof, as from an infected man, or were threatened and sure to share the proscription. Ladies, with whom I ever entertained the least connexion before, were libelled and insulted in the grossest manner. My parochial Curate and most intimate friend, a worthy young Scotchman, now a Professor at Edinburgh, was threatened with absolute ruïn, both himself and an aunt with whom he lived, if he did not break off all intercourse with me. Hardly any tradesman or shopkeeper, however well affected, dared serve me for my money: it was a manner of dealing with me, and that was deemed a crime next to high treason. I was absolutely become a sort of an outlaw, by dint of persecution and libelling, which was still dreaded by every one at that time as the highest misfortune, and made to suffer in my most indifferent concerns, as well as in my dearest sentiments. The corruption of all principles was such, that even children,

---

1) My worthy and hon^ble Father, a Counsellor of the High Provincial Court of Justice, alone excepted. He was silent, but secretly approved of all my steps. My fond mother God almighty in His kindness had taken to himself, before these dreadfull times.

young girls, in their schools, expressed their wish, poor innocents! to wash their little hands in my blood! a common phrase in the main, and familiar to the most delicate women and well bred Ladies at that time, when speaking either of the Duke of Brunsvick, or of me. I had once stones thrown at me in the dark, and from that time never went out without loaden pistols, and solemnly acquainted the Town-police with it. I was determined not to be insulted, but never rose in the morning, during near three years with any degree of certainty of laying down my head safe at night. And not any the least thought of Justice or protection to be had from the Laws, in any occurence whatever; I would have been sure to have every vote against me, in every cause. It was partly owing to my spirited calmness and occasional resolution, but chiefly no doubt to God Almighty's protection, that watched over my innocence, and preserved me perhaps for trials of a different kind, that I went through every danger, even those gross insults, to which much less obnoxious people were exposed at that time.

My great aim all the while and the next wish to my heart had been te resign my place at Utrecht and be able to withdraw in an honourable manner, from an odious and perverted country, without ceasing to be serviceable to it and to the Prince, abroad. As I had all along destin'd myself to the diplomatical line, I laid eagerly hold of the opportunity, that offered by three different places, that became vacant about the same time. But what shall I say? The Nation was liberally govern'd, at that time, by Gazetteers and Pamphleteers. It was the same scheme in embryo, which has since been pursued in such a full manner by the French Jacobines, and their

affiliated Clubs and Scribblers [1]). A single article, in one of the most popular Papers, where it was said „it was to be hoped, their H.H. M.M. would be better advised as to get themselves represented by such an avowed traitor to his Country, as the Author of the famous Memorial" was sufficient to bind all hands and baffle all wishes and endeavours in my favour. I have the written and printed proofs of all this still in my possession. But I wave the recollection of these times, where I was exposed to all manner of

---

1) I do not hesitate to say it, because I know it is pointing out a great truth. It is not in France, it is in Holland, and originally in America, that the French Revolution is to be studied, and the true key and means of it (not the causes and pretexts: these vary according to circumstances) to be look'd and traced back to. It is neither Mirabeau nor Sieyès, neither Marat nor Robespierre, it is *Mr de la Vauguion and his Jesuits*, to whom the Art of true Jacobinism, the regular Science of hurrying a Nation into revolt, of turning and perverting all heads and all hearts in a happy, quiet Country, is originally due. Whatever horrors were committed in France, on a large scale, had been plotted in miniature and tried in dumb shew in Holland. The progress of Vice, like that of Virtue, is ever slow, and Nations, as well as individuals, become corrupted but by degrees. Moral as well as physical diseases grow worse by contagion. It is in Holland, and ultimately in America, that the Demon of Revolution has served his prenticeship! The Consequences, which result from this, are evident, if the contagion should still reach further; and if God Almighty does not avert it, there may be still times to come, when the french *Guillotine* aud *Loire-boats* will be look'd upon, comparatively as tender mercies.

A few months after this note had been written, *La Vauguion* ended, at it were to be wished all like people should end, with dishonouring i. e. unmarking himself for ever, and betraying poor Lewis XVIII, who, like his unhappy brother, had inconsiderately put his trust in this vile intriguer, of whom I could furnish so many scandalous anecdotes.

evils, without any the least support or relief, but the bare assurances, that perfect justice was all along done to me, where it belonged, both in point of integrity and real merit, and the vain promises of indemnifying me in due time of all my sufferings.

At last, after all attempts had proved vain of either worrying me to death by disgust, or getting me out of the way in some treacherous manner, recourse was had to a most hackneyed means since, but the first essay of which was play'd off upon me, viz. bringing together, by dint of corruption and intrigue, 320 signatures of pretended Burghers (on a population of 36000 souls) indeed all of them either blackguards, or Members of the famous Free-Corps (the formation of which I had in vain opposed, in contradiction to some short-sighted Friends even to the good Cause; a usual case in every occurence!) on purpose to my dimission from all my places. The impeachment as usual, for „being the known Author of the famous *Memorial*, and having got myself *bribed by Gr. Britain*, to turn a traitor to my Country, in behalf of the Enemy."

Averse as I had been till then of taking any notice of whatever was said or written against me, I was now as eager to lay hold of this legal opportunity, to step forth and confound the despicable faction by the most glaring proofs of my perfect integrity and honour. But the time of persuasion and honest trial was very justly considered as being long past, and the places depending on the Prince alone, and my justification the plainest matter possible, it was deemed to be drawing upon Him the resentment of the whole party, to reduce Him to the necessity of pronouncing upon the cause. It was already one of the heaviest and most common charges against Him, that I was held to be kept behind the skreen, and my advice taken upon every case.

So a mezzo termino was looked for, to draw his Highness out of this scrape, it was said, and the following expedient hit upon. I was to resign my places voluntarily, and as from disgust, and the Prince previously to confer upon me by way of indemnification, some other equally honourable and profitable place, either in his own Estates or in their H.H. M. M. dominions, where he still preserved his usual influence.

However reluctantly I saw escape me the only fit opportunity of vindicating myself, at least before the tribunal of following more unpartial times. I consented to the scheme, in affection to the Prince (Indeed I was ever ready to sacrifice my dearest interests to His conveniencies!), but insisted on the condition of my *previous* appointment to some proper place. This was considered as very just. Unluckily there was no place whatever vacant at the time; former occasions had been all neglected. His Highness ever incapable *willingly* to delude any Man, told me so with great concern; the plan itself was a most agreeable one to him, on all other accounts. Those of his courtiers, who meddled with the affair, seemed lefs puzzled and made light of the difficulty. Several places were named to me, all very convenient, the proprietors of which were either to be put off with a pension, or persuaded to resign in my favour, on promise of the first better place that should offer. I have the proofs of all this likewise still in writing. The whole scheme was to be accomplish'd in a se'nnights time, if to be done at all; and my duty called me back to my own Province. I received daily assurances of the affair going fairly on, and was persuaded at last, against all my apprehensions, to take the step, and throw up my places. I did so! and the same day went off to the Hague. I was received with the greatest apparent cordiality,

and congratulated on the safety and tranquillity, I was now going to enjoy; but not a word about the accomplishment of the most essential part of the agreement! When I came to mention it, „there was nothing vacant now, I knew; but the very first opportunity, that offered, I could be sure, and so forth." I was ready to sink into the earth!

A short time after, I was taken ill with a most violent cholick, one afternoon; and the progress of the disease so very rapid, that my life was despaired of. A servant, whom I had recently engaged, a German, absconded the moment I had fallen ill, and never was heard of any more, though I owed him money for daily expenses, besides his wages; his livery apparel and every thing left behind in the hurry. I had five successive relapses each of several months, during above three years, that I continued to live at the Hague; and suffered, night and day, for weeks and months, what I hardly think a man suffers on the rack, for a few hours or minutes.

At my first recovery in Sept. 1783, the Prince was pleased to settle upon me, in consideration of my losses, etc. an annuity of — 120 £ a year or fl. 1200 — Dutch [1]); merely, as it was said in the act, *as a provisional reward, and only until the time that some convenient place should offer, to confer upon me.*

I must be very free and very plain. I could never at any time entertain a thought of becoming a Pensioner to the Prince of Orange. I was entitled to any place, both in the Country and abroad, as well as any man living; and would have been sure of the very first places, in point of honour as well as emolument, if, instead of sacrificing myself to a cause,

1) Properly about 110 £.

the friends of which were sure to be put back on every occasion, I had embraced the other side of the Question. I will mention but one slight instance. The Amsterdam Burghomasters conferred upon one of theirs tools, an advocate and a bastard to one of their families, a place of *f* 600 a year in gratitude to a single, scanty pamphlet, but which made some noise, in behalf of their cause. The idea of being personally at charge to the Prince of Orange, in stead of what had been solemnly engaged to me (indeed not by his *own mouth*, as I have already said), could not but be a very disagreeable idea, and an 110 £ or 1100 f nearly the same, or rather the least sum the more acceptable, to a man who had all along been actuated by the purest principles of honour. I cannot have the least intention to reflect on the Prince of Orange with this. He was ever kind and gracious to me, and there does not beat a more good natured heart in any living man's breast than his. But he was often influenced by people, whose first virtue was not that of delicacy. And this I presume to say, and let any body judge for me: I was as plainly and as completely sacrificed in the strongest sense of the word, and in all possible respects, as ever any man can be, who stood forth in behalf of any cause, at the expense of whatever can be dear to man, his fortune, his health, all the blessings and comforts of life, yea his very honour and reputation, as far as the reputation of a man of true honour can be stained by the vile aspersions of the most malevolent party-spirit.

I wave all further reflexions, and hasten to abridge the dismall tale. I continued, in the short intervals of my dreadfull disease, to be as active as I well could under my present circumstances, and will barely mention what related to Gr. Britain. I must not

omit however to mention, that my resigning at Utrecht and my retreat to the Hague on the one hand, and the poor state of my health on the other, though it greatly abated the publick rage and libelling against me, yet it was far from entirely stifling it. I continued to be considered as keeping all along behind the skreen, and number of things were laid to my account, some of them absurdly and ridiculously enough. Thus, in the *Scheld-affair*, my early very slight connexions with the Court of Vienna were recollected, and the scheme of a foreign war attributed to me, for extricating the Prince of Orange, by diverting the attention of the Nation. Whenever the king of Prussia presented a Memorial in behalf of the Prince, they were positive, poor souls! it was owing to my intrigues; those very Memorials, they said, visibly, drown up at the Hague, by whom but me? I was often so ill at such times, as hardly to be able to speak. Then again my death was proclaimed in the papers, with much good natured triumph, and many an excellent joke crack'd upon the occasion. My very soul was sick of the wretched Nation and Country!

Meanwhile Preliminaries for a peace with Gr. Britain had begun to be enter'd upon. There was a most pressing necessity of bringing things back into their old channel, if the Republick as well as the Stadholder were ever to be saved, and renewing the Alliance with Gr. Britain. His Grace the Duke of Portland had now enter'd the Ministry. All intercourse between the two States had been long interrupted, except by the means of the Danish Minister, Count St. Saphorin. I was desired to draw up a Memorial upon the true state of things in Holland, the causes of the evil, and the proper remedies, that could be advised; the first of all, the sending of a proper Minister to the

Hague, as soon as possible, with whom every thing could be concerted. I drew up successively *two memorials* upon these heads (greatly, I dare say, at my own peril, if the thing had come to be known) and they were forwarded to the Noble Duke, by a relation of his Grace, a General Officer and a very particular friend of mine, who at that time was one of the keenest men in the cause. Both, I apprehend, may likewise be still extant in the Secretary of State's Office. At least when Lord Malmesbury, then Sir James Harris, came to the Hague, a short time after (I had been so free, I think, to propose either him or Mr Fitzherbert, now Lord St. Helens, to be sent us) and did me the honour of waiting upon me (I could hardly stir out of bed); he took a copy of these Memorials out of his pocket, and I had several Conferences with him upon the subject. I do not apprehend to be disavowed by his Lordship, if I presume to say, that he has been kind enough afterwards to acknowledge, that I have been of some use to him in his publick capacity both at this and at other subsequent epochas.

The last relapse of my disease proved the severest of all. I was confined to my bed for a continual nine month, and was now worn out to a perfect skeleton, frightfull to look at. My sufferings beyond all description, and my recovery despaired of, without resource. The only thing to be still thought of, a total change of air, and removing to a southern clime. But I was so very weak, it was apprehended, I would not reach as far as Antwerp.

The Prince himself now wished for my leaving the Country, which he had long withstood and effectually facilitated to me the means of it. I was now brought as low as possible indeed, in every respect, and the idea of death my only soothing thought.

I am one of the strongest instances, I may well say, of the incredible benefit of travelling, in all comsumtive cases. I recovered to a miracle, in proportion as I removed from the poisoned atmosphere of Holland. I did not however push on as far as Naples; but stopt to draw breath in the balmy air of Switzerland. Here it was that the first idea of life and happiness recurr'd to me as a long forgotten dream. Here I found myself again amongst fellow creatures, and was received by an honest Nation, who were perfectly acquainted with my history (indeed the Swiss ever proved loyal in Holland, as they did in all other services), with all possible marks of the kindest and most affectionate regard. They would not be reconcil'd to the idea of parting with me; and after I had been settled among them for some time, they fell upon a scheme of fixing me with them on a more solid footing. It was this. The place of a British Minister at Bern had been long vacant, and nobody was kept there but a Chargé d'Affaires, a Bern-citizen. I was engaged to think of the place, a sort of sine-cure at the time, which however became qnite otherwise important afterwards, and would have been much more agreeable to me upon that account a few years since. I never liked places but in proportion as I could be really usefull in them. Such as it was at the time, it would have fitted me well enough, in many respects. And the Swiss were very eager in it, my character and affection to them so well known. I was on a very intimate footing with the Chief and leading Men in several Cantoons, and occasionally consulted by them upon the concerns, and honoured with particular trust. In short I mentioned the matter to the late Lord Dover, then almost my only acquaintance in England, and asked his advice upon it. His Lordship consider'd it likewise as a very fit affair for me, and

most readily untertook to break it, where it belonged, and do as much as he could to forward the success.

I wave the painfull recollection, by what causes the scheme was, not defeated, but entirely laid aside, without there having been probably ever mentioned a word about it, either to His Majesty, or to any of His Ministers. I was but too well acquainted with the whole matter at the time. There was not certainly any the least neglect or want of kind interest on the side of Mylord Dover. That worthy Nobleman, whose memory will be ever dear to me, preserved his Gracious regards for me to his latest breath; and him I occasionally entrusted with a more extensive Sketch of my history and conduct in Holland. He was pleased to approve of it and applaud it in the kindest and most flattering terms.

Indeed I was not extremely eager in the affair at that time, nor greatly affected by the non-success, unless for the causes by which that had been brought about. These were very grievous indeed! I was long before I could well bear the idea, and yet the better, as I wished, of the impression [1]). I lived in a verygenteel

---

1) The truth of the matter, which I have no reason now to conceal any longer (I did so, in delicacy to the Prince of Orange) was this. However warm in the affair, and however a trifle this very affair, yet Lord Dover signified to me, that his particular circumstances were such, he could not well resolve to break the matter, where it belonged, without an apparent pretext for meddling with it at all. Yet this, his Lordship said, may be the easiest thing in the world. „Let the Prince of Orange merely write *me* a note of two lines, where he tells me: that Mr. such a one sacrificed himself to his cause, during the late troubles, and being disgusted with the Country, would be happy to devote himself to the service of Gr. Britain; consequently that His Majesty would do an agreeable thing to him (the Pr. of O.) if he could be pleased to employ Mr. C. v. G. any way, according to his abilities." — What shall

easy way in Switzerland. Being an unmarried Man, I had realised whatever I could of the scattered remains of my fortune. It would be sufficient, it seem'd, to carry me through the apparent short remainder of my Life.

At the happy Revolution, or restoration in 1787, I had been eager to congratulate the Prince in the warmest terms, as certainly no Man rejoiced more sincerely at the event, than I did in a corner of the Alps. I observed at the same time to His Highness, that my joy was the more sincere, as I was firmly resolv'd never to prevail myself of that Revolution, nor think of returning to a Country, the remembrance of which must be so very painfull to me. Indeed no proposals whatever have been made me to that effect, nor any the least mark

---

I say? I wrote a most pressing letter to the Pr. of Orange, where I took pleasure greatly to magnify the service, I requested from him, beyond what I esteem'd it *at the time* myself, told His Highness it depended on Him now to *overpay* me whatever I had wished to do for him, the happiness of my life depended upon it, etc. etc. Every one about him considered it as the plainest matter possible. I dare say, H.H. himself must have considered it as such. Well! *Eight months* after, hearing nothing about the affair, I enquired from a friend at Court, what in the name of common sense could have become of it — I was told in answer, that I was too well acquainted with persons and things, to wonder at the turn it had taken, that immediately upon my application, though the Prince could not be pleased with my renouncing Holland for ever, a Note had been drawn up, by his order, for the intended purpose and put on H.H. table, *for signing*. But that, *this* having been *dilayed for several months*, and at last entirely *forgot*, it had been considered, it would be too late now to resume the affair!" I tore the Letter to pieces — no! I was going to do so, but stopt, and preserved it for anecdote's sake, to this day. And till now contented myself with barely hinting the transaction to the Prince *himself*, in my first Letter to his S. H. Erfurt June 25. 1795. — *Note added to this Memorial, May* 10. 1797.

of affection or kind remembrance shown me by the Prince. So my joy at his restoration I may well say, was as pure as possible. My Banker continued to receive the famous 110 l. in terms from 6 to 6 months, at the Prince's Treasury.

Soon after however I received several severe strokes, one after another, in point of fortune. And the Prince's annuity began to be a much less indifferent object to me.

Another very honourable diplomatical place, for one of the first Courts of Europe, offered; and there would have been a great probability for my obtaining it, if it had not been promised a short time before I was brought to think of it. (I was told so in very obliging terms of regret.)

I resolved at last to leave Switzerland, and proposed to move on slowly towards the ultimate object of my wishes, that of spending the remainder of my days in some corner of my second mother-Country, Gr. Britain. I visited some German Courts, and had the honour of meeting with Mylord Yarmouth, now the Earl of Hertford, at Carlsruhe in Nov. 1793 whither the Margrave of Baden had invited me, and at last came to this place, on a visit to the worthy Lord Coadjutor of Mayntz, at the end of 1794.

Here it was, that Fortune reserved me her last deadly stroke — by the invasion of Holland by the invaders of the Peace and happiness of all Europe.

The loss of whatever I remained worth in the world, was the last thought that presented itself to my mind. The very idea of my friends and relations in that most wretched of all Countries, was not what struck most forcibly my imagination. It was the distress of the family of Orange, God knows; which swallowed up every other concern in my mind. And I pass'd near four weeks in the most excruciating agonies

of fear and suspense. Indeed the family of Orange will be ever dear to me, in all it's branches. I saw the young plants of it, as they were growing up, and they ever had my best wishes. The Nation will be obliged to alter very much, if she will ever be worthy of possessing them again. Why should not I say it? As little as I am to be enticed to love what I hate from principle, so my sentments of affection are all my own. They constitute my happiness, and are independent and superior to any return.

The invasion of Holland left me on a sudden without any support whatever in a foreign Country. Indeed I have no Country now, I can lay any claim to, and had none for a long while ago (Holland I solemnly renounc'd at my departure in 1786) but *Great Britain.* Ever since the month of Nov. 1794 to this day I am without any the least notice, either from my few remaining friends and relations, as from my Banker in Holland; and I have all possible reasons, in point of delicacy, to beware of aggravating perhaps their distress and render them still more obnoxious to the ruling party, by an indiscreet correspondance. They know where I am, and would write me, I am sure, if they could. Their silence commands mine, and must continue to do so, whatever my own situation.

This needed to be such, as any one may well conceive it, without my enlarging upon the painfull topick to constrain me at last to write to the Pr. of Orange and represent to him the absolute necessity I was under, to apply to Him at least for the continuance of my annuïty of 120 £ which was now my last and only resource. Whatever might be his Highness's own circumstances, they could not be comparable to mine.

His Highness did not think fit to honour me with any answer!

A few months after I wrote a *second time*, and laid by a copy of my first letter. I contrived to get the Letters surely delivered. Yet this second address met with no better success than the first.

At last; the French having pass'd the Rhine and push'd as far as Manheim, that frightfull event procured us the honour of possessing the Elector of Maynz, during several weeks, within the walls of this Town, about the latter end of last year. I was not unknown to His Electoral Highness, and He was pleased during the whole time of His stay here, to bestow upon me the most distinguished marks of favour. Indeed I can never recollect without the warmest sensibility and heartfelt gratitude, the lively concern, that most worthy and venerable Prince deigned to express at my painfull situation, nor the tender soothings and paternal comforts, with which He daily condescended to revive my courage, and enforce my reliance on Divine Providence, himself a Paragon of these exalted virtues, under a series of the severest afflictions and sufferings. It was the Elector's opinion, that I ought to apply once more to the Prince of Orange. It seem'd next to impossible, my former Letters could have reached Him. I did so: and again laid by a copy of my two former addresses. I was even so free as mention His Electoral Highness's advice upon the matter.

I received no answer to this third address, any more than upon the former ones.

Meanwhile the Elector was gone back to Aschaffenburgh; and the manyfold business, that attended Him there, was not able to make him forget my concerns. The Pr. of Orange remaining silent, His Highness was pleased most graciously to acquaint me, that He had fallen on the scheme of ordering His Minister Plenip. at Berlin to state my case there,

and sollicit the interposition of that Court, for engaging the Pr. of Orange to take some notice of my case.

I exposed it in a very concise Memorial, and took care to adjoin a copy of my three miscarried Letters to the Pr. of Orange. I trust, they were not wanting, either in duty, nor in sympathy with his Highness's own situation, at which certainly no Man can be more grieved than I am.

This procured an answer of His S. H. the Prince Stadholder, by the means of the Hereditary Prince of Orange, who told the Electoral Minister at Berlin, Count Hatzfeld, by a Letter dated Brunsvick April 29the *in his Father's name*: „that his S. H. found himself in such circumstances, as to be unable any longer to continue to Mr. C. v. G. the annuity of 120 £ a year (fl 1200 — Dutch), which had been paid to him untill the time of the late invasion of Holland by the French; but that, in order to do whatever depended upon him in the present moment, H.H. would order one of his Counsellors at Dillenburgh, to transmit to Mr. C. v. G. — *en une fois* — a sum of — 50 or 60 £ (5 à 600 fl. Dutch)"!

Greatly as such an answer as this cannot fail to encrease my concern for the Pr. of Orange, and heighten beyond all imagination my idea of the straights he must himself be reduced to. I cannot help observing that *with regard to me*, and after the manner in which my case had been all along represented te His Highness, his answer is tantamount to a plain advice to go and either hang or drown myself, *before the end of the year*. And I dare say, his Highness must have been sensible of it himself, for in such a last farewell, it is surely delicacy, to spare words, on both sides.

Indeed (— I say it for argument's sake, I could not so much as hint it, if I had any the least thoughts that way —) after all that has been said upon suicide. I can hardly think of a case, the superior dictates of Christianity out of the question, where suicide would be more perfectly justifiable, on all principles of Reason and Honour. And what a plain refuge to a Man, who has hardly any more relish for Life, and to whom Death has been long the most familiar of all ideas! Indeed there was much Epicureism in the Stoick principles upon suicide.

But forbid Religion! forbid that unshaken trust in Divine Providence, which has never fail'd to support me under the severest trials of all kind, during so many epochas of my Life! and which duly cultivated, increases, in time of need, in proportion as all other supports seem to fail.

All I ought and can do, is to neglect no means of retrieving myself, in a due and honest way.

I did so, before I résolv'd to apply to the Prince of Orange. I was apt, at the time, in delicacy, to consider that as my very last resource. I don't know, whether the event proved me to have been right.

I now end, with what I ought well to have begun with, with applying to *Gr. Britain*, who seems almost to have *monopolized* the glorious priviledge of opposing all evils, and relieving all distresses.

May her National prosperity long continue to ensure to Her that most enviable and least envied of all monopolies, under the best of Kings and the ablest of Ministers; and her happy soil be the last refuge of every virtue and every merit.

As long as it does, to such an eminent degree, the highest *honour* and the greatest *obligation*, she will be able to bestow upon any Man, worthy to appreciate the

happiness, will be that of adopting him, and furnishing him with the means of being any way serviceable to her, according to his abilities.

Erfurth in Thuringen, June 6th 1796.

C. v. G.

To the Right Honble Wm Pitt, first Lord of the Treasury etc.

Erfurth, June 6th 1796.

Sir!

However precious your time, I beg leave to present to you the annex Memorial.

It can hardly fail, upon several accounts, to have some interest for you. And the happiness of an honest Man may depend upon your condescending to peruse it.

Perhaps you'll be pleased to take some resolution upon the contents, and lay them before His most gracious Majesty.

Whatever has been said, in the Memorial, both of the present State and of the political conduct of Gr. Britain, is your personal Panegyrick, Sir; and the best proof of those sentiments, with which I have the honour to be

Sir!

Your most obedient humble servant,

C. v. G.

A Postscript to the preceeding Memorial,

Erfurth, May 6th 1797.

The above Memorial and Letter was forwarded to the Rt Honble Wm Pitt, in the month of July 1796 by *Mr Crawfurd*, then at Francfort, [1]) who was known to be particularly connected with the Minister, at the express desire of his Electoral Highness of Mainz,

1) Now Sir William Crawfurd his Majesty's Minister at Hamburgh since 1799.

who continued to interest himself warmly in the success of the affair, and was pleased to have Mr Crawfurd told so. This Gentleman, with whom I had not the honour of being otherwise acquainted, was even so very obliging as to insinuate, he intended to do more, and communicate the affair to somebody, *whose advice he knew the Minister liked to take upon whatever concerned the Dutch affaires.*

Meanwhile I had expected, day for day, and week for week, to hear from the Prince of Orange. All I had been able to obtain from him, not from any the least regard or sympathy with my distress (I had no reason whatever given me to believe this), but by dint of the most unwearied, teazing application, supported from the most respectable quarters, had been a *promise* to cancell a debt, which I may well esteem at 1200 £. besides above 200 £. interests already due upon it, by a matter of 50 or 60 l. all and all (*en une fois*) consequently at the rate of little more than 4 procent at a time, when, whatever H. Highness's own circumstances, the whole matter must be a very trifle to him, while the loss of it was downright death to me and known to him to be such. Yet this sorry agreement, these poor 50 or 60 l., incredible to say, was again *forgotten* and *put off*, and I heard no more of the Prince of Orange upon this occasion than I had done upon so many former ones, when my honour, my happiness and my Life had been equally at stake.

About the end of May 1796. I wrote to Mr. de Neufville at Dillenburgh, whether he received any orders from the Prince of Orange, for transmitting to me *f* 500 à 600 Dutch, begging him, if he had not, to remind his S. H. of it by the first opportunity. This Gentleman answered me, Dillenburgh, May 31, 1796, that he knew nothing of the matter, but had

taken care to mention it to the Prince that very same day.

His Electoral Highness of Mainz on his side ordered his Minister at Berlin, to express to the hereditary Prince of Orange „his E. H's. sincere sympathy with the distress'd circumstances the Prince Stadholder found himself in, and which prevented Him to assist Mr. C. v. G. in a more efficacious manner, and insinuate at the same time, that according to His E. Hs's opinion, it must be an easy and agreeable matter to the Prince of Orange or to the hereditary Prince to employ their credit, either at the court of London or at that of Berlin, to procure to Mr. C. v. G. some indemnification and support, they were unable to afford him themselves."

To this the Hereditary Prince of Orange was pleased to return for answer: „that his Father *had already done* for Mr. C. v. G. whatever was in his power (meaning the *f* 500 à 600 Dutch) and that neither his Father nor himself ever would chuse to interest themselves in behalf of any body whomsoever, at any foreign court."

I hope to God the family of Orange may meet with different principles, whenever they will be in the case of wishing anybody to interest himself in their behalf at any foreign court.

The Electoral Minister Count Hazfeld, was made to understand, and desired occasionally to insinuate, that the Prince of Orange had *done absolutely nothing* for Mr. C. v. G. and that those very *f* 500 or à 600 Dutch were as yet *unpaid*.

This was hinted accordingly, and the Pr. Hered. answered, about the month of July, „that his serene Father must *again* have *forgot* the matter, but that he would *enquire* about it."

Two months after, this Prince being returned to Berlin, I had a Letter delivered to him in d. Sept.

12. 1796, where I proposed to Him to take upon himself such a trifle as this and transmit me the money for his Father's account. He *verbally* answered, that as he could not interfere in the matter, but would *remind* his serene father *again*."

And there the affair rested, untill the *month of January* of this present year, when at last I received a letter from Mr. de Neufville, d. Dillenburgh Dec. 29. 1796, who told me, he had *at last* received an Order from the Prince of Orange for transmitting to me *f* 600 Dutch, which accordingly were paid to me Jan. 24. 1797.

Meanwhile Mr. Crawfurd had been questioned about the success of my Memorial, and *verbally* signified, that Mr. Pitt had pleased to return him for answer: „that at the peace, which perhaps was near at hand, it must be seen, what could be done for Mr. C. v. G."

In fact, without being able to ascertain the exact date of this Letter, it must have been written a short time previous to the Rt Honble Lord Malmesbury's being sent off to Paris.

However gracious the intent of this answer, my situation unhappily was such, that nothing but immediate relief could be able to save me from downright despair. I had already been put off so long as to be obliged to strain to the utmost whatever resources I could possibly think of. And if the French had push'd as far as Erfurt in the month of August 1796 (they were but at a few leagues distance, and the town in great danger), I would hardly have been able to save myself from their hands. About the end of the year I was reduced to such straights, being then laid up with a severe fit of the gout, as to be literally deprived of some of the first necessities of life: and very anguish brought on a putrid fever, which for some days

flatter'd me with the hopes of terminating at last a Life of disgust and sorrows.

My only comfort, and indeed no inconsiderable one, during the course of 1796 had been my acquaintance with the hon^ble Count Keller, late Ambassador of Prussia at the Hague and formerly at Stockholm and St Petersburgh, who was come that spring to live at his family-hall near this town. It was very soon grown into a perfect intimacy and I spent part of the summer in the country amidst that amiable and deservedly happy family. When I got ill, the count came to town almost every day, on purpose to visit me, and his sincere friendship greatly contributed to support my spirits, which sunk down the moment he had left me. However free our intercourse upon all other matters, I had till then refrained in delicacy mentioning any thing to him about my own concerns and distressfull circumstances. I knew, how much it would affect him. We had nevertheless often talk'd over the affairs of Holland, and I had very early communicated to him that printed Memorial of 1781, I have mentioned at the beginning of this. He judged it as it has been appreciated by all unfascinated judges. At last however, in the height of my disease and distress, I was overcome by despair, and disclosed to him every part of my History, down to the sending off of this present, Memorial to Mr. Pitt, and his answer upon it. He approved of every step I had taken for my relief, and wonder'd at the incredible of such uncommon disappointments, especially as it was his kind opinion, I could well have been employed, and perhaps would have been greatly usefull, especially at this time. He was plainly of opinion, the Prince of Orange being no more to bethought of, after his conduct towards me, that my claims for relief upon the British

Cabinet were so very strong and so well founded at a time that so much money was lavished away upon numberless foreigners, some very unworthy ones, that I ought to stick to that, as my unfailing resource. And, agreeing with me, that the person, whom Mr. Crawfurd had hinted at as being peculiarly honoured with Mr. Pitt's trust and advices upon the Dutch affairs, could be no other than *Mylord Auckland*, the count very readily, and very eagerly undertook to prevail himself of his ancient friendship and familiarity with his Lordship, to address him upon the occasion, and engage him, if possible, to renew and promote the application with the Minister. I was unable at that time to supply him with a fair copy of my Memorial to Mr. Pitt, besides we conjectured that Lord Auckland might perhaps have had a sight of it already by the same channel. So the count contented himself with making large extracts from it, and wrote upon the whole a very elaborate and pressing Letter to Lord Auckland in my behalf.

This Letter was sent off to Hamburgh Febr. 12 and from thence forwarded to the Prussian Minister, Baron Jacobi, London, to be presented to Lord Auckland himself.

Yet notwithstanding these precautions for the conveyance of the Letter, and Lord Auckland's wonted accuracy in correspondence, which the count laid great stress on, no answer whatever was received as late as the end of April last.

This began to induce count Keller to conclude, there must have happened some accident to the Letter, which was not sent off by the post from Hamburgh, but had been entrusted to a Prussian traveller, who just proposed to go over to England and was to deliver it to Baron Jacobi himself.

He had just resolved of course to write a second time, and at all events urge the matter still further, which he took so greatly at heart, and was apt to consider as such a just one, when on a sudden he received dispatches from Berlin, requiring his immediate attendance there, upon a scheme of sending him off to Vienna, there to take the place of the Marchese Lucchesini. And accordingly set off the very next day to my utmost grief and disappointment, because I lost in Him, at the greatest crisis of my Life, whatever man can loss in man, at almost any time of Life whatever.

C. v. P.

NB. this P. S. along with a copy of my Memorial and Letter to Mr. Pitt, was forwarded to the right Honble Mylord Auckland, about the End of May 1797 by his Lordship's brother in Law, the Honble Elliot Minister Plenip. at Dresden in Saxony, and never was followed with any effect.

The fact is, I was in confidence made to understand, Mr. Pitt had been displeased with my occasional reflections on the great liberality bestowed by Government on the *French Emigrés!!* [1])

---

1) De haat tegen zijn vaderland en de liefde voor Engeland hebben van Goens in deze stukken, en vooral in het laatste, tot onjuiste voorstellingen geleid.

Wij vestigen voornamelijk de aandacht op het medegedeelde op bladz. 92 aangaande het Utrechtsch verzoekschrift, dat aanleiding werd tot van Goens' ontslag vragen uit de Vroedschap. In dat stuk te vinden o. a. in de Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken 1783 blz. 1603 komt niets voor van een beschuldiging aangaande omkooping door Engeland, zooals van Goens dat aan den Engelschen Minister schrijft.

VERFOLG MEINER GESCHICHTE

seit Sept. 1802.

(Affaire mit dem P. v. O.) [1])

Das Entschädigungs-Geschäft consolidirte sich. Der eine nach dem andern sezte sich vorläufig im Besiz seiner Zulage. Auch mit *Fuld* [2]) stand das ersenliche zu geschehen. Nun war der Augenblick da, meine Sache lebendig zu machen.

Ich hatte seit 23,8, da ich die Nachricht von wegen meinem Schwager erhalten hatte, bis jezo, gar kein Lust in der Sache bekommen können. Da ich immer die Neigung habe, eine wichtige Sache entweder stehen zu lassen, oder so vollständig als möglich zu thun, schien diese mir umschlachtig, und war mir desto widriger. Dabey blieb mir der geheime Wunsch, sie lieber durch einen dritten betreiben zu lassen. Und dazu hatte ich Jemand, mit dem ich schon meinem Schwestersmann aufgetragen hatte in Correspondenz zu treten, nehmlich meinen vormahligen intimesten

---

1) D. i. *mit dem Prinzen von Oranien.*

In dit opstel veroorlooft de auteur zich met de Hoogduitsche taal groote vrijheden. Het strekt tot kenschetsing van zijn persoon en karakter die zonden tegen de taal onveranderd te laten.

2) Vermoedelijk bedoelt van Goens Fulda, dat aan den Erfprins van Oranje in 1801 werd afgestaan.

Freund und einzigen Vertrauten in meiner ganze politische Carrière, einen Grafen von Heiden, damals fürstl. Kammerherr, und dem einzigen am Hofe von den wenigen, die man über Alles consultirte, der Gewandheit genug gehabt hatte, um zu gleicher Zeit das Vertrauen des Fürsten und der Fürstin sich zu erwerben und anhaltend zu besizen (jeder ander, und auch ich, mussten auf die geringste Communication mit Ihre K. H. Verzicht thun, um nur auf einem leidlichen Fuss mit dem Herrn Gemahl zu bleiben), und also dem, durch welchen mir während den 3 Jahren (1781—1783) bey jedem Schritt, den ich that, oder den man von mir begehrte (und das war fast täglich, denn in dem Englichen *Memorial* als solchen, habe ich nur ganz im Vorbeygehn berühren können, was ich alles für den Pr. v. Oraniën, immer auf Lebensgefahr, und mit nacht-und täglicher Arbeit gethan habe), immer neuen und die stärksten, profusesten Versicherungen gethan waren von *soutien* oder wenigstens, im Nothfall, von den reichlichsten Entschädigungen, so bald man mich nur entbehren konnte. Ich musste also anfangen mit diesem zu schreiben, ihm Alles zu erinnern: seine eigne Ehre war gewissermassen dabey im Spiel, denn er war das Hauptorgan dieser Versicherungen gewesen, hatte also sich persöhnlich dafür quasi verbürgt, und so zu suchen ihn zu induciren um die Sache zu seine eigne zu machen und an meiner Statt zu betreiben. Was ich suchte und begehrte, war doch wohl so gering als möglich, blosz die erneuerte Continuation meiner armseligen Leibrente von *f* 1200 (armselig! weil es mir nur ein Wort hätte brauchen zu kosten, in 1781 und 1782, um mir *f* 12000 zusichren zu lassen, wenn man nicht gewusst hätte, dass ich jeden Gedanken an eine Geldentschädigung mit Indignazion verwerfen würde.

Nur eine Ambassade, wie die nach Constantinopel, die 40.000 gab, war damahls meine Aussicht, oder dgl.) und die Vergütung der unbezahlten Rückstände von den letzten Jahren. Allein die Schwierigkeiten, warum ich ihm schon einmahl vorher nicht direct, sondern durch meinen Schwager, etwas hatte sagen lassen (und die ich vorbeygehe, um nicht noch weitläufiger zu werden) waren noch dieselbe; die Sache war mir zuwider, und kurz, ich bekam, wie gesagt, Wochen lang kein Lust darin und also auch keinen Trieb um sie anzufangen.

Nun aber, da endlich der rechte Augenblick da war, den 24 Sept. fuhr mir auf einmahl, wie eine wahre Inspiration, der einfachste, planste, einleuchtendste Gedanken durch dem Kopf, so dass ich bloss erstaunen konnte, wie es möglich wäre, dass ich nicht sogleich von Anfang, da ich am ersten mahle an der Sache dacht, darauf erfallen wäre. Nehmlich: Ich konnte, möchte (auch nach der christlichen Liebe) kein Augenblick zweifeln, oder der Fürst *musste* nun, so bald er selbst entschädigt war, nicht bloss *bereit seyn*, sondern *sich freuen* nunmehro im Stande zu seyn, um auch mich zu *entschädigen.* Denn, so wenig theilnehmend und mehr als kalt sein Betragen während all dieser lezten Zeit auch gewesen wäre, ich möchte ihn ja doch nicht, Gott verzeihe mir! für ein Ungeheuer, ich will nicht sagen von Undankbarkeit, oder von Fühllosigkeit halten, da ihm meine Lage sattsam bekannt war! Allein — seit 25, 12, 95 oder wenigstens seit 26, 1,97 hatte ich durchaus keine Communicazion mehr mit ihm gehabt: wie wusste er, ob ich auch lebte? Ich war damahls in Erfurt, jezt in Dressden: wie konnte er wissen wo ich war? Wo vielleicht in Jahr und Tag Gelegenheit finden, sich danach zu erkundigen? So blieb er, bey dem besten Willen, in

der Unmöglichkeit für mich zu thun was er wünschte, und sich gegen mich zu racquitiren.

Ich musste also, Ihm bloss dieses schreiben? Konnte etwas einfacher, kürzer, in jedem Sinne passender, angemessener, schicklicher seyn? Auf jeden Fall war es sogar ein vorläufig nothwendiger Schritt, und doch konnte er vermuthlich decisif seyn, die Sache auf ein mahl beendigen! War ich nicht berechtigt, den Gedanken für eine Inspirazion zu halten? Wie ich wiederum staunte, und danckte! Noch am nehmlichen N. M. war der Brief schon an der Post. Eine Copie liegt hieneben.

Am 22 Sept. also erst zwey Tage vorher, hatte ich das Glück gehabt, Eur. H. G. G. bey mir zu sehen. Schon dieses bescheinigt die Lage, worin ich mich, von Seite dieser so wichtigen Angelegenheit, befand, da Sie mir das erste Mahl Ihren so höchst verbindlichen Antrag thaten, und bestätigt, was ich davon an der Fr. v. B. sagte.

So verlebte ich nun gerade zwey Monathe lang, heiter und ruhig, wenigstens in Bezug auf diese Angelegenheit, und wartete geduldig auf die Antwort. Wollte man mir nicht wohl, und suchte man sich, so wohlfeil als möglich, von mir los zu machen, so wurde man, wegen den Rückständen allenfalls sich schwierig zeigen, oder die ganze Sache auf einmal zu einem Accord bringen. In dem lextern Falle hatte ich etwa f 20,000 gerne angenommen (ich bin erst 54 und die Rückstände machen allein schon 9000), aber auch endlich mit 15, 16000 vorlieb genommen. Meine einzige Furcht war gewesen, dass er sagen möchte Alles' aber mit Beding, es in meinem Lande zu verzehren. Dann hätte ich mich nun schwerlich entschlossen. Und um dieses sogleich vor zu beugen, diente die Stelle in meinem Brief wegen mein Podagra.

Sie berechtigte mich, auf jeden Fall, physische Unmöglichkeit vor zu schüzen.

Endlich am 28 Nov. Abends 8 Uhr brachte man mir einen Brief, da Bünt bey mir sass. Ick erkannte sogleich das Siegel und die Hand, die ich vor 17 Jahren so täglich gesehen hatte, entfarbte mich, und legte den Brief ruhig neben mir hin. Wollen Sie Ihren Brief nicht lesen, sagte endlich Bünt. „Nein, vermuthlich nicht vor Morgen: das ist so meine Gewohnheit, mit Briefe, die sehr erfreulichen oder auch unangenehmen Nachrichte enthalten können," Ich begreife, dass Sie Recht haben, sagte B., aber ich wäre dazu nicht im Stande. Dennoch, Nachts 12 Uhr, da ich schon ein paar Stunde allein gewesen war, entschloss ich mich noch den Brief zu öffnen.

Ich hatte Alles erwartet, nur dieses nicht! nur so viel, nur so arg, nur so Schlag auf Schlag nicht.

Mein erster Gedanken, besser gesagt, mein erster lauter Ansruf (wofür ich Gott noch in der Ewigkeit dancken werde! denn Er war es gewiss allein, der mir diesen Ausruf ins Herz und in den Mund legte!) war: „O mein Gott! das ist ja ein Missverständniss! Behalte Du ihm, noch seinem Hause, den Fluch nicht, der sonst gewiss aus solch einem Betragen, wie dieses. darauf ruhen *müsste!*" (Natürlich war mir bey der Idee von *Entschädigung* und wieder *Entschädigung*, all dieser Zeit die Parabel von dem Dienstknecht, dem 10,000 Talenten entlassen waren (Matth. 18) in Gedanken gewesen).

In dem Momente war dieses Gefühl bey mir so rein, so ganz in der Seele, wie das warmste Gebet. Aber es war auch nur ein Augenblick — denn an ein Missverständniss war doch bey der Sache gar nicht zu denken.

Mein zweyter Gedanken also war: Ach dass meine

Lage nicht zulässt, dass ich's nicht möglich machen kann, mit retour der Post zu schreiben: „Ich habe Eur. D. Brief gestern abend erhalten. Hieneben, in Antwort, mein *blanc signé*, unter meine Hand und Siegel, um durch Eur. D. eingefüllt zu werden: mit solch eine vollkommene Renunziazion, auf immer, für mich und die meinige, als Eur. D. werden ersinnen können, auf jede Art Pretenzion, Leibrente, Annuität, oder Pension, Gratificazion, Entschädigung, Unterstützung, Almosen, oder wie Eur. D. es sonst belieben werden zu tituliren, die ich oder jemand in meinem Nahmen je von höchst demselben dencken sollten können zu erwarten oder zu begehren." Allein, wenn ich möglich hatte machen können, dieses zu thun, so war der ganz einfache Erfolg gewesen, dass man mein *blanc-signé*, mir nichts, dir nichts, angenommen, zu sich gesteckt, Gebrauch davon gemacht, und mich hinterrücks noch, wie einen stolzen Thoren, der Niemand als sich selbst attrapirt hatte, ausgelacht haben würde! Davon ist der ganze Geist, der das Schreiben S. D. dictirt hat, ein Belege.

Dass ich die ganze übrige Nacht nicht schlief, ist wohl unnöthig zu sagen. Das einzige was ich noch that, war die ganze Sache zu einem gewissen Zweck in eine Art Allegorie [1]) zu bringen, um sie so anschaulich als möglich, dar zu stellen und begreiflich zu machen auch denen, den ich mein englisches *Memorial* nicht mittheilen könnte.

Sonst aber blieb ich wie betäubt über diese ganze Sache, schrieb sie Niemand als dem Churfürst Erzkanzler, der vom Anfang an alles gewusst, und dem ich auch mein Schreiben am Pr. v. O. zu seiner Zeit

---

1) Deze Allegorie, in het Fransch gesteld, volgt onmiddellijk na dit opstel en de daarbij behoorende brieven aan den Prins.

mitgetheilt hatte. Die Antwort indignirte Ihn so, dass er wider seine Gewohnheit sich nicht entwehren konnte, mir, freilich in den ausgewähltesten Termen und gelindesten Monosyllaben, seine Empfindung darüber nicht bergen konnte, und übrigens tröstete er mich darüber, so viel in sein Vermögen war.

Ich mag, noch kann, auf jedem Fall, die Sache nicht ganz so beruhen lassen, und ohne weiters, an die rechtmässigste Pretension, die ich wohl auf *f* 20,000 schäzen mag, renunziiren, bloss weil man die nur abschütteln will, und denckt: wer kann mich zwingen? Ich mag sogar, in einem Christlichen Gesichtspunkt, nicht nachlassen, noch alles zu thun um dem armen Sünder von Fürsten, der nicht weiss, was er thut, von der Schuld, die er auf sich ladet, ab zu bringen, und ich habe dazu noch manche Schritte im Kopfe, nur alle sind umschlächtig und daher mir widrig über Alles was ich sagen kann.

So habe ich bis jezo, in den 5 Monathen Zeit, durchaus nichts noch darin gethan.

Möchte ich mich in nichts anders, weder vor noch nach, gegen den Herrn mehr versündigt haben, als in Bezug auf dieser Sache. Von dieser Seite bin ich ganz ruhig geblieben, als wenn nichts vorgefallen wäre, oder vielleicht eigentlich nicht gewagt sie von dieser Seite zu betrachten. Ich habe schon gesagt, ich werde immer schwieriger so positif zu sagen, diess ist der Finger Gottes; das und das wurde mir gezeigt zu thun. Und dann wieder: das kommt mir von der Vorsehung her etc. Vielleicht thut der Herr nichts anders dabey, als den Demonen freyes Spiel lassen. Das ist dann freilich *Zulassung*, das weiss ich wohl, aber dann ist die Sache nicht wie *providentiel:* denn Zulassung ist etwas bloss *negatives;* das aber was ich *Providenz*, *particular-Providenz* nenne, so *positif* als etwas

möglich. Übrigens verwundert mich nichts dergleichen. Alles was Geldsachen und etwas dergl. ist, gehört, meiner Meynung nach, im Gebiet des Satans. Und der Herr lässt ihn schalten und walten auf seine Verantwortung. Nur sehet Er ihm genau zu, corrigirt oft sein thema; macht wieder gut *auf seine Weise*, was er verdorben hatte, und zeigt ihm täglich, dass er, bey aller seiner Frechheit und Anmassungen, im Grunde *ein armer Teufel* ist, der keine Macht mehr haben würde, wenn sie ihm bey Zulassung, nicht noch vor der Hand und bis zum endlichen Punktum gegeben war

A Transcript of my letters to the Prince Stadholder mentioned in the Memorial.

1er *Lettre à S. A. S. Mgr. le Prince d'Orange &c.*

Erfurt en Thuringe, le 25 de Juin. 1795.

Monseigneur!

Il n'y a que la plus extrême nécessité, qui puisse me réduire à la démarche que je fais; & ce n'est qu' après avoir epuisé tous les moiens imaginables pour m'en préserver que je m'y resous: c'est de m'adresser à V. A. S. pour la continuation de la Rente viagère de *f* 1200 — d'Hollande que V. A. s'est engagée de me faire, lors de l'abdication de mes emplois en 1783, & qui m'a eté paiée depuis cette époque en termes de six en six mois, par son ordre, jusqu' à la dernière catastrophe de la Hollande.

L'invariabilité de mes principes et mon attachement inviolable à la personne et aux intérêts de V. A. S. me sont garans, que V. A. se représentera aisément la vive part que j'ai prise aux malheurs énormes qui

accablent sa maison. Vos ennemis, Msgr., ont été les miens et ils n'ont été les miens que parcequ'ils étoient les vôtres; leur aeharnement contre moi devoit être en raison de leur acharnement contre votre maison. J'ai été flatté de m'en voir l'objet plus que personne et je leur ai pardonné le mal qu'ils m'ont fait; mais je ne leur pardonne ni ne leur pardonnerai jamais celui qu'ils ne sçauroient cesser de Vous faire. C'est la raison, pourquoi après avoir une fois renoneé à ce malheureux païs, je n'ai plus jamais voulu y retourner. Et j'en ai trop connu l'esprit, pour m'étonner de rien qui y est arrivé du depuis.

Aussi ce n'a jamais été de mon gré qu'il a été dit dans l'Acte, par lequel V. A. m'assignoit cette Rente Viagère, qu'elle ne m'êtoit assignée que jusqu' au tems, où V. A. seroit dans le cas de me placer convenablement. Je sçavois qu'il n'étoit pas dans les raports de V. A. avec la faction de mes ennemis, que ce cas pût jamais se réaliser, et je ne pouvois pas le désirer. C'est pourquoi j'ai visé de bonne heure à m'assurer un sort autrepart, et à reveiller nommément la relation que ma naissance me donnoit avec le païs, où V. A. finit de même par trouver un asile. Je ne rappellerai pas à V. A. S. les démarches que j'ai faites à cet effet en 1789, de concert avec feu Mylord Dover, ni la manière, dont le plan que l'amitié et la bienveillance de ce Seigneur respectable avoit conçu pour moi, est venu à manquer. Mais V. A. sentira, combien il doit m'être plus dur, dans le moment présent, de me voir réduit ainsi, malgré moi, à Lui demeurer à charge, lorsque je désirerois bien plutôt de me trouver en état de contribuer d'une manière quelconque à alléger ses chagrins et ses fardeaux.

Mais le fait est, qu' après ces tentatives de m'assurer un sort ailleurs, qui n'ont pas échoué par ma faute,

ce peu de fortune, qui me restoit encore, m'est échappé toujours davantage, de sorte qu'il ne me reste finalement *pour toute subsistance* dans un tems où tout a enchéri du double dans tous les païs, que le susdit viager de *f* 1200 d'Holl. Et lorsque, accablé d'infirmités, j'allois me retirer hors du monde et des hommes, et me retrancher à ce mince revenu, il se trouve que cette toute dernière ressource risque de m'échapper encor totalement, et que V. A. se trouve dans une position où la délicatesse devoit m'interdire de Lui rappeler ses engagemens.

Aussi je le répète, il n'y a que la dernière et la plus absolue nécessité qui ait pu m'y déterminer. Et il n'y a que peu de jours encore qu'il m'a paru impossible de m'y résoudre. Mais je me dois à moi-même, Msgr. de ne laisser intentée aucune ressource pour me préserver de l'extrémité à laquelle je suis à la veille de me voir réduit, celle de manquer totalement de toute subsistance.

J'engage M.M. Hope et Co. à présenter celle-ci à V. A. S. S'il Lui est possible de l'autoriser à me faire passer les *f* 600, échoué le 30 du mois courant, je me flatte qu'ils voudront bien m'en donner avis par le premier courier.

Puisse le Ciel, Msgr., vous venger de la faction ingrate et dénaturée, qui paie déjà avec usure les crimes qu'elle s'est permis vis à vis de tous ceux qui ont jamais eu à coeur les vrais intérêts du païs, qui devoit à Votre Maison sa liberté et son bonheur.

J'ai l'honneur d'être avec le plus profond respect etc.

Deuxième lettre au même (avec une copie incluse de la précédente).

Erfurt en Thuringe ce 2 d'Oct. 1795.

Monseigneur!

J'ai l'honneur d'adresser à V. A. S. le double d'une dépêche, que j'ai adressée d'ici il y a trois mois à M.M. Hope à Londres, mais que je dois croire égarée, puisque je ne sçaurois supposer, ni que ces Messieurs eussent fait difficulté de faire passer l'incluse à V. A. S. ni que V. A. eût pu trouver bon de la mettre de côté sans daigner m'y faire passer aucune réponse.

Je n'ai jamais discontinué, Msgr. d'être au courant des affaires publiques, et les relations dont je me trouve honoré avec plusieurs personnes en place dans différentes cours, me mettent dans le cas d'être parfaitement instruit de la position où se trouve V. A. S. J'en ai le coeur navré, Msgr., au delà de ce que jepuis dire.

Mais ma propre position est telle que j'ai dû me résoudre, très malgré moi, à la démarche que j'ai faite d'en instruire V. A. et d'y fixer son attention.

Je prens sur moi de réitérer eette démarche, Msgr. et ne pouvant douter que ces présentes ne parviennent en propres mains à V. A. S., je ne me permets pas de croire que V. A. différera de m'y honorer d'une réponse quelconque.

Lorsqu'on se trouve impliqué dans les malheurs du tems au point de ne voir plus devant soi que la perspective effroiable de devoir subsister d'aumones, V. A. sentira elle-même, qu'un homme d'honneur s'intéresse du moins à pouvoir prouver, qu'il n'y a pas été réduit par sa faute, et qu'il n'a négligé aucun moien pour se préserver d'une si eruelle extrémité.

J'ai l'honneur etc.

Troisième lettre (avec une copie incluse des deux précédentes).

Erfurt en Thuringe, ce 25 Dec. 1795

Monseigneur!

Je dois croire que ma dernière très respectueuse du 2 d'Octobre, dépêchée d'ici par le courier ordinaire, et dont V. A. S. trouvera ci-jointe une copie, n'a pas eu un meilleur sort qu'une précédente du 25 Juin, adressée à M. M. Hope et Co. dont j'ai l' honneur de joindre également copie, et qu'aucune des deux n'a eu le bonheur de parvenir à V. A. S., puisque jusqu' à ce moment je me trouve sans aucune réponse, directe ou indirecte, à ces deux adresses.

Je ne sçaurois pas dissimuler à V. A. que l'embarras cruel, dans lequel l'incertitude totale, causée par le silence de V. A. sur des instances aussi pressantes a dû me jeter, a manqué de me devenir des plus funestes. Je ne suis redevable de n'y avoir pas succombé qu'à un coup du Ciel, qui a conduit vers ce tems dans cette ville S. A. Electorale de Maience. Ce prince respectable, à qui j'avois l'honneur de n'être pas inconnu, mais dont cet événement imprévu venoit de me rapprocher personnellement, s'est empressé de relever mon courage par tous les moiens, que sa propre position, très facheuse et très gênée, pouvoit Lui permettre, en m'accablant de faveurs et de graces les plus distinguées, en m'entretenant journellement de tous les détails de ma position, enfin en faisant passer dans mon âme toute la fermeté de la sienne dans les revers et les difficultés de la vie.

C'est d'après son avis, que V. A. devoit n'avoir reçu aucune de mes lettres, puisque je n'y recevois point de réponse, que je renouvelle pour *la troisième fois*,

Msgr., la même démarche, en aiant soin de faire passer celle-ci par les mains d'un banquier de Londres, qui sera chargé d'en accuser la réception.

V. A. doit sentir que chaque jour et chaque heure ne sçauroit qu' accroître mon embarras, puisqu' au lieu de six mois, comme à l'époque de ma première lettre du 25 Juin, il va y avoir douze mois, le 30 du courant, que je me trouve totalement dénué de toute ressource.

An surplus, me reférant au contenu des lettres ci-jointes, j'ai l'honneur etc. C. v. G.

30 Novembre 1802.

La Cabane & le Chateau, ou la soupe du pauvre homme.

Un pauvre homme avait sa *Cabane* adossée au *Chateau* d'un Seigneur. Un voisin envieux suscita contre celui-ci toute la Canaille du Village. On ne visoit pas moins qu'à s'emparer de son *Chateau*, après l'en avoir chassé lui même. On n'osoit seulement pas d'abord attaquer ouvertement *le Seigneur*, ni son Chateau. D'ailleurs *le pauvre homme* avoit de bonne heure éventé ces projets sinistres, & veilloit à la sureté de son honorable voisin, à qui il s'etoit dévoué de coeur. Ainsi le ressentiment entier du parti se tourna contre lui, & l'on annonça effrontément le projet de mettre le feu à *sa Cabane*. C'etoit frapper d'une pierre deux coups. On se débarrassoit d'un surveillant incommode; & l'incendie de la *Cabane* pouvoit gagner le *Chateau* même. — C'étoit là surtout la grande peur du *Seigneur*. Le *pauvre homme* avoit beau le sommer de sa parole de le protéger en cas d'accident, & lui représenter, qu'on ne lui en vouloit que pour le zèle & l'attachement qu'il avoit montré pour les intérêts de sa Seigneurie; on avoit persuadé à celui-ci, qu'il n'avoit qu'à se tenir tranquille, qu'on n'oseroit jamais l'atta-

quer lui-même, que l'orage alloit se passer, qu'il ne s'agissoit que de détourner le danger, dont le *Chateau* étoit menacé par l'incendie de la *Cabane*. Ainsi l'on proposa au *pauvre homme* de céder sa *Cabane* au Seigneur, pour la faire abattre, afin qu'on n'y pût point mettre le feu. On s'engageoit à lui en bâtir d'abord, à quelque distance, une autre, tout aussi chaude et aussi jolie, pour le moins, où il auroit de même son petit potager, dont il tiroit sa nourriture. Le *pauvre homme* secouoit la tête & disoit, mon avis seroit plutôt de casser le col à ces gueux, & de les faire pendre, comme des incendiaires, s'ils font mine de brûler ma *Cabane*. Car enfin elle n'est pas seule adossée au *Chateau*. Vous abattrez aujourdhui la mienne, demain il faudra en abattre dix autres, pour la même cause, & après que vous aurez ainsi privé le *Chateau* de tous ces petits remparts, les uns après les autres, vous verrez qu'on finira par casser les vitres & mettre le feu à celui-ci même. On le traita de visionaire, ou bien on disoit: alors comme alors; & l'on revint à la première proposition.

A la fin le pauvre homme consentit au sacrifice, le coeur serré & gros des malheurs qu'il pressentoit d'un pareil système, pour le Seigneur encor plus que pour lui. Il voulut seulement être assuré au préalable du dédommagement, & voir jetter les fondemens de sa nouvelle Cabane. Cette condition fut trouvée des plus justes; malheureusement il ne se trouvoit pas, pour le moment, de terrein vuide, sur les terres du Seigneur, pour faire la bâtisse. Celui-ci en témoigna sa peine & son embarras au pauvre homme. Autant le plan de la cession de la Cabane lui plaisoit, autant il étoit peiné de la difficulté de la remplacer pour lui. Ses gens d'affaire étoient moins scrupuleux, & traitoient l'obstacle de bagatelle. On disoit, bon, on per-

suadera à un tel et tel de céder la sienne à bon compte; d'ailleurs le Seigneur abonde en terrein, d'un jour à l'autre l'occasion ne sçauroit manquer de vous établir le mieux du monde. Ainsi l'on poussa à la fin le *pauvre homme* à faire la cession, malgré tous ses pressentimens!

En effet celui-ci ne se trouva pas si tôt sur le pavé, & jetté totalement hors de sa carrière, qu'on ne songea plus à la condition la plus essentielle du plan. On l'embrassoit, on le félicitoit d'avoir echappé au danger de voir sa cabane brûlée sur sa tête, il pourroit désormais dormir en repos; mais plus un mot d'une autre cabane. On le laissa coucher à la belle étoile. Le pauvre homme s'arrachoit les cheveux. Car s'il s'avisoit de rappeler le *Sine quâ non* de l'accord, on lui disoit vous n'y songez pas, vous sçavez qu'il n'y a pas une motte de terre vuide, mais cela ne sçauroit manquer, il faut avoir patience, un jour on vous bâtira, non pas une Cabane, mais une belle maison, avec écurie & remise.

D'un autre côté les affaires du Seigneur devenoient tous les jours plus critiques & les pressentimens du pauvre homme se vérifioient toujours d'avantage. On disoit: courage! il a peur! On menaça d'incendie une Cabane après l'autre. Plusieurs en furent delaissées par les propriétaires, qui passoient à l'ennemi; ils trouvoient là les plus amples dédommagemens. [1]) Le *pauvre*

---

1) „Le Seigneur en remplaça d'autres par des incendiaires mêmes. Car on s'était mis en tête le beau projet de gagner les eunemis. Il n'y eut point de complaisances qu'on n'avait pour eux aux dépens des amis de la maison. On faisait à ces derniers l'honneur de les croire indégoûtables et il n'y eut point d'épreuve à laquelle on ne crut pouvoir les mêttre à cet égard. Ainsi le Seigneur se priva toujours plus de ses amis et s'entoura de ses ennemis. C'était un ménage à faire pitié." Deze zinsnede is door van Goens later aan den tekst toegevoegd.

homme tomba grièvement malade de chagrin & même de pire. Alors des amis du Seigneur représentèrent à celui-ci, qu'il falloit de toute nécessité faire une chose quelconque pour ce pauvre homme, lui donner une marque d'intérest quelle quelle fut, enfin qu'il y avoit de l'indignité à l'abandonner ainsi totalement. Le résultat fut, qu'on insinua à celui-ci, que par grace spéciale il lui seroit accordé, de venir journellement à la cuisine du Seigneur, chercher *une portion de soupe;* avec la clause expresse, que le projet de la *Cabane* n'en restoit pas moins en son entier, & que l'arrangement actuel n'étoit que purement provisoire jusqu' à ce que sa Seigneuric se trouveroit en état de le loger & le pourvoir bien chaudement.

Le pauvre homme haussa tristement les épaules, mais remercia à bon compte de la faveur surrogatoire & provisionelle, sans en attendre jamais d'autre. Il disoit: un avorton cacochyme à sa naissance ne devient jamais un bel homme!

Effectivement, après bien des orages encore, il succéda un moment de calme & de sécurité, où le Seigneur eut pu faire ce qu'il vouloit pour le pauvre homme; mais il ne fut plus question de lui, ni surtout de sa Cabane. Au vrai il n'y visoit plus lui-même, s'applaudissoit de vivre hors du Chateau, dans un coin isolé, & se contentoit de faire chercher journellement sa petite soupe, sans en demander davantage. Elle resta comme auparavant sans qu'on y mît un os de plus, & bien moins nourrissante que le petit ordinaire que son potager lui avoit fourni.

Encore ce calme dura peu. La fureur contre le Seigneur se réveilla plus que jamais, & réussit au point qu'on le chassa de son Chateau, où ses ennemis s'établirent, après avoir tout jetté par les fenêtres. Lui-même fut réduit à se sauver chez un parent voisin,

qui le reçut à bras ouverts, mais qui finit par en agir avec lui, à peu près comme il avoit agi lui-même avec le pauvre homme. Tôt ou tard la sevère Nemesis revendique ses droits.

Celui-ci de son côté n'avoit pas eu moins de revers, en la même époque, si bien qu'il ne lui restoit plus d'autre ressource que la pauvre soupe du Seigneur, qu'il voioit également prête à lui échapper.

Dans cette détresse il chercha en vain à parler à celui-ci. On ne daigna pas seulement lui ouvrir la porte, ni lui faire la moindre réponse. Sans des personnes charitables, que son sort toucha, il eût péri infailliblement. 'A la fin une de celles-ci alla trouver le Seigneur, & en tira pour réponse que n'aiant plus lui même de *Cuisine*, il ne pouvoit plus fournir de soupe au pauvre homme, mais qu'il lui enverroit, pour une fois, un panier de viande, à s'en apprêter pour quelques jours. Et le laquais, qui, après bien des délais encore, lui apporta ce cadeau, lui dit: tiens, voilà *une aumone*, que mon maitre t'envoie!

Ce n'étoit pas rehausser le don par la manière de le faire. Aussi le pauvre homme, que le malheur avoit pu abattre, mais non pas avilir, dit au laquais: mon ami, le mot dont vous vous servez, est assurément un malentendu; je connois ton maître très charitable, mais je ne crois pas être un objet de charité dans ce cas-ci; j'accepte avec reconnaissance la viande qu'il m'envoie, mais *à titre d'à compte* de la *soupe*, qu'il s'etoit engagé à me fournir à vie, & que je n'ai plus touché, ni ne toucherai peut être plus de long tems.

Effectivement il se passa encor un tems considérable sans qu'il fût plus question de *soupe* ni de *viande*, pas plus qu'il n'avoit été question de *Cabane* auparavant. Le Seigneur & le pauvre homme continuèrent de vivre, chacun de son côté, comme ils purent; l'un, sans

Château propre à la vérité, mais ne manquant de rien; l'autre, également sans *Cabane*, & manquant de tout. On prétendoit, qu'il n'eût pu coûter qu'un mot au Seigneur, tant à cette époque qu' auparavant, pour procurer non seulement de la soupe, mais une très jolie Cabane au pauvre homme, chez quelqu'un de ses amis. Mais celui-ci ne se flatta plus jamais de rien de pareil. Il disoit, ce qu'on ne fait pas soi-même, lorsqu'on en a le pouvoir, il n'est pas probable qu'on se remuera pour le faire par d'autres. En effet lorsqu' on toucha l'idée au Seigneur, qui dans sa propre détresse sollicitoit tout le monde à s'intéresser pour lui auprès de ceux qui pouvoient le secourir, il déclara net qu'il s'étoit promis à lui-même de n'en jamais faire autant pour qui que ce fût.

'A la fin la Fortune changea une seconde fois pour le Seigneur. On ne le rétablit point à la vérité dans son ancien *Château*, mais on lui bâtit autrepart un bel *Hôtel* neuf, & ses offices reprirent leur train.

'A ce revirement heureux le pauvre homme poussa un long soupir sur son grabat, & se remit de son côté aussi pour un moment sur son séant. Il n'étoit plus question de *Cabane*, ni d'aucune des perspectives ou espoirs de sa jeunesse. Il étoit mort au monde, & le monde étoit mort pour lui. Son unique soin se bornoit à sa simple subsistance. Il se flattoit de pouvoir du moins regarder désormais celle-là comme assurée. Il croioit, et tout le monde le crut avec lui, que *dédommagé lui-même*, son ancien Seigneur s'empreseroit de le *dédommager à son tour*, autant qu'il étoit en son pouvoir. Ce dédommagement ne pouvoit jamais être que très partiel. Il n'étoit plus au pouvoir des hommes, de l'endemnifier d'un physique usé par vingt années de chagrins & de souffrances. Et encor une fois il ne s'agissoit plus même pour lui de *Cabane*, ni grand-

ni petite. Mais il croioit pouvoir s'attendre, qu'on retabliroit du moins pour lui la pauvre soupe journalière, & qu'on lui tiendroit compte des sept années, qu'il en avoit eté privé. Ce n'étoit que remplir la lettre d'un acte, qui lui avoit eté passé à vie, dans la supposition d'une impossibilité de dédommagemens plus amples & plus analogues au Sacrifice, même pour la partie pécuniaire.

Il se hâta en effet de se présenter à la porte du Seigneur, pour lui apprendre qu'il existoit encore; & tous les sentimens, qu'il lui avoit porté autrefois, se reveillèrent, quand celui-ci lui fit du moins l'honneur de l'admettre à un pourparler & de le daigner d'une réponse. Il tressaillit à la vue d'un cachet & d'une main, qui lui rappeloit des tems bien différens.

Mais que devint-il, lorsque cette réponse porta: „qu'on ne pouvoit reconnaître la validité de ses *prétentions*. Que, s'il avoit accepté comme *Aumone* la portion de *viande* qu'on lui avoit envoiée une fois en surrogat des *soupes*, qui lui avoient été discontinuées, on lui eût de même jetté de loin à loin *quelque os à rogner*. Mais, qu' à titre de *prétentions*, on ne pouvoit s'en tenir qu' à la lettre de l'engagement, qui portoit, que les soupes devoient être cherchées *à la Cuisine d'alors* & non pas à *la Cuisine d'à présent;* qu' ainsi il pouvoit tenter, s'il le jugeoit à propos, de s'adresser à la première, et voir, si ceux, qui l'occupoient aujour d'hui, seroient d'humeur à les faire suivre. Enfin, qu'on en étoit fâché, mais qu'une Cuisine sur la Colline n'étoit pas une Cuisine dans un Vallon."

Le pauvre homme fut pétrifié, & admira la grande utilité des distinctions. Ses amis dirent: *Prétentions* pour *prétentions*, celles du *pauvre homme* à ses *soupes* valoient bien au moins les *prétentions* du Seigneur à sa *nouvelle cuisine* et à son bel *hôtel neuf!*

Pour Mlle (Gore?) à faire passer à Lord Bristol.

Mon histoire est courte. Né en 1748 d'un père Hollandois et d'une mère Écossaise, je me trouvois en 1781 membre du Gouvernement pour la ville et les États d'Utrecht, lorsque la guerre entre l'Angleterre et les Provinces Unies occasiona les troubles, dont le renversement du stadhouderat et la ruïne de la maison d'Orange a eté la suite, comme elle en étoit le but et le principe.

Obligé par devoir, autant que par attachement à la maison d'Orange, à prendre parti dans la cause qui divisoit le païs, je le fis avec tant de zèle que le ressentiment de la faction patriote se tourna bientôt entièrement contre moi, et je fus le premier homme en place en Hollande dont on demanda la destitution de tous ses emplois, après avoir aussi réussi à écarter de même le duc de Brunswic.

Le Prince se trouvant trop foible pour me soutenir, et voulant encor menager le parti de ses ennemis, on m'engagea à me démettre volontairement de mes places, avec promesse de m'en dédommager amplement en tems et lieu, et en attendant S. A. S. m'assigna une Rente viagère sur sa cassette particulière qui me fut paiée depuis 1784 jusqu' à la dernière invasion de la Hollande par les François en 1795.

Peu avant cette époque, ma fortune s'etant dérangée par d'autres causes, je m'étois trouvé réduit pour toute ressource à ce viager, dont la ruïne finale de la maison d'Orange finit par me priver, le Prince s'etant déclaré hors d'état provisionellement de me donner plus aucun secours. Ainsi d'un homme très à son aise, et qui jouissoit d'une existence des plus agréables, je me trouve absolument vis à vis de rien, et réduit depuis près de trois ans à épuiser toutes les ressources, pour prolonger ma vie sans aucun moien de subsistance quelconque.

31 Juillet '97.

Wij hebben gemeend aan de brieven en verdere stukken, die wij, voor zoover dit in het belang van den samenhang wenschelijk toescheen, in tijdsorde plaatsen, deze aanteekeningen van van Goens omtrent zijn eigen levensloop te moeten doen voorafgaan. Allereerst volgen thans drie brieven aan van Goens gericht, in zijn kindsche jaren. Uit de beide laatste zal men ontwaren, hoe hij reeds vroeg het slachtoffer is geweest van oudere vrienden, wier ingenomenheid met den veelbelovenden jongeling voorbijzag, dat lofspraak die in vleierij ontaardt, op een jeugdig gemoed allernadeeligst werkt.

Mr. D. F. van Goens [1]) aan van Goens.

Posteriores tuae litterae, mi fili, ut verum fatear, nobis minus placuerunt: desiderabam enim uberiore modo exposita audire, quae quovis die te occupatum teneant. Haec leviter percurrens, pauciora refers, quam in primis nobis cordi sunt. Ad haec accedit tum verborum, tum literarum forma perquam inculta, squallida, quin et diversis locis adeo extrita, ut sensum, summa vel adtentione adhibita, vix eruere valeam.

Saepius haec te admonui; fac igitur, mi carissime Fili, ne toties eadem repetere necesse habeam.

Caeterum revertendi tempus, ne hospiti tuae suavissimae, benevolentissimae, aut ejus Liberis longiore

---

1) Mr. Daniel François van Goens vader van R. M. van Goens, raadsheer in het Provinciaal Hof van Utrecht, geb. 4 September 1717, overleden te Utrecht 8 Februari 1791. De talrijke brieven, die hij aan zijnen zoon richtte, gedurende diens verblijf in het buitenland, zijn bijna uitsluitend gewijd aan godsdienstige bespiegelingen.

mora ullo modo oneri sis, expendas velim. Et oblata occasione in regressu socium hominem sanctis et commodis moribus quamprimum adsciscas, cura. Vale! Et salve plurimum, mi fili, cum veneranda Domina a Beem ejusque filio nobis carissimis. Dabam festinanter.

Trajecti 9 Julij, 1761.

N. ten Hove aan van Goens.

Praestantes Elegi, quos ad me dedisti, amice charissime, quantâ me voluptate affecerint, vix dicere queo. Mea quidem sententia nihil potest esse dulcius, et Sulmonensi illâ divite venâ magis dignum. Itaque saepius relegendo, penè edidici, nec non compluribus emunctae naris hominibus recitavi, qui non minore suffragio eos dignos censuêre, et, ubi vatis aetatem ex me intellexerunt, vix se persuaderi a me sunt passi. Ut dicam quod verum est, egregios tuos progressus planè miror, teque, mi Goensi, gratulabundus amplector. Vehementer autem a te contendo, ne pulcrè coeptum deseras, verum ut insitum a naturâ ingenium optimi cujusque poëtae et reliquorum auctorum, qui classici vocantur, assiduâ lectione diligenter colas, et magis magisque reddas expolitum. Equidem optassem cultissimis tuis versibus par pretium potuisse rependere, sed Phoebus asininas mihi aures vulsit, nec placidè nimis admonuit, ne tentarem. Itaque ad solutam orationem redactus, pro susceptis votis maximas tibi gratias ago habeoque,

---

1) Zie over Nicolaas Ten Hove, B. ten Brink, *Levensbeschr. v. R. M. v. Goens* bl. 17, noot 3, en Mr. W. P. Sautijn Kluit, *De Ouderwetsche Nederlandsche Patriot*, in de *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde.* Nieuwe reeks 9e deel bl. 232.

paria sibi, atque cuncta optabilia in longissimam annorum seriem, nec non honoratissimis parentibus (quos reverenter saluto:) ex animo precor, et charissimum Musarum alumnum valere, et me, ut facit, paululum amare jubeo,

Mi Goensi,

Hage 4 Jan. 1760. tui studiosissimus,

N. Ten Hove.

N. TEN HOVE AAN VAN GOENS.

Dilectissime Goensi, Ingenium et industriam tuam jampridem mihi approbavisti; eadem nuper etiam suscipere [1]) atque mirari coepi. Eruditionem tuam in diatribâ de cepotaphiis elucentem adhuc osculabar, quum ecce novus, et egregii saporis, mihi affertur ejusdem industriae tuae fructus. Dicere vix queo, quantum laeter, praesagia mea, de te pridem facta, ita me non fefellisse, ut res ipsa expectationem longè superet. Eruditionem tuam, et in tam tenerâ aetate acre judicium aequè miror. Mactè virtute, semperque tibi ante oculos obversetur, quantam tui omnibus quotidie spem facias.

Nam quid hae vires, quid non haec spondeat aetas,
Dum bis septenis, alter vix additur annus?

Herculem puerum nobis repraesentas, in ipsis incunabulis angues strangulantem, et Nemesis leonibus, Hydris Lernaeis, Geryonibus praeludentem. Laetor, nomen et laudes Goensii mei non tantum nostratibus innotescere, sed etiam jam in peregrinas terras evolare, uti videre est ex diario Anglico, cui titulus *Critical Review* mensis martii, ubi honorifica diatribae tuae, non sine admiratione, mentio fit.

---

1) Waarschijnlijk schrijffout voor *suspicere*.

Sunt quae pro amicitiâ nostrâ te monitum velim: primo, ut cum animi labore indefesso aliquam etiam corpusculi exercitationem conjungas (vereor enim, ne nimium musarum illecebris defixus inhaereas). Deinde ne deliciis hisce humanioribus assuetus, *juris* studium avidum nimis et jejunum tibi fingas, ab eoque te absterreri sinas. Nascuntur, crede mihi, in horto quoque Justinianeo, non tantum olera fructusque, quae ad solidam utilitatem spectent, sed etiam flores non contemnendi odoris. — Verum, quid ego cum insanienti meâ sapientiâ, ultro currenti stimulos addo? Nullus dubito, quin, quum tempus aderit, aequè lubens, hoc etiam stadium sis decursurus, et aemulos post te longè relicturus.

Quum non ita pridem Hagam nostram adiisti, me frustra a te quaesitum esse, valde displicet. Tecum confabulandi desiderio flagrabam, et nunc flagro; utque, datâ occasione, piscinam nostram lucumque benignè revisas, etiam atque etiam rogo.

Pingendi studium, inter seria tua, a te non abjectum (uti Smyrnensis monumenti effigies testatur) [1]) laudo.

Scis-ne, Archibaldum istum Bowerium, quocum tibi de clavigero liticula est, esse omnium, quotquot sunt quotque fuêre, nebulonum pessimum? Detracta hypocritae speciosa denique larva est, et (scio me vix credibilia narrare) luce meridianâ clarius patuit, illum nunquam a Societate Jesu descivisse, nunquam sententiam mutavisse. Quidnam diabolici consilii, quidve sceleris sub tam bene actâ tamque diuturnâ dissimulatione latuerit, nescire me neque indagare posse profiteor: sed res ipsa extra dubium est.

Nostin' librum Gallicum, haud ita pridem editum,

---

1) Zie Levensbeschr. van R. M. van Goens, door Mr. B. ten Brink, bl. 15 en 16.

cui titulus *Recueil de médailles de peuples et de villes, qui n'ont point encore été publiées?* Si quid famae credendum, egregium opus: hoc ego quamprimum Lutetiâ expecto, cumque allatum erit, cui dono lepidum novum libellum? Tibi, Goensi, digno me hercule lectori atque erudito: quod amicitiae meae testimoniolum, ubi ad te pervenerit, accipito, quaeso, haud invitus.

Patrem tuum, virum amplissimum, matremque optimam, meo nomine salutes velim. Ut valet soror dulcissima, et fraterculus, meae deliciae?

Ad te, Goensi, literas dantem Latinitatis meae me pudet pigetque; itaque, si quid erravero, ne me derideas. Usu plane destituor. Tu vero, quamvis indoctum atque inficetum, amare perge, sed tui studiosissimum, tuaeque laudi inprimis faventem.

Hagae, 18 April 1764. N. Ten Hove.

BRIEVEN

VAN

F. VAN LELYVELD

AAN

R. M. VAN GOENS.

WelEdel Heer, Dierbare Vriend!

Telkens een brief aan UEd. te schrijven, als ik trek zou hebben bij of met u te praten, wanneer wij in eene stad woonden, is eene zaek, die onmogelijk is, van mijn kant niet alleen, maer ook van uw kant; voor u zelf vraegt gij verschooning, en zoudt gij mij onder die verplichting willen brengen, dat waer zoo veel als te gebieden dat ik geen letter op 't papier zou zetten dan voor UEd. Ik weet dat gij zoo streng een eisch niet souteneert, en daerom heb ik eenige dagen aen mij genomen, eer ik uwen laetsten (die voor de tijd schijnt geschreven, dewijl hij zonder dagteekening is) beantwoorde, ja beantwoorden kon. En zoo gunstig een oordeel als gij uit de promptitude van mijn vorige geveld hebt, zoo nadeelig moogt gij het nu niet doen uit mijn dralen; want de handen

vol, het hoofd met muisenesten, het hart niet bij mij, ja half mijmerende, was er geen mogelijkheid dat ik u eer schreef, en zelfs dit schrijven zal u niet voldoen, want ik ben tegenwoordig in andere omstandigheden dan gij mij ooit gekend hebt, aengenamer wel voor mij, maer minder voldoende voor mijne vrienden. U zal ik onder alle mijne vrienden nog het meest voldoen. Waerom, omdat Gij van Goens en ik Lelyveld ben. En als ik weer op mijn stel ben, zal ik niet minder voor u wezen dan te voren, maer een maand of 3 moet gij mij niet kwalijk nemen, zoo ik verzuimd ben met u te schrijven, trouwens onze kennis, onze vriendschap is vaster dan dat ze alleen door over en weer brieven onderhouden moet worden. Marmontel [1]) heb ik sedert mijn laatste schrijven niet gezien, of ik dan niet wat anders moet te doen hebben? De Heloïse heb ik op een nacht weer begonnen te lezen. Zij behaegt mij nog niet. Ik zal ze nog een week of 4 neerleggen, en zien of ik zoo kan vorderen dat ik ze niet laf meer vinde.

Met uwe ondernomen vertaling van La Mothe [2]) wensch ik u geluk, en als ze af is, wacht ik ze met pleizier te gemoet. Voor de *eloquentie*, een stuk van zoo veel belang, wenschte ik dat wat gedaen wierd, onze smaken zijn verschillend, dat zien wij uit Thomas [3]) en uit Hooft.

Al wat gij over Macquet en over u zelf zegt, heb ik gecontempleerd. Toekomende week zal ik eens schrijven

---

1) Hij bedoelt voorzeker Marmontels *contes moraux* in 1761 uitgekomen, door van Goens zeer aangeprezen

2) Wiens werk *le philosophe sans fard* door v. Goens op hoogen prijs gesteld werd. Zelfs schreef hij in de *Nieuwe bijdr. tot opbouw der Nederl. Letterk.* onder den naam van *philosophe sans fard.*

3) Van dezen Franschen schrijver waren toen reeds zijne *Réflexions philosophiques et littéraires sur le poème de la Religion naturelle* in het licht gekomen.

naar Macquet [1]), hij zou wel denken dat ik dood was of boos over die brief.

't Is al niet mis wat Macquet zegt, maar wat kan de idee, die gij van hem gemaakt hebt, daar toe doen? In de wijze van schrijven wel iets, maar in de zaken zelfs niets: 't is hoe 't is; ik ben blij hoe langer hoe meer bevestigd te worden door anderer lieden oordeel, dat gij u nooit beklagen zult dat stuk geschreven te hebben — trouwens het is uw stuk [2]) niet meer, gij hebt het verkwanseld.

Maak maar, dat gij alle jaar zoo een stuk hebt, ik zal maken dat ik alle jaar zoo een idee heb. De negotie is mijn taak, het nieuwe stukje der Bijdr. [3]) gaat toekomende week op de pers. De liefhebherij neemt toe, en ik ga mijn best doen om te zien of al de liefhebbers de handen ineen willen slaan om een algemeene maatschappij der vaderlandsche letterkunde op te richten, waarover nader.

Gij merkt aan mijn schrift en aan mijn stijl, dat ik haast hebbe — het is ook zoo — en ik heb u geschreven omdat ik u wilde schrijven, niet omdat ik u iets wezenlijks te schrijven had; ik wacht in 't kort van UEd. een model, hoe mijn brieven moeten wezen, en eisch te gelooven dat ik met de zuiverste hoogachting ben, Dierbare van Goens,

Leiden, 7 Febr. 1765. T. T.

F. v. Lelyveld.

---

1) J. D. Macquet, uit Zierikzee, schrijver van *Dichtlievende uitspanningen*, in de *Nieuwe bijdragen tot opbouw der Vaderlandsche Letterkunde*, en van andere opstellen, later in de *Werken van de Maatsch. der Nederl. Letterk.* geplaatst.

2) Voorzeker worden van Goens' *vrijmoedige bedenkingen over de vergelijking der oude dichteren met de hedendaegschen*, in de zoo even vermelde *Bijdragen* bedoeld.

3) De bovenaangehaalde *Nieuwe bijdragen tot opbouw* enz.

P. S. Ik meen dat UEd. Wachendorf[1]), die bij den boekverkooper Kroon, meen ik, woont, wel eens een visite geeft. De inliggende verzoekt adres.

Mijnheer en Vriend!

Een antwoord op uw brief kan ik u niet lang schuldig blijven, hebbende mijn hart verlangt om eenige tijding van u te bekomen, en u mijn welvaren en de duurzaemheid mijner hoogachting en vriendschap aan u mede te deelen. Al hebben wij geen brieven noodig om elkanderen daervan te onderhouden, zittende de erkentenisse in onze harten, zoo is het toch niet onaangenaam elkander zijne gedachten bij mangel van tweespraak door schrift over te brieven. Mij althans streelt het, en het is met een genoegen dat ik mij uw gezelschap vertegenwoordig.

Wat belangt uw project en voorstel; uw project en uw voorstel is goed, maar ik zal de eer hebben u te zeggen, dat het volgend stukje der Bijdr. zoomin als de vorige schielijk zal voortgezet worden. Den 8 Aug. is de bepaalde dag, waarop de toevoer moet komen, zoodat ik er nog niet veel van zeggen kan.

Dit denk ik, dat voor het taalkundige iets zal komen van onzen grooten Mecenaat J. I. S.[2]); voor het oudheidkundige mogelijk van Tydeman.[3]) Voor het dichtkundige, aanmerkingen over Telemachus. Wat betreft uwe vertalingen; ik schrijf rondborstig. Zijt gij de man

---

1) Mr. C. A. v. Wachendorff, advokaat te Utrecht, van den aanvang (1766) aan met de oprichters der Maatsch. v. Nederl. Letterk. in verkeer.

2) Jan Jacob Schultens, Hoogleeraar in de Godgel. en Oost. Lett. een der eerste leden der Maatsch. der Nederl. Letterk.

3) Meinard Tydeman, toen hoogleeraar te Harderwijk.

wel om vertal. te maken? hebt gij daar niet te veel genie toe? en kunt gij uw tijd niet beter besteden met zelf te denken? kunt gij niet meer nut doen met origineel te schrijven? niet dat ik deze dingen zeg, want dan zoudt gij meenen dat ik u complimenteerde; maar het zijn vragen, die ik onderwerp aan uw eigen overdenkingen? nosce te ipsum. Dan, dit is een les, die een ander tot nederigheid strekt, (gelijk Voiture tegen Balzac zeide), maar die voor u daar niet toe zou dienen; evenwel ik haal ze niet door, maar schrijf nog eens nosce, te ipsum. Wat is het noodig beneden zijn karakter te gaan, laten manke vernuften op de krukken van vertalingen voortscharlen: zulke doen wel, zulken doen ook nut, maar die beter talenten heeft, besteede zijn betere. Daar lijkt u niets beter dan origineel te wezen, eu zelfs op te stellen en uwe eigene aanmerkingen te geven, daar zal uw geest ook meer bij leven en groeien. Vindt ge ondertusschen dit of dat, eener vertaling waardig en noodig, geeft dat mij en een ander op....

Van de Contes van Marmontel heb ik er 3 gelezen, die mij wel bevallen hebben, *La Bergère Alpienne* het minste, omdat zij mij wat heel romanesk voorkomt, en jonge lieden verkeerde denkbeelden van de liefde geeft, iets waar hij tegen is, waartoe de *Belise mécontent de soi même*, gericht is, die mij ook wel aanstond, uitgenomen het laatste, waar ze nog de hoer van de Conte wordt: dit is ook de rechte liefde niet en strijdig met het karakter, die hij van dien edelman getrokken had.

De *quatre flacons* is zeer mooi in dien smaak; de zaak is wezenlijk, 't is jammer dat er geen beter....[1]) op verzonnen is dan die 4 flesjes, 't geen ons die heele

1) Oningevuld.

vertelling te *puéril et fabuleux* maakt. — Zulk een stukje hadt men tot een voorbeeld mogen stellen, om nog de gewoonte en Goden der ouden te pas te brengen; hetgeen daar fraai in geschieden kon.

Ziedaar al wat ik nog van Marmontel gelezen heb, zoodat ik niet denk, het stuk dat gij bedoelt, nog aangetroffen te hebben. — Ik zal de andere ook nog wel lezen.

Thoma is een groot man, die alles kon zeggen met bevalligheid. Maar welk zou de reden zijn dat mij al die Fransche loftuitingen [1]) zoo laf voorkomen! Zoo laf namelijk, als Hollanders dit navolgden, waarover wij eens spraken: de Franschen is het eigen, die staat het wel; maar laat een Hollander, even welsprekend, even bevallig zijn, laat hij iemand, kies wien gij wilt, zoodanig op 't tooneel brengen, wat zal het wezen? wind! wat zou men zeggen? gekheid!

De Hollanders hebben een zekere rondheid, een vastheid van geest, die op zulk een weelderige stroom van loftuitingen niet vlotten wil, die meer houden van loffelijke daden te bedrijven, dan ze op eene weidsche wijze te zien opsmukken; ik geloof dat wij in zulke snorkerijen (vergeef mij dit woord) onze welsprekendheid niet zoeken moeten aan te vangen of te bevorderen; wilt gij eens een Hollandsche welsprekendheid, een recht mannelijke kracht van zeggen hooren: leest de aanspraak van Prins Willem, aan 't hoofd van 't vijfde Boek van Hoofts Historie, en zoo gij mij niet toestaat dat dit Prinsetaal is, zoo zoude ik schier toegeven verblind te zijn door vooroordeel jegens mijn geliefden Hooft; maar gij zult, gij kunt niet doof zijn voor zulk een stem, en misschien als

---

1) Dit ziet op de *Éloges* van Thomas.

gij er smaak in krijgt wordt gij nog een lezer van Hooft.....

Geloof mij dat ik onveranderbaar ben

Uw dienstber. Vriend,
F. v. Lelyveld.

De gezonden boeken heeft Schultens mij afgevraagd, en ik heb ze hem gegeven; met zijn voorweten heb ik een Ovidius, een Don Quichot en nog een stuk of 2 gezonden, waarover dan wel nader. De inliggende [1]) heb ik gelezen al proestende. Dat ik ze u zend is volgens de toezegging, bedaard! bedaard! zonder vooroordeel! bij gelegenheid terug.

Mijnheer en dierbare Vriend!

Eerder zoude ik u geantwoord hebben, indien ik niet uit de stad geweest was, en tehuis komende druk werk op 't Comptoir gevonden en tot heden gebrek aan eenen enkelen avond gehad hadt. Gij eischte van mij om u te denken, al kon ik u niet schrijven; aan die eisch heb ik voldaan, en nu besteede ik dit uur om u te verzekeren, dat er geen twee dagen achtereen zijn voorbijgegaan dat ik niet om u gedacht heb. Maar wat baat u dat? — Ja! dat geeft ons zeker genoegen, het waarom weet ik niet; of het moest zijn eigenliefde, dat men gaarne bedacht en bemind is.

Ik heb om u gedacht zeer dikwijls, en met medelijden, omdat gij nog met die kankerende kwaal worstelt, de geestverteerende melancholie. — Ik heb ergens gelezen, dat het een blijk van verstand is me-

1) Niet aangetroffen.

lancholyk te wezen; maar ik voor mij, voor zoover ik de melancholie heb leeren kennen bij enkele buien, ik voor mij verkoos liever dwaas te wezen en vrolijk en vergenoegd, dan verstandig en melancholiek. Ik zoude wel wenschen, dat alle menschen waren gelijk ik; de vergenoeging is een groot gewin; een hart dat altijd blij, altijd tevreden is, maakt ons het leven zoet — het is een gaef van den Hemel — wij kunnen 't ons zelf niet geven. Dit bevind ik, wanneer mij een sombere bui overkruipt; alle redenen die ik anders heb om vergenoegd te wezen, duiken weg en ik ben en blijf Hypochonder malgré moi; maar dit heb ik ook bevonden, dat een redenmachtig schepsel eenige vermogens heeft om deze zielverderfelijke zwakheid eenigszins te voeden of te dooden. *Bezigheid* is mijn eenige remedie. Als ik alleen zit te peinsen of ga wandelen *stapvoets en al slungelende*, *met de hoed in de oogen*, en mijne gedachten ongebreideld laat heen hollen, dan word ik hoe langer hoe erger, hoe langer hoe vervelender; maar als ik geraak op mijn kamer aan 't lezen, dan gaat de bui van zelf over, en ik zou de letteren beminnen, al waren ze nergens anders goed voor, en ik houde mijn speelpop van Duitsche [1]) litteratuur aan, alleen om deze reden, want nut, wezenlijk nut weet ik, kan ik er nooit mede doen; maar het is sufficient voor mij, als ik er mij zelf mede verlustigen kan, en men heeft geen gebrek van vergenoeging, als men, wanneer men het zoekt, nog lust in bezigheid vindt, en sedert eenigen tijd heb ik slecht geleefd, zoodat ik alleen zijnde geen lust in 't lezen vond: mijn hart was elders, en ik kon niet anders doen dan zitten mijmeren om het voorwerp, waaraan mijn hart is verkleefd; het is een zwakheid, en ik doe mijn

1) D. i. Nederduitsche, Hollandsche.

best om het te overwinnen en ik vorder ook eenigszins. Deze brief is het eerste bewijs dat ik (buiten noodzakelijke bezigheden) my zelf kan diverteeren. Gelezen heb ik niet dan *l'amitié à l'épreuve* van Marmontel, omdat van Goens mij dat zoo sterk had aangeprezen. Het is een mooi stuk; maar de karakters vind ik niet uniform: — het karakter van een persoon formeer ik mij naar het denkbeeld, dat mij de schrijver geeft; de manieren van denken en doen van de parlementsheer, van de zeecaptain, van de zuster en van het moorinnetje staen niet door, voldoen mij niet in alle deelen naar het denkbeeld, dat mij in 't begin van ieders karakter gegeven was.

Maer op mijn oordeel is tegenwoordig geen staet te maken, dat is een nieuwe reden waerom ik traeg ben in 't lezen. Wees zoo goed en leent mij eens die collectie van oud Duitsch goed, die gij te Amersfoort hebt opgedaen; ik ben nieuwsgierig om dat te zien; en zulk goed geloof ik kan ik tegenwoordig best lezen, omdat ik daer weinig oordeel en vernuft toe noodig heb, dat is maer om eenige oude woorden op te zoeken, daar men naderhand zijn gebruik van maken kan. De stances van Marin [1]) op Dafne zijn waerlijk fraei; het heugt mij dat gij mij die op den Rijn hebt voorgelezen en het pleizier dat gij mij nu doet met de mededeeling, is grooter dan de moeite, welke u het afschrijven gekost heeft.

. . . . . .

Uwe verhandeling of vertaling van La Mothe zal ik wachten. Burmans [2]) gedicht op Calas is na de heerschende mode; in het Latijn stoot het nog soo sterk

---

1) Waarschijnlijk de Italiaansche dichter Marini.

2) P. Burmannus Secundus, hoogleeraar te Franeker en later te Amsterdam.

niet. — Kluit heeft in zijn hoofd gekregen om dat vers in evenveel regels te verduitschen — het is op de pers — het Latijnsche is met eenige regels vermeerderd weder op de pers, en het Duitsch zal tegen 't Latijn overstaan — hebt uwEd. dat ding gezien van Kramp tegen Burmans Elegie?

„Mogelijk zend ik UwEd. te eeniger tijd een verhandeling over de oorzaken der verbeterde smaak onder de Franschen." v. Goens. Epist ultima.

Daar ben ik blij mee, dat is een recht goede stof voor UwEd., zeker zal dat nuttig kunnen zijn om wat leven te brengen; maer *wij hebben geen Richelieus onder onze natie:* even daarom is het te nuttiger om die te scheppen; want, hadden wij die, zoo was het schrijven daarover onnoodig, omdat wij dan reeds de effecten ondervonden. Tegenwoordig pousseer ik het zoo sterk als ooit bij alle mijne kennissen om met gemeenzamer handen een algemeene maetschappij op te richten, ten welken einde ik aen ieder een circulaire rondzende, om hunne gedachten er over te vernemen. Macquet schrijft mij het bijgaande [1]), en wat UwEd. daarover denkt en gevoelt zal ik gaarne afwachten — en gaet het door, zult UwEd. zich niet onttrekken medelid te wezen. De nieuwe druk van Batteux [2]) heb ik nog niet gezien; hebt UwEd. gezien die nieuwe stukken van Juff. de Wolf, dat moet een particulier mensch wezen, zeer ge-entetteerd met haar zelve.

De boekverkooper Meyer te Amsterdam zal mogelijk een geheele nieuwe vertaling van Gessner geven. De Sermons sur le Careme zijn van Massiglion (sic). Zou UwEd. den Lotichius van Burman eenigen tijd kunnen missen om Macquet te leenen.

---

1) Hiernevens niet aangetroffen.

2) De abt Charles Batteux, geb. in 1713, auteur van *Cours de belles lettres.*

Ook Wachendorf verzoeke bij gelegenheid mijn compliment te maken. Ik heb ZEd. ook een afschrift gezonden van die circulaire, maer noch zijn antwoord niet bekomen. Indien UwEd. noodig vondt over dit sujet met ZEd. te emboucheren, om te zien met wat succes er te Utrecht konde gewerft worden. Late zulks aan UwEd. over.

Indien UwEd. het antwoord mocht uitstellen tot ik UwEd. de proeven van zijn aenstaende stukje zondt; ik meende die al lang gezonden te hebben, maer het kan nu noch lang aenloopen, want het wachten is na het taelkundig stuk van Joan Jacob [1]), hetgeen hij zelfs voor een week of 10 heeft uitgeloofd. — Ik heb vergeten en verzuimd hem dikwijls te manen, en zonder spooren wil hij niet voort; evenwel hij blijft nog bij 't beloven en aenstaende maendag moet ik bij hem komen om er over te handelen.

Ik hoop dus noch voor het eind van dit jaer een nieuw stukje der Bijdr. in 't licht te zien. De Ines del Castro van La Mothe heb ik; maer de parodie burlesque niet.

Meer weet ik niet voor het tegenwoordige, dan u te bidden ter liefde voor uzelven, alle mogelijke pogingen aan te wenden om die verdoemelijke en voor een redelijk mensch onverdragelijke en voor een Christen Philosooph onbetamelijke dwaze zwakheid, de geest- en zielversmeltende melancholy, zooveel als gij kunt, te verzetten en te overwinnen.

Heureux! heureux dont le coeur
Trouve en Soi tout le honheur.

Weest verzekerd dat ik met een oprecht genegen hart blijve

UwEd. dw. Dienaar en Vriend

Leyden, 11 Oct. 1765. F. v. Lelyveld.

---

1) *Schultens.*

Hierbij gaat een stuk van Macquet of UwEd. lust mocht hebben om het te lezen en er eenige aenmerkingen, verbeteringen of bijvoegselen op te maken. Over 14 dagen wacht ik het weerom, omdat het in 't aanstaende stukje zal komen.

Mijnheer en dierbare Vriend!

Gevoelig over het deel, dat UwEd. neemt in onze genoegens, die waarlijk groot zijn, onuitdruklijk, betuig ik UwEd. wel hartelijk dank voor de welmeenende wenschen, en hopen dat het u nog eens tot genoegen zal wezen de waerheid derzelve aen ons te zien. Een goed huwelijk vindt men in alle huizen niet; maer daer de rechte liefde woont, o hoe dierbaer zoet is die harmony van twee wel gelijkende harten.

Dat gij noch eens daervan spreken moogt bij ondervinding is mijn hartebee. — De Heer van ons leven bestiere uw en mijn lot, zoo als Hij weet dat ons best is. Met lief zie ik dat UwEd. altemets nog eens om mij en om mijn zaken denkt, en dat UwEd. wel wederom wat had, en dat het UwEd. aengenaem zou zijn, indien het noch in dit derde stukje [1]) kon komen.

Men is tegenwoordig bezig aen het zetten van de eerste verhandeling Over den nominativus absolutus tegen Huydecoper door Alewijn [2]), waerop volgen

---

1) De schrijver spreekt hier van een derde, in den brief van 18 Jan. 1767 zelfs van een vierde stukje; hoezeer er toch niet meer dan twee Deelen, zonder onderverdeeling, van de *Nieuwe Bijdragen* zijn uitgekomen. Wat hij in een dier stukjes zegt voor te komen, vindt men dan ook in dat II Deel. Op den titel van dat deel staat het jaartal 1766: toch was men nog in 1767 met het drukken bezig.

2) Te vinden in N. Bijdr. II Deel 337—372

zal: Tael- en oudheidkundige aenmerkingen van Wachendorff [1]), en dan die dichtkundige aenmerkingen over Telemachus van Macquet [2]), welke UwEd. gezien hebt, dankende bij dezen zeer voor de daerop gemaekte aenmerkingen. Ik twijfele niet of daer zal in dit derde stukje noch plaets genoeg zijn voor uwe verhandeling, zijnde de twee eerste niet lang, en wij ook aen geen vellen bepaelt: het zal mij dus aengenaem zijn UwEds. stuk te ontvangen, gevende in UwEd. keuze om het voor of achter dat van Macquet te plaetsen.

UwEd. zit altemets te denken om mij en mijn zaken, weest zoo goed en zit eens bij gelegenheid te denken over dat concept om eene algemeene maetschappije der vaderlandsche letterkunde op te richten, waerover ik UwEd. in een mijner brieven eens geschreven heb, en schrijft mij dan eens wat UwEd. denkt en dienstig oordeelt. Over een week of 4, als ik weer de vorige Lelyveld ben, en bij de uitgave van het derde stukje wilde ik dit met ernst in 't werk stellen, en ik heb hoop, dat het ook wel gaen zal, maer wel begonnen is half gesponnen.

Bevele mij in de aanhoudendheid uwer dierbare vriendschap en noeme mij met achting

Mijnheer en waarde Vriend,
UEd. dw. Dr. en Vriend,
F. v. Lelyveld.

Leyden, 7 Jan. 1766.

---

1) Aldaar te vinden, bl. 373—398.

2) In het aangehaalde Deel der N. Bijdr. vindt men na het opstel van Wachendorff: *Vergelijkinge der beide berijmingen van den Telemachus* (twede proeve), door A. V. Z.

Wat zegt gij van het boek van Nieuwland? [1]) Het schrijven in 't Duitsch komt meer in gebruik.

Mijnheer en dierbare Vriend!

Ik ben een getrouwt, ik ben een gelukkig man! Zaegt gij hoe wij leven, gij zoudt blozen, gij zoudt blij zijn over ons geluk. — Lange moet het duuren, zegt gij, 't kan niet anders, als wij maer tijd van leven hebben. De tijd zij mijn rechter of er een beter staet is dan een goed huwelijk. — Noodzakelijk moet gij ons komen zien of wij komen 't u doen.

Uwe letteren heb ik ontvangen, voor het deel, dat gij neemt in mijn genoegen, zeg ik dank. Ik wensch u dat toe, dat ik geniet. Voor het toegezonden [2]) stuk zeg ik ook dank — het is origineel, het is oordeelkundig — het is — maer zacht, ik schrijf aen den opsteller — dit is genoeg, het smaekt mij, het zal komen in het nieuwe stukje 't geen op de pers is, maer ik hoop dat er noch 1 of 2 caterntjes bij zullen komen, opdat het des te interessanter en de introductie na evenredigheid niet zoo groot zij als mijne nieuwsgierigheid naer 't vervolg is.

Die beste vriend komt mij voor zijn geboortestad te hebben in de vindingrijke hersenen van den Philosophe sans fard. [2]) Komt het mij wel voor?

Uwe gedachten over mijn ontworpen Genootschap zijn mij aengenaem, maer, om ronduit te schrijven, ik had gehoopt, dat zij mij meer zouden geholpen hebben.

---

1) In 1765 kwam van P. Nieuwland uit *Letter- en oudheidkundige verlustingen of opheldernde aanmerkingen over verscheidene Keurstoffen.*

2) In deel II van de *N. Bijdr.* schreef v. Goens meer dan een stuk onder den naam van *Philosophe sans fard.*

De win- en baetzucht zou dienen ingevolgd, en geld te deelen of om loon te schrijven is niet eerlijk. Wat dan? die de baetzucht meer ter harte gaet dan de lust om tot nut en eer van zijn vaderland te werken, zullen, willen, moeten ook geen leden zijn.

Is er hier en daar in ons land niet een enkele die beter redeneert, zoo zal het ontwerp niet opgaen. Groote Mecaenaten (sic) ter voeding der eerzucht waren nuttige leden, maer waer die gevonden in het eerste begin? Naderhand als het ontwerp aen 't vatten is en opgang maekt, zal dat beter gaen.

Hoe het zij, ik worde nu weer de Lelyveld en zal mijn beste pogingen doen om het aen de gang te krijgen.

De vertaling van Soliman wekt in mij een opstijging van dichtlust. — Gij moet dit stuk afmaken. — Is dat uw eerste Duitsche vers? Ik zou zeggen, dat het niet waer kon wezen, indien gij van Goens niet waert.

Over de Bibliothèque Poëtique zullen wij wel eens nader te samen schrijven — 't is een concept dat de allerlichtste en aengenaemste is dat gij tot noch toe opgeeft — en 't schijnt dat men daer 't eerst aen wil; ook wil ik wel de eerste wezen die gebruik maek van uwe ontwerpen; en hulp zal ik (in) dezen ook wel krijgen, wijl één man alles niet lezen kan — uw bijstand weet ik ook dat mij niet ontstaen zal. — Ieder kan maer de Poëten opgeven, welke hij zal lezen of gelezen heeft met oordeel om er iets uit te kippen, en deze uitgelezene stukken opgeven — als er lust en moed is kan men wel wat doen.

Aen de welsprekendheid zal *ik* niet komen. — In de tael zal noch wel een of andere stof mij aen het werk lokken.

Het Neerd. woordenb. is lang in mijn harsens, ook werkelijk in de geboorte geweest, — het zal er ook

misschien noch wel komen — maer niet in de eerste 20 jaren — ook niet van mij alleen: dat werk is te zwaer, de handen moeten ineengeslagen om dat op te vatten.

Wees verzekerd dat ik ongeveinsd ben

UwEd. dw. Dr. en Vriend,

Leyden, 3 Maart 1766. F. v. Lelyveld.

Ik dacht UwEd. zoudt door Leyden komen? wanneer toch? ik woon op den nieuwen Rhijn tusschen de Heeregracht en de Langestraet.

Mijnheer en Hooggeachte Vriend!

Waerlijk gij zijt naerstiger dan ik, die u niet hebt laten uitleiden door de aengenaemheid van dit weêr. Gij hebt welgedaen. Het is u geslaegt, en ik ben blijde dat dit ontwerp eener *Aenleiding ter Dichtkunst* op 't papier staet [1]). Ik heb uwe verhandeling met eene loopende graegte gelezen. Ik omhels die stelling: *zeer velen hebben natuurlijke bekwaemheden, maer door mangel aen oefening blijven die zaden verholen, raken verstikt en rotten.* En dus moet een diergelijke aenleiding van zeer veel nut zijn, zoowel als een *Diehtkundige Boeksael:* beide deze stukken beschouw ik in hetzelfde licht, en beiden moeten ze dienen om een *geboren Poeet* op te kweken, en tevens te bewaren, dat hij door lezen van alles, goed en kwaed door elkander, gelijk wij tot nochtoe verplicht zijn, niet in een verkeerden smaek valle, ja onvatbaer worde voor het alleen schoone. Ik vinde hiervan een voorbeeld in mijzelven, en hadde wel gewenscht, nooit anders gelezen te hebben, dan hetg en origineel en uitnemend

1) Men vindt dat ontwerp niet in het II D. der *N. Bijdr.*

is; maer dat is nu zoo — ik zal mij verheugen zoo onze nakomelingen beter gelegenheid hebben om zich te onthouden van al wat hun bederft en alleen tot het goede te worden aengeleid.

Hoe meer ik deze zaek indenk, hoe meer mij die 2 stukken nuttig en noodig voorkomen, en hoe nuttiger die zijn, hoe meer men zijn best behoort te doen om door een aengenaem en leerzaem ontwerp kunstlievende verstanden aen te moedigen om de handen aen het werk te slaen. Het is een werk dat zekerlijk te zwaer is voor één alleen, maer, gelijk UwEd. wel zegt, het kan met vereenigde krachlen geschieden, en dat zal ook dienen te wezen: want anders doet mij de zwaerheid en uitgestrektheid van dit werk duchten dat het zou blijven steken; en dat zou jammer en bedroefelijk wezen, en daer tegen moeten wij zooveel zien te zorgen als mogelijk is. — Ik begrijp ook dat de ondernemers van de aenleiding ter Dichtk. zeer gemaklijk ook de ondernemers konden wezen van de Dichtk. Boeksael — wijl die twee werken van dezelfden aerd zijn, en tot hetzelfde einde moeten dienen, en uit dezelfde boeken moeten opgesteld worden.

UwEd. kunt hierover noch wel eens UwEds gedachten laten gaen om die twee ontwerpen eenigszins aen elkander te onderschikken.

. . . . . .

Dus is dan in dit de welsprekendheid afgehandelt; in het volgende komt de Dichtkunde dat niet minder rijk en aengenaem, daerna de taelkunde, dat noch meer belezen en interessant zal moeten zijn; — en dus hebben wij noch de tijd om dat stuk over den Gradus [1])

---

1) De samenstelling van een kritisch werk, onder den titel van *Gradus ad Parnassum*, was een lievelingsdenkbeeld dezer correspondenten.

en Bibliothèque bedaerd te overwegen en zoo in orde te stellen, dat het toestemmers, aennemers en arbeiders maekt.

Ik heb UwEd. niet hooren gewagen van een *Rethorica*, komt die bij de welsprekendheid niet te pas, of zult UwEd. die bij de Dichtkunde brengen? Dat stukje dat de Nederlanders hebben van Hoogstraten [1]) is bedroefd schrael en mager, en evenwel nog al van dienst voor eerstbeginnende.

. . . . . .

Felix qui potuit rerum cognoscere caussas. UwEd. hebt de redenen nagevorscht, waerdoor de goede smaek en letterkunde bij andere volken is voortgezet en opgeluisterd. Was het hier de plaats niet om een aengenaem woord te zeggen over het nut, hetwelk de kunstgenootschappen gedaen hebben, en om deze stof aen te prijzen voor iemand die in de Historia Litteraria genoeg bedreven was en lust hadt om dit stuk in daglicht te stellen, of mogelijk onze Vaderlanders, dit ziende, aengeijverd wierden tot het oprichten of uitmaken eener Letterkundige Maetschappij, welk ik waerlijk geloof dat zeer noodzakelijk is om rechte vordering te maken in de hervorming en opkweeking van de Hollandsche smaek en Letterk.

UwEd. zegt gevonden te hebben, dat dit veel bij geluk toekomt; omdat een volk zich geen Maecenaten of origineele vernuften aen kan schaffen. Dit beken ik, maer UwEd. stemt mij toe, dat er veele, oneindig veele menschen zijn, welke zekere naturelijke bekwaemheden hebben, welke bedoven blijven, zoo zij niet opgewekt worden. — Ziedaer dit is dan het gansche geluk, waeruit zoo veel voortvloeit, dat er in een land

---

1) D. van Hoogstraten, *Beginselen of Kort begrip der Rederijkkunst*, Amst. 1721.

maer een of twee gevonden worden, die bij geluk lust en moed krijgen om die natuurlijk begaefde lieden uit hunnen slaep op te wekken, aen 't denken, aen 't werken te helpen, hun te doen begrijpen dat zij immers zooveel kunnen als hunne buren, indien zij maer hunne vermogens aenleggen; welhaest raken die zaden van natuurlijke bekwaemheden aen 't kimmen, welhaest schieten zij uit, worden zichtbaer, dragen vruchten, moedigen anderen om hun te volgen, maken zich zelf Maecenaten, welke zich een eer rekenen voorstanders, begunstigers dier groote geesten te worden. Ziedaer het gansche geluk, en wat weet men of niet gij diegeen zijt welke de Hollanders moet opwekken, of gij niet de eerste Reformateur moet wezen der Nederlandsche Letterkunde. — Ik zou mij schamen om u dit in 't aenzicht te zeggen, indien ik niet wist dat gij te verstandig waert om het voor vleijerij op te nemen — of daardoor arrogant te worden. Dit staet gij mij toe, dat gij een geluk boven duizenden hebt. Naturelijke vermogens, oordeel, verstand, kundigheid en daerbij een lust om die mede te deelen ten nutte van uw Vaderland. Wat is dat niet oneindig beter dan een Grieksch schrijver te commentarieeren? wat doet gij niet oneindig meer nut? Gelukkig dan die alzoo de uren van uwe uitspanning besteedt. — Gelukkige van Goens!

Daer schijnt zich eene gelegenheid op te doen om alhier een gezelschap te houden over de Vaderlandsche Letterkunde met Schultens, met Kreet [1]), met Boers, (niet Frits [a]) maer zijn neef). Ik hoop dat het voort

1) Mr. H. A. Kreet, advokaat te Leiden, opende de eerste vergadering der Maatsch. der Nederl. Letterk. aldaar, den 18 Juli 1766. Zie *Handel* van de Maatsch.

a) F. G. Boers is gepromoveerd. Zie deszelfs *Specim. Philos. Jurid. inaug. de Anthropologia iurisconsultorum romanorum quatenus stoica est.* (Noot van van Lelyveld).

zal gaen, en dan heb ik des te meerder hoop tot een algemeene Maetschappij, waerover ik verlangende ben UwEds gedachten te ontvangen.

Wees gerust dat ik blijf

UwEd. Dienstbereide Vriend,

F. v. Lelyveld.

Leyden, 11 Maert 1766.

Dierbare van Goens!

Het is reeds lang verleden dat ik UwEd. niet geschreven heb, de reden is dat het derde stukje der Bijdr. op de pers is, en ik wachten wilde om UwEd. meteen een proef van de Bedenkingen [1]) te zenden; doch van der Eik [2]) is dralende, omdat hij met besloten water geen papier heeft kunnen krijgen, zoodat het misschien noch wel een week of anderhalf zal aenloopen. Die Bedenkingen geloof ik dat mede wel voldoen zullen, schoon ze hier en daer wel wat sterk en stout zijn, voor iemand daer de naem van verscholen gehouden wordt.

De stoffen, mij opgegeven, die noch overig blijven, zijn aengenaem, nuttig, noodzakelijk, maer *zwaer* en boven veler krachten. Ik wensche UwEd. allen wenschelijken lust en voortgang tot dit wichtig ontwerp, hetgeen waerlijk van meer nut kan wezen, dan een gansch boekdeel met aanmerkingen, vertalingen, dichtstukken enz. Over de Societeit zie ik met het uiterste genoegen dat ik noch UwEds breeder schrijvens te

---

1) *Bedenkingen van den Philosophe sans fard over den staet der Letteren in Nederland*, en *ontwerp ener noodzakelijke vermeerdering van zijne Nederd. boeken-kas.* Geplaatst in *N. Bijdr.* II, bl. 453—506.

2) De uitgever der *N. Bijdr.*

wachten heb. Ik wenschte het gaarne aan de gang, en *goed* begonnen, en ik heb er ook een aengenaem uitzicht op: de harten van mijn meeste kennissen zijn er geneigd toe — en zulk een algemeene Maatschappij is volstrekt noodig om de Reformatie in ons land met succes aen te vangen.

UwEd. kent de Bardzangen van Fingal, en weet dat er voor en tegen geschreven is, vooral van de Franschen om aen te toonen dat deze gezangen niet echt zouden zijn. Gij weet ook misschien, dat ik voornemen gehad hebbe om de Critical Dissertation van Prof. Blair te vertalen, gelijk ik half beloofd heb bij de uitgave van een proeve dier Gezangen in het eerste deel der Nieuwe Bijdragen [1]); doch dit wilde ik niet doen, of ik moest te gelijk derzelver echtheid toonen door een origineele brok, zoo als zij was, in plaet te laten brengen, en daer bij te voegen nevens een getrouwe letterlijke vertaling, want die van Macpherson is opgeschikt, en zoo ik kon, die Bergschotsche tael, waervan ik meen een Gramatica te bezitten, eenig licht ook ten dienste van onze tael bij te zetten. Ik had ten dien einde aen den vertaler van die Gedichten (Macpherson) geschreven om een rol van 't origineele, en verzocht om eenig licht. Hierop ontvang ik deze inliggende [2]), waeruit UwEd. ziet dat ZijnEd. mij allen bijstand wil bieden, indien ik dit voornemen wil volbrengen. Wat raed UwEd. nu? Zou ik het aenvangen? of zou ik er van afzien? Zou het van nut wezen, of zou ik mijn tijd beter besteden kunnen? Uw raed in dezen volg ik op: schrijf mij dan ongeveinsd wat gij denkt; ik

---

1) Daar vindt men (bl. 257—280) een opstel over *De Gezangen van Selma, door Ossian, Fingals zoon, een der oude Schotsche Barden* (geteekend E. D.)

2) Hierbij niet aangetroffen.

voor mij, hang volmaekt tusschen beiden, en kan doen en laten wat gij wilt. — Met uw antwoord wacht ik den brief van Macpherson terug.

. . . . . .

Mijne Bedenkingen over uw *ontwerp ter vermeerdering der Boekenkas* heb ik noch niet gemeld.

In de eerste plaets verlangt gij Beginselen der Letterkunde, dit is een goed begin. In de tweede plaets, verhandeling over de welsprekendheid op den predikstoel, [1]) dit is zeer goed, maer is er niet meer noodig. Goede advokaten verlangen naer de welsprekendheid voor de balie, en dat is van ruim zooveel nut. Rapin heeft hier een goed ontwerp van.

Onlangs is er uit gekomen verhandeling over de uiterlijke welsprekendheid op den kansel, voor de balie, doch voornamelijk op het tooneel, door Ploos van Amstel. [2])

De verhandeling over den brievenstijl is die wel zoo rechtstreeks tot de welsprekendheid te betrekken, of moeten er dan de lofredenen ook geen plaets in krijgen? UwEd. herinnert zich geene brieven over ware gebeurtenissen, mij dunkt daer zijn vele historische brieven in 't licht, nl. Temple's brieven enz. Letters of Milady Montague. Zijn er ook geen brieven in 't Hollandsch?

De Dichtkunde begint UwEd. met een dichtkundige boekzael. Zou het der Nederlandsche Dichtkunde ook niet voordeelig zijn een goede Gradus ad Parnassum, niet zoo als het Latijnsche Schoolboek, maer edeler en uitgewerkter. — Ik weet dat hieraen door het genootschap Magna molimur parvi te Hoorn, gearbeid

---

1) Een en ander gaf v. Goens in de *N. Bijdr.* D. II, bl. 471—480.

2) Jakob Ploos van Amstel, geneesheer te Amsterdam.

wordt, en zoo UwEd. daerover UwEds gedachten en eischen opgaf, zou UwEd. geenen onaengenamen dienst kunnen doen.

Alles wat UwEd. mij noch deze week zendt van veranderingen en bijvoegsels, kan op zijn plaets ingebracht worden. Om de spelling gelijk te hebben met UwEds *Bedenk. over de vergelijk.* neme ik wederom de moeite het gantsche stuk af te schrijven.

UwEd. geeft mij op onder de stoffen, die noch overig blijven, 5) verhandeling over de origineele wijze van denken; 6) over het beoordeelen van fraeie gedachten enz. heugt het u wel dat gij die gebracht hebt in de *Beginselen der Letterkunde?*

. . . . . .

Als ik nu wat meer rust, en de nabuiten lokkende Lente krijg, hoop ik dat mij de Dichtlust rijzen zal. Ik heb half gedacht om eens een Heilig Gedicht te ontwerpen: „*het bitterlijk weenen van Petrus*," waertoe het stuk van Malherbe mij aenleiding gaf — zoo UwEd. noch meer pièces over die stof weet, deelt ze mij mede — vertalen zal ik niet, maer zoek de bronnen om er uit te putten.

Zeer waerde Vriend!

UwEds aengenamc Letteren van 5 dezer heb ik bekomen en zie met leetwezen de reis op hier verijdeld of ten minsten opgeschort is; mijn hart tracht om u te zien, en koomt gij niet hier ik kom te zomer bij u. — Met lief zag ik, dat de Bruilofts-Gedichten u aengenaem waren, maer hoe gij zoo veel smaek kunt vinden in mijn onnozel stukje, dat begrijp ik niet, — daer speelt zekerlijk vooroordeel onder — schoon ik wel weet, dat ik dat stukje heb opgesteld met mijn hart, en dus kan het wel wezen, dat die tael u aen-

genaem was — de tijd is mij ontschooten om er een stuk van te maken, zoo als ik gedacht had. En ik heb het aen eenen inval te danken, dat het er is; anders was het op de 12de regel blijven steeken.

Zoo gij die Bundel noch eens in handen krijgt, beveel ik u te lezen dat stukje van Paludanus. [1])

Wat belangt de vertaling van de Critical dissertation en eenige Gedichten van Ossian [2]), aen de vertaling als vertaling zoude ik minder moeite dan vermaek en leering vinden; maer de meeste arbeid zou mij kosten de interpretatie van een origineel fragment, hetgeen evenwel interessant kan zijn. Ik zal zien, hoe ik het schik, of Macpherson mij een orig. rol benevens zijne interpretatie zou willen overzenden.

UwEd. verbiedt mij om aen de tael te werken. 't Gramaticale daer heb ik mij nooit mee bemoeit, maer om alle oude en vreemde woorden, zoowel als gebruikelijke te leeren kennen in zijn oorsprong, kracht van beteekenis enz. dunkt mij een kennis, noodzakelijk om wel te schrijven. En al heeft iemand noch zulke fraeie en origineele gedachten, wat is het, indien hij het kunstje niet verstaet om zich kort, krachtig, levendig, eigenaerdig uit te drukken. De drijfveer van alle mijne oefeningen is een ieverende zucht om mijnen Vaderlander nut te doen, en omdat ik gevallen ben in een begrip, dat ik het beste nut zou kunnen doen met de tael te helpen opbouwen, zoo is ook daerop mijne liefhebberij gevallen — te meer omdat ik daerdoor mijzelven in staet breng om met den tijd ook nut te doen met zelf iets te schrijven, indien ik het nut noemen kan, een gedicht, een brief, een conte enz uit te geven.

---

1) R. Paludanus, Burgemeester van Alkmaar, schreef *Lentezang*, gevolgd naar 't Latijn (Leid. 1761).

2) In het I D. der *N. Bijdr.* vindt men een opstel over De gezangen van Selma, door Ossian, E. D. (bl. 257—280).

UwEd. raedt mij om geen oogenblik te laten voorbij gaen zonder iets te schrijven. Die raed behaegt mij niet: men schrijft te veel, en te vroeg, en daerdoor zoo weinig geest, zoo luttel vernuft; men mag geen oogenblik leedig laten voorbijgaen, zonder te denken of te lezen, en zijn geest te verrijken, zijn verstand op te kweeken, zijn vernuft aen te scherpen.

UwEd. raedt mij om niets te lezen, dan hetgeen origineel is; die raed behaegt mij, en mijn geneigdheid vlijt er toe om oeuvres d'esprit te lezen — en UwEd. kunt mij geen meer dienst doen, dan mij alles wat in die soorten origineel is, op te geven en aen te bevelen.

De brieven van Roselle [1]) heb ik begonnen te lezen, zij smaken mij: alles wat de smaek verfijnt en het vernuft verkwikt, dat alles lees ik met een genoegen, en daerom vind ik voor mij zekerlijk zooveel aengenaemheid in het lezen van al wat gij schrijft. —

Het verzamelen van spreekwoorden is een dessein bij mij opgerispt uit de vooren genoemde zucht om nut te doen. — Uit even ditzelfde rijst bij mij de gedachte om een woordenboek, omdat ik die zoo hoog noodzakelijk in onze tael reken, dat men zonder dezelve nimmer wel zal kunnen schrijven, omdat onze vaderlanders hunne tael niet kennen, niet begrijpen, niet verstaen.

Ik zie, dat UwEd. zeer zoud goed keuren aen het eind der voorafspraek het opgeven der stoffen, welke te behandelen stonden; maer gij hebt ze alle noch niet ontworpen en klaer: wilt gij dan liever met de uitgave van deze eerste Bedenkingen [2]) noch een maend

---

1) *Lettres du Marquis de Roselle*, uitgegeven door Mevr. Beaumont. Zie N. Bijdr. II, bl. 485.

2) In h. II D. vindt men twee verhandelingen: *Vrijmoedige bedenkingen over de vergelijking der oude Dichteren met de hedendaegschen*, en *Bedenkingen over den staet der Letteren in Nederl.* door den Philos. sans fard.

of drie wachten, en dus bewaren tot het volgend stukje, het eind van dit tweede deel, als een klap op een vuurpijl. Wees zoo goed te zorgen, dat ik deswegens uw besluit met het eind dezer week kan hebben.

De Gradus ad Parnassum zou niet moeten wezen ingericht als tot een ezelsbrug; integendeel zou het getimmerd moeten zijn van de alleruitgezochtste en fraeiste dichterlijke bijsieraden, niet opdat andere die zouden overnemen, want dit zou aenstonds in 't oog lopen, daer het nu noch kan geschieden zonder dat een ieder 't merke. — Integendeel begrijp ik dat een vernuft van smaek diergelijke verzameling van fraeie en origineele gedachten, uitdrukkingen en spreekwijzen zich eigen makende, zelf daerdoor origineel en fraei zou worden. En dus kan een goede Gradus ad Parnassum daer in gelijk staen met een Biblioth. Poétique, hierin alleen verschillig dat de een alle fraeie uitgewerkte plaetsen en stukken aenhaelt, daer ze de ander uitschrijft — en alle korte dichterlijke sieraden opgeeft, welke te klein zijn om in den Biblioth. Poétiq. te komen, fraeie epitheta, synonima, gelijkenissen, overdrachten, schilderingen enz. En niemand die geen ezel is, al gong hij al bij nood te rade tot dien Gradus, die daeruit niet iets anders, iets nieuws, iets fraeiers zou in zijne denkbeelden krijgen en in zijne stukken brengen.

Het was mij noch liever dan het u kan geweest zijn te vernemen, dat uwe denkbeelden met de mijnen over den Gradus ad P. hoofdzakelijk overeenkwamen — Het stuk is breeder uitgelopen, dan UwEd., dan ik gedacht hadde, maer dat kan geen kwaed; en de voorbeelden, welke de voornaemste oorzaken zijn dat het zoo groot is, maken het aengenaem in 't lezen. Alleenlijk spijt het mij, ja het spijt mij geweldig dat UwEd. altemael Fransche voorbeelden hebt en geen een Duitsch. Ik kan wel raden, waer het u vandaen

komt: omdat gij van de Duitsche zoo een voorraed, omdat u die zoo eigen niet zijn, niet hebt. Maer die zal ik u wel beschikken; trouwens gij kunt ze zelf wel krijgen uit de Gedichten van Huygens, Broekhuizen, Hooft enz. Six, Anslo, Vondel, Poot, Dekker enz. daer zal ik er u wel eenige uit bezorgen.

Zou het niet schande zijn, dat een Hollander, voor de Hollanders in 't Hollandsch schrijvende, toont zoo vreemd te zijn van de Hollandsche Dichters, dat hij geen eenig voorbeeld uit dezelve bijbrengt welke hem noodzakelijk in moet schieten onder het schrijven, maer die alle haelt uit de Fransche. Dat er eenige Fransche onderkomen, dat keur ik niet af, maer geheel en al altemael Fransche dat stoot mij. Dat zou ook, ten tweden, nadeelig zijn. — Die dat ontwerp lezen, moeten er noodzakelijk zin in krijgen, door die aeneenschakeling van fraeie gedachten, welke fraei beredeneert worden, als aenleiding gevende tot nieuw fraei; nu zijn er van de honderd geen 10 lezers, ja geen 4, welke die voorbeelden zullen verstaen, en bij wien dierhalve dit stuk veel verliest.

UwEd. onderstelt ergens, ik meen in uw voorafspraek [1]), dat al wie de Nederlandsche Letterkunde beoefent, de vier moderne talen, het Engelsch, Fransch, Hoogd. Italiaens machtig is. Dit zal waer wezen in de Republiecq van Plato, maer in die van Holland weet ik dat gij mij geen drie zoodanige kunt opnoemen; en dierhalve zoude ik u raden om met die onderstelling niets te besluiten.

Dat al wie de opgegeven boeken zou op zich nemen

---

1) Dit woord stoot mij, en komt mij te Predikantachtig voor waerom ik het in 't overschrijven van uw stuk heb weggelaten. (Noot van v. Lelyveld. Hij heeft dat woord weggelaten op bl. 485 van de N. Bijdr. II.)

te vervaardigen, deze vier talen kennen moet, stem ik volmondig toe. — Dat elk beoefenaer der vaderl. Letterkunde ten minsten het fransch behoorde te verstaen, geloof ik zeker, maer noch zekerder, dat er maer zeer, heel zeer weinige zijn, die het fransch zoo machtig zijn, dat ze de schoonheid, de aerdigheid, de naïfheid van een fransche plaets zoo schielijk zullen vatten, dat het hen aendoet, en admiratie geeft — UwEd. zult mij kwalijk gelooven, maer ik spreek uit ondervinding. En ik weet, dat UwEd., die mag ik zeggen thands verfranscht zijt, alle deze plaetsen met gantsch gunstiger oog beziet, dan een van uwe lezers; of uwe lezers hieromtrend kwalijk doen, en hun onverstand aen zich zelf te wijten hebben — zulks doet hier niet ter zake — UwEd. schrijft in dit geval ten hunnen dienste, en dus behoort gij u te schikken naer hunne kundigheid en u te veraengenamen op die wijze, welke zij verstaen en prijzen. Weest niet verlegen Duitsche voorbeelden zult gij genoeg krijgen.

UwEd. zijt bang om een *pons asinorum* te ontwerpen. Ik kan het zien, en geloof ook met u, dat iemand die een boek als de Latijnsche Gradus is, gedurig zou opslaen en gebruiken bij het samenlappen van een vers, een ongelukkig Dichter, een zeer slecht denker, ja hoe langer hoe ongelukkiger, hoe langer hoe slechter zou worden: uw redeneering hierover is zeer fraei: iemand die tot die laegheid komt, verdient den naem niet van een denkend wezen, en maekt misbruik van 't geen hem tot gebruik gegeven was. Dit misbruik hebt UwEd. alleen in 't oog gehad, en het goed gebruik geheel en al uit het gezicht verloren. Kan ik niet een denkend, een origineel dichter wezen, en bezig zijnde aen een vers, een eigenaerdig Epitheton, deze of geene overnamen, beschrijvingen, vergelijkingen, enz. noodig hebben, welke mij niet in den zin

schieten — wat is beter mijn kop te vrijven, en door al te lang mij daerop stomp te denken, het vuur der Dichtkunde doof te maken, of mijn Gradus op te slaen, en te zien wat andere gezegd hebben? Hetzelfde zal ik niet kunnen, niet willen zeggen, maer door die verzameling van anderer gedachten, in de kracht mijner verbeelding zijnde, zelfs iets nieuws, zelfs iets origineels daeruit scheppen, waerom ik nooit of ooit zou kunnen gedacht hebben. — Dit, geloof ik, is een goed gebruik, dat men van dien Gradus maken kan: zijn er anderen, die van ditzelfde boek een kwaed gebruik maken, daerdoor benadeelen zij niet de waerde van het Boek, maer van hun zelven. Gelieft eens hierover uwe gedachten te laten gaen. Wij hebben nu noch de tijd, en het concept is te mooy en het stuk te interressant, dan dat het ruw voor den dag zou komen. Ook zou dit 3de stukje der Bijdr. al te uitgedijd wezen, als er dit alles noch in moest komen. Liever het volgende stukje wat grooter.

Uit uw schrift heb ik zeer wel kunnen komen, gij zoudt onnoodig werk gedaan hebben met het over te schrijven. De wensch van Fillis; op de eerst openvallende oneffen pagina zal ze gedrukt worden. Soliman zou mij bedroeven als hij bleef steken — maer alles niet op één dag. Kent UwEd. de Epitheta en Synonima van Anthony Smyters? [1]) Uw Proffr. Reits heeft er eens een nieuwe uitgave van willen maken: gelukkig dat het door drukkers onwil gestoken is. De Neef van Frits [2]), ja! is de wijnkoper.

Wanneer te Utrecht komen? In 't allerlaetst van April of na Pinxteren, maer de tijd is noch zeer onzeker.

---

1) A. Smijters, schoolmeester te Antwerpen, in de 17e eeuw. Hij schreef *Epitheta, dat zijn bijnamen oft toenamen, met korte uitleggingc* enz.

2) Frits Boers (zie boven bladz. 156).

Paludanus wenschte ik wel dat aen te moedigen was om wat meer te doen — origineel is hij zeker. — Zijn moeder is er slegt aen, en gaet denkelijk naer 't graf met beenen driemael zoo dik als te voren, door 't water. Dat vers van Magna molimur parvi is diepzinnig, maer hoe meer ik het las, hoe meer schoon ik er in vond: zij hebben mij uitermaten wel getroffen. *Verbaezen* is daer niet *beschamen*, maer overtreffen: die overtreft dat is een *baes*. Zoo hebben ze geloof ik dat woord in zijn allereigenlijkste beteekenis genomen.

Het word tijd, dat ik eindig om u te vernieuwen de verzekering van mijn achting, waermede ik onveranderlijk blijve

T. T.

F. v. Lelyveld

Leyden, 17 Maert '66. op den Nieuwen Rhijn.

Mijnheer hooggeachte Vriend!

. . . . . .

De Eng. Grandison heb ik gekocht voor 2 Duc. is dit wel? Ik meen hem te gaen lezen in 't Engelsch. Die brieven van Marq. de Roselle hebben mij zeer behaegt. Die M. Beaumont [1]) is schrander, verstandig, kunstig; wat heeft zij meer geschreven, behalven 't Magazin des Enfans? 't Is jammer dat dat goed zoo veel tijd kost, zonder dat men eigenlijke kundigheden verkrijgt; het zijn altemael iedele denkbeelden, als iemand die voor een spiegel geweest is. Ik hou er echter veel af, en bestede graeg de uren mijner uit-

1) Mevrouw de Beaumont, van wie op bladz. 162 sprake is geweest, is bekend door een groot aantal geschriften voor de jeugd, o. a. *Magazin des adolescentes*, dat in 1760 verscheen en herhaaldelijk herdrukt werd. Zij was geboren te Rouen in 1711 en overleed te Annecy in 1780. Een groot deel van haar leven bracht zij in Londen door.

spanning aen dit soort van schriften, maer om zelfs ooit in die smaek iets te doen, heb ik weinig gedachten van. En wat zou ook al veel 't nut wezen? Vooral de Historie van Roselle in een conte in de smaek van Marmontel te brengen, laet ik aen van Goens over. Ik voor mij ben er niet in staet toe, om het over te gieten in een andere tael, in een andere vorm, en de wezenlijke fraeiheden te behouden.

. . . . . .

Hebt UwEd. ook de Réflexions sur le stile et en particulier sur la manière d'écrire des Lettres par Isaäc de Colom du Clos. Ik zie dat er bij de Franschen een oneindig getal brieven en verhandelingen over den brievenstijl zijn. [1]) Colom du Clos gaet ook hiernevens, of hij u van dienst kon wezen. 't Schijnt een Duitscher, uit zijn manier van schrijven, Isaäc von Colom. Over de brieven vind ook noch iets in de Bibliothèque françoise de M. Sorel. Kent UwEd. dat? het gaet hiernevens, mogelijk is 't water in zee. Gij ziet er mijn goede wil uit om u dienst te doen. Het komt mij uit dit alles voor, dat UwEd. wel iets meer zoudt hebben kunnen zeggen over den Brievenstijl.

. . . . . .

Le tableau du siècle bevalt mij niet kwalijk. Ik beklaeg mij gedurig in fransche werkjes betreklijk tot de Religie te zien, dat er niemand is, die onze gezuiverde eenigszins kent; wat is 't jammer dat de menschen niet vrij zijn van vooroordeelen, en zich verleedigen tot een onzijdig onderzoek, zoo zij de zuivere waerheid willen ontdekken. — Wat is de waerheid eenvoudig! maer zeker verstandig man zegt: men kan niet al gelooven wat men wil.

---

1) *De philos. sans fard* gaf een kort opstel *over den brievenstijl*. N. Bijdr. II, bl. 480—485.

Prof. Tydeman is tegenwoordig hier gelogeerd. Kluit komt morgen — Tollius hebben wij ook gehad. 't Is ernst met de maetschappij der Letterkunde — UwEd. zult het zien, zoo ras dit stukje der Bijdragen uitkomt. — Ik heb er een goed uitzicht op, te meer daer ik weet dat UwEd. niet weigeren zult buitenlid te wezen, waertoe UwEd. benoemd zijt, en waervan UwEd. in forma aenschrijvens met de reglementen enz. krijgen zult, als wij dit stukje rondzenden.

Prof. Rossyn is hier ook, die is ook lid geworden. Paludanus begint weer te herleven en woont onze bijeenkomsten bij.

Alle de Heeren groeten UwEd. en ik betuig oprechtelijk te zijn

UwEd. Dienstw. Vriend

Leiden, 3 April '66. F. v. Lelyveld.

De Histoires de L'Acad. franç. de Pelisson en Olivet kan ik noch al niet krijgen, het genootschap kon daer niet na wachten; men kan ook altijds noch verbeteringen maken; maer ik ben er nieuwsgierig na — en dus als ze bij UwEd. leeg liggen, zoude ik verzoeken om ze eens te zien, benevens de portef. d'un homme du goût.

Verschoon de haest.

Mijnheer en Vriend!

Is het waerlijk zoo? is er in Holland? is er in uw geboortestad een vrouw? van zooveel smaek? van zoo veel verstand? die *le Noble* schrijft [1]), waerlijk edel! Ik heb het met de uiterste smaek gelezen, en vinde

---

1) De auteur van dat verhaal is Mevr. de Charrière, geb. J. A. E. van Tuyll van Serooskerken. Zie B. ten Brink, *Levensbeschr.* v. v. Goens, bl. 43. Noot 4). Het werd door haar geschreven op twee en twintigjarigen leeftijd vóór haar huwelijk.

het in zijn soort uitmuntend. Jammer zou het zijn, indien zoo aenzienlijk vernuft hare vermogens niet besteedde ten dienste van haer vaderland, Hollandsche caracters maelde, in een Hollandsche tael.

. . . . . .

Die herderszang, de Visschers, gevolgd naer Theocritus [1]), is van Ds. van den Bosch, van wien veele versen in de Oeffenschool [2]) zijn; — heel extra is hij juist niet, maer als men dat zoo op eens à la rigueur zou willen tracteeren, moesten er in 't geheel zoo te zeggen geen verzen gedrukt — wat komt er tegenwoordig veel uitmuntends zelfs in de Oeffenschool, daer de bazen, de blazende Amsterdammers, zelf de hand in hebben.

Hoe mij uw Soliman behaegt? Zeer wel, en als hij af zal zijn, geloof ik, dat hij een goed figuer zal maken. Het is 't eerste vers dat UwEd. in 't Ned. gemaekt hebt — UwEd. zult op mijn woord wel willen aennemen, dat er eenige fauten en misstallen in zijn tegen Prosodie, Cadens enz. Maer als ik alles bij elkander heb, dat hij in 't geheel af is, zal ik hem gezet lezen en likken en overschrijven, en ik twijfel niet, of de meeste fauten zullen wel verdwijnen — en dan kan het een zeer goed stuk zijn — en dienen tot een voorbeeld voor onze landgenooten. — Ik wenschte wel, dat zij wat meer werkten in den smaek van Snakenburg en Elias [2]). En hoe gemaklijk en aengenaem lezen die schrandere taelsman, behendige rechter enz. Zulke stukjes daer zou ik wel zin in hebben.

---

1) Zie N. Bijdr. II, bl. 507—512.

2) Een tijdschrift.

2) Theod. v. Snakenburg, advokaat te Leiden, schreef met Iac. Elias Michelsz., lid van de Rekenkamer voor Utrecht, *Proeve van Dichtoefening, bestaande in herderszangen* enz. Leid. 1731.

Zou de Eerste schipper van Gessner niet kunnen worden tot een Conte, mutatis mutandis? — Me dunkt ik zou uw Exemplaer van Gesner wel eens verzoeken om te probeeren, hoe dat lukken zou. — Waren de Lettres de Roselle niet in 't Duitsch, daer was wel een Hollandsche Conte uit te maken; maer nu acht ik het overbodig.

Noeme mij met achting

UwEds Dw. Dienaer,
F. v. Lelyveld.

Leyden, 11 April '66.

Mijnheer en waerde Vriend!

. . . . . .

Ingesloten vindt UwEd. een Missive in forma van de Maetschappij. — Gelieft voortaen uwe brieven aen de Maetschappij ook in forma te maken, en niet mêleeren met mijne privé brieven. Schultens trekt zich ons Concept aen 't hart, en heeft met Lulofs daerover gesproken, en willen beide wel leden zijn, doch meenen eerst octroy aen de Staaten te moeten verzoeken, en dienzelfden voet te houden waerop de Haerlemers tot dien trap van aenzien geraekt zijn [1]).

Noeme mij steeds

UwEd. Dienstw. Vriend,
F. v. Lelyveld.

Mijnheer en waerde Vriend!

Heden morgen werd ik verblijd met UwEd. zeer lieve letteren van gisteren. Hetgeen UwEd. zegt van

---

1) Voorzeker wordt hier gedoeld op de *Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen*, te Haarlem, opgericht in 1752.

Wachendorff, kan ik mij niet begrijpen en daer is niemand der benoemde leden, die eenigszins weigerig geweest is. Over de *erkentenis* zullen wij eens raed leven. De Hr. Mauregnault [1]) zal ik voorstellen.

Le Noble is toch uitmuntend, wat is ze in 't begin in die beschrijvingen fraei? ieder woord is een zaak, en daer ze die 2 jonge lui samen brengt, wat is ze daer levendig, verrukkende, tour bij tour en slag op slag. [2])

. . . . . .

Ik blijf er bij, de voorste helft is fraei, is verrukkend, is al wat men hebben kan. Je trouve dans l'avis au Lecteur: on a eu grand soin de rectifier d'après le Manuscrit certains passages qui ne rendoient point la pensée de L'auteur. Que signifie cela; of is dan dit stukje niet origineel in 't Fransch geschreven? Ach was die Juffer zoo goed om in 't Duitsch te schrijven! welk een eer voor Holland! welk een voordeel, indien de Burgerman door haer aen 't lezen raekte!

Vergeef mij, Mijnheer, dat ik gesproken heb van grove fauten [3]). Bij de eerste lezing, ja! meende ik ze gevonden te hebben die lomp waren, maer bij gelegenheid dat gij die verzocht te weten, heb ik het weer herlezen, en ze verdwijnen of worden merkelijk lichter. — Eenige reflexien, dat mogelijk verbeteringen zouden kunnen worden, als het in scriptis was, heb ik u echter willen meêdeelen, om te toonen hoe bereidwillig ik ben, om ook iets te geven, daer ik zoo veel

---

1) Mr. D. P. de Maregnault, schepen der stad Campvere, komt voor op de lijst van leden der Leidsche Maatschappij, vastgesteld in Juli 1766.

2) Hier volgen alleen aanmerkingen op het geschrift, die wij weg mogen laten.

3) In den *Soliman*, zie hierboven, bl. 170.

van u ontvang; — doch ik wanhoop aen het slot en zal wel altijd uw schuldenaer blijven.

Hartelijk dank voor uwe gedachten en aenmerkingen op de verhandel. van M. [1]) Ze zijn, zoo als ik ze gewacht hadt — en ze komen voor 't grootste deel met de mijne overeen — met dit onderscheid dat de uwe wat heel sterk spreken — trouwens dat is votre stile favorit. 't Is zeker dat Macquet de Franschen al te laeg stelt en veracht — en UwEd. heft ze hemelhoog, en als boven ieder de Meesters; ik geloof dat er een middenweg is. Het spijt mij, dat UwEd. geen Nederlandsche Dichters gelezen hebt; ik wenschte wel dat UwEd. van Vondel zijn treurspeelen, al was het maer Jephta, Lucifer, Adam, Noach, Palamedes, gelezen hadt. — Mogen we elkanders vooroordeelen genezen — moogt UwEd. mij tot het lezen van fransche, ik u van vaderlandsche schrijveren opsporen. — Mijn spoor is punteloos tot noch toe. — De uwe treft mij, omdat UwEd. mij telkens zulke fraeiheden mededeelt. — Zoo ver ben ik noch niet om dat te kunnen doen; — ik heb wel eenige van onze beste Dichters gelezen, en ben voor mijzelven overtuigd, dat ze voor geen fransche behoeven te wijken; maer ik kan dit geen ander vroed maken, omdat ik de fraeiste plaetsen enz. niet heb aengeteekend. — Maer ik denk het noch te doen.

Hoe mij de fragmenten van uwe Poetische adversaria behagen? wonderlijk schoon! en gij hebt een rijken voorraed — maer al weer op 't oude en 't zelfde: 't spijt mij dat er geen Nederlandsche plaetsen onder zijn — daer ik weet dat ze er meenigvuldig zijn — en ik ben verzekerd, dat van de honderd lezers geen een is, die niet $^2/_3$ van uwe plaetsen zal overslaen.

Gij ontsteekt mij de naijver — noch 14 daeg en

---

1) Macquet.

dan ga ik ook aen 't maken van Poetische adversaria — en wij zullen zien of de Nederlanders zoo ver beneden de Franschen zijn. Indien UwEd. goedvindt om in 't naestkomende stukjen een capittel of 4 in die smaek te geven, en geen hart hebt om er duitsche voorbeelden onder te mengen, zoo moet gij er een tour aen geven, waerom gij die niet aenvoert, want dat ze er zijn, en u voorgelegd kunnen worden, weet ik dat zeker is — wij kunnen zoo schielijk zoo een verzameling niet opmaken, omdat wij geen portefeuilles, geen Bibliothèques, geen andere fondsen hebben, maer zelfs uit de boeken moeten opgaren — maer geef maer tijd — die Poetische adversaria is een stuk, dat 3 jaar en meer kan uitlopen — was het dan niet best die achterna te geven? In de behandeling van den Gradus kunt gij er van spreken en de proeve van Dichtkundige aenteekeningen beloven, en dunkt het u goed, zoo kan men zien om er in dien tusschentijd wat Duitsche voorbeelden bij te krijgen.

Voor fournissement tot het aenstaende stukje behoeft gij niet verlegen te wezen — wij hebben voor zoo ver stof genoeg, en daer is niemand, die voor de Bijdragen schrijft om ze vol te krijgen — en dat moet ook niet wezen — men schrijft, omdat men schrijven wil, en dat men zich verbeeldt dat het goed en nuttig [1])

Waerde van Goens!

De vertaelde Romeo en Julie heb ik gelezen; in langen heb ik niets met zoo veel genoegen gelezen; in langen heb ik ook niets gelezen; maer al was ik in 't midden van alle mijne liefste boeken, geloof ik dat dit mij toch zou bevallen hebben. Waerom? Omdat

---

1) Het slot ontbreekt en dan ook de dagteekening.

gij het vertaeld hebt? Ik hoop niet, dat mijn vooroordeel zoo ver zou gaen.

De reflexies, die ik onder 't lezen gemaekt heb, heb ik voor 't grootste en wichtigste gedeelte in de Bijlagen gerept of verdedigd gevonden, zoodat ik u niets dan bagatellen zou kunnen mededeelen.

Gisteren morgen kreeg ik hetzelve van Luchtmans en gisteren avond gong ik ook niet na bed voordat ik het uit had — ik heb het Hoogd. niet gelezen, maer mij dunkt dat ik zien kan dat het vertaeld is door een man, die zelf in staet zou wezen zulk een stuk op te stellen en misschien met minder gebreken. Die opgesmukte, die Poetische tael van Julie en van Romeo behaegt u niet — 't is ook de tael niet van 't hart; — mijn ziel is te Amsterdam in den schouwburg eens deerlijk op de pijnbank geweest bij het vertoonen van den Karel den Stouten van Verhoek [1]). O dat was onverdragelijk om even datzelfde fraei, dat zwierige, Poetische — bij het lezen is het noch eer te verdragen, maer bij het vertoonen zou Julie even onverdragelijk wezen — het geheele stuk geloof ik zou zich beter laten lezen dan vertoonen. Die laetste vertooning van het kerkhof en daer hij sterft en daer zij, ach daer Julie, die lieve Julie sterft, dat is al te schriklijk, en daer Benvoglio koele bedenkingen maekt, — dat heele bedrijf heeft mij 't minst aengestaen; wat redeneert Romeo lang en onnut met Pietro op het kerkhof, en waerom sterft een held als Romeo liever door vergif dan door den degen — en zou Benvoglio noch niet iets hebben kunnen aenwenden om Romeo een tegengif in te geven, — een Doctor, een Italiaen? De Italianen toch hebben meest altijd Teriakel bij

---

1) Pieter Verhoek, geb. 1633 schilder, lid van *Nil volentibus arduum*, auteur van *Karel de Stoute* en veel andere dichtwerken.

zich; enfin! daer heeft hij niet om gedacht, — wat dunkt u? kan ik niet mooy iemands werk becritiseeren? Kunt gij niet zien, dat mijn verstand 12 weeken brack gelegen heeft. Maer, wat ik u zeggen wilde: voor een groote honderd jaer is reeds dezelfde geschiedenis in een Nederduitsch treurspel Romeo en Juliette van J. Struis gespeeld op de Amsterd. Kamer 1634 [1]). Mag die niet wel een gedachtenisje hebben in de Bijlagen bij die van Shakespeare.

Is die Hoogduitsche van Weise in proza geschreven? deze van Struis is in verzen; zoo als de meeste in dien tijd maekte. — Ik heb begonnen die te lezen, om de overeenkomst eens te zien; maer ik vrees, dat ik hem niet uit zal lezen; ik dacht u de uwe hier nevens terug te zenden met die van Struis; maer ik moet de uwe noch houden, omdat ik mij nu met die van Struis vergiftigt heb, ik mij met de uwe Teriakeliseer. [2]) Waerlijk het is, of de luiden in dien tijd zoo veel bon sens niet hadden, noch sentimenten; daer zijn dingen op dingen in, die rebuteeren. — Die Romeo en Julie wordt afgebeeld als niet meer dan een geile dierendrift; 't zijn de zielen niet die harmonie, die liefde voor elkander hebben. Neen! ze gaen daer op 't tooneel naer bed, als 't je blieft ze doen 't daer eens; en daer komt noch een Edelman ook op het toneel vertellen dat hij 't van nacht eens met een juffer gedaen had — foei zulke tooneelen; — ik weet wel de

---

1) Jacobus Struys, tooneeldichter, zijne bewerking van de Romeo en Juliette, voerde op den titel: *treurspel op de reghel: Naar een te hooghen vlucht te seer verbolgen, Plach dikmaal in 't ghemeen een haaste val te volgen (ghespeelt op de Amsterdamsche Camer op kermis.* Anno 1634) Amst. 1634.

2) D. i. als door 't gebruik van het geneesmiddel, triakel genaamd, herstel.

meeste meisjes schort het daer en de mans ook — maer dat is de rechte liefde niet, dat hou ik uit.

. . . . . .

Het spijt mij, dat gij Valckenaer niet hebt komen horen — omdat wij dan elkanderen zouden omhelst hebben; — het gaet hoe het gaet, ik eisch van u, dat gij in de vacantie bij mij komt logeeren. Als gij aen 't drukken zijt van de Geschiedenis der Spaensche Dichtkunst, en ik kan u van nut zijn met een laetste proef na te zien, mits maer één, ben ik tot uw dienst. Ik verwonder mij in dat vertaelde treurspel, dat gij zoo naeuwkeurig schrijft; gij zijt u in de spelling vrij gelijk, maer gij hebt de gewoonte de tertia persona indic. van woorden, die geen d in infinit. hebben, te sluiten met een d, in plaets van een t, dat verzoek ik vriendelijk dat gij afwent; ook vaeder, raeder, naeder en diergelijke in plaets van vader, rader. [1])

Mijnheer en waerde Vriend!

Ik ben wederom te Amsterdam geweest om mijn vrouw te halen, en op mijn thuiskomst vond ik UwEds aengenaem pakje. Gij vergeeft mij dus, dat ik u zoo lang na antwoord laet wachten. Uw brief voor de maetschappij heb ik gisteren ingeleverd.

Van al de nieuwbenoemde Leden, uitgezonderd D. P. Wachendorf en D. v. d. Capellen, heer van Hagen [2]), hebben wij antwoord bekomen, en alle verbinden zij zich met alle genoegen als leden dezer maetschappij, zoodat onze hoop opwakkert dat deze

---

1) Het slot ontbreekt.

2) Jhr. Robert van der Capellen tot den Boedelhof, te Zutphen, was van den aanvang aan lid der Maatschappij der Nederl. Lett. te Leiden.

maetschappij noch eens door den tijd kan worden 't geen wij wenschen. Wachendorf denk ik zal uit de stad zijn, want van zijn bereidwilligheid ben ik overtuigd. De heer van Hagen geloof ik is aen 't vrijen, en het heugt mij noch hoe het in die omstandigheden toegaet. Te Amsterdam zijnde heb ik Huidecoper gesproken en kennis gegeven van onze maetschappije. ZijnEd. is niet ongenegen medelid te worden.

UwEd. vindt de wetten defectueus — hetgeen ik UwEd. gezonden heb is een kort extract, ik weet niet wat ik UwEd. meer zou kunnen communiceeren rakende de buitenleden.

UwEd. hebt nu een lijst van de nieuwe buitenleden, maer wie zijn de oude? vraegt UwEd.: die vindt UwEd. in het extract der wetten ingevoegd: Assendelft, Mobachius, Tydeman enz. Wie zijn de binnenleden? niemand als Kreet, Boers en ik, tot noch toe — wij zoeken naer bekwame leden in deze stad; maer gelijk gij weet weinige zijn er, die een practikale liefhebberij hebben. — Wordt de leden geene erkentenis van de maetschappij gegeven? — wat UwEd. hierdoor verstaet, weet ik niet. Ik heb u eens bedroefd gemaekt over uw werk, door het zenden van een brief van Macquet. Ik wil u nu eens vergenoegd maken door het zenden van een anderen, gisteren avond ontvangen. Het heeft u gespeten tegen iemand als Macquet geschreven te hebben en mogelijk wat heet [1]), nu zult gij zien dat hij u bemint, en de reden van zijn vorige grief was eigenliefde, omdat het tegen hem was dat gij schreef. Als gij dezen brief leest, zult gij misschien nieuwsgierig

1) Wat v. Goens in zijne *Vrijmoedige Bedenkingen over de vergelijking der oude dichters met de hedendaegschen* geschreven had (N. Bijdr. II), mocht Macquet zich aantrekken, die (ald.) over *de voortreffelijkheid der oude en hedendaegsche Poëten* eene verhandeling geleverd had.

worden na die verhandeling over den Herderszang. Hij gaet hiernevens met verzoek, zoodra mogelijk terug met uwe gedachten en aenmerkingen op een afzonderlijk papier — voor mij. Ik verlang die sterk, en mogelijk hebt gij uwe gedachten over dat stuk ook reeds gevormd. Uw stuk over de Gradus zend ik noch niet, omdat ik noch geen half uur tijd heb kunnen vinden, om hem ten tweede mael te lezen met de pen in de hand, en geen gelegenheid gehad heb om Duitsche voorbeelden bijeen te zoeken; want die moeten er noodzakelijk bij, echter kunt gij alle uwe Fransche citatien behouden, als de woorden maer niet uitgeschreven worden.

. . . . . .

Zelie au Bain heb ik even begonnen te lezen en schijnt mij zeer delicaet. Het een en ander zal ik bij de volgende gelegenheid terugzenden. (De brieven aen de Maetschappij worden aen mij geadresseerd).

Al wat Fransch is ademt liefde en zeldzaem de ware liefde, dit walgt, — en ik voor mij schep geen behagen in alle stukken, die niet gegrond zijn op de waerheid, en geene andere wezenlijkheid hebben dan in de hersens van een poeet.

Ik beken, men vindt hier en daer wel een aerdige, levendige touchante uitdrukking, die vermaekt ons op 't eerste abord, maer schielijk vliegt ze weer weg en laet ons in een zekere iedelheid, die wij niet bespeuren, wanneer wij ons met ware gebeurtenissen, wezenlijke verhalen, nuttige kundigheden, bezig houden.

Ik weet, ik schrijf niet in uw sentimenten, maer ik laet mij expres hierover uit, om door u onderricht te worden, zoo ik niet wel denk.

Ik blijve

T. T.

Leyden, 10 Mey 1766. F. v. Lelyveld.

Le Noble heeft mij zeer wel bevallen, 't is een fraei stukje, vooral de voorste helft: 't is jammer dat er een faut of drie in is, die grof zijn. Als zij een caracter geschilderd hadt, dat bij de Hollanders wat meer algemeen was dan zulk een adel, geloof ik dat het niet kwaelijk was te vertalen. De Contes van Marmontel worden vertaald, maer, naer ik hoor, zullen ze Marmontel tort doen . . . . . .

. . . . . .

Ga [1]) moedig voort en werk met lust en iever ten oorber uwer landgenooten — 't is een aengename taek en een huismiddel tegen de melancholie.

Wanneer of ik u kom zien? — morgen als ik mijn zin hadt — mijn hart haekt, maer het blijft hangen. Als de prins komt, wordt er een vuurwerk afgestoken, dat beter zal wezen als het Leidsche — mogelijk dat ik dan kom met mijn vrouw, als er plaets was.

Maer het is noch zoo onzeker als het zeker is dat ik ben

Uw oprechtbeminnende Vriend,
F. v. Lelyveld.

Leyden, 16 Mey 1766.

Dierbare van Goens!

[2]) Uwe laetste brief is mij zoo aengenaem en zoo prompt voorgekomen, dat ik niet lang kan uitstellen dezelve te beantwoorden. Over die theologische questie zullen wij het niet ééns schrijven, schoon wij het

---

1) Slechts dit slot is van den brief bewaard.

2) Bij dezen brief wordt het slot en dan ook de dagteekening gemist, terwijl uit den inhoud geene tijdsbepaling is op te maken.

mogelijk wel zouden ééns praten — het komt er ook tusschen ons beiden weinig op aen; die scene van de Utrechtsche collegaes is capitael. Ik heb dezelve mij zoo levendig voorgesteld, alsof ik er bij was, en ik heb u wel tienmael nagelagchen, ha, ha, ha! Schultens heb ik niet thuis gevonden; ik zal alle mogelijke moeite aenwenden om u een disput[2]) te bezorgen.

Ik zie, dat het u niet onaengenaem is dat ik van het componeeren afraek; — wij zijn het dan beide wederom hierin eens. — *De Emeritus Tael- en Dichtkundige* zou een voortreflijk boek worden, indien het geschreven wierd door een van mijne vrienden, wiens naem ik hier niet schrijf, opdat gij niet rood zoudt worden.

Ik ben van meening, dat gij niet kwalijk zoudt doen, wanneer gij goede buien hebt, uwe gedachten, vues enz. te schrijven, en te bewaren tot gij goed vindt dezelve uit te geven — hebt gij een vriend, die plaisier vindt in uwe opstellen te lezen, gelijk bijvoorb.L., zend hem dezelve: mogelijk wekt gij daerdoor zijn genie op.

Ik vinde bij mij een heerschende begeerte om eenig nut te doen; — tot eigen werk zie ik dat ik tot noch toe niet genoeg geformeerd ben. Vertalingen heb ik zelden of nooit gemaekt; — maer, me dunkt, onze natie zou veel nut hebben aen een vertaling van Batteux, te weten zulk een vertaling als Rammler gegeven heeft. Zou dat ook een goed werkje voor mij zijn? of zou ik beter doen met maer te lezen, te lezen en hier en daer wat mij gevalt aen te teekenen, wat raedt gij mij?

Deze week heb ik geen Hoogduitsch boek in mijn handen gehad, dan een enkel uurtje de brieven van

---

1) D. i. de Dissertatie van een Student.

Gleim en Jacobi, die allerliefst zijn — maer anders heb ik verklaringen van oude Duitsche woorden en oudheid- en historiekundige ophelderingen gelezen. Gij fronst uw voorhoafd en vraegt hoe komt gij daer nu aen? — Word niet boos, ik zal het u zeggen: Huydecoper is zoo goed geweest mij tot een proefje het twede boek van zijn Melis Stoke te zenden . . . .

Waerde Vriend!

Ik ben niet wel geweest. Rhumatique stoffen zeidt van Rooyen; maer binnen korte hoopt hij er mij af te helpen. 't Is van middag voor 't eerst, dat ik de pen in de hand neem om aen u te schrijven, maer kort en slecht; want mijn hoofd is zwak — en mij wordt verbooden veel te denken; maer ik heb een groote trek om aen u te schrijven. Bij mijn voorige brief, in haest gedepecheerd, heb ik vergeten uwe adversarien in te sluiten, ze gaen hiernevens. UwEd. vraegt mij wederom wat ik denk: ik denk, dat het alzoo voegzaem was eerst uw concepten in 't licht te geven en dan naderhand, zoo gij wilt, fragmenten uit uwe adversaria. Het opstel ven den Gradus zal zeer aengenaem zijn met het tusschenweefsel van de fraeiste voorbeelden, en als gij nu eerst voorbeelden geeft, zult gij dit heele opstel moeten veranderen; evenwel zoo als gij 't goedvindt, is 't mij wel, en als men dit voorbericht leest, neemt men er genoegen in. Het doet mij zeer, dat UwEd. gemeent hebt, of er eenige splijting of gaping in onze vriendschap zou wezen; ik betuig heilig van neen, en dat het alleen bij mijn zwak of bekrompen vernuft toekomt, dat ik uw gezegde niet heb opgenomen, zoo als gij 't meende; nu gij u verklaerd hebt, ben ik het volkomen met u eens. Ik heb ook niemand ter wereld gesproken als Schultens, en

wat die van u gezegd heeft, heb ik u geschreven [1]) zonder een woord te ontsteelen.

Gesner en Gellert ken ik, maer die zijn origineel, of nu Klopstock, Kleist en andere, van de Engelsche stelen, dat is iets daer ik niet over kan oordeelen. UwEd. kunt de Fransche dichters boven de Hollandsche stellen en hierin met mij blijven verschillen, omdat de Fransche meer in uw smaek schrijven en gij meer behagen vindt in hunne wijs van dichten. Dit kan ik van u geen vooroordeel heten; maer is het van een ander wel vooroordeel, meer behagen en smaek te vinden in de Hollanders? Volgt daeruit dat een van beider smaek niet goed is?

Ik zou sommige dingen van UwEd. wel anders hebben kunnen begrijpen, schrijft mij eens welke?

Ik weet dat onze zielen elkanderen beminnen, en dat de achting, genegenheid, liefde, vriendschap bij mij noch is als voren: dat zweer ik met mijn hand,

Leiden, Junij 66, F. v. Lelyveld.

Dingsdagavond. Verschoon het slegte schrift.

[2]) Die Roman van Gellert, dat het eerste stuk is dat UwEd. in het H. D. gelezen hebt, zoude ik nu wel kunnen verstaen. Of weet UwEd. noch een gemakkelijker boek? — Ik heb begeerte om het Hoogd. te leeren. Die Contes de G. Vadé daer ben ik nieuwsgierig na, zoudt UwEd. mij die wel eens willen zenden?

---

1) Dat schrijven missen wij.

2) Het vorige ontbreekt.

Jonkhr. van Burmania [1]) is de eerste, die mij een stuk, 't is poëzy, gezonden heeft, om ter algemeene vergadering ingeleverd te worden. UwEd. zult ook wel maken klaer te wezen; daer zullen er, naer ik merken kan, noch al meer wat zenden dan ik gedacht hadt en dat is allerbraefst, allernoodigst. — Zoo helpt de lust van den een den lust van den ander aen 't werk. l'Emulation est la mere des talens.

Wij zullen niet verzuimen te maken, dat er een stof uitgeschreven wordt — ik denk dat wij een goed fonds zullen gevonden hebben, om jaerlijks een goude medaille van 150 guldens tot een eerprijs te geven. — Alles laet zich heel wel aenzien; ik haek u te spreken.

Ik eindig, omdat het de mode is, met verzekering mijner rijzende achting en liefde en oprechte vriendschap.

Mijnheer en dierbare Vriend,

UwEds Dw. Dienaer en Vriend,
F. v. Lelyveld.

Leyden, 25 Juny 1766.

Mijnheer en dierbare Vriend!

Is het nu niet wel een maend dat ik geen brief van u gehad heb? Ik heb mij al wijs gemaekt of UwEd. te Delft mocht wezen, maer dan kon ik mij

---

1) Jhr. Ulbo v. Burmania, Grietman van Leeuwarderadeel Het door hem ingezonden gedicht was een uittreksel uit een grooter werk ten titel voerende: *Onbestendigheid van het Ondermaansche.* Zie Handelingen van de Maetschappije der Nederl. Letterk. te Leyden, bl. 4.

noch minder begrijpen dat ik noch tael noch *teeken* ontving; nu heb ik al eenige uchtenden, dat ik vergeefsch een brief wachtte, mij verlegen beginnen te maken of er iets aen mocht schorten, of UwEd. niet wel geworden waert. — En nu kan ik niet langer wachten aen UwEd. te verzoeken, mij eenig bericht van UwEds welstand te geven. —

Ik ben, God zij lof, tegenwoordig weer op mijn dreef. Wat is de gezondheid een schat voor een mensch! Ik heb eergisteren een besogne gehad met Proff. Schultens en Lulofs. Lulofs is mij zeer toegevallen, hij is de man wel om onze maetschappij hier te Leyden met Schultens op zijn stel te brengen. Hij heeft iever, hij heeft zucht, hij heeft lust, hij is het die de maetschappij te Haerlem voornamelijk gegrond en opgebouwd heeft, en wat helpt de eerzucht om ook de hand aen dezen te leenen! — Ik heb hoop dat wij binnen korte eenige leden zullen krijgen, als capitein Boers, Malnoe, Kinker, Cunaeus, Valk [1]), — die altemael voor een begin goed zijn. Alles kan op eens niet komen, — gelukkig genoeg vooreerst, dat wij een begin hebben. Ik hoop dat UwEd. mede op de algemeene vergadering zult tegenwoordig zijn, — dan zal er veel moeten afgedaen worden tot welzijn van de Maetschappij en opbouw der letterkunde.

En hoe meer, hoe doorzichtiger leden daer zijn, hoe beter men gelukken zal in onze projecten. — Indien het UwEd. niet mogelijk zou wezen op die algem. vergader. te verschijnen, zoude ik zeer achten, wanneer UwEd. zoo goed zoudt willen zijn om hetgeen UwEd. dienstig oordeelt voor te slaen en in 't werk te stellen,

---

1) De heeren Boers, Malnoë, Valk, namen in Sept. 1766 hunne benoeming tot lid der Leidsche Maatsch. aan. Zie *Handelingen*, bl. 6. Van *Kinker en Cunaeus* is daar geene melding.

aen mij op te geven. Hoe beter het begin is, hoe voortreffelijker het midden, hoe heerlijker het einde zal wezen.

Ik ben voornemens, ja reeds bezig om een vers te maken op 't herstel en luister onzer Maetsch. voor die algem. vergader. Zoodra als ik het af heb, zal ik het UwEd. zenden, om UwEds oordeel over in te nemen.

. . . . . .

Hoe staen we met Soliman? 't Zou jammer wezen zoo gij 't liet steken.

Hoe staen wij met het stukje voor de Bijdragen, 't zij de dichtkundige adversaria, 't zij een vervolg op het vorige stuk. — Het zal tijd beginnen te worden dat UwEd. dat klaer maekt — en in 14 daeg zou ik het graeg hebben.

Van Macquet heb ik antwoord, dat hij zijne verhandeling over den Herderszang supprimeeren zal. — Macquet zal noch wel goed worden. — Ik zie hem alzoo ver, dat hij zelfs schrijft wel te weten vooroordeelen tegen de Franschen te hebben — als de menschen hunne fauten niet zien gaen zij er blindelings in voort, maer als zij ze beginnen te zien, ja zelfs belijden, dan zijn ze op de weg om ze kwijt te raken. Macquet heeft een redelijk goed oordeel, veel lust, ja veel inschiklijkheid en zal de Letterkunde van veel dienst wezen. — Mocht het zijn van onzen tijd, dat de Letterkunde zijn fortuin maekte; mochten wij de vermogens, die wij hebben, ten dien nutte besteden, wat zou dat een vergenoegen wezen in den ouden dag, — want toch het schijnt dat wij als menschenkinderen poppegoed noodig hebben om ons te vermaken, zulk poppegoed daer men zijn kennis mee vermeerderd, zijn hart mee verbeterd, is noch redelijker dan daer men zijn ligchaem mee vermoeit, zijn lijf mee versmelt, zijn ziel mee verderft. —

Wat belangt mijn komst te Utrecht, ik verlang sterk om u te zien, en mijn vrouw zou wel plaisier hebben om de vreugdebedrijven bij de inhaling van den Prins te zien — is het al bekend, wanneer de Prins te Utrecht zal komen, en als het op dien tijd met de zaken van 't Comptoir kon schikken, zoude er dan wel plaets in een logement zijn te krijgen, 2 slaepplaetsen op één of 2 kamers voor een dag of drie?

Was het dan niet in 't laetst van Junij, dat UwEd. meende een weekje te Delft en een dag of 2 bij mij aen huis incognito te passeeren, — mogelijk vindt dan deze brief u niet in Utrecht — wat zoude ik blij wezen, als ik u van de week of in de andere week bij mij vondt. [1])

Mijnheer en veel geachte Vriend!

Gisteren is de algem. vergadering gehouden [2]), en daerbij zijn 7 buitenleden tegenwoordig geweest. Van Wijn, Tollius, Alewijn, van Wolde, Scheidius, Hinlopen, Rossijn, alsmede Prof. Lulofs. Daer zijn verscheiden stukken ingekomen, meest verzen en eenige taelkundige en de ontvangen brieven voorgelezen, waeronder die van UwEd. Niets spijt mij zoo zeer, dan dat UwEd. dat stukje niet af hebt gekregen, mogelijk hadden wij dan verder gevorderd. Nu is het een en ander beraedslaegt en besloten, en nu moet door ons een plan gemaekt worden, in welke vorm de Maetschappij zal ingericht worden, en dat plan zal aen ieder der leden gezonden worden om hun oordeel en Remarques over in te nemen, en deswegens alles vast te stellen op

---

1) Het slot ontbreekt.

2) Zie de *Handelingen v. de Mij der Nederl. Lett.* bl. 3, volgg.

eene nadere algemeene vergadering, welke bepaeld is over 7 weken, dingsd. 9 Febr. Ik hoop nu maer, dat UwEd. tijd en gelegenheid zult hebben om uw stukje te voltooyen, want ik verbeelde mij, dat wij daeruit veel licht ontvangen zullen om de concept-wetten zoodanig op te stellen, als noodig is om er een geaccrediteerde *volksmaetschappij* van te maken, ik bid u staet nu niet leedig. Ik weet, dat het u ter harte gaet, en dat gij het belang en den invloed weet, die van een *goed begin* afhangen. Ik kan u nu zeggen, dat uw concept gevolgd zal worden, waervoor ik eenige vrees hadt om er in eens een *volksmaetschappij* van te maken, en dat, dat zal moeten geschieden den 9 Sept. Alle de voorbereidselen, welke daertoe noodig zijn om alle de leden daerop te praepareeren en onder hetzelfde denkbeeld te brengen, moeten in dien tusschentijd afgedaen worden, en dus begrijp ik dat wij wel ten eersten beginnen mogen. De Bijdragen blijven Bijdragen van bijzondere liefhebbers en zullen in geenen deele gemeenschap hebben met de Maetschappij, die van nieuws op moet te voorschijn komen.

Daer zijn noch eenige nieuwe leden benoemd, maer daerbij zal 't nu een rond jaer blijven, behalven die men te Leyden kan vinden. Wegens een fonds is besloten, dit eerste jaer, waerin men niet heeft kunnen overeenkomen om een goed fonds te krijgen, de kosten bij omslag op al de leden te vinden, of eigenlijk dat ieder lid voor dit jaer zal contribueeren 2 Ducaten.

Wegens de vragen is niets besloten; de groote reden is omdat men geen fonds heeft voor de prijzen.

Wees zoo goed en zendt mij uw ontwerp, zoodra als gij het af hebt. Aenstaende vrijdagavond komen wij hier bij elkander om een plan te formeeren; het ziet er zoo uit dat, als de beste leden concurreeren, ons

ontwerp goed zal worden, indien wij nu maer kracht genoeg hebben om er een goed begin aen te geven, en van een goed volleedig plan zal veel afhangen.

Wegens de Bijdr. geloof ik best te zijn vasttestellen dat in het aenstaende stukje die Dichtkundige aenteekeningen komen; dus gelieve UwEd. dezelve zoo veel in order te maken als mogelijk is, en als ze in volkomen gereedheid zijn, mij toe te zenden — voor aenstaende vrijdag wacht ik noch wel een brief van u.

Blijve steeds,

T. T.

Leyden, 19 Julij 66. Lelyveld.

Mijnheer en waerde Vriend!

Gisteren avond heb ik *le bel Esprit* gelezen. Ik heb een onweerhoudelijk empressement om u daer over te schrijven, omdat ik brandend nieuwsgierig ben den schrijver te weten.

Mag ik u mijn hart en gedachten niet vertrouwen? Ja zonder schroom. Ik denk dat ik de schrijver ken.

Zoo ze van Goens niet is, zoo is ze uws gelijken; doet mij de satisfactie de waerheid te zeggen *onder ons*, dat is, onder een geheiligde secretesse. Wees verzekerd, dat er de schrijver geen nadeel bij zal hebben, al is hij bij mij bekend.

Moet ik daer een dubbeltje voor betalen; zult gij zeggen, ja van Goensje lief, vergeef mij dat. — Dit stuk heeft mij zoo geinteresseerd, dat ik niet uit kan stellen u te schrijven. — Antwoord mij schielijk, antwoord mij rond, of antwoord mij niets over dit stuk — en misleid mij toch niet. Ik wenschte wel dat die comedie in 't Neerd. was.

Met uw professoraet wenscht mijn hart u alle heil en genoegen, en geniet al wat ge uzelven wenschen moogt — vertrouw u op mijn hart en wees verzekerd, dat ik oprecht en met een rijzende genegenheid ben

Uw goede vriend,

Leyden, ultimo Julij 66. F. v. Lelyveld.

Men is bezig om de acten van de Maetschappij af te schrijven om rond te zenden. Geluk met Tydeman; ik hoop, dat Tollius zijn vacatuer zal vervullen.

Mijnheer en waerde Vriend!

Eergisteren ben ik voor u naer het Warmonderhek geweest; daer is wel een hond, die op de man geleerd is, en die een brave hond is; maer die is niet te koop geweest en zal nooit te koop komen.

Hiernevens nu de afschriften der Maetschappij, verschoon de slordigheid; in het vervolg, als wij ons van de drukpers bedienen mogen, zal het netter en spoediger gaen. Kunt UwEd. mij het adres opgeven van v. Alphen. J. U. S. [1]) Aenstaende Saturdag ga ik voor een dag of vier naer Amsterdam. Gelieft niet aen Wachendorf of van Wijk [2]) te laten blijken, dat UwEd. dezen brief van de Maetschappij al hebt: al de afschriften zijn noch niet af, het zal wel overmorgen zijn eer ik die aen ZijnEd. kan zenden.

Wensche UwEd. nu veel lust en voortgang met uwe verhandeling voor onze Maetschappij, ook met uwe stukken voor de Bijdragen, want dat niet af is, eer gij op reis gaet, daer vrees ik voor; en van der Eyk heett eenige exemplaren van uw stukje apart

---

1) Hieronymus v. Alphen, toen student te Utrecht.

2) Michiel Anthonij v. Asch v. Wijck, te Utrecht.

gedrukt om het te vervolgen, en voor liefhebberij een apart stukje van te formeeren. De Dichtkunde zult gij wel maken dat voor uw vertrek kant en klaer is.

Wees verzekerd dat ik met een rijzende achting blijf

UwEds ongeveinsde Vriend,

6 Augs 66. F. v. Lelyveld.

Mijnheer en waerde Vriend!

UwEds laetste met de Bijlagen heb ik wel ontvangen, en het antwoord uitgesteld tot heden ik u de bijgaende van onze Maetschappij kon afzenden. UwEd. ziet dat het Wachendorff ook heeft aengenomen [1]), indien er nu maer middel is om hier in de stad een lid of 3 te krijgen dat goed is.

UwEd. wenschte mede wel, dat Jufvr. van Zuilen in 't Hollandsch schreef; doch men zou de blaem van nieuwigheid risiqueeren; de tael is er niet toe in achting, de tael is er niet toe geschikt.

Nieuw te wezen, de eerste te zijn om iets te ondervinden, tot lof, tot eer, tot nut van zijn natie is dat een blaem? Bij wie is de tael niet geacht? bij luiden van de eerste wereld, die onze tael achten alzoo weinig als de Noordholl. modes; maer lezen die luiden? denken die luiden? Zoo neen, dan wordt voor hun niet geschreven, dan is aen hun oordeel of vooroordeel niets gelegen; zoo ja, dan kunnen ze uit de proeven zien dat ze dwalen — maer de tael, en dat is het ergste, de tael is er niet toe geschikt — toen ik dat las, wilde ik een vertaling ondernemen van Le Noble

---

1) Zie Handelingen der Leidsche Maatsch. (Vergad. 9 Sept. 1766.) p. 6.

en laten die zien aen Jufvr. v. Zuilen, of onze tael er niet toe geschikt is of kan worden. Nimmer heb ik in ernst de Fransche tael boven de Hollandsche horen stellen.

Eenige stukken kunnen er zijn in 't Fransch geschreven, welke zich zoo wel niet in 't Hollandsch zouden laten lezen, maer dat komt niet van de tael, maer van de zaken. — Het is een ernsthaftig Hollander niet naer de smaek de liftelafjes van eene geile drift die de Fransche la passion de l'amour noemen. — En ik bid u, waerin munten de Fransche schrijvers uit, dan in de liefde? — schoon ze meestal romanesk en kriel [1]) en zeldzaem de ware liefde is die zij schilderen. Onze Dichters, erkent UwEd., hebben zoowel schoonheden als de Fransche, maer ze hebben veel meer fauten: als gij dit laetste bewijst, magnus mihi eris Apollo. —

Vergelijk eens onze Dichters met de Fransche in hun onderwerpen, 't zijn altemael wissewasjes daer de Fransche van zingen; alles is deftig daer de onze van handelen, oorlogen, veldslagen, vredezangen, zedepoëzy, Bijbeldichten of Historiestukken; de Fransche hebben hunnen Voltaire en eenen Henrik de vierde. Wij hebben onzen Hoogvliet en een Abram.

Willen wij dit stuk op zich zelfs eens vergelijken; wie zal de zege hebben? — In het onderwerp wint het Hoogvliet. Henrik is een groot vorst geweest, maer vrij niet zonder fauten. Abram is een onvergelijkelijk held, een voorbeeld, een vader aller geloovige Christenen.

Zien wij wie zijn stuk beter gekozen, beter heeft uitgevoerd. Abraham, in hem moeten alle geslachten belang rekenen; in hem is alles waer wat Hoogvliet zegt.

---

1) D. i. *dartel*, *wulpsch*.

Henrik is een vorst, bij wien maer eenige weinige menschen geintresseerd zijn. Hier en daer bezwijkt hij, noodzaekt den Dichter hyperbolische onwaerheden te stellen, om hem te doen doorstaen.

De stichtelijke Poëzy van de Franschen wil ik wel leeren kennen. Hebben ze een eenigen Voet? [1]) — Ik bid u, zendt mij de gedichten eens van Rousseau [2]) van Brussel: ik ben nieuwsgierig naer dat non plus ultra van Lyrische poëzy.

De Hoogduitschers, hoor ik, steelen alles van de Engelschen, en men vreest, dat zij door den tijd ook zoo overgeven dol en woest van denkbeelden zullen worden als de Britten.

Wat betreft de Hollanders, die UwEd. gelezen hebt, ik heb nooit kunnen denken, dat UwEd. zoo veel gelezen hadt: trouwens het meest is geweest in vroeger tijd, en niet met zoo veel aplicatie en aendoening als gij de Fransche nu leest.

Poot, waer hebben de Franschen een weerga?

Huighens is dat geen Esprit créateur? — Daer is te veel van hem gedrukt, dat niet goed is; maer dat moet men houden als ware het er niet.

Vondel heeft ook veel te veel geschreven — maer waer is er een vernuft dat zoo rijk is? — waer hij schildert, is het alles natuur, en in zijn beste werken is al zijn tael schilderwerk. — Men kan geen oordeel vellen over eenig schrijver, uit deze en geene schoonheden en fauten, uit voorbeelden van fraeie plaetsen enz. Men moet den Dichter in 't geheel met oordeel gelezen hebben en hem door en door kennen.

Zoo dan kan men ook niet over een Natie oordeelen

---

1) Joh. Eus. Voet, dichter van stichtelijke gedichten, en van berijmde Psalmen.

2) Jean Baptiste Rousseau.

uit deze of geene persoonen, maer men moet het gantsche volk van nabij kennen. — Schultens meent dat UwEd. verscheiden uitdrukkingen zoudt gemenageerd hebben, indien UwEd. wat meer in de Hollandsche schrijveren geverseerd was. Ik vroeg hem welke, maer hij wilde niet uitkomen.

Hebben wij geen goede schrijveren? wat is Wagenaer, wat zijn de Branden, wat is Oudaen?

Ik schrijf voor de vuist en ben

UwEds ongeveinsde Vriend,
F. v. Lelyveld.

[1]) Als nu de wetten bij alle de leden gezien zijn, verbeelde ik mij, dat de meeste zullen denken om iets op 't getouw te stellen, dat in het eerste Deel der Verhandelingen zou kunnen komen. Ik zoude gaerne ook wel iets opzetten, dat van nut was, om geen dood lid te wezen. — Verwonder u niet, dat ik zoo vroeg daerom denke; ik werk langzaem; zelden komt er een week, dat ik een geheelen avond van 5 tot 9 uere gezet werk, het zijn meest snipperuertjes, en kan dus in geen volle 2 jaren een stuk gereed maken, daer een ander, die zijn tijd meester is, geen veertien dagen toe van nooden heeft.

Een Dichtstuk op te zetten, dat is mijn verkiezing niet; daer zijn zoo veele verzenmakers, dat het van heel weinig belang of nut is, of ik 2 en of ik 20 verzen maek; ook moet dat bij mij uit de geest komen; een enkeld oprispend idee is genoeg om mij daeraen te helpen; een oudheidkundige of historiekundige verhandeling, dat is mijn zaek niet, schoon ik heb hooren

---

1) Aan dit schrijven ontbreken aanvang en slot. De Wetten van de Leidsche Maatschappij zijn als ontwerp gearresteerd den 9 Sept. 1766.

zeggen, dat die verhandeling over vrede en oorveede [1]) vrij wat beter was dan dat vers op de bevordering der Maetschappije.

Een taelkundig stuk zoude wel mijn grootste liefhebberij zijn, indien ik maer wist, op welke wijze ik het meeste nut zou doen; oude en versletene woorden op te helderen en verstaenbaer te maken, dat is van zoo groot een nuttigheid niet, wanneer men begrijpt, dat onze Dichters niet anders mogen gebruiken, dan woorden, die in alle boeken te vinden en bij den gemeenen man overal verstaen worden. — Gramaticale regelen en zestigheden [2]) is nooit mijn liefhebberij geweest. Wat dan? — De Syntaxis? — Ik bid u, geef mij eens raed.

Ik heb al gedacht, of het wel kwaed was, dat ik eens doorlas al het beste wat in de Fransche litteratuur geschreven was, om op dezelfde wijs als zij gedaen hebben, onze tael te verbeteren — ik bid u geef mij raed, en zeg mij wat u het beste voorkomt. De tijd die ik van mijn Comptoir over heb, besteed ik met het grootste plaisier aen de vaderlandsche letterkunde, maer wat presteer ik toch? — Ik had al ver geweest in de oude tael, had ik u niet leeren kennen; maer gij hebt mij daer afgebracht. — Als mijn oude carnuitjes, die mij in 't jaer 59 en 60 en 61 enz. gekent hebben, mij nu vragen, hoe ik met de liefhebberij stae, — dan moet ik antwoorden: aen de tael heb ik sedert niet meer gedaen. Wel waeraen dan? — Dat weet ik zelf niet; — ik weet het waerlijk niet, van Goens, waerin ik gevorderd ben. Ik begin te begrijpen,

---

1) Geplaatst in de *N. Bijdr.* II, bl. 513—546.

2) *Zestigheden*, afgeleid, zoo 't schijnt, en zoo het woord dus gelezen moet worden, van *zestig*, in den zin, waarin men zegt: *hij is zestig*, voor *hij mijmert*.

dat het lezen van die Oevres d'Esprit wel vermakelijk is, maer veel tijd weg neemt en geen of ten minsten heel luttel nuttigheid nalaet.

Waerde Vriend!

Ik kan niet van mij verkrijgen langer te wachten met aen UwEd. te schrijven (schoon me dunkt, dat ik geen stof heb, die uw tijd of aendacht waerdig is) uit vreze dat gij u weder ongerust mogt maken, mij iets misdaen te hebben. — Kunt gij dan bij mij misdoen, daer onze vriendschap om verflaeuwen zou? Ik moet wel een losse vriend wezen. — Over uw slofheid in 't schrijven heb ik nooit geklaegd, dat ik weet — integendeel hebt UwEd. mij steeds verrast.

De Wetten belangende — ze gaen tegenwoordig bij de leden hier rond; ik heb mijne aenmerkingen den 7 Nov. ingezonden — en heb al het mijne gedaen, zoodat ik de verdere bestelling nu aen de overige Heeren overlaet. Laet de Wetten dan zijn, zoo ze willen, als de werken der leden maer goed zijn, en de letterk. bevorderen, dat men over dertig jaer zien kan, welke graden men beklommen heeft. Het zou mij verveelen mijn tijd langer aen die Wetten te besteeden; — maer de vordering onzer Letterkunde gaet mij na aen 't hart.

Met een soort van jalouzy bespeur ik de vordering der Hoogduitschen in dit stuk, — en mijn hart is bereid de middelen, die de Nederlanders daertoe leiden kunnen, zooveel in mijn vermogen is, aen te wenden. Origineele geesten moeten er wezen, dit beken ik, en ze zijn in ons land, maer ze komen niet uit, omdat ze niet beroemd genoeg gemaekt worden.

De Hoogd. hebben zich zelf beroemd gemaekt bij de Franschen, en door het Fransche ook bij de Hollanders en Engelschen. Waerdoor? Ze hebben zelfs hunne beste Dichtstukken in het Fransch vertaeld,

waerdoor luiden, die nooit om Hoogduitsch gedacht hadden, Hoogduitsch hebben gaen leeren; dit moest bij ons ook geschieden: iemand der Fransche tael wel kundig, maest een bundeltje der uitgezochtste Gedichten van Hooft, Vondel en Poot in 't Fransch vertalen, en bij Rey of te Parijs laten drukken. Ik verzeker mij, de Franschen zouden er op azen, en de Hollanders zouden daerdoor aengemoedigd worden, hunne talenten met meerder ernst aen te leggen, wanneer hunnen roem wijder uitgebreid wierdt dan binnen den smallen cirkel der weinig lezende Hollanderen.

Ik verlang zeer te horen, wat gij van dit concept dunkt. Dan is er noch een tweede middel, mijns oordeels, om de Letterkunde te bevorderen, te weten door een Historia Litteraria. — De Hollanders kennen naeuwelijks hun eigen schrijvers; en iemand die pas begint zich op de dichtkunde of taelkunde toe te leggen, weet niet waer hij zich moet wenden. Wanneer hem de rechte weg wordt aengewezen, en de weinige goede schriften aengeprezen, met dispensatie van de moeite om al die andere, die beneden het middelmatige zijn, en het grootste getal uitmaken, te lezen, zoo zal hij eerder bekwaem worden en natuurlijker wijze beter werken voor den dag brengen. — Behalve dat men altijd van zijn eigen werk het voordeeligste vonnist, denkt men gemeenlijk: het mijne is evenwel ruim zoo goed als dat van A. En als hij wist, dat dat van A voor middelmatig of daeronder gehouden wierdt, zoo zoude hij thuis blijven.

Wij hebben een aental Dichters, en meer geloof ik dan een eenige Natie; — maer meest alle zijn ze slecht: dit moet men weten, of men gaet op denzelfden voet voort. En men is voldaen over zich zelf, als men maer zoo goed is als zijn buurman.

De Choix de poésies Allemandes heb ik begonnen te lezen; dat discours préliminaire behaegt mij. En ik wenschte, dat wij ook zoo een geschiedverhael onzer Dichteren hadden. Ik wenschte zelfs, dat wij in het Duitsch die beste Hoogd. stukken hadden. Ik verbeelde mij, dat zij uit het HD. in het ND. fraeier en nader bij het orig. zouden wezen, dan uit het HD. in 't Fr. Iemand die het HD. en het ND. wel verstond, zou ik dit wel durven raden; het zou licht vallen: want hij zou de keus van Huber [1]) voor 't grootste gedeelte kunnen volgen.

. . . . . .

De David [2]) is zoo slecht niet. — Zij maekt gelukkig verzen, ze vloeien er uit de gedachten; — maer heel veel vinding, slagen, geest zit er juist niet in. Wie de schrijver is van het Vertoog over de welsprekendh. in de gewijde schriften, weet ik niet te zeggen; doch als UwEd. het gelieft te zien, het is tot uw dienst. Overmorgen is het vergaring van de Maetschappij. Ik hoop er nu te verschijnen, en al wat dienen kan om de Wetten te beschaven en te volmaken, zal ik stemmen; maer één kan alles niet doen: men moet met de stroom mede. — Saturdag ben ik voornemens voor een dag of 8 ten genoegen van mijn lieve ega na Amsterdam te gaen: — is daer iets van uw dienst; mijn adres is bij den Hr Corns de Schepper op Cingel. Mogelijk schrijf ik u daer vandaen noch wel een brief, indien er vrijdag iets bijzonders voorvalt.

Noeme mij steeds

UwEds. Dw. Dr en oprechte Vriend,

F. v. Lelyveld.

Leyden, 3 Sept. 1766.

---

1) De Fransche vertaler van Hoogd. gedichten.

2) Van Mevr. v. Merken.

Waerde van Goens!

Indien onze vriendschap in brieven bestondt, zoude de postmeester zeggen, dat zij aen 't kwijnen was; maer wij beide weten beter, en dat is genoeg. Eens vooral — laten wij franjes meer maken [1]) over het traeg of ieverig schrijven en antwoorden. Laet ieder schrijven, zoo dikwijls hem lust, zoo veel hij kan.

Ik zoude u al eerder geschreven hebben, maer wilde eerst weten, hoe het afliep met de Wetten der Maetsch. Ik had een opstel gemaekt en Capn Boers en Malnoe hadden daer hunne verbeteringen aen gemaekt; — maer schielijk kwam er een ander, en dat wierd op 3 Oct. voorgelezen: toen had ik er al geen genoegen in; — maer het wierdt doorgedrongen, afgeschreven en rond gezonden.

Op 7 Nov. heb ik bij geen mogelijk kunnen tegenwoordig zijn op de vergadering; maer ik heb niet nagelaten een afschrift der Wetten, vol met aenmerkingen enz. in te zenden, benevens een brief, welke UwEd. zoude goedgekeurd hebben, omdat gij het met mij eens zijt, dat de stijl niet deugt — en de schikking niet natuurlijk is.

Nu, hoor ik, zal dat opstel noch eens rond gaen om de aenmerkingen van al de leden in te nemen, en daernaer de noodige veranderingen te maken: tot capita, tot sensus.

Ik verlang dat dit stuk op zijn kooten sta, en dan zal ik al weer verlangen dat er goede stukken inkomen: — want daerover, wil ik niet ontveinzen, heb ik noch een zwaer hoofd, te weten, stukken, die zoo

---

1) Hier moet voorzeker gelezen worden: *geen franjes meer maken: franjes maken* beduidt *vergoelijken, verontschuldigingsgronden aanvoeren.*

goed zijn, dat zij eener Maetschappij der Letterkunde passen of tot eere zijn.

De Bijdragen kunnen zachtjes aen blijven continueeren, onbepaald in de uitgave, als er voorraed is een stukje. — Al wat UwEd. klaer hebt van uw stukje verzoeke maer provisioneel te zenden.

. . . . . .

Zoudt UwEd. ook gelegenheid hebben om voor mij te laten afschrijven alles wat er in de Theutonista (op de Biblioth.) op vede, veed, veete of fehde gevonden wordt.

Het schijnt iemands aerd te wezen, als hij iets onder handen heeft, om het zoo mooy te maken, als hij kan. — Ik breek met dat *vede* mijn hoofd meer dan die heele verhandeling waerd is, en daerom kom ik niet licht weer aen oudheidkundige stoffen.

. . . . . .

Hebt UwEd. den grootsten Dichter van onze grootste Dichteresse al gelezen [1]?

Wat dunkt UwEd. van dat Haegsche stukje over de verhevenheid in de heilige Schriften. Me dunkt, dat hadt een gansch ander stuk kunnen wezen [2]. Letternieuws weet ik verder niets; want dat ding van Probus over de Psalmen wil ik niet noemen.

Ik blijf volhardig

Uwen dienstbereid. Vriend,

Leiden, 14 Nov. 1766. F. v. Lelyveld.

---

1) Voorzeker wordt het gedicht *David* van L. W. van Merken, in 1766 uitgekomen, bedoeld.

2) Men zie over dit geschrift, door van Goens aengehaald in de Voorrede zijner vertaling van Mendelsohns Verhandeling over het Verhevene en Naïve, de *Levensbeschr.* door Dr. B. ten Brink, bl. 91.

Mijnheer, Hooggeachte Vriend!

Wacht UwEd. na mij, of wachte ik na UwEd., of wachten wij beiden na elkanderen? Als men eens aen het uitstellen komt, dan verzuimt men het weeken achter den anderen. Evenwel weet ik waerlijk u nietz wezenlijks te schrijven. Zoo het rust zoo roest het. Ik heb met het Nieuwjaerswerk weinig of geen tijd voor mijn liefhebberijen gehad; maer over een week of anderhalf denk ik weer eens te beginnen, en dan zal ik weer eens om de Bijdragen denken, om dat vierde stukje in de wereld te helpen.

Wegens de Bijdragen begin ik van oordeel te worden, dat het best zal wezen het daerbij te laten: 't is best voor mij in 't particulier; 't is best ook voor de Maetschappije. — Wat uwe geconcipieerde Verhandelingen betreft, wanneer UwEd. die alle gereed hebt, zou ik niet vreemd zijn om ze alle, van 't begin af, in een Boekdeeltje apart te geven. Ik voor mij, wil die moeite van overschrijven en uitgeven ter liefde van u en uit achting voor uwe stukken wel op mij nemen; wees zoo goed en zend mij bij gelegenheid eens alles wat UwEd. in dit 4de stukje gelieft geplaetst te hebben.

Wegens onze Maetschappije kan ik UwEd. berichten, dat wij een nieuw Leydsch lid gekregen hebben, te weten den Griffier van Alphen [1]), die der Maetsch. hier in de stad luister bijzet, en door zijne kundigheden en oordeel veel nut zal doen, gelijk mij reeds gebleken is in het nazien der Wetten, waeraen wij

---

1) Daniel van Alphen, griffier van Leiden, tot lid der Leidsche Maetschappij benoemd, 5 Dec. 1766.

thands ieverig bezig zijn, en ik heb hoop, dat zij er nu beter uit zullen zien.

Verder weet ik waerlijk niets aen UwEd. te schrijven, dan dat ik onveranderlijk blijf

T. T.

Leyden, 18 Jan. 67. Lelyveld.

met koude.

Captn Boers, weet UwEd. misschien, zal denkelijk advocaet van de oostind. Comp. worden.

Dierbare Vriend van Goens!

Ik wil, ik moet aen UwEd. schrijven, maer ik durf niet, omdat het min of meer dient ter vermeerdering van uwe bezigheden en druktens, welke ik met leetwezen van mijn hart verneem dat u ongezond gemaekt hebben. Weet gij de begraefplaets dergeenen die zich dood werken? Die zich ziek werken, zijn op den weg daer na toe, en doen kwalijk, zoo ze voortgaen en niet omkeeren. — Ik raed u dan bijtijds op te houden, eer gij te ver gaet: want het is niet goed, noch voor uw ligchaem, noch voor uw ziel.

. . . . . .

Ik ben

T. T.

Leyden, 6 Maert 1767. Lelyveld.

Mijnheer en zeer waerde Vriend!

't Is donderdag, en dus de tijd om aan UwEd. te schrijven. Ik begrijp zeer wel, dat UwEd. in het vervaerdigen van nieuwe copy voor dit stukje [1]) zooveel

1) Bedoeld is: Proeven uit den dichtkundigen ligger van den Philos. sans fard, geplaatst in N. Bijdr. II, bl. 547—666.

hersens niet noodig hebt, dan wanneer gij moest opstellen; — maer gij hebt evenwel tijd noodig om de voorbeelden bijeen te krijgen en het in order te schrijven; gij kunt ziek worden en buiten staet om het af te maken: 't is zekerlijk waer, dat hoe rijker gij het kunt maken, hoe beter, en vooral van Duitsche voorbeelden; indien gij daer noch wat meer van hadt, zoude uw stukje des te aengenamer wezen, — dit is iets dat ik van 't begin af gezegd heb en noch blijf zeggen, al heb ik uw voorbericht [1]) 3 of 4 mael gelezen: blijk dierhalven, dat uwe verschoning mij niet voldaen heeft. — Dit blijft een zekere waerheid: gij schrijft voor Hollanders, en dierhalven raken ons de aenmerkingen over Hollandsche Dichters meer dan over vreemde. Dat gij die niet aengeteekent hebt, is geen voldoende reden voor den Lezer, dewijl hij zegt: wat scheelt mij dat, dan moest de Philos. sans fard niet schrijven, maer wachten liever, totdat hij voorraed had.

. . . . . .

De dood van Calas, een stuk van eigen vinding, door een Leidsch gezelschap van jonge lieden, gaet hiernevens, ook Dichtlievende uitgaven, alsmede het vertoog over de welsprekendh. in den Bijbel, waerover ik uwe gedachten te gemoet zie; de schrijfster *aen mijn geest* hoor ik, is een nicht van de Hr Le Moi [2]), die hier in Garnizoen ligt. Ik zal mijn best doen om haer naem te weten, om u die te melden; doch wanneer gij die niet schielijk genoeg naer uw zin konde te weten komen, zoudt gij aen haer kunnen schrijven

---

1) Zie bl. 552.

2) Bedoeld is het gedicht van Jonkvr. de Lannoy, afzonderlijk te Breda uitgegeven in 1766. In den volg. brief noemt hij haar La Noi, en eerst in dien van 31 Maart terecht Lannoy.

onder couvert van haer drukker: 't zou jammer wezen, als dat meisje bedorven raekte.

Zoudt UwEd. mij het adres en de woonplaets ook kunnen opgeven van den jongen heer Georgius Henric. Trotz, zoon van den Utrechtschen Hoogleeraer, UwEd. zoudt mij daermede veel dienst doen.

Noeme mij met achting
Waerde Vriend,
UwEd. Dw. Dr en Vriend
F. v. Lelyveld.

Leyden, 12 Maert 1767.

Mijnheer en waerde Vriend!

. . . . . .

Hiernevens de Haegsche Mercurius. Bynkershoek is een groot man geweest, en ik had grooter gedachte van dezen Mercurius, als ik er van gevormd heb, toen ik ze las. — Mij staet voor, dat ik er veele lafheeden in gevonden heb, en dat ik zelfs ze niet heel uit gelezen heb, 't geen geen goed teeken is. Uw oordeel zal ik er met plaisier over wachten. De Oratie van v. d. Kemp [1]) wordt in 't Neerd. overgezet.

. . . . . .

Blijve steeds
Uw Dienstbereide Vriend:
F. v. Lelyveld.

Leyden, 25 Maert 1767.

Zoo even ik krijg Leo den Groote van Juffr. Le Noi [2]) thuis, meteen volgende mijne gedachte

1) Hoogleeraar in de geneeskunde te Leiden.

2) Zie noot op de vorige bl.

Dierbare van Goens!

Uw brief heeft mij in een glad humeur aengetroffen, of zij moet heel divertissant geschreven zijn; dit laetste geloof ik best, omdat zij mij bij de herlezing wederom gediverteert heeft.

Hiernevens de Leo den Grooten van Juffr Lannoy [1]); ik weet niet, dat ik in lang een nieuw tooneelstuk gelezen heb, dat mij zoo wel heeft aengestaen: daer is veel sentiment en raisonement in, en mogelijk wat al te veel, — het laetste bedrijf heeft mij het minste behaegt, — met verlangen wacht ik er uw oordeel over. Zou men niet aen een Juffer kunnen schrijven, zonder haer fleurettes te vertellen; ik zou Juffr Lannoy in zulk een geval te kennen geven, dat ik niet *aen haer* schreef, maer alleen *aen haer geest* [2]), dat die alleen mij bekend was geworden en meer niets; en wanneer gij het zoo begrijpt, hebt gij niet te vrezen, dat daer iets van komen kan enz.

Ik bloos over Young, ja zeker, ik weet beter, dat ik geen medegenoot heb. Heeft die Young niet bestudeerd, die heeft weer wat anders gedaen; maer ik, ik had mij dit als mijn eerste werk voorgesteld, en daer is noch niets van geworden, uit gebrek aen tijd. — 't Is of ik hoe langer hoe meer een theoretische liefhebber begin te worden, en van 't praesteren daer komt niet van. — Ik leef altijd op uitzichten; nu is het weer: — ja, na Mey, als ik op mijn stel ben, dan zal ik kunnen werken; — maer het zal al weer wezen als voren, vrees ik, dat de nooten heel weinig om 't lijf hebben en Young oneer doen, met de gedurige herhaling, *navolging van die, van die*, daer Young in

---

1) In 1767 uitgekomen.

2) Zinspeling op haer gedicht: *aan mijn geest.*

de drift van schrijven om al die lui niet gedacht heeft, maer omdat hij ze gelezen hadt en op dezelfde wijs gewoon was te denken, zeer licht in diezelfde gedachten heeft kunnen vallen. Men heeft gemeend hem hiermede eer te doen, maer door zich zelf een vertoning van belezenheid te maken, heeft men hem oneer aengedaen. Onmaekbaer is op zich zelf een goed woord, — maer de pharaseologie *mijn oordeel is onmaekbaer*, zou ik niet goedkeuren, *een oordeel maken* is geen spreekwijs. Lublink [1]) ken ik van aenzien en geruchte. — Hij is een jong heer, van zulk een fatsoen als ik, maer die geen comptoir heeft waer te nemen; hij leeft op zijn plaizier, bij zijn vader in huis, ongetrouwt zijnde; hij is een liefhebber van fraeie kunsten en wetenschappen; hij teekent of schildert zeer fraei; hij kent al de moderne talen, en heeft zeer veel eer in gelegd met de vertaling van Young; hij is een heer, gis ik, van 30 jaer; toen ik hem laetst in de winkel van Meyer zag, spraken wij van de vertaling van de resignation, en hij scheen er niet vreemd van te wezen. Wij spraken ook noch over Milton, zijn concept, en mijn concept was om de schoonste brokken daer uit te nemen en die te vertalen, en al dat wanstaltige, dat ieder wie geen Engelschman is, rebuteert, weg te laten; maer Meyer was er voor om Milton in zijn geheel te geven. Hij sprak ook van de Italiaensche Poëten als hem zeer familiair; den 10 of 11 April denk ik voor een dag of vier na Amsterdam te gaen; indien UwEd. iets te belasten had of een brief mee te geven, ik ben tot UwEds dienst; maer ik vergeet noch een een groot punt, of hij pedant is? Lelyveld zegt, dat hij hem niet pedant vindt, maer op Lelyv.

---

1) Joann. Lublink de Jonge, geb. te Amst. in 1736, zoon van een welgesteld koopman.

is in dit stuk heel weinig staet te maken, wijl hij die, en die, en die, ook niet pedant vindt, die het evenwel zijn, en mogelijk is hij het zelfs wel wat: — het manqueert hem omdat hij geen denkbeeld heeft wat pedanterie is; iemand die wat weet, dat hij zulks op de rechte tijd en plaets toont, dat heet hij geen pedanterie; — dat noemt Nijd evenwel dikwijls pedanterie, omdat het hem leet is, dat een ander zoo veel meer weet dan hij. Uw gunstig oordeel over de Dichtlievende uitgaven heb ik vernomen; het treurspel van Calas wordt hemelhoog geprezen van luiden, die geen kennis van 't theater hebben; de poezy is passabel, maer meer niet.

. . . . . .

Zou dat niet van uw smaek wezen om onze beste Dichtstukken in het Fransch te vertalen, gelijk Huber van de Hoogduitschen gedaen heeft? — Dan zouden de Hollanders ook wat meer bekend worden; ik meen dat ik u hierover eens geschreven heb.

. . . . . .

Verders niets wetende om u lastig mee te vallen, noeme ik mij met oprechte hoogachting en liefde

UwEds Dienstbereide Vriend,
F. v. Lelyveld.

Leyden, 31 Maert 67.

Waerde Vriend!

. . . . . .

Uwe Epigramme sur le G. ad P. [1]) is heel aerdig

---

1) D. i. den *Gradus ad Parnassum.*

en te mooy om in 't duister te blijven; als Spaentje [1]) zijn G. ad P. uitgeeft, zal het bien a propos komen. Voor de aenmerkingen op den Leo [2]) ben ik UwEd. verplicht. Ik heb nu de handen vol, maer bij gelegener tijd zal ik dat stukje noch eens lezen, en naer mijn onthoud zullen de meeste uwer aenmerkingen nuttig zijn. —

. . . . . .

Mijn tijd zal te Amsterdam wat bezet zijn, maer als ik Lublink spreek, zal ik UwEds commissie volbrengen.

Vaert altijd wel, en geloof, dat ik oprecht ben

Uw Dienstber. Vriend,
F. v. Lelyveld.

Leyden, 6 April 1767.

Waerde van Goens!

. . . . . .

Van Amsterdam ben ik gezond en frisch thuis gekomen, en heb al mijne kennissen in welstand ontmoet.

. . . . . .

Lubling (sic) heb ik niet gesproken, mijn tijd was kort. De Leo is voorleden Saturdag wederom vertoont, het speet mij dat het niet een week vroeger viel. — Ik had hem graeg zien spelen en liever dan de Dobbelaer en de Vermakel. tweegevechten; als men over den smaek der Amsterdammers uit het vertonen en bijwonen der stukken moet oordeelen, waerlijk het valt

---

1) Joh. v. Spaan, predikant te Leiden, sedert 1762 te 's Hage, vervaardiger van *Proeven van poetische mengelstoffen.* Zoo als uit den volg. brief blijkt, had hij *een' Gradus ad Parnassum* onder handen.

2) Den *Leo de Groote* van Jonkvr. de Lannoy.

niet gunstig — mogelijk zou mij het stuk van Juffr Lannoy zoo wel niet bevallen hebben bij het vertoonen als bij de eerste lezing — ik beken, nu mijn vooroordeel wat bedaerd is, de caracters zijn niet natuurlijk en daer zijn fouten in tegen de bon sens. Ik hoop, dat niemand ze in 't openbaer ten toon zal stellen, want het zou haer decourageeren, en daer kan veel goeds van worden; — maer ik hoop het al: zij kon er door leeren, en bezit zij een edelmoedige ziel, ze zal die beoordeelaer achten en beminnen, wel te verstaen indien hij geen vitterijen maekt. Die Remarques op de Cid daer wordt zoo van geschreeuwt, zijn die dan nergens te krijgen?

Mijn tijd is om, het belletje klept.

Lelyveld.

21 April 67.

Waerde Vriend!

. . . . . .

Ik wist niet, dat gij zoo veel Fransche verzen gemaekt had. — Een gelukkige genie! — Alles wat hij onderneemt gelukt hem wel. — Een Poeet, in 't Fransch, in 't Latijn, in 't Grieksch, in 't Neerduitsch, binnen kort in 't Hoogd., Spaensch en Italiaens. Wat kunt gij van nut worden? — Hoe veel dienst kunt gij uwe medemenschen, uwe vaderlanderen niet doen. — De belles Lettres zie ik opluiken, nu gij verschijnt; — de bloemen van Welsprekendheid en Dichtkunst rijzen op in de moerassige landen, die wij bewonen, nu er zulk een vernuft zijn stralen op schiet: raillerie a part. — Wanneer gij al die stukken hebt uitgegeven, die gij reeds in uw portefeuille en in uw hoofd hebt, zullen

dan de Hollanders noch lui en leis [1]) blijven zitten, of zal hun dit aen 't werken brengen? — Zullen wij het dan niet aen u te danken hebben? Vertraeg toch niet met de stukken, die gij noch onder de handen hebt voor de Bijdr. Hoe eerder gij die tot volkomenheid gebracht hebt, hoe eerder onze Vaderlanders daer dienst en gebruik van hebben kunnen.

Ik wilde wel, dat gij mij het een en 't ander vertelde van de omstandigheden van Juffr Lannoy. — Welk een spijt! Zij met mij te gelijk te Amsterdam! Had ik maer tot Saturdag gebleven.

Weet UwEd. niet, hoe het stuk in 't vertoonen bevallen is; Ik hoop, dat UwEd. mij schrijven zult, dat het bij het vertoonen niet minder voldoet dan bij het lezen. Belisaire [2]) zou ik al begonnen hebben te lezen, had gij er mij niet van geschreven; maer nu zal ik hem bewaren tot mijn ruste wederkeer in mijn nieuwe huis, aenstaende week hoop ik; maer ik zal noch eenige avontjes werk hebben om mijn boeken op order te schikken. Wat is die boekenkooperij eene dwaze ziekte! — Ik heb 10mael meer boeken als mij nut is, en weg te doen daer kan ik niet toekomen.

. . . . . .

Het spijt mij toch (ik kan niet ophouden u dit te schrijven,) het spijt mij, dat gij geen meer vaderlandsche Dichteren, de lierzangen, de treurspelen van Vondel, de Gedichten van Smits enz. enz. gelezen, met aplicatie gelezen hebt — ik geloof dat iemand, die daer tijd en lust toe had, alle uwe Fransche, Latijnsche, Engelsche, Hoogd., Spaensche voorbeelden kon uitschrappen en daer Nederd. voor stellen. Ik

---

1) *Lui en leis. Lijs* noemt men iemand, die geen voortgang maakt.

2) Den bekenden roman van Marmontel.

verbeelde mij ook, dat dat wel volgen zal. — Genoeg is 't dat gij onze luiden aen 't werken helpt.

En als uwe volgende stukjes over den Gradus ad Parnassum, het statige Gedicht enz. aen den dag komt, dat zal een ieder aen 't werken brengen.

De Grad. ad Parnassum, daer ik u van schreef, wordt toegesteld door den Haegschen Predikant. Van Wijn heeft mij gezegd, dat hij er al vrij ver aen gevorderd was; — doch, naer ik merken kon, zou het in den ouwerwetschen trant zijn en niet naer den smaek, welke UwEd. zult opgeven.

Verschoon de haest, ik blijf oprecht

Uw Dienstbereide Vriend,
F. v. Lelyveld.

Leyden, 29 April 67.

. . . . . .

Waerde van Goens!

Verdenk mij, bestraf mij, doet alles wat gij wilt, gij hebt er reden toe — alleen — laet het nooit in uw opkomen, dat mijn verzuim in 't schrijven afbreuk aen onze vriendschap doet.

Ik heb al voor lang voornemens geweest u te schrijven; maer omdat ik meende, dat ik u veel en heel veel te schrijven hadt, wilde ik mij er toe zetten; maer dat liet mij de tijd noch de omstandigheden niet toe. Tegenwoordig heb Ik van Wijn met zijn 2 susters bij mij, met noch een lief juffertje, die mij al mijn ledigen tijd vervullen. Ik verzoek mij niet kwalijk te nemen, dat ik u niet geschreven heb. Aen de kermis en lichtmisserijen is het te wijten. Gisteren zoude ik u geschreven hebben, maer waerlijk daer was geen enkel quartier voor, en eergisteren noch

minder. 's Nachts ten 12 uer heb ik uw brief eerst ontvangen en gelezen; wij zijn met een geheel gezelschap met een jachtje naer Rhijnsburg, Katwijk enz. geweest, en toen wij thuis kwamen, noch een uertje of twee in de foxhal; mijn gantsche leven is ruzie tegenwoordig, en ik heb zelfs noch geen tijd gehad om mijn boeken, die verhuist zijn, te schikken.

De Bijdragen zijn niet bankroet en van der Eijk ook niet. Maer de zetters slachten mij: zij denken er niet om, geloof ik. Een blad met de Registers heb ik gezien, maer het twede daer heb ik al een week of twee na gewacht. Zoo ras als deze dagen van losbandigheid over zijn, zal ik er mij aen laten gelegen zijn of bezorgen, dat UwEd. twee exemplaren krijgt, een dag of twee voor dat zij uitgegeven worden.

UwEds brief voor de Maetschappij heb ik ingeleverd en uwe aenmerkingen zullen met die van de andere heeren nader overwogen worden. En tegen de jaerl. vergader., 14 Julij, zullen wij maken, dat zij volkomen in orde zijn. Tegen het laetst van deze week hoop ik UwEd. den brief van beschrijving te zenden. Ik weet niet, of het mij mogelijk zal wezen er een brief bij te doen; maer daer kunt gij staet op maken, dat de eerste brief, die ik u weer zal schrijven, een brief van 6 paginaes zal worden: want mij dunkt, ik heb u veel te schrijven; maer nu durf ik niet nadenken wat ik al heb, omdat de dames zoo aenstonds afkomen om met haer te gaen wandelen.

Verdenk mij toch nooit van kleinachting voor UwEd. Ik betuig u, dat gij onder alle mijne vrienden de eenigste zijt, die ik zoo trouw schrijf. — Als ik begin te denken, wat komt het op een dag op aen, dan ben ik altijd lest: — want de eene dag verslindt den ander; maer ik heb ook geen een vriend, die mij zoo sterk port als gij, — zoo ik u niet schrijf, een onver-

zoenlijke haet tegen de D. Literat. optevatten. [1]) — Wat kan er sterker wezen? — Sterker evenwel is voor u het atachement van

F. v. Lelyveld.

Tweede pinxterdag.

Wat ben ik blijde uw laetste brief zoo ontijdig met draeijende oogen gelezen te hebben, — had ik gereflecteerd hetgeen ik nu zie: — *Zoo de post Saturdag uw huis voorbij gong, dat gij het mij nooit* VERGEVEN *zoude* — ik had u nooit weer geschreven.

Waerde van Goens!

Zou de genegenheid van een vriend zoo ver kunnen gaen, dat hij geest, genie, vernuft vondt in verzen, zoo er geen van allen in was? Zou ik dan zoo sterk met vooroordeelen bezet zijn, dat ik ten naestenbij niet zien kon wat goed was of niet? — Dit weet ik, dat mijn haet mij nooit zoo ver zou kunnen brengen.

De Predikant schrijft tegen de Deïsten, hij maekt een Gradus ad Parnassum. Zie daer de aenleiding van dat vers voor de vuist, dat mij zoo behaegt heeft.

Zijt gij geen Poëet, of wilt gij niet bekennen, dat gij 't zijt, zoo beken ik, dat ik nooit iets van een Poëet gelezen heb. Dat de Romance van Orpheus van u was, heb ik zeer wel begrepen; zijn dit uwe amusementen, dan gun ik u de 2 hoogste loten uit de loterij om uw gansche leven zoo amuseerende door te brengen. — Vergeeft mij, lieve van Goens, dat ik u dit schrijf — gij weet dat wij te goede vrienden zijn om elkander te foppen; gij kent ook uwen Lelyveld, en weet wel, dat hij uit zijn hart schrijft. Zoo als ik uw brief gelezen had, en de inpromptu tot 2mael toe, heb ik dit, op uw raed, gaen schrijven.

---

1) Dit ziet voorzeker op een uitspraak in den brief van van Goens.

Wat is het jammer voor uwe Vaderlanders, dat gij zoo een Franschman zijt. Ik kan niet ontveinzen, dat ik wel wenschte, dat gij u wat meer op uw eigen tael toeleidde.

Behagen u de Lierzangen van Vondel niet? — Hebt gij geen smaek meer in Poot? — Hebt gij de Gedichten van Smit ooit doorbladerd? — Is dan onze tael zoo ver beneden uwe aendacht? Zijn wij Hollanders klein in vergelijking van de Franschen? Moest gij dan niet uit liefde, uit medelijden, in uw moedertael verzen maken? — Zou het niet veel zijn aen zijn vaderland een groot Poëet te geven?

Neem mij niet kwalijk, dat ik u hierover zoo breed, zoo ernstig onderhoude: — 't is uit zucht voor mijn landgenooten, en omdat ik overtuigd ben, dat gij nut zoudt doen. — Wel voorgaen doet wel volgen. — Wat weet gij onder welk een ster gij geboren zijt, of gij niet de hersteller, de voorganger van genie en smaek moet worden?

Wanneer gij maer een catern met origineele N. D. verzen gaeft — zoo als ik er een van u in 't Fransch heb; welk een invloed zou dat niet hebben op onze Poëten! — Ik spreek uit ondervinding; wanneer ik een fraei vers in mijn moedertael lees, rijst mij de lust om het te evenaren.

Voor de berichten van Juffr. Lannoy ben ik UwEd. verplicht; ik heb geen gelegenheid gehad er iets dan de naem gerabraekt van te horen; ik spreek ook weinig menschen van die liefhebberij. — Onze Maetschappij zal nu binnenkorte de gearresteerde Wetten hebben.

UwEd., als buitenlid, die op de vergadering van 9 Sept. zijt tegenwoordig geweest, zult binnen een week of 3 een afschrift bekomen van het in orde gebrachte opstel, dat mijns bedunkens al zoo mooy is als wij het maken kunnen; wij hebben er zeer veel

moeite mee genomen; als het nu bij UwEd. en die verdere leden van 9 Sept. gezien en goedgekeurd is, zullen wij het arresteeren; hetgeen zeer noodig geschieden moet voor de aenst. jaerlijksche vergadering van Julij, omdat er dan al weer nieuwe luiden kunnen komen, die aen 't haspelen en veranderen zouden willen. Het is nu eene nette, duidelijke, beknopte, doorgaende stijl, en hoe minder er aen verhanseld wordt, hoe beter het blijven kan.

Heb ik u al geschreven, dat Prof. Valkenaer ook lid geworden is. Tollius kon wel in de plaets van Coen komen [1]). Kluit solliceert ook, maer hij vischt achter het net.

Hiernevens nu eindelijk het laetste blad van uw stukje. Tegenwoordig ontbreekt mij de tijd om hier meer bij te voegen, dan dat ik oprecht ben

Uw Dienstber. Vriend,
F. v. Lelyveld.

Leyden, 8 Mei 1767.

17 Junij 67.

Mijnheer en waerde vriend!

Ib ben sterk verkouwen, zelfs zoo dat ik suf ben. Evenwel moet ik voor UwEd. een brief gereed maken tegen dat de Bijdr. klaer zijn, dat nu binnen weinige dagen zijn kan, omdat ik reeds een proef van de laetste bladen gehad heb. Ik schrijf deze dan op voorraed, om van dag tot dag iets bij te voegen, en daerdoor zal hij mogelijk de beloofde grootte van 6 paginaes krijgen; ik stel mij voor om geen dag te laten voorbijgaen, zonder er iets aen gedaen te hebben;

1) Welke plaats wordt bedoeld? In 1767 werd Tollius professor te Harderwijk.

deze dag maekt het begin, maer ook meer niet, dewijl mijn hersens versuft zijn.

19 Junij.

UwEds. aenmerkingen op de Wetten heb ik ter Vergaderinge ingeleverd; de meeste zijn aengenomen; de heer Fontein [1]), welke een scherpluisterend oordeel heeft, heeft er noch veele aenmerkingen en verbeteringen op gemaekt, zoodat er noch het een en 't ander aen te veranderen valt, waerom het onmogelijk was de Wetten aftezenden in de brieven van beschrijving; maer op de Jaerlijksche Vergadering zullen zij GEARRESTEERD ter tafel komen; dit is ook noodig, want anders raekte dit heele opstel, dat uitmuntend net en klaer is, weder geheel in de war, door nieuwe bedenkingen van leden, die er tegenwoordig mochten wezen, en wien deze Wetten vreemd zijn; gij moet uw best doen om op de jaerl. Verg. te komen, dan zien wij elkanderen noch eens; mijn huis, bed, tafel, ja alles, behalven mijn vrouw, is tot uw dienst.

Dat stukje, dat gij voorleden jaer hebt opgezet voor de Maetschappij, en waervan ik iets gezien heb, toen gij die opulente maeltijd, met Prof. Schultens, op Lelylust, te Leyderdorp hieldt, — zal dat stukje van 't jaer, tegen de jaerl. Vergadering, niet kunnen afgemaekt worden? — Maer ik weet niet waer ik van praten durf! — Prof. geworden, Dictataes opgesteld, het hoofd vol muizenesten, en dan noch om dat stukje te denken! vergeef mij, van Goens, dat ik er van schrijf; was ik geen vijand van Monnikenwerk, ik zou deze geheele brief verschrijven, omdat mij die periode uit de pen gevloeid is; denkt Lelyveld, dat ik niet anders te doen heb, of dat ik ook zoo maer wat brieven te

1) Pieter Fontein, oudleeraar der Doopschgezinden te Amsterdam.

schrijven heb; wat lakens na te zien en zoo meer; maer als ik de vacantie achter de rug heb, dan zal ik wat aen mijn liefhebberijen kunnen doen.

20 Junij.

Ik hoop, dat als ik een week of vier verder ben, dat ik dan ook wat zal kunnen doen; maer nu is het schande. — Gisteren heb ik al weer iemand te logeeren gekregen, een heer van Amsterdam, en dat meisje, dat wij noch bij ons hebben, beneemt mij met plaisieren al mijn leegen tijd, zoodat ook wederom dezen brief zijn beslag niet zal kunnen krijgen; daer is ook reden voor: omdat ik thands zelden of nooit op mijn kamer kom, kan ik u over onze liefhebberij niet schrijven; morgen evenwel zal ik u over eenige boeken schrijven, en die ik van u heb, zullen hiernevens gaen.

22 Junij.

. . . . . .

Kent UwEd. ook Cours des sciences pour former le Langage, l'esprit en le Coeur par Buffier, Paris 1732 4to. Dat boekje zou ik gaerne zien, omdat dit juist de 3 stukken zijn, waerop ik mij hoop toeteleggen.

. . . . . .

't Is raer dat men die Remarques op de Cid van de Academie franç. nergens vinden kan, ik ben er zeer nieuwsgierig na.

De Belisaire heb ik begonnen te lezen, dat is een fraei stuk. — Marmontel moet een gansch keerel zijn. Zou die Belisaire niet mogen vertaeld worden?

. . . . . .

24 Junij.

Al weer wat nieuws — den ganschen nacht en dezen geheelen dag ben ik geplaegd met kiespijn, en dus al weder geen lust om te schrijven: anders zou ik van daeg den tijd wel hebben om dat mijn war-

schippers [1]) uit zijn; ik heb geen lust om op het Comptoir te zitten schrijven, ik ga probeeren of ik mij op mijn kamer wat kan amuseeren en de pijn weglezen.

Het achtste en negende Hoofdstuk van Belisaire verveelt mij en in het tiende blijf ik halver weg steken.

Hebt gij de proeve over de schouwspelen gelezen? Prof. Bonnet [2]) zal daer de schrijver van wezen. Daer is wel wat tegen te zeggen, schoon hij in alles geen ongelijk heeft. Wij hebben zekerlijk meer kwade schouwspelen dan goede; men moet hen beoordeelen niet uit hetgeen ze wezen moesten, maer uit hetgeen zij in de daed zijn; maer dewijl het onmogelijk is de schouwspelen geheel en al uit te roeijen, moest men liever zijn tijd besteden om ze te verbeteren, en zoo te maken dat een goed Christen dezelve voor zijn uitspanning, zonder zielenadeel, konde bijwonen; dan zouden ze ook zoo veel kwade uitwerking niet doen; maer zoo lang ze zoo blijven, hoe meer men er tegen schrijft, hoe heeter bedorven harten daer na worden.

Daer is een jong heer in den Haeg, die er een groote liefhebber van is [3]), en men zegt dat dit aenleiding tot deze proeve gegeven heeft.

28 Junij 1767.

Zoo op 't oogenblik ontvang ik uwen aengenamen. Ik dorst hem niet open doen, omdat ik vreesde uw misnoegen te zien; waerlijk gij hebt reden. Ik zie het, ik beken het. Geloof vrij ik ben uit mijn centrum. En dat van der Eijk zoo sammelt [4]), doet mij dralen. Uw raed is bestig, *wend u niet aen uitstellen*, ik ben er sterk tegen en doe niets vrolijker dan

---

1) D. i. *gasten*, het Eng. *worshippers* (waardschappers).

2) Gijsb. Bonnet, hoogl. in de Godgel. te Utrecht.

3) Waarschijnlijk is de erfprins bedoeld.

4) Met de uitgave van het II D. der *N. Bijdr.*

wanneer ik het kort afdoe; het kan mij zelfs droefgeestig maken, als ik in mijn harsens opéénstapel alles wat ik noch doen moet: daer komen dan knagingen bij, dat ik dat niet eerder gedaen heb, gelijk ik waerlijk knagingen heb dat ik u zoo laet wachten, daer gij zoo prompt zijt.

. . . . . .

U op de vergadering van den 14 te zien, en bij mij te logeeren; welk een verrukking! — Gij behoeft niet bang te wezen, dat ik geen bed voor u heb, het is u reeds aengeboden, zie pag. 1. Wat zal het mij aengenaem zijn! Den 4 Julij ga ik na Amsterdam en blijf er tot den 7 of 8sten; mogelijk zien wij dan elkanderen, hoewel het missen kon, want ik zal meestentijds op een buiten te Ouderkerk aen den Amstel zijn [1]); ik hoop dat gij en ik en alle menschen beter weer zullen hebben; want het is waerlijk een kunstje om gezond te blijven. Daer komt overal verval in, zelfs tot in de saeisoenen toe; 't zijn zulke zomers niet meer als in onze jonge tijd, Vader! Wat plachten we alle jaer een druiven te hebben! Komt nu eens, zoo ik waerlijk 2 ℔ heb, zal 't veel wezen.

Maer wat anders.

Zou het wel kwaed zijn, dat UwEd. of ik (maer liever UwEd.) een analysis maekte van onze discoursen op 13 en 15 Julij, anders vrees ik, zullen wij weer niet weten waer te beginnen: 't een zal 't ander verdringen, zoodat er niets uitkomt.

. . . . . .

Nu, vrientje lief, ik eindige en hope haest uw aengezicht te zien, en mondeling pardon te verzoeken voor mijn zuimachtig schrijven. Gij zijt de eenigste niet; Macquet bekijft mij mij ook; 't is ook tegen

---

1) Bij den Heer IJssel de Schepper.

mijn 2de Natuur; en als gij en hij mij niet wel door en door kende, mocht gij waerlijk haest gelooven, dat mijn achting, mijn liefde, mijn vriendschap verflaeuwde; maer op mijn eer, dat is zoo niet, die is noch even zuiver, en zelfs warmer dan te voren; hier vandaen komen mij ook die knagingen; wat zou het mij anders kunnen verscheelen, of ik eens verzuimd had te schrijven aen iemand, die mijn vriend niet was? Maer ik ben uit mijn routine, en ik moet te Amsterdam geweest zijn, eer ik er weer in kan komen. Stel vast dat ik onveranderlijk ben

Uw Vriend Lelyveld.

Leyden, 17—26 Junij 67.

. . . . . .

[1]) Ik schrijf u ongeveinsd, net zoo als ik denk, en gij moet niet moeilijk zijn dat ik u schrijf dingen, die tegen uw sentiment strijden; — betael mij met gelijke munt, en schrijft mij ook ongeveinsd, net zoo als gij denkt; gij zult hoe langer hoe meer overtuigd worden, dat ik ben

Uw Vriend,

Leyden, 12 Aug. 1767. F. v. Lelyveld.

Over de Bibliotheque Poetique schrijven wij elkanderen nader; Hooft, Vondel, Poot, Dullaert [2]), Broekhuizen durf ik voor mijn rekening nemen; de andere zijn mij onverschillig; wilt gij dus beginnen met den Bosch [3]) of Smits [4]) of Schim [5]). Ik ben noch van

1) Het voorgaande ontbreekt.

2) Joan Dullaert, schrijver van tooneelstukken, in de 17de eeuw.

3) Bernardus de Bosch (1709—1786), schrijver van *Dichtlievende Verlustigingen.*

4) Dirk Smits (1702—1752).

5) Hendrik Schim (1695—1742), dichter van meest stichtelijke gedichten.

mijn zelfde concept, dat terwijl men een Poeet leest, met inzicht om de beste stukken uit te kippen, men daer uit trekken kan, hetgeen tot uw Gradus ad Parnassum noodig is. Dat Concept over den Gradus ad Parnassum moet gij toch hoe eerder hoe beter afmaken; had ik zoodanig een Canevas als gij hebt, ik gong met plaisier aen dit werk; want dat is een werk dat zeer vermakelijk is, en welk zeer nuttig is.

De begeerte om zoo een werk in de wereld te zien, is mij een zweep om er zelf aen te beginnen.

Als gij het goed vondt, moest gij mij uw ontwerp over den Gradus ad Parnassum noch eens zenden, en zoo gij er uw Canevas wilde bijvoegen, om mij aan 't werken te helpen, zoudt gij mij verplichten. Ik ben voor een jaer of 4 noch eens aen dat werk begonnen; maer toen op de ouderwetse wijs; — deze nieuwe is oneindig veel beter en alleen goed.

Als ik aen zulk een werk was, daer ik waerlijk nut mede kon doen, ik zou de tael-liefhebberij wel laten zakken, omdat ze zekerlijk drooger is; en niet zoo vermakelijk als Dichtkundige fraeiheden te behandelen.

Dierbare van Goens!

In langen tijd heb ik zoo een aengenamen brief, en daer ik zoo veel genoegen in gehad heb, niet ontvangen als den uwen van gisteren.

Uitmuntende van Goens, mijn allerbeste vrindt!
Hoe beter ik u ken, hoe meer mijn ziel u mint.

Wat kan ik klaer zien dat die brief gevloeid is uit een hart, dat zwom in liefde. Waer zou men iemand vinden, die zoo openhartig, zoo gulhartig was, dat hij bijvoorb. zijne Collectanea zoude willen zenden, geven, voor een jaer, voor 10 jaer en meer. En dat

alleen omdat ik aengemoedigd en op den weg geholpen zou worden, om iets te presteeren, dat het algemeen van nut kan wezen. — Omdat ik die kunst noch niet heb om alles wat ik nu voel, uittedrukken, zoo zal ik hier verder van zwijgen. Den smaek te beoefenen gaet ook bij mij alles in aengenaemheid te boven. — En hoe meer ik er over denk, hoe meer ik bevoel, dat het beoordeelen van fraeie gedachten mijne hoofdverkiezing is. Ik heb zelfs reeds voorgenomen een Dichtkundigen ligger optezetten, en zoude dus verzoeken, tegen den aenstaenden winter, uwe Collectanea eens te mogen hebben om den Canevas te maken — in alle zaken is het begin het moeilijkst, en wel begonnen is het halve werk. — Ik wilde u dus gaerne afkijken, hoe gij begonnen hebt, en gaen op dezelfde wijze voort; dat wij beiden op dezelfde wijze in dit stuk werken, geloof ik niet dat kwaed kan, omdat gij u meest op de Eng., Fr., Sp., Ital., Lat., Gr., Portug., Hoogd. en andere Dichters zult toeleggen, en ik mij meest op de Neerduitsche, schoon ik niet vreemd ben om van de winter wat Hoogd. te gaen leren.

. . . . . .

Ik heb voorleden week een avond of twee bezig geweest aen de Nachtgedachten van Young, vergeleken met het Engelsch, om daer Exerpta (sic) uit te trekken.

Als ik die af heb, denk ik met Miltons Paradijs verloren eveneens te doen, en nemen dan daerop Vondels Lucifer en Adam in ballingschap — om eens te zien hoe twee vernuften, die elkanderen niet gekend hebben, ter gelijker tijd, op gelijke wijze kunnen denken en schrijven; — maer van Young: zoude UwEd. denken, dat ik uit die Hoogd. uitgave, met al die Dichtkundige nooten, daer UwEd. mij eens van geschreven hebt, zou kunnen uitkomen, dan zou ik

verzoeken hem eens te zien. — De Caractéres van Bruiere ken ik niet, en zou ik ook gaerne eens zien; ik hou zeer veel van Caracter-schilderijen, het schilderen van caracters, dat Marmontel zoo meesterlijk doet, is een van de reden, waerom ik zijne Contes met zoo veel vermaek las. — 't Is zekerlijk, zoo als gij schrijft, het indringenste middel om acht te slaen op ons hart, en dat te leeren kennen; en de kennis van het menschelijk hart is zekerlijk de beste studie. Dit alles ben ik volkomen geheel en al met u eens; — dit eenige is het waerin wij verschillen, dat de Nouv. Heloise dat doet. — Caracterschilderen daer is hij zoo een meester niet in als Marmontel; ook komt er bij hem zoo veel verschiet van caracters niet te pas als bij M. Maar welke caracters zijn het, die hij schildert! zijn hooftcaracters altans zijn niet natuurlijk; zij maken beiden de vertoning van deugdzaem en verstandig te wezen, en ondertusschen ze begaen een faupas (sic), die tegen deugd en verstand strijd, die zijn eigen straf meebrengt, die onvergenoegdheid en alles wat onaengenaem is, in 't harte veroorzaekt, — en evenwel dat wordt voorgesteld onder de gedaente van deugd. Ik wil wel bekennen, dit stoot mij telkens tegen de borst of tegen mijn hart, en maekt dat ik in het lezen zoo veel lust niet vinden kan als de aengenaemheid van de stijl wel vereischt. — Men schept het meeste vermaek in 't lezen, wanneer wij daer belang in stellen; maer, ik bid u, wat belang kan ik stellen in de romaneske liefde van eenen listigen verleider en een bedorven meisje — weglopen, samen trouwen en altijd ongelukkig wezen zal het einde zijn. De Romance van M. Moncrif [1]) is zeer naiv.

---

1) Vertaald door Tollens, onder den titel: *De standvastige liefde van Alexis en Aline*, in *Romancen, Balladen en Legenden.*

. . . . . .

Origineele stukken te schrijven ware roemruchtiger, maer niet nuttiger; ik ontzet op het hooren van fraeie titels. Welke stoffen! en dat in de smaek van Marmontel! van Gesner! wat zouden het voorbeelden zijn! Eloges in den smaek van Thoma! (sic) enz. enz. Alles mooij! alles fraei! — alles al te mooij voor mij! Ik moet ook noch wel 10 jaer wijzer, geleerder, verstandiger, snediger, levendiger van geest en sterker van verbeelding en dieper van gedachten zijn, eer ik aen zulke stukken kom. De Fabel van Ikarus! hoe hooger vlucht hoe lager val. — Ik geloof, dat men de beste werken zou krijgen, wanneer niemand iets ondernam dat boven zijn krachten was. Liever mij noch eenige jaren geoefend, mijn hart en dat van anderen bestudeerd, den smaek aengekweekt, het verstand beschaefd, het hart verbeterd, den geest versterkt enz. enz.

Daer word geen meer nadeel gedaen in de geleerde wereld, dan door het schrijven van boeken, daer men niet in staet toe is. Het is beter een goede Roman dan een slechte Vaderl. Historie te schrijven, roemruchtiger een goed Abcboek dan een spraekkunst van Sewel te maken; 't is beter een goede Catechiseermeester dan een beuling van een Domine te wezen.

. . . . . .

Uw moeder en zuster zijn in den Haeg gebleven tot aenstaende Zaturdag. Zoudt gij ze dan niet gaen halen? ik hoop ja, waerom? omdat ik dan gelegenheid hoop te hebben ze te zien; en mag ik u eene bede doen? Gij kent mijn vrouw; — ik ken uw moeder en uwe zuster, van eens of tweemael te zien, en ik heb zulk een goed hart voor die twee Engelen, dat mij groot genoegen geschieden zou, indien hun Ed. bij mij aen huis geliefden te pleisteren. Gij kent mijn vrouw, en als gij wilt kunt gij het wel zoodanig

voorstellen, dat uw moeder en uw zuster daer niet inkennig [1]) of beschroomd toe behoeven te wezen. — Waerlijk ik zou gaerne zien, dat UwEd. HaarEd. bij mij bracht. Ik eisch van u te gelooven, dat ik dit oprecht meen. Nu dit eerste jaer van uw professoraet om is, hoop ik dat gij wat meer tijd zult hebben om aen uwe liefhebberijen te besteden, — en wanneer gij eens tijd hebt, moeten wij eens spreken over de vermeerdering der Boekenkas [2]). Dat werk moet niet ten halven blijven steken, dat ware jammer, — dat ware slecht, dat ware alles wat leelijk is. Dat andere stuk voor de Maetschappij moet ook niet gesmoord worden. —

In het laetst van deze week hoop ik u de Wetten benevens de Handelingen van de jaerl. Vergader. te zenden. Ik ben blijde dat wij zoo ver zijn; als nu die Wetten eens in ieders handen zijn, hoop ik dat de lust opgewakkerd zal worden om iets te presteeren. Wat koomt er dat op aen? zult gij zeggen; wij zijn immers niet bepaeld om over 6 of over 10 jaer iets uittegeven. — Dat is waerheid. — Wij waren ook niet bepaeld om een Maetschappij op te zetten. Indien er in de eerste 6 jaren niet wat goeds van in 't licht is, zoo zal het in geen 17 jaren komen, en misschien nooit. Fabricando fabri fimus; al schrijvende leert men schrijven. De minste van de leden zijn in staet om de eerste stukken, die zij maken en inleveren, zoo te maken dat zij door de Maetsch. goedgekeurd worden; maer hun twede stukken zullen beter zijn, hun derde noch beter, en zoo voort, totdat zij niet

---

1) Hij bedoelt „eenkennig."

2) Zinspeling op het stuk van van Goens in het II D. der N. Bijdr. getiteld: *Ontwerp ener noodzakelijke vermeerdering van zijne Nederduitsche Boeken-kas.*

als goede stukken maken, en anderen aenmoedigen om dezelve noch te verbetren. — De werkzaemheid is de ziel onzer Maetschappije, zonder die kan zij niet leven. Van Muyden verwonderde zich laetst dat ik de Philosophe sans souci niet gelezen had. Zoude UwEd. wel zoo goed willen zijn mij die eens te zenden? Hebt UwEd. die stichtelijke Gezangen van Voet al gezien? indien gij ze niet hebt, zal ik u de mijne zenden; ik geloof dat hij al oud word [1]). Ik verlang zeer, ten uitersten zeer sterk, naer uwe Verhandeling over het Heilig Gedicht; ik heb daer wat betrekking op; omdat ik er wel voor zijn zoude om nu en dan een stichtelijk versje te maken; — nu denk ik dat hoe minder verzen ik maek hoe beter; omdat men eerst zoo ver dient te wezen dat men goede verzen maekt, als het verstand rijp, de geest rijk, de hersens vast, het oordeel scherp, de verbeelding vurig, de vinding levendig is. Hiertoe oefen ik mij. — Somtijds kan een enkele inval gelegenh. geven tot de fraeiste gedachten, en als de Poetische geest dan werkzaem raekt, kan er licht een versje geboren worden; maer dat is het werk van een halven avond. Gij kent zulke halve avonden ook, en zijt er gemeenzamer mede dan ik. Ik wensch U allen lust en wenschelijke voortgang in de fraeie letteren en noeme mij met een gedurig groeiende hoogachting

Uw Dienstber. Vriend,
F. v. Lelyveld.

Leyden, 25 Aug. 1767.

Waerde van Goens!

Eindelijk bekomt UwEd. het nevensgaende van de Maetschappij. Ik hoop dat het de leden zal aenzetten

---

1) In 1767 was J. E. Voet 62 jaren oud.

tot werken ten haren nutte. U beveel ik het afmaken van die bewuste Verhandeling. En wat beveel ik mij zelf? wat lezen, aenteekenen, voor mij zelf componeeren en over enige jaren 't een of 't ander aen de Maetschappij geven; men kan wel te schielijk schrijven. Wat is een mensch veranderlijk! eerst wilde ik een stuk opzetten, en nu ben ik er noch ver af; — Ik geloof evenwel, dat ik het nu aen het rechte eind heb; ik ben in mijn studentejaren; en zou ik al voor Professor willen ageeren? 't Is waer, in vroeger tijd heb ik wel stukjes opgesteld; maer hoe zijn die? zoo, dat ik mij schamen zou als schrijver voor uittekomen. Beter dan, eerst noch wat gestudeerd, en dan om schrijven gedacht; — in de eerste plaets met de winter 't Hoogd. geleerd; dan de Engelsche Poëten bestudeerd, dan de Hoogd. en Fransche en Italiaensche en dan de Nederlandsche: noch een korf vol werk! daer ik voor enige jaren genoeg aen heb; en verder tractaten te schrijven keur ik thands af.

. . . . . .

De Amelia van Fielding recomandeert gij mij zoo sterk, dat ik besloten heb die te koopen en te lezen. Over de Nouv. Hel. zullen wij het nooit volkomen eens worden. Wij beschouwen de zaek ieder van een andere kant, en met een ander oog; — wij zouden over dit sujet niet eens worden met schrijven, met praten eerder.

Over de rest van mijn vorigen brief belooft gij mij antwoord bij uw terugkomst; ik wacht het op uw gemak en eisch van u te gelooven, dat ik ongeveinsd ben

Uw Vriend,
F. v. Lelyveld.

29 Aug. 67.

Wat dunkt u van dien Franschman en dien Duitscher, welke de origineele tael, of een sleutel aller talen zouden gevonden hebben, volgens 't geen wij onlangs in de couranten gehad hebben. — Heeft eene Joachimus Becherus in de vorige eeuw niet iets diergelijks uitgegeven? [1])

. . . . . .

5 Sept. 1767.

Dierbare van Goens!

Gaudrik, een student te Groningen, is de schrijver van dien eleganten Latijnschen brief over de Oratie van onze Proff. Histor. Eccles. [2]) Dit schijnt vrij algemeen bekend. — Weet UwEd. mij te zeggen, wie de schrijver is van de Epitre au Profess. Bonnet [3])? Gisteren heb ik het uit 6 differente monden gehoord, en niet als iets gissends, maer als zeker: men declameerde zeer tegen de wijze van handelen; al was het een Professor van 60 jaer, van het grootste crediet, die tegen een schooljongen schreef, kon het niet meester-

---

1) Joh. Joach. Becher (geb. 1625), hoogl. te Mainz, vooral door zijne denkbeelden betreffende physica en chemie beroemd. Zie over zijn voorslag tot het bekomen van eene pasigraphie: *Verslagen en Mededeel. der K. Acad. v. Wetensch.* D. VII, bl. 382.

2) Professoren in de Godgel. te Leiden waren toen Hollebeek, Gillissen en Scholten. Habbema beschuldigt van Goens in zijn *Tegenbericht* van inmenging in de godgeleerde twisten tusschen Bonnet en van der Kemp (prof. in de wijsbegeerte te Leiden) ter eenre, en *Goodricke* (een Engelsch godgeleerde) ter anderer zijde (zie Mr. B. ten Brink, t. a. pl. bl. 109). Deze naam *Goodricke* heeft veel overeenkomst met dien van den hier, Groninger student, genoemden *Gaudrik*.

3) Uit dezen brief blijkt duidelijk genoeg dat, hetgeen Mr. ten Brink (t. a. pl.) in twijfel trekt, stellig waar en v. Goens de schrijver is van die *Epitre au Prof. Bonnet*.

achtiger, kon het niet meer uit de hoogte geschreven wezen; men zeide, dat er het satyrique vrij goed in was, schoon al te streng en te bitter, maer dat voor 't overige niets hoegenaemd gerefuteerd wierd, en dat de woorden *de pondere* enz., welke gedecrieerd wierden, bij Cicero te vinden waren; men was ook verwonderd dat het in 't Fransch geschreven was, N.B. aen iemand, die zekerlijk het Latijn beter verstaet als het Fransch; N.B. tegen iemand, die kwalijk Latijn schreef en die men derhalven door beter Latijn beschamen moest; N.B. van iemand die zekerlijk het Latijn beter verstaet als het Fransch, dewijl er verscheide Belgicismi in waren, die geen Franschman zou schrijven, verscheide fauten tegen de tael enz.: — langue Mere, Garçon d'Ecole tot 10 toe, waervan mij 8 ontschoten zijn; het is niet te verwonderen, dat die man veele vijanden heeft, want hij maekt het er ook na: — wat had hij zich daer mee te bemoeijen? — waerom? om Bonnet tot zijn vriend te hebben, van wien hij discipelen kan krijgen? Maer viel er een uit, ik kan noch niet denken, dat het die man is. We weten, bijvoorb. uit zijne nooten op Porf. [1]), hoe hij omtrent dat sujet denkt, en hoe hij zich uitgelaten heeft voor R., hoe zou iemand in zoo korte tijd zoo kunnen veranderen? Hij is het evenwel, viel men eenparig uit; hij zegt het zelfs op de titel: *de Vertaler van de Oratie van Bonnet*, — het zal ons benieuwen wat de Biblioth. des Sciences wederom zeggen zullen. Het spijt mij van de man, was het antwoord van de besten en van de gematigste.

Ik merkte dat ik altemets wierd aengekeken, maer ik geloof dat ik mij vrij tranquiel hield. — Ik deed

---

1) Porphyrius, wiens geschrift *de antro Nympharum*, in 1765 door van Goens was uitgegeven.

of ik er niets van verstond, of het mij niet raekte, en bladerde in de Wetten, zonder mijn mond te vertrekken, laet staen open te doen.

9 Sept. 1767.

Gisteren ontvang ik uwen aengenamen zonder datum. Ik zou dezelve gisteren beantwoord hebben, maer heb weinig tijd gehad, en omdat gij schreef van voor een dag of drie na buiten te gaen, heb ik het tot heden uitgesteld.

Wat dunkt u, Van Goens, ben ik u vriend, dat ik u durf te lezen geven, 't geen gij aen de travers[1]) vindt? Men moet wel goede vrienden zijn, als men elkander zoo wil schrijven. Ik eisch van u net hetzelfde ten mijnen opzichte, zelfs wenschte ik wel dat gij daeromtrent wat ronder waert; gij zijt wat te flatteus. Ik bid u vraeg van Goens eens of hij mij wel openhartig zou durven schrijven alles wat hij van Lelyveld hoorde, — en evenwel dat is noodig; wij hebben altijd eigenliefde, en onze vrienden zelfs oordeelen niet onpartijdig over ons; bijvoorb. ik heb die Epitre gelezen, origineel en geestig gevonden, maer teffens noodig geoordeeld dat de schrijver onbekend bleef; — daer komen 6 anderen die oordeelen er vrij ongunstiger over, wat moet ik nu denken, dat zij alle ses mis hebben, en dat ik alleen gelijk heb; maer laet ons daer een speldje bij steken; de kogel is toch nu door de kerk.

. . . . . .

Uwe ontmoetingen te Amsterdam met de kunstbazen heb ik met veel genoegen gezien; Lubling is geen

---

1) D. i. aan de ommezijde: hier de vorige bladzijden van dezen brief.

kwaed ventje — en Meijer [1]) heeft veel genie; het is mij bijzonder lief, dat UwEd. bij de Amsterdamsche liefhebbers in een goed blaedje staet, en dat gij eenige ontdekkingen gedaen hebt met betrekking tot hunne smaek en verkiezingen; — wierd er niet gesproken van de Leydsche Maetschappij? anders moet gij mij die conversatie mededeelen. Daer is al een Professor, die er groots op is lid te zijn van zoo een Maetschappij, alsof het ik weet niet wat was, daer het ondertusschen noch maer een kind van een jaer is. De oude Cannegieter [2]) heeft in zeker album geteekend ..... lid van de Maetschappij der Wetenschappen te Haerlem en der Nederl. Letterkunde te Leiden. O vanité! — Dat de Belisarius vertaelt word, zie ik met lief. — Ik hoop maer, dat het geen Benting doen zal. Batteux begint mij hoe langer hoe meer aen te staen.

Wat hebben wij Nederlanders noch weinig!

. . . . . .

Men heeft mij gezeid, dat ik, wanneer ik wel en distinct wilde leeren denken, hetgeen zeer noodig is, N.B. de Mathesis moest leeren, en tot dat einde lezen Clairot of Simson Elemens de Geometrie. — Wat dunkt u daervan, gij zijt mijn raedsman; evenwel moet ik niet te veel hooy op mijn vork nemen, of het valt mij over de kop; met Young wil ik wachten, tot ik Hoogd. ken; zoude het ook goed zijn om eerst Thomsons saisons te lezen; naer ik zien kan, heeft Lublink die Hoogd. vertaling van Ebert sterk gesproken (sic).

D'Alembert, zie ik, heeft een stukje geschreven over de Jesuiten, dat in 't Neerduitsch vertaeld is; dat zal

---

1) Waarschijnlijk Pieter Meijer, boekverkooper, ten wiens huize (hij was zelf dichter) de beoefenaars der Nederl. letteren samenkwamen; Lublink de Jonge was een zijner vrienden.

2) Herman Cannegieter, prof. in de Reehten te Franeker.

zekerlijk goed zijn. Aenstaende vrijdagavond ten 9ure ga ik met mijn Ega naer Ouderkerk, op de buitenplaets van den heer Corns de Schepper; ik denk den 17en wederom thuis te zijn: ik zal wel eens een daegje na Amsterdam gaen.

Verders weet ik niets nieuws, en wete niet beter of hebbe uwen geheelen brief beantwoord, doch voor uwe rekening leggen er noch 2 brieven van mij, welke gij in uwen vorigen belooft hebt te beantwoorden.

Leef gezond en gelukkig, en geloof dat ik ben

Uw Vriend,
F. v. Lelyveld.

Dierbare van Goens!

. . . . . .

Uw laetste brief heb ik den 22, over Leyden, te Ouderkerk ontvangen. Het is mij zeer lief en aengenaem, dat de Amsterdamsche liefhebbers u zijn meegevallen; mogelijk dat de Dichtstukken u ook zouden toevallen, indien gij ze met hetzelfde oog leest als de Franschen.

B. de Bosch, die ook zijn buitenplaets te Ouderkerk heeft, die mij een zeer goed vriend is, en daer ik familiair mee ben, heeft opgemaekt aenmerkingen, ter verbetering van tael-, dicht- en drukfeilen, in zijne Dichtlievende Verlustigingen; daer zijn zeer goede dingen onder, en hij heeft zijn eigen werk, dat nu een 25 jaer in 't licht geweest is, met een zeer critiesch oog gelezen, en heeft mij verzocht, wanneer zij mij in handen vielen, en ik ontdekte deze of geene misstallen, of ik ze aen hem wilde opgeven, hetgeen ik gaerne op mij genomen heb; hij is voornemens om die aenmerkingen te voegen achter een derde Deel,

hetgeen hij noch denkt uittegeven, en waertoe hij zeer fraeie stukken heeft. Te Amsterdam ben ik geweest en niet geweest. — Een quartuer bij Meijer en niets meer voor de liefhebberij. De Historia Poeseos te lezen! zou ik geen tijd daertoe hebben? Ik heb altijd tijd om te lezen al waer gij tijd toe neemt om te schrijven. Dit eens vooral.

Het doet mij veel genoegen, dat gij u meer en meer overgeeft aen de Historie van de Poësie, en zulk een goede correspondent hebt: — het doet mij genoegen; want gij zult daerin reusseeren; — het is uw grootste genie en daerom werkt gij gelukkig, en zoo worden uwe bezigheden uw amusement, en dat is al wat men wenschen kan; en zoo ver dient men te komen om wel te slagen, om uitmuntend in zijn soort te zijn.

. . . . . .

Uw Vriend,

29 Febr. 67. F. v. Lelyveld.

Allerdierbaerste Vriend!

. . . . . .

Hebt UwEd. de vertaling gezien van den brief van Goodrike [1]) aan S. P., ik wil wel zeggen: het gaet ver; — mag het wel zijn in ons land, dat er iets over de Religie uitkomt, zonder den naem of professie van den schrijver? Het staet mij voor van neen, sedert het laetste plakkaet, dat ik zelfs misschien wel heb.

Hebt gij dat Fransche stuk al gezien, la declamation theatrale en trois Chants? poeme didactique?

Ik feliciteer u met de uitgave van het zangetje van

---

1) Zie de noot 2) op bladz. 228.

uw neef Spex [1]); het speet mij dat hij Woensdag niet wel was, anders had ik dien heer leeren kennen, van wien ik zonderlinge anecdotes gehoord heb, maer die zelfs vol is van anecdotes te verhalen, zoodat men gemaklijk Spexiana zou kunnen maken uit al wat hij vertelt, hoor ik.

De advokaet Visser [2]) heb ik een uertje gezien; hij is een groot verzamelaer van oud goed.

Voet heb ik ook gesproken; hij zat Zondag naest mij in de kerk, ik zag dat hij het was aen zijn pourtret. Verder weet ik geen nieuws, dat eenige betrekking heeft tot onze brieven; want het Bataefsche Vreugdespel verdient niet om gemeld, laet staen, gelezen te worden, en schoon het mij spijt voor het tegenwoordige geen stof te hebben om u meer te schrijven, zal ik eindigen met vernieuwde verzekering van

mijn hoogachting en vriendschap,

T. T.

13 Nov. 1767. Lelyveld.

Mijnheer en Dierbare Vriend!

Wij zijn in alle welzijn wederom thuis gekomen. Ik hope dat gij ook noch wel vaert. — Te Rotterdam heb ik nu kennis gemaekt met Versteeg [3]), Nozeman [4])

---

1) Jacob Spex, klerk ter secretarie van den Prins. Hij gaf Poot en Vollenhove's Kruistriomf en Gezangen uit, en heeft zelf gedichten vervaardigd.

2) Jacob Visser, rijksadvokaat, auteur van een geschrift over de *uitvinding der boekdrukkunst.*

3) Nikolaas Versteeg, koopman te Rotterdam, auteur van *Zegepralende liefde*, kamerspel, en *Mozes* in XII boeken.

4) Cornelis Nozeman, Remonstrantsch predikant te Rotterdam, oprichter en voorzitter van het Bataafsch Genootschap. Hij schreef onder meer: *Beschouwingen over de beste weereld*, *of Philos. bedenkingen over Gods goedheid en wijsheid*, en *Socrates eer gehandhaafd.*

en van der Pot [1]). — Ze zouden U zoo wel niet voldoen als de Amsterdammers. — Versteeg is wel de beste. — Van W^m van der Pot zult UwEd. binnen korten een werk zien, den Endeldijk Hofdicht, met eenige Historische aenmerkingen, waeruit hij doet zien dat hij goed Oldenbarnevelds is. Ze zullen vrij interessant zijn.

Te Rotterdam is aen Kreet en Nozeman in een bloot couvert gezonden noodige waarschouwing aen den Hollandschen Franschman; ik heb het gelezen en vinde het vrij insolent; in den Haeg, schrijft van Rijn mij, is het ook aen verscheide liefhebbers en aen hem gezonden; ik heb het niet gekregen, maer ik hoor dat het hier ook aen verscheiden zoo Professoren als anderen is gezonden; het komt zekerlijk van Groningen. — Ik kan niet merken, dat het te koop is, en dat ding mag ook wel in 't duister blijven.

. . . . . .

De glorie, geloof ik, is het eenigste dat de luiden iets doet werken, buiten hetgeen tot hun kostwinning behoort. [2]) — Wanneer onze Maetschappij niet in wezen was, geloof ik dat ik noch minder zou doen. Nu denk ik, dat het mijn plicht is mij bekwaem te maken om iets te presteeren, en ziende dat de werkzaemheid der Leden de ziel en het leven der Maetsch. moet uitmaken, ontwerp ik wel eens bij mij zelven om een stuk voor de Maetsch. optezetten, gelijk ik noch onlangs

---

1) Er leefden en dichtten in dien tijd meer dan één van der Pot. Hier blijkt Willem v. d. P. bedoeld te zijn, dichter van *Endeldijk* (de naam zijner buitenplaats). Later verscheen *vervolg op het Lofdicht Endeldijk*, met het portret van de echtgenoot van Joh. v. Oldenbarnevelt.

2) In het ongedrukt gelaten gedeelte van dezen brief betreurt de schrijver, dat hem zoo weinig tijds tot studie overblijft.

een oprispend idee had om tael en dichtkundige aenmerk. te maken over de gedichten van Poot. — Maer als ik dan weer op een anderen tijd zie, hoe weinig ik noch geoefend ben, dan daelt dat opzet weer.

Zoo aenstonds ga ik naer de vergadering — en heb gekregen om daer in te leveren dichtkundige aenmerkingen van Macquet, als ook de bijlage op de verhand. over de schetsen van van Wijn. — Dat stuk van van Wijn is in zijn soort noch het beste en uitgewerkste dat in de Maetschappij is ingeleverd.

Wanneer komt er eens een stuk van u — hetzij met uw naem, of anders zonder naem? Wanneer gij zorgvuldig zijt om te maken dat gij alleen of gij en ik alleen weten van wie dat stuk is, zoud ik zeer nieuwsgierig zijn wat de leden daervan zouden oordeelen: — want ik moet u zeggen, dat veele van de Leydsche leden partijdig zijn en een vooroordeel tegen u hebben. — Maer als zij bij geen mogelijkheid konden weten, dat het van u was, zoo zou het mij benieuwen wat zij oordeelen zouden. — Maer dan zoud gij eenigzins moeten vermijden het veelvuldig aenhalen van zoo veele Fransche, Engelsche, Hoogd., Spaensche, Portug. en andere verzen — indien zulks te pas kwam in het stuk dat gij geven wilde; — maer die verhandeling over het nut en het oogmerk eener Maetsch. van Letterk., waervan ik eenige stukken gezien heb, zou die van de winter niet kunnen voltooid worden? Gij weet, ik ben tot uw dienst om de spelling te richten, en zoude het dan door een vreemde hand laten afschrijven. De Maetschappij is tegenwoordig in zulk een staet, dat er noodzakelijk binnen korten enig leven in moet gebracht worden; want als er geen ambitie, geen lust in de leden is, als er niet gewerkt wordt, moet ze ras kwijnen en versterven. En als deze Maetschappij versterft, kan er nooit weer in ons

Vaderland een Maetschappij van Letterkunde opgericht worden; want ze is nu opgerecht, en belangende de Wetten en de namen der leden in zeer goeden luister; het hangt nu maer alleen af van de werken, die er ingeleverd worden; — en ik begrijp dat ieder van zichzelven beginnen moet.

In de vorige vergadering van Nov. hadden wij niets ter wereld te doen; — wij prateden over koeitjes en kalfjes, dat mij geweldig stootte. — Is dat een vergadering, dacht ik, van een Maetsch. der Letterkunde? Maer één kan niet alles doen.

Ik bevele mij en de Maetschappij en de Letterkunde in uw genegen aendenken, en eisch van u te gelooven dat ik oprecht ben

Uw Dienstber. Vriend,
F. v. Lelyveld.

Leyden, 4 Dec. 1767.

Zeer Waerde Vriend!

. . . . . .

Het Eerste Deel van de Theatre de Corneille heb ik ook ontvangen. Die aenmerkingen van Scuderi vind ik zeer onbeschaemd en stout; — in ons land moest niemand zoo schrijven, of hij zou op zijn knokkels krijgen; ik twijfel ook niet, of hij zal wel wat krijgen in de Sentimens de l'academie, welke ik van avond, als dezen af is, ga lezen.

. . . . . .

Kan men dan die Steven van Esvelt niet beletten onze natie schande aen te doen; — ja, dat kan men doen met de fauten en de gebreken van hetgeen hij uitgeeft, op een bescheiden wijze publiecq te maken, en de luiden te doen zien, dat het prullen zijn die hij

drukt, en te maken, dat zij die niet koopen. Als hij er dan mee blijft zitten, zal hij er zijn rekening bij vinden om er uit te scheiden. Geloof mij dat er prullen uitgegeven worden, scheelt ruim zoo veel aen de luiden, als een de boekverkopers. Wij kennen de boekverk., als zij er hun voordeel op zien, kan het hun niet scheelen wat zij drukken; als het maer verkocht wordt, mag het ook gedrukt worden. Het dessein dat gij mij communiceert, behaegt mij; het valt net in uw smaak, het werkt mede tot uw oogmerk, en kan zeer nuttig, en zal zeer vermakelijk zijn: het zal er maer op aen komen, dat de overzettingen goed zijn; de keus der stukken, daer heb ik geen zwarigheid over, wijl gij die maekt, maer om wel te vertalen, behoort men oordeel en smaek te hebben en kennis van 't geen men vertaelt. — Ik kan daerover niet oordeelen, wijl ik niet weet of het ervaren luiden zijn of studenten, aen wien gij reeds het een en ander ter overzetting gegeven hebt, en of gij staet zult kunnen maken, bij aenhoudendheid goede luiden ter overzettinge te zullen kunnen vinden. — Ik voor mij durf niet op mij nemen, voor alsnoch, een goede overzetting te maken; ik weet ook, dat gij niet veele overzettingen zoudt kunnen of willen maken, en daerom moet het meest aenkomen op de werkzaemheid van diegeene, die overzetters zijn. Ik hoop maer, dat het te voorschijn zal komen in een goede, zuivere tale, en met een eenparige spelling. Ik zou zelfs gaerne zien, dat alle de verhandelingen met een en dezelfde spelling in 't licht kwamen; wij mogen tegenwoordig wel wat werken, om die afzichtigheid van die veelerlei spellingen, in onze tale, weg te nemen: het zou er na verloop van tijd noch wel toe kunnen komen, dat wij alle eenerlei spelling hadden — en ach dat dit zoo ware!

Indien gij daer zoo veel belang in ziet als ik, en voor die eenparigheid was, zoude ik wel op mij willen nemen, alle de uittegevene stukken in eene eenparige spelling over te schrijven, even als die stukken van den Phil. s. fard. A propos van den Ph. s. f., zal die bezwijken? Zal die uitscheiden, na zoo fraei een aenhef, daer hij aen 't beste, aen 't nuttigste moet komen? Maer zult gij zeggen, de Bijdragen houden immers op; 'tis waer, de Bijdr. schijnen op te houden, en om ronduit te spreken, daer is noch geen een stuk gezonden, behalven het nevensgaende, waeruit gij zien kunt, welke uitmuntende werken wij noch te wachten hebben. — Uwe verhandeling over den G. ad Parnassum, daer ben ik verlieft op, en ik eisch van u die in 't licht te geven; die andere stukken hebbe ik geen mindere verwachting van; zoudt gij die alle niet kunnen gereed maken, en laten wij dan die alle in eens geven, onder den titel van Nieuwe Bijdr. 3 deel, en zeggen in een voorbericht dat de Bijdr. nu uitscheiden, omdat er een Maetschappij is, dat wij, om het werk van den P. s. fard niet in de gebrokens te laten, verkozen alles in eens uittegeven. Maer ik schrome dat ik u zal overladen met te veel werk, en daer ben ik een vijand van; doet zoo als gij goedvindt, maer weet dat gij mij en anderen spijt en ongenoegen aendoet, met deze bedenkingen ten halve te laten steken; ik ben geen Ludeman, maer ik voorspel u, dat ze over 15 of 20 jaer vrij wat hooger zullen geschat worden dan ze tegenwoordig zijn; — eigen werk gaet toch altijd boven vertaling; — laet er iemand zijn van al uwe bedillers die u zoo iets nadoet; — ik tart ze alle uit. Gij kunt komen in 't geval daer Corneille in geweest is, en gij kunt meer dan een dozijn Scuderi's vinden; maer laet ze ratelen en pratelen: ik en acht niet een mijte (Leidsche Rederijkers. Zie Huydec.

proev. bl. 412) [1]). Wanneer gij binnen de palen van bescheidenheid blijft en niemand beledigt, kan niemand met recht ten uwen nadeele spreken of schrijven.

Dit moet gij weten, dat de Phil. sans fard tegenwoordig bekend is; en in dezen tijd is het net alsof gij 't met uw naem uitgaeft; — mijns bedunkens gaet het uw eer te na, dat gij dat werk zoudt laten zitten, daer gij aen het beste zoudt moeten komen.

Immers hebt gij ook al veel voorraed voor het vervolg. — Al ben ik er voor dat gij het acheveert, doet echter niets tegen uwen zin.

Wees verzekerd dat ik ongeveinsd ben *b*)

Uw Vriend,
F. v. Lelyveld.

Leyden, 10 Dec. 1767.

b) Deze brief, en vooral het laetste gedeelte derzelve, draegt blijken van grooten haest, maer de schrijver verzoekt verschooning A qui lit, zegt Scuderi. Onder het lezen van de Cid heb ik al weder opgemerkt, dat de Franschen verscheiden verzen hebben, die men op twederlei wijze kan scandeeren.

1°. 6 voeten, ieder voet van 2 syllabes. ◡ —

2°. 4 voeten, ieder voet van 3 syllabes. ◡ ◡ —

Act. II Scene VI / un sujet / temeraire
A si peu / de respect / et de soin / de me plaire!
Il offense / don Diegue, / et mepri / se son roi!
Au millieu / de ma cour / il me don / ne la loi!
Qu'il soit bra / veguerrier /, qu'il soit grand / capitaine.

Zoo wil ik u van de 100 ten minsten 20 toonen. Dat hebben wij in ons Duitsch niet; en ik geloof,

1) Van de eerste uitgave van 1730.

dat, wanneer iemand eens een Neerd. Gedicht maekte, altemael in zulke verzen, dat het zeer wel zou lezen; maer de andere verzen van 6 voet (◡—) zijn deftiger.

WelEdel Heer en waerde Vriend!

Nu begin ik mij verlegen te maken. Dan denk ik, dat gij mijn laetsten brief van den 10den dezer niet ontvangen moet hebben; maer dan denk ik weer: daer moet wat anders aen schorten; want was mijn brief niet ontvangen, zoude ik er wel een gekregen hebben, om mij daervan de reden te vragen; ik begin te vrezen, dat gij ziek zijt. Schrijft mij toch, al was het maer een halve regel, hoe gij vaert; en vaert gij wel, dan houde ik u aen uwe verbindtenis, om prompt te antwoorden. Ik zou u mogelijk eenig nieuws kunnen schrijven; maer ik geloof, dat het best is dat gij het niet weet. — Ook is het zeker, — van hooren zeggen liegt men veel, — en het is best die heele zaek onder de assche der vergetelheid te begraven.

. . . . . .

Leest gij den Philosooph? hebt gij dat stukje gelezen daer de smaek der Hollanderen, en bijzonder het Amsterdamsche stadhuis, in ten toon gesteld wordt?

Hebt gij het portrait van Wagenaer gezien in het laetst uitgekomen stuk van Amsterdam [1]). Het gelijkt hem vrij wel, maer hij begaet in dat stukje eenige fauten in de Historia Litteraria, hij, bijvoorb., beschrijft alle de geleerden, die in Amsterdam geleefd hebben

1) *Amsterdam in zijne opkomst* enz.

en vergeet den grooten Vossius: aliquando dormitat Homerus.

. . . . . .

T. T.

18 Dec. 67. Lelyveld.

Zeer Waerde Vriend!

Met een gevoelig leetwezen verneem ik, dat gij de geheele vorige week ziek zijt geweest. — Ik heb het wel gevreest, en noch waert gij niet volkomen op uw stel, toen gij mij laetst schreef; gij hadt die aendoeningen en dat hart niet, dat gij anders hebt; gij waert lusteloos, zoo maer niet melancholiek, daer u de Hemel voor beware.

Gij beantwoord de meeste zaken van mijn eerste brief in 't geheel niet; mij dunkt, ik had u daer 't een en ander in geschreven, daer gij met plaisier op antwoorden zoudt, als dat nieuwe dessein, bijvoorb., van uitgezochte Verhandel. Waerom gij expres voorgenomen had tegen mij stil te zwijgen van sans fard, kan ik mij niet bevroeden. Ik wist niet beter, of al wat gij daeromtrent dacht, mocht ik weten.

Belangende Steven v. Esveld zou men niet kunnen opstellen Verhandeling over de schande, welke sommige Boekverkopers den smaek onzer Natie aendoen, door het uitgeven van slechte vertalingen van werken van geest. Daer kon Steven van Esvelt dan schoon wat in krijgen. Mogelijk zou Meyer zoo een stuk wel in de Oefenschool plaetsen, en anders waren er drukkers genoeg, die het apart zouden willen uitgeven.

Van Noms zullen wij moeten zien, wat het wezen zal. Ik weet niet, dat ik hem ken, of hij moet jong zijn [1]),

1) In 1767 was Nomsz 29 jaren oud.

schrapel van wezen, een klein beetje pedant, niet groot, niet dik: zoo een heb ik eens bij Meyer gezien, die zoo een diergelijke naem had. Dat Oostersche verhael dat ken ik niet; zijn caracter ken ik noch minder.

Hebt gij die brieven al gezien, die aen Marmontel geschreven zijn over zijn Belisaire; zij zullen zekerlijk meest tot lof zijn. — Die vinding is mooy. — Hij heeft zijn Brievetas verloren, daer alle die brieven van verscheide groote personagies in waren; hij heeft hem laten uitklinken, en kort daerna van een onbekende hand weerom gekregen; die hem gevonden heeft was juist een man die belang stelde in die brieven; hij heeft de vrijheid genomen om ze af te sehrijven en te laten drukken. — Ik ben voorzigtiger met de brieven, die ik krijg, en die maer van 't minste aengelegenheid zijn, komen niet van mijn kamer.

Ik wensch van harten u geheel herstel en een schat van gezondheid, dat een onwaerdeerbare zaek is.

Geloof dat ik onveranderlijk ben

Uw Vriend,

F. v. Lelyveld.

Leyden, 22 Dec. 1767.

. . . . . .

Mijn Waerde Vriend!

Gisteren heb ik besloten dezen avond aen u te schrijven, om te vernemen wat er aen schortte dat ik geen brief van u kreeg [1]). — Dat disput! — Dat disput! [2])

. . . . . .

De Gramatica (sic) van Gotsched heb ik voor enige

1) Intusschen had hij een brief ontvangen.

2) Zeker wordt gedoeld op de dissertatie van een student, wier correctie van Goens' tijd roofde.

dagen van mijn meester ter leen gekregen [1]) — Op de Oostermis zal ik mij die laten komen; ik heb er aen begonnen te lezen en vind er veel genoegen in; het was te wenschen, dat de Nederd. ook eene goede Gramatica hadden.

. . . . . .

Wegens de Bijdr. kan ik u noch niets antwoorden. Hoe vele, zegt gij, zijn er niet die niets aen de hand hebben, buiten haer liefhebberij, en dus zoowel voor de Bijdr. als voor de Maetsch. kunnen werken; ik beken dezulke niet te kennen, anders zou ik hen niet ongevraegd gelaten hebben; Alewijn is de enigste, en die moet niet sterk gevraegd worden.

Wat de spelling aengaet, en de tael der overzettingen [2]), daerover zal ik u nader schrijven: ik heb tegenwoordig geen tijd meer dan om u te verzekeren, dat ik met oprechte liefde en hoogachting ben

Uw Vriend,
F, v. Lelyveld.

15 Jan. 1768.

. . . . . .

Zeer waerde Vriend!

Wat aengaet de tael en de spelling van de uitgezochte Verhandel., het is een zekere waerheid, dat hoe beter men iets voor den dag brengt, hoe meer lof men behaelt; daar zijn verscheiden menschen, die anders voor geen onbillijke oordeelaers gehouden wor-

---

1) V. Lelyveld had een meester genomen, die hem Hoogduitsch leerde, terwijl v. Goens de taak op zich genomen had om hem bij zijne Hoogd. lectuur en studiën te „dirigeeren."

2) Er was sprake van de uitgave van vertaalde uitgezochte Verhandelingen.

den, die ziende, bijvoorb., stukken over de Poëzie uitkomen met grove taelfouten, als zegd, schrijfd enz., liefhebbereien enz. enz., een vooroordeel tegen dezelve zouden opvatten, die die stukken nadeeliger zouden zijn, dan men wel in den eersten opslag denken zou.

Uwe eigen opstellen, daer zijn wij het over eens, en de vertalingen zou ik niet gaerne zien uitkomen met grove taelfauten, waerom ik mij aenbiede de laetste proeven te lezen: alles, dat tot uw oogmerk vorderlijk kan zijn en in mij is, kunt gij van mij vorderen.

Wat nu het stukje van Lessing betreft, Minna von Barnhelm, dat is een gaer sober stukje. — Ik dacht dat Lessing zoo een baes waer! — Neen dan is Gellert beter, schoon ik hoop dat de Schwed. Gravin een van zijne minste stukken is [1]).

. . . . . .

Die Gramatica van Gottsched bevalt mij zeer wel; 't is wonder dat wij in onze tael geen goede Hoogd. Gramatica hebben, die zal er noch dienen te wezen, als de Hoogd. tael algemeen zal worden. Hebben de Franschen geen Hoogd. Gramatica in hunne tael, dat gij weet? want eer men Gottsched kan lezen, dient men eerst wel wat geleerd te hebben.

. . . . . .

Het eerste lid van onze Maetsch., die gestorven is, is Ds Nanninga [2]). Hoe maekt het Tydeman? heeft die het noch zoo drok? mij dunkt, hij moest eens een tael- of oudheidkundig stukje voor de Maetschappij opstellen: daer zal moeten gewerkt worden, of onze Maetschappij moet doodgaen; 't is noch vroeg, zult

---

1) *Leben der Schwedischen Gräfinn von G.....* Van dit geschrift van Gellert kwam het eerste gedeelte uit in 1747, het tweede in 1748.

2) W. R. Nanninga, Theol. Dr. en predikant te Oudeschoot.

gij zeggen, maer het moet al van het begin af geschieden, — en door het werken van den een moet den ander aengemoedigd worden ook iets te praesteeren, en wat is er billijker dan dat de oudste leden, die dit ontwerp eerst ondernomen hebben, ook eerst wat inleveren. Van den Hr Alewijn (die te Amsterdam bedankt heeft om Schepen te worden) hebben wij in 't kort een stukje te wachten voor de Maetsch.

. . . . . .

Wat mijn stijl belangt, daer weet ik wel dat niet op te roemen is; ik wenschte gaerne een goed voorbeeld te hebben: als ik tot de vertaling overga, zend ik u altemets een caterntje, om mij de fauten, die ik in de stijl bega, te toonen, enz. enz. enz.

Met de uitgezochte Verhandelingen zijn wij het tot dusver eens. — Voor alles wat gij schrijft en onderneemt, interesseer ik mij zeer dat het goeden opgang make, — en deze is de voorname reden, dat ik op een zinnelijke en naeuwkeurige uitgave gezet ben, en wel eenige uren wil opofferen om een laetste proef te lezen.

. . . . . .

Ik blijve steeds dezelfde

Leyden, 25 Jan. 1768. Lelyveld.

Mijnheer en Hooggeachte Vriend!

Gisterenavond zou ik te kerk gaen, en eer ik na de kerk gong, een wandeling doen; doende de wandeling, bedacht ik om u heden weder, op voorraed, een brief te schrijven, omdat ik meende stof te hebben door den Amozis van Nomsz.

Uit de kerk komende verraste mijn vrouw mij met het pakketje boeken van UwEd.; ik snee het open,

en het eerst dat ik zogt, was een brief, dien ik met een vooroordeel begon te lezen, omdat hij maer een half blaedtje was, en dus veel kleinder dan ik mij had voorgesteld. — Ik begrijp klaer, dat UwWelEd. HoogGel. het zeer drok moet hebben; — ik wil dus liever dat stuk van Nomsz zoo lang laten liggen, tot UwEd. wat meerder tijd hebt.

Die Gedichten van v. Iperen [1]), of ik die gezien heb? Ik weet niet welke gij meent, of meent gij dat over Obadja en zijn beste huisvrouw, daerover heb ik over eenige jaren al geoordeeld, zoo als UwEd. doet; of hij een van onze puristen, van onze liefhebbers is? per excellentiam? verre van daer. Hij is een ketter, en het is ketterij hem met alle onze schrijvers en dichters gelijk te stellen; — dat is onze Natie oneer aendoen; toon mij in Smits, De Bosch, Feitama, Steenwijk [2]), Hoogvliet, Winter, v. Merken en diergelijke van onze tijdgenooten, zulke belaglijke, lage, walgelijke spreekwijzen als bij Ds. van Iperen: hij is geen knip voor zijn neus waerd; — hij toont dat hij er mooy mee is, en verraedt dus zijn valsche smaek; bij anderen mag er hier en daer eentje doorsluipen bij ongeluk, maer hij is er vol van; ik zou er zeer voor zijn, dat al wat u onze groote geesten onleesbaar, en onze liefhebbers onverdragelijk maekt, ten toon gesteld wierd; bij de stukken geloof ik niet dat wij veel van elkander verschillen zouden. — Mag ik u bidden, als gij Neerduitsch leest, teken al op wat u stuit en onverdragelijk

---

1) Josua v. Iperen, Dr. Theol. hon. causa, predikant, toenmaels te Veere, later te Batavia, schrijver van gedichten, tael- en geschiedkundige en godgeleerde Verhandelingen.

2) Frans v. Steenwijk, vriend v. Feitama. Hij vervaardigde verscheiden treurspelen, een gedicht: *Gideon in zes zangen*, Amst. 1748 en and.

is, zoo zullen wij zien dat het dingen zijn, daer de breekebeenen het meeste mee ophebben, en fauten, daer onze beste Schrijvers en Dichters maer zelden in vervallen. Laten wij toch alle vooroordeelen van wederzijden afleggen, om niet blind te worden voor de waerheid; — ik kan niets aennemen of ergens van overtuigt zijn, of ik moet het bij de stukken zien; wilt gij hebben dat ik met u gevoele, dat alle Schrijvers en Dichters (zoo weinigen uitgezonderd) dit gemeen hebben met van Iperen, zoo toont het mij bij de stukken, en ik zal het gelooven; maer ik weet niet, waer ik mij inlaet, in een tijd dat gij het zoo drok hebt.

Ik breek dan af zonder een woord meer, dan dat ik ben

T. T.

Leyden, 29 Jan. 68. Lelyveld.

Maandagavond.

Mijnheer en Zeer Waerde Vriend!

Vandaeg varen voor 't eerst de schuiten op Utrecht; UwEd. bekomt dus hiernevens de Fingal en Temora en van van der Eyk à *f* 8—10.— het eenigste Exemplaer dat hij noch heeft.

. . . . . .

Ik heb mij niet langer kunnen onthouden van Gessner, maer heb vrijdagavond zijn Dafnis genomen, en die verstond ik. — Saturdagavond heb ik hem geheel uitgelezen. — Dat is verwonderlijk schoon, teder, touchant. Vooral is hij fraei in zijne beschreibungen en over en weer praet van een Herder met zijn lief: — ô dat is al tendre wat men hebben kan. — Die gezangen, welke hij nu en dan in den mond der Herders legt, vind ik zoo fraei niet; maer over 't geheel is die Dafnis

verwonderlijk schoon. Ik ben verliefd op Gessner en wil nu zijne idyllen lezen, ja al wat Gessner tot autheur heeft wil ik lezen. Ik heb van hem, met een latijnsche letter, Idyllen 8°. Leypzig 1760. Dafnis en der Tod Abels, ook beide van dezelfde druk, 1760. De eerste Schipper heb ik niet, en ik geloof dat er meer stukken van Gessner zijn, die ik mis; ik interesseer mij daer nu sterk op, en wil *alles* van hem hebben, en wel de beste Edities.

Huber, geloof ik, heeft den geheelen Gessner vertaelt, maer ik lees hem duizendmael liever in 't Duitsch als in 't Fransch. — Ik ga morgen zijn Idyllen lezen; ik heb zin gekregen in het Herdersdicht, en misschien als ik mij daerop eens toeleide, en alles las wat in dien smaek geschreven was, een vertaling van Theocritus, Moscus (sic) en Bion enz. enz. Virgilius, Gesner, misschien dat ik hierin iets zou kunnen doen, — op uw woord, namelijk, dat het tendre en touchante en de harmonie mijn talent zou wezen. Ik geloof niet, dat uw vooroordeel geheel mis is, omdat ik met het aendoenlijkste genoegen, tendre en harmonieuse Poezie lees; hoe meer stukken in die smaek UwEd. mij opgeeft om te lezen, hoe aengenamer.

Maer — hoe — welk een omwenteling, zult gij zeggen; ik meende, gij zoud eerst u op alle talen toeleggen, alles lezen wat er bij iedere Natie schoon is, en dan eerst zelfs wat gaen doen; — dat verstond zich, dat ik ondertusschen voor mijn vermaek zou lezen, 't geen mij best aenstaet, en heb ik lust om iets overtezetten of een eigen vinding optestellen, dat ik zulks niet nalaten zou.

. . . . . .

Ik wilde niet dat onze Maetschappij begon met zich vijanden te maken, maer kon zij, of iemand hunner leden, niet letterkundige aenmerkingen maken over

't een of ander geacht stuk — van Vondel, bijvoorb., of al was het maer van Hoogvliets Abraham.

Hiernevens ook de Oeuvres du Philosophe de Sans Souci, die ik met plaisier doorbladerd heb, en heb er veel genie in gevonden.

Hiernevens eindelijk de Bosch, Dichtl. Verlustigingen. — Ik zie met veel genoegen, dat gij hem gaerne wilt critiseeren, omdat gij hem voor een goed Dichter houdt. — Critiseer maer vrijelijk.

De Amosis van Nomsz [1]) voeg ik hier bij, om uw oordeel over te vernemen; maer ik vrees dat gij hem geen critiseeren waerdig zult keuren. — In Amsterdam wordt dat stukje zeer geprezen, en is met veel toejuiching vertoont.

. . . . . .

Over de rijmklanken zullen wij misschien eerder het eens praten dan schrijven. — Ik ben van gedachten, dat er minder prulpoëten zouden zijn, als het rijm weg was; ieder die rijmen kan, denkt dat hij een Poëet is; maer als er verzen uitkwamen, zonder rijm, zoude men zien dat er vrij wat meer tot een goed gedicht vereischt wierd dan de rijmklanken, en een prulpoëet zou geen 20 regels kunnen maken.

Saturdagavond 6 Febr. 1767.

Mijnheer en Zeer Waerde Vriend!

Gij eischt een langen briet van mij. — Omdat ik klaegde, dat gij mij niet op alles geantwoord had, omdat gij het zeer drok schijnt te hebben, klaegt gij nu ook over mij, en raept alles bijeen, daer ik u noch op antwoorden moet. Ik wil u niet lang schuldig

1) Tooneelstuk.

blijven, maer begin heden avond een brief voor u; als hij, naer mijn gedachte, groot genoeg is, zal ik u dien zenden; doch wanneer dat wezen zal, weet ik niet.

Van Iperens [1]) overzetting van de twee eerste Nachten van Joung heb ik noch niet gezien: ik had er zelfs noch niets van gehoord; als ik ze gelezen heb, zal ik UwEd. gaerne mijne gedachten daeromtrent mededeelen.

Ik ben tegenwoordig bezig aen het vergelijken van Joung met Eberts en Lublings overzetting; — het gaet wat heel langzaem, omdat ik er meteen Exerpta uit maek, — Lubling heeft Ebert schoon gesproken: zijn gantsche vertaling is schier uit het Hoogd., en alle zijne nooten zijn uit Ebert. Dat laetste vind ik gantsch onredelijk, of hij moest Ebert de eer geven, die hem toekomt; Ebert schijnt in de liiteratuur noch al wat gedaen te hebben; zijn er meer zulke luiden in Duitschland?

. . . , ...

Omdat gij zoo schriklijk veel opgehad hebt met Mirtil en Thyrsis [2]), wil ik mij liever spoeden om tot Gessner te komen, en dan zien, wat ik daerin uitrecht; maer weet gij wel, waerde van Goens, ik moet het u zeggen, want het is zekerlijk partijdigheid geweest, dat gij over dat stukje zoodanig oordeel gevelt hebt, — weet gij wel, dat gij de eenigste, volmaekt de eenigste zijt, die dat stukje geprezen heeft?

Zoo ben ik zoetvoerigjes van de aenmerkingen van Poot afgegaen, en ook (zoo het u misschien toeschijnt al willens) van dat vel papier met aenmerkingen uit

---

1) V. Iperen, *F. Young Klaagzangen of Nagtgedagten in het Nederd. nagezongen*, Middelb. 1767.

2) Van Gesner, vertaald in *N. Bijdr.* II, bl. 330—336.

Broekhuizen. — Dat vel papier heb ik niet verloren, in geenen deele mijn vriend. — Ik estimeer uwe aenmerkingen daertoe te veel. — Ik heb van tijd tot tijd voornemen gehad, die aenmerkingen en detail te beantwoorden; veele zijn er onder, die mij wat al te critiecq voorkomen, noch meer zijn er onder, die ik volkomen goedkeur.

Voor het maken van dichtkundige aenmerkingen moet zekerlijk de smaek van onze Natie gezuiverd worden, en waer is gereeder middel om hen de fauten te toonen in hunne meesters, die ze anders blindeling volgen. Ik ben zeer sterk voor zulke dichtk. aenmerk. en heb gedurig gehoopt daerin iets te presteeren; maer telkens door nieuwe Letteroefeningen, welke ik begreep dat ik liefst eerst moest door zijn, ben ik daervan terug gezet.

Nu, weet gij, ben ik aen het Hoogd., en al wat ik daerin over de belles lettres kan lezen, moet ik eerst af, — dan ga ik misschien aen Latijn, dan aen het Italiaensch en Spaensch, dan terdegen aen 't Engelsch en dan aen 't Fransch, en dan, als dit alles afgedaen is, dat misschien noch een jaer of 6 kan lijden, dan ga ik aen 't becritiseeren van onze Vaderlandsche Schrijvers en Dichters; — dan weet ik wat bij andere gedaen is, dan kan ik oordeelen wat bij ons manqueert. Deel mij, bij gelegenheid, uwe gedachten over mijn concept mede.

Runkenius is gisteren afgegaen als Rector en heeft een Oratie gedaen, ik geloof de Abusu Critic.; maer hij houdt zijn woorden zoo sterk in, dat hij zeer onverstaenbaer is — hij is geen Orator.

. . . . . .

A propos de Mauregnault hebt UwEd. gerecomandeerd als lid van de Maetsch.; zal die heer niet haest iets aen de Maetsch. presenteeren. — Waerlijk, van Goens,

'tis noodig, dat wij de lust in onze vrienden opwakkeren, om wat te praesteeren, of de Maetsch. zal nooit worden dat wij van haer hopen.

Ik ben onveranderlijk

Uw Vriend,
F. v. Lelyveld.

[1]) Daer is weder uitgekomen brief aen ds (?) C. N. [2]) over het belang en gewicht der aenmerkingen van Godrike op de redevoering van v. d. Kemp; — Hebt UwEd. dat stukje gelezen?

Gisterenavond op de vergadering vroeg Valkenaer er na; onze twee Remonstr. Predik. [3]), die vrij wat partijdig en onverdraegzaem zijn, zeiden, dat de schrijver een man was, die zeer wel dacht; doch dat hij het meest schertsend behandelde.

Indiən die heeren dat stukje beoordeeld hadden, zoo als ik, zouden zij een hatelijker vonnis geveld hebben; die brief schijnt geschreven van een Remonstrant, en dat scheenen onze Remonstranten ook te geloven; maer ik geloof het tegendeel: het is mij klaer voorgekomen, dat die brief geschreven is door een gereformeerd Predikant; maer ik wil mij daerover niet breeder uitlaten, opdat gij niet klagen zoudt dat ik mijne brieven met theologische verschillen opvulle [4]).

Wat betreft de refutatie van de Hr Camper; je vous avoue, c'est une très mauvaise plaisanterie de mettre

---

1) Hoofd en slot van dezen brief ontbreken. 2) Cornelis Nozeman?

3) Te weten, P. van den Bosch, Remonstr. predikant te Zwammerdam, en J. K. Valk, mede Remonstr. predikant.

4) De schrijver van die Fransche brief heeft onvoorzichtig gedaen van een eigenhandige brief aen Prof. v. d. Kemp te schrijven. v. d. Kemp wist niet of de schrijver een vriend of vijand was, en heeft hem dus niet beantwoord; hij had hem aen den een en ander laten zien, die de hand kenden (Noot van van Lelyveld).

quelqu'un au niveau des athées pour avoir critiqué l'architecture d'une maison de ville: mais — Quand ce génie supérieur, ce maître de critique, a critiqué fort mal a propos, qu'il fait des miserables fautes, et même qu'il n'entend pas les termini artis — alors il a grand tort de s'élever en maître; et il mérite bien quelque chose.

Over de Critique du Cid meende ik u al geschreven te hebben. Ik heb ze met zeer veel plaisier gelezen. Schoon Scuderi zeer partijdig heeft te werk gegaen, heeft hij toch nut gedaen, omdat hij de Academie aen 't werk geholpen heeft, en mij dunkt, ik heb wel gelezen, dat zij buiten hun Dictionaire nooit beter werk gedaen hebben dan dat, en de aenmerkingen op Vaugelas. — Het was te wenschen, dat onze Maetsch. ook zoo wat om handen nam; wij zijn gisteren bij elkanderen geweest, maer wij hebben weer niet met al te doen gehad: daar was niets ingekomen; wij hebben over koetjes en kalfjes gepraet, dat is het al; doch dat is het oogmerk niet van onze onderlinge bijeenkomsten.

Om de tooneelstukken van Vondel te becritiseeren, gelijk de Academie den Cid gedaen hebben, zou niet kwaed zijn; maer was het niet noch beter toneelstukken, die naer den nieuwen smaek zijn en dagelijks gespeeld worden, te becritiseeren, bijvoorb. die schoone stukken van Huydecoper: Arsases, Achilles, enz.

Dat treurspel Amosis van Nomsz geloof ik niet dat veel de moeite waerdig zal zijn om te becritiseeren, schoon het te Amsterdam met veel toejuiching vertoond wordt. De Amsterdammers zijn wat heel dol naer de schouwburg; of er een slecht stuk, of een middelmatig stuk vertoond wordt, als het maer een treurspel is, de schouwburg is altijd even vol. — In den Haeg is het ook al zoo. Wat heeft die Dood van Calas, dat toch een prul is, een toeloop gehad. Het

ontzet van Leyden is het eerste stuk geweest, dat de Princes op 't Haegsch theater heeft zien vertoonen; dat is recht om het mensch een voordeelig idee van de Hollandsche spelen te geven, niet waer?

. . . . . .

Tot dusverre schreef ik voorleden Saturdag: heden 9 Febr. herneem ik het weer, omdat ik denk dat gij tegen het laetst van de week al wel weer een brief verwacht, en morgen of overmorgen kon mij de tijd ontbreken. Uwe aenmerkingen over bl. 139—172 van Poot's Gedichten, I D. heb ik met zeer veel genoegen gelezen. UwEd. zult mij toestemmen, dat Mars en Venus beddepraet geen van Poots beste stukken is, en daer zijn ook de meeste Criticquen op te maken; verders mag een stoplap, of een verkeerd woord om het rijm zijn, *la rime est un esclave.* Het is droevig dat wij zoo aen die rijmklanken gewoon zijn; daer is onlangs een Nederd. Gedicht uitgekomen, op Burman, meen ik, dat is zonder rijmklanken, maer het vooroordeel is daer sterk tegen; ik heb dat Gedicht noch niet gezien, en ik weet dus niet of het goed geëffectueerd is; wanneer men geen rijmklanken gebruikt, moeten de verzen bijzonder zuiver zijn in het Rhytmus: de slotklanken bedekken wel eens een fautje tegen de prosodie, maer ik zou er niet voor zijn, om zulke losse verzen zonder rijmklanken in de mode te brengen. — Ik zoude anders niet dan groote stukken, of tooneelstukken, in Alexandrijnsche verzen, van 6 voet en zonder rijmklanken, willen zien, en de Alexandrijnsche verzen ook daer alleen voor houden, en verders voor losse verzen allerlei soort van maten, voor treur- of lijkdichten vijf voeten; statige verzen 4, allegro 3 of $3^1/_2$ voet of 4 /⏑⏑—/ wij hebben in onze tael Dactyli genoeg, en waertoe dient het rijm in treurspelen, bijvoorb.? Ik ben genoegzaam verzekerd, wanneer er

een zeer goed treurspel gemaekt wierd, zonder rijmklanken, dat het in 't vertoonen geen stip minder voldoen zou dan met rijmklanken; en het kost, als 't u belieft, vrij wat meer moeite met rijmklanken;— me dunkt, zonder rijmklanken kan men verzen maken zoo schielijk als men schrijft; iemand die een goed gehoor heeft — heeft daer geen moeite aen. — Zou een Herdersspel, zonder rijmklanken, wel onnatuerlijk zijn?

Mijnheer en Zeer Dierbare Vriend!

Ik ben nu door Gods goedheid wederom beter, en zit al mooy op; het eerst dat ik schrijf, is aen u, en het zal misschien kort zijn; want mijn hoofd is noch licht. Hoe vaert uw hoofd? — als gij tijd en lust hebt, schrijft mij lange brieven, dat zal mij gezond maken.

. . . . . .

Die Dissertatie van Prof. Blair is a part uitgekomen. En ik weet niet, dat ze ooit bij den Fingal en Temora gedrukt is. — Een Editie in gr. 8vo heb ik nooit gezien. Wat zegt gij van Cesarotti? is die niet de allereerste die Fingal vertaelt? in 't Fransch zijn er eenige brokken van vertaeld.

Ik heb dezer dagen thuis gekregen twee differente vertalingen van de Eerlijke misdadiger, Burger treurspel of zedenspel, uit het Franseh van Fenouillot de Falbaire; het een hoort hier te Leyden thuis by de autheurs van de dood van Calas, — het andere te Amsterdam. Wie het beste geslaegd is, lust mij noch niet te onderzoeken, kent gij het origineele stukje van Fenouillot de Falbaire.

Uw raed wil ik zeer gaerne volgen, wegens de Herdersdichten, en lezen allereerst Amintas. — Zooveel Italiaensch ken ik noch wel, dat ik, met behulp eener

vertaling, daermee terecht kan. Theocritus konde ik die in 't Grieksch lezen! Ja vriend, Grieksch te gaen leren om Theocritus te gaen lezen, dat zou wat ver gaen: daer zullen misschien wel goede overzettingen van zijn, en anders kunt gij er mij een bezorgen. Na uwe Criticquen over de Bosch verlang ik. Ik schei uit, misschien doe ik er strak noch wat bij.

In mijnen volgenden zal ik u nader schrijven.

Wees tevreden, dat ik redelijk welvaer en steeds ben

Uw Vriend,
F. v. Lelyveld.

Leyden, 5 Maert 1768.

Mijnheer en Zeer Waerde Vriend!

Ik begin van dag tot dag toe te nemen in lust en krachten; maer ik hou mijn kamer noch, en zoo lang als het zoo bitter koud blijft, kom ik niet uit mijn huis.

Ik zie met leetwezen, dat gij ook gantsch niet wel geweest zijt. Wat is die gezondheid een dierbare schat! Zonder de gezondheid zijn wij levend dood, en somtijds erger dan dood; — maer, God zij gelooft dat wij beiden nu weer redelijk zijn en in staet om ten minsten iets of wat te kunnen doen.

Ds. Schagen [1]) heeft mij vrijdagmiddag uit de schuit komende een visite gegeven, maer hij is onverrichter zake heengezonden, omdat ik te bed lei; daerop is hij Sondagmorgen, van den predikstoel komende, bij

1) Marten Schagen, Doopschgezind predikant, achtereenvolgens te Amsterdam, Alkmaar en Utrecht, medeoprichter van het Genootschap aldaar: *dulces onte omnia Musae*, en medestichter van de Leidsche Maatsch.

mij geweest; doch van u weet ik niet dat hij mij de groetenis gedaen heeft.

Met v. d. Eyk zal het wel schikken, wegens Fingal en Temora, denk ik, — hij is juist de ongemakkelijkste niet.

. . . . . .

Van de zomer, als ik eens wat tijd heb, wil ik die 2 Deelen in gr. 8vo van Ossians Works wel eens zien om ze met de mijne in gr. 4to te confronteeren — vooral de Dissertatie van Blair, die mij voorstaet dat met eenige bijvoegsels vermeerderd is. — Na de Italiaensche aenmerkingen van Cesarotti, ben ik zeer nieuwsgierig en verlangende.

. . . . . .

Den Amintas [1]) is een zeer fraei, vernuftig, geestig stukje; maer voor een Herdersspel vind ik het zoo puik niet: die onbedorven harten, die eenvoudigheid van het landleven die mis ik. — Ik zou er verscheide aenmerkingen op kunnen maken, zelfs van dingen, die tegen den smaek strijden. Ik heb het stukje noch maer eens gelezen, — het is wel waerdig dat ik het noch eens lees en herlees en bestudeer, hetgeen ik ook voornemens ben, en daerbij te vergelijken de vertaling in verzen van Wellekens, benevens zijne aenmerkingen, die ik tot hiertoe voor zeer goed gehouden heb, schoon ik ze nooit door en door gelezen heb. Zijn er nu door Franschen of Italianen of andere enige aenmerkingen op Amintas gemaakt? Die zoude ik dan meteen kunnen vergelijken.

. . . . . .

Om u te toonen dat Macquet niet gedecourageerd

---

1) Van Tasso's *Aminta* gaf J. B. Wellekens eene vertaling met verklaringen en eene verhandeling over het herdersdicht in 1715. Hij beproefde zelf zijne krachten aan de dichtkunst.

is, zende ik u hiernevens zijne verdere aenmerkingen over Feitama's Telemachus. Verzoeke dit ook met uw eersten brief terug, benevens uwe gedachten.

Een van de leden onzer Maetsch. heeft een stukje uitgegeven, waerin hij doet zien, dat men in het historie- en oudheidkundige veel van hem te wachten heeft, — ik meen den Hr Mr P. H. van de Wall [1]), Verhandel. over de Handvesten enz. Hebt gij dat stukje al gezien van H. Goodrike, ter verdediging van zijnen Latijnschen brief, nu met zijnen naem.

Van Theocritus zal de letterlijkste vertaling voor mij zekerlijk de beste zijn; — maer omdat ik met het Latijn niet zeer gemeen ben, had ik liever een andere als een Latijnsche vertaling. — Het is zeker, dat ik in een vertaling maer de helft van de schoonheden heb, die ik in het origineel zou hebben; — maer wat zal men doen? Men moet roeijen met de riemen, die men heeft.

Gessner, die groote navolger van Theocritus, verstaet misschien ook geen Grieksch. — Zend mij toch met uw eersten den Gesner, en geloof dat ik met de

ongeveinsdste hoogachting ben

Uw Vriend,
Lelyveld.

Leyden, 11 Maert 1768.

Mijnheer en Zeer Waerde Vriend!

. . . . . .

De Fabeln en Erzählungen van Gellert denk ik dat noch wel eens in N.-duitsche verzen bij Meyer

---

1) Pieter Hendrik van de Wall, geb. te Dordrecht 1737. Zijne verhandeling, hier bedoeld, kwam uit in drie Deelen in folio, in de jaren 1768—90.

zullen uitkomen. Deze en gene van de Amsterdamsche Dichters (onder anderen de Bosch) is er aen bezig. Zoo ik wist dat Meyer niet werkelijk bezig was met den Dafnis van Gessner, zou ik juist zoo heel vreemd niet zijn om van de zomer dat stukje overtezetten.

A propos Pieter Meyer is geproponneerd als lid van onze Maetschappij, alsmede de Hr Bern. de Bosch. Zij zullen beiden in den brief van beschrijving komen. Van avond moet die brief gereguleerd worden; het is mij veel te koud en te winderig om uit te gaen, zoodat ik niet ter vergadering zal komen.

Daer is een taelkundig stukje ingekomen van den Heer Alewijn: Mengelingen; het is juist niet veel bijzonders.

Het was maer te wenschen, dat er wat puiks goed inkwam, en dat er dan een middel was om de stukken binnen een jaer, na de inlevering, te kunnen beoordeelen en uitgeven; want op die wijs als het nu is, kan iemand lange jaren dood geweest zijn, eer zijn stuk uitgegeven wordt.

De eerste verzending is geschied den 3 Dec. De eerste Heer heeft het 2 maenden gehouden, reken eens waer of dat heen zal: 4 jaer eer die stukken weer terug zijn, en als zij terug zijn, dan moet de klucht eerst beginnen; dan is er op die wijs noch wel 4 jaer en meer werk aen; zoodat ik geloof dat dit stuk zal moeten veranderd worden. Uw project van een maetschappij, of ontwerp wat er tot een goede maetschappij behoort, vrees ik nu dat nooit af zal komen, hetgeen mij jammert.

Ik wensch maer, dat dat disput [1]) afraeken mag. Gij hebt tegenwoordig, naer het schijnt, al te weinig

---

1) Dat is, de dissertatie van een student, door den hoogleeraar na te zien.

tijd voor uwe liefhebberijen: dat is jammer; ik geloof, dat gij in de belles Lettres ver zoudt komen; trouwens al waer van Goens zich op toeleit, komt hij ver in — 't is ook 't zelfde wat het is; kiest toch altijd maer dat, dat uw grootste penchant is, dan geniet gij het meeste genoegen, en tot ons genoegen dient het toch enkel en alleen; — maer, als wij niet veinzen, daer loopt noch al vrij wat roemzucht onder.

. . . . . .

Gij moest meer verzen maken.

Ik ben T. T.
Lelyveld.

1 April 68.

Mijnheer en Waerde Vriend!

Gij eischt van mij, dat ik uit chariteit dikwijls en veel aen u zou schrijven, en u dispenseeren van breed of dikwijls te antwoorden; dit laetste doe ik en geef u tijd tot den laetsten April; maer wachte dan ook een breeden brief: van breed te schrijven kan ik u niet dispenseeren; want korte brieven, geteekend v. G., zijn mij een *crevecoeur:* voortaen moet gij er geen een aen mij afzenden, die niet 4 of 6 paginaes van uwe gewoone schrift inhoudt.

. . . . . .

Macq. estimeert gij, en dat is mij zeer lief, en daerom zend ik u ook nu en dan wat van hem, opdat gij zoudt zien hoe veel hij vordert, en er uwe aenmerk. over zoudt maken. Hij heeft mij die proeven over de treurspelen gezonden, om ze te lezen, mijne gedachten daer over te zeggen en dan weerom te zenden. — Gij weet, dat ik zeer weinig dogmatisch gelezen heb, schier nooit een goed toneelstuk zien vertoonen, en dus schiet ik in kunde tekort om over

alles te kunnen oordeelen, en daerom maek ik gebruik van uw oordeel en verzoek uwe aenmerkingen, opdat M. zou kunnen zien, dat zijn werk zoo volmaekt niet is als hij zich verbeeldt. — Als ik den eersten Mey dat stuk van Macquet terugheb, met uwe aenmerkingen, dan ben ik wel tevreden. Tegen dien tijd verzoek ik ook het tweede Deel van B. de Bosch, Dichtliev. Verlustig., 't zij met, het zij zonder uwe aenmerkingen.

. . . . . .

Ik eindig, met verzekering van de oprechtste hoogachting en liefde

F. v. Lelyveld.

21 April 1768.

Dierbaerste Vriend!

Schandelijk is het een maend te laten verloopen, zonder aen elkander te schrijven. Eerst heb ik aen u niet geschreven, omdat ik wist, dat gij het zoo drok had, dat ik geen voldoende antwoord zou bekomen, en ik was niet in staet om u te schrijven, op zoo een wijs, dat er geen antwoord op noodig was; integendeel moest mijn brief van dien aerd zijn, gelijk waerlijk mijne meeste brieven zijn, dat het vergeefsche arbeid was, indien gij geen tijd had om die gezet te beantwoorden. Ik heb in mijn gantsche leven geen maend zoo vermakelijk doorgebracht als deze laetste; nimmer een maend gehad waerin ik zoo dikwijls aen u gedacht heb, zoo familiaer met u geconverseerd heb, als deze: te weten, het was noodig dat ik eenige papieren ridderde, en daeronder mijne ontvangen brieven in de twee laetste jaren. Alle avondtjes, die ik over had om op mijn kamer te zitten, heb ik daeraen besteed,

en ik kon niet nalaten eenige brieven van mijne beste en aengenaemste vrienden te herlezen; en van uwe brieven heb ik er geen een eenige overgeslagen, maer met zooveel aviditeit gelezen, dat ik mij avond aen avond de tijd niet gunde om aen u te schrijven. Ik heb zeer veel dingen in mijn harsens weerom gehaeld, daerover ik u schrijven moest, — en in de voornaemste plaets heb ik een schrikkelijke rouw gekregen, dat gij geïnterrumpeerd zijt in uwe Dichtkundige Bedenkingen; wat had gij schone vues! wat had gij voortreflijke ontwerpen! wat zou het een onschatbaer geluk geweest zijn voor ons land, — indien gij dat alles, wat gij voornemens waert te schrijven, zoo gelukkig volbracht hadt!

Wat zou dat ontwerp van uwen Gradus ad Parnassum een overheerlijk nut hebben kunnen doen! — Een G. ad P. NB., die medewerkt om een Natie *origineel* te maken! waerlijk dat, dat zou wat grootsch zijn! Wat moest men zich niet beloven van uw plan, om ons Nederd. tooneel te hervormen!

Wat zou dat stuk over de Heilige Dichtkunde als eene afzonderlijke wetenschap beschouwd! Wat zou die verhandeling over de origineele wijze van denken! Die over het beoordeelen van fraeie gedachten in schriften van geest!

Wat zou dit alles de smaek van onze Natie beschaefd, verbeterd, opgeleid hebben! Wat zoud gij onze Letterkunde een onbegrijpelijk voordeel gedaen hebben!

Al dit treft mij het gevoeligste, omdat ik mij zelf dit wijte — te weten: gij zoudt voortgegaen hebben, zoo de Bijdragen voortgegaen hadden; waerlijk, van Goens, om dies wille, om dies wille alleen rouwt het mij dat de Bijdragen niet continueeren. — Het zou mijn schuld niet geweest hebben, had ik maer op eenige wijs kans gezien, om voor ieder stukje maer

eene enkele tael- of oudheid-, of historiekundige verhandeling machtig te worden; al het andere zou ik wel geschikt hebben; en het uitgeven zou mij nooit verveeld hebben, door het onuitdruklijk genoegen dat ik heb in alles wat gij schrijft. Wij moeten, waerlijk, wij moeten noch iets uitvinden, dat gij met genoegen kunt voortgaen.

Gij bedenkt, gij schrijft zulke dingen voor uwe liefhebberij! voor uwe uitspanning! wat is men gelukkig, indien zijne amusementen zoo veel nut kunnen doen aen eene Natie, waeronder men geboren is; waerlijk, gij moet u daervan niet aftrekken; gij moet u daerin liever toegeven; gij moet liever aen een disput van een student, dat gij krijgt om na te zien, zoo veel minder drogen arbeid doen, en liever uw vernuft laten werken, laten werken ten voordeele van uwe Vaderlanders.

Uit den stijl van dezen brief ziet gij, dat ik in extase ben; maer gij, al denkt gij noch zoo koel over dit sujet, gij zult mij, geloof ik, geen ongelijk geven kunnen, gij had te groote vues, gij had te nobele concepten, gij had reeds te veel gepresteerd, om dit alles zoo ten halve te laten liggen. — Waerlijk dit moet, dit moogt gij niet doen; dit zou vrij wat onvaderlijker zijn en slechter dan van mij, die de Bijdragen, waervan ik geen vader, maer alleen voogd geweest ben, nu zij meerderjarig zijn, laet varen.

Moeten de Bijdr. ophouden, gelijk ik waerlijk vrees, welaen, gij hebt het recht, en als uitgever en voogd geef ik u het recht om alles, wat in de Bijdragen gedrukt is, weerom te nemen. Zulks gebeurt meermalen. — Wat zoudt gij dan, wanneer gij noch dezelfde lust had als 66 en 67. Wat zoud gij dan een overheerlijk werk, van alles wat reeds op 't papier en noch in uw hoofd is kunnen componeeren! Ik ben

de man, die er voor staet, om het accuraet en net uit te geven.

Denk daer eens over; schrijf daer eens over; maer wat gij denkt en wat gij schrijft, weet, en ik verzeker het u op alle vriendschap, dat ik u nooit of ooit zal ontslaen, om voort te gaen aen de Letterkunde. Gij hebt mij eens geschreven: Als ik met het beoordeelen van fraeie gedachte wilde voortgaen, kon ik het mijn gantsche leven lang continueeren. Goed, continueer maer; mijn gantsche leven wil ik continueeren om hetgeen gij opstelt, te laten drukken, en bij afzonderlijke stukjes uittegeven. — Of gelieft gij uwe Dichtk. bedenkingen op dezelfde wijs als gij met de Bijdragen voornemens was, nu die ophouden, te vervolgen in de *Oefenschool*. Ook al goed; als het publiecq maernut kan hebben van hetgeen gij denkt en schrijft.

Meyer, denk ik, zal daermede in zijn schik zijn. Het een of het ander moet er op gevonden worden. Ik zal u niet met vrede laten, voor gij weder op de gang zijt. — Ik zal nooit toestaen, dat gij zulke groote talenten, als gij hebt, om met aengenaemheid, bij wijze van amusement, zoo groot een nut te doen, in het verborgen te laten.

Waerlijk, geloof mij, hetgeen ik schrijf, dat meen ik; en ik eisch van u het in nadruk te geloven; als gij zoo voortgaet, als gij begonnen zijt, zal van u de Nederduitsche Letterkunde haer opgang rekenen.

Daer is nooit iemand geweest, die zoo geverseerd is in de Litteratuur van alle de moderne, en die zoo veel penchant heeft, zoo veel humeur, zoo veel hart, zoo veel kunde, zoo veel bekwaemheid, om de Nederlanders van langzamerhand de oogen te openen, met zijne kennis te verlichten van hunne vooroordeelen, en te doen zien, hoe veel hun aen den smaek en

beschaefdheid ontbreekt; waerlijk gij moet voortgaen, of wij blijven geen vrienden, voila tout.

Die verhandeling over het nut en de oogmerken eener algemeene Maetschappij der Nederlandsche Letterkunde in ons land. Wat zou dat een schoon! wat zou dat een nuttig stuk geweest zijn! — Die titel kan ik noch niet vergeten; en ik kan onze Natie niet genoeg beklagen, dat gij zoo veel te doen hebt met een Professoraet, zonder voordeel, naer evenredigheid van de last.

Hoe staet gij met uwe *Praelectiones Poeticae?*

Gij zoudt mij daervan eens wat zenden.

De *Geschichte des menschlichen Verstandes* hebt gij mij eens geschreven dat gij zoud laten vertalen, er eenige nooten bijdoen: hoe staet gij daermede? Maer wat brouilleer ik u, niet waer? Ja, lieve van Goens, ik doe het om u weer gaende te maken, omdat ik zoo graeg wat van u zie. Dat verhael van Soliman de tweede ligt ook noch ten halve; gij had mij belooft dit stukje, als het af was, aen mij te zullen vereeren met een kleine verhandeling over de *Conte en vers* om, is het onmogelijk, La Fontaine natevolgen, ten minste om onze landgenooten een idee van zijne verhalen te geven: — belofte maekt schuld. — Ik houde u bij uw woord, en sta er op om dit stukje compleet te hebben.

Die vertaling uit het Hoogduitsch van de Gratien had gij belooft mij terug te zullen zenden, met uwe aenmerkingen daerop. — Ik verlang daer na, en al scheld gij mij voor noch zoo een lastige maner, ik zal u bij continuatie blijven manen.

. . . . . .

Ik heb voorleden week die verzen van Ds van Iperen gezien, de 2 eerste nachten van Joung in Neerduitsch Rijm. — Maer, dat is allerellendigst. Ik wenschte wel

dat hij was thuis gebleven met zijn berijming; was er een N.D. Journal; zoo was hij waerdig, dat hij wat op de kneukels kreeg.

. . . . . .

Onze tael en de Grieksche zeggen de geleerden dat zusters zijn, en wonder veel overeenkomst met elkander hebben; me dunkt, een Hollander, die het Grieksch meesterlijk verstond, moest Theocritus eens in het Duitsch overzetten. Dat zou recht werk voor Tollius of van Goens wezen, dunkt mij: de leste vertrouwde ik het beste.

. . . . . .

De groote Vergadering van onze Maetschappij begint nu te naderen. Ik hoop noch, dat ik het genoegen zal hebben u tegen dien tijd bij mij te logeeren; me dunkt, we hebben zeer veel aftehandelen. Over de uitgezochte Verhandelingen moeten wij ook noch spreken.

Schrijft mij toch eens, wat de Mauregnault voor een man is, die gij met zoo veel ophef aen onze Maetschappij gerecommandeerd hebt; een man, die veel werks maekt van de Duitsche Litteratuer; voor wiens oordeel en *applicatie* gij instaet. Hij zal mogelijk, zegt gij, in 't begin reeds beter zijn dan verscheide anderen en met er tijd een van onze beste worden. — Gij moest eens uw werk maken om hem te schrijven over onze Maetschappij, en maken dat hij beantwoort aen de verwachting, die gij van hem gegeven hebt.

De groote Vergadering, hoop ik, dat in alles naer genoegen mag aflopen, en zoo als het ten meesten voordeele voor onze Letterkunde zijn kan; ik wenschte zeer, dat gij daer tegenwoordig konde zijn, en dan zou ik verzoeken om een wit boontje voor B. de Bosch, dat is toch een bestig man; wat is hij in zijn schik met de aenmerkingen, die ik gemaekt heb, op zijne Dichtl. Verlust. Ik had er al vrij wat gemaekt, en

vreesde dat hij er wat knorrig over worden zou, en om hem in een goed humeur te hebben, schreef ik hem daerbij een brief in verzen. Welk een idee! Ja, ik heb mijn oogmerk bereikt, en dat is genoeg; hij is er mee in zijn schik, en ik schijn hem groote dienst gedaen te hebben.

Het wordt tijd om dezen brief te eindigen, met verzekering van de liefde en achting van

Uw Vriend,

Dingsdag, 5 Julij 68. Lelyveld.

Waerde van Goens!

Ik hoor, nu en dan, van luiden, die u in de opera zien, dat gij welvaert: dit is mij genoeg. Dewijl het lang geleden is dat ik u niet geschreven heb, dient deze om u te berichten, dat ik ook noch welvaer. Gij mogt u altemets over mij ongerust maken.

Ik kan niet ontveinzen dat ik mij over u ongerust maek. Schoon gij welvaert om in de Opera te gaen, zoo vaert gij niet wel genoeg om aen mij te schrijven. Ik beklaeg u in uwe druktens. Indien zij wezenlijk zoo zijn, als gij mij doet gelooven, zoo zult gij er het hagje bij inschieten.

Mag ik u bidden, schrijf mij eens, hoe gij het eigenlijk hebt, en tegen wat tijd ik uw antwoord op dien breeden brief zal ontvangen.

Ib ben als altijd

T. T.

9 Aug. 68. Lelyveld.

Waerde van Goens!

Het schijnt, dat gij u een vergenoegen maekt om mij naer een brief te laten verlangen. — Ik neem

het u niet kwalijk, veel minder worde ik er boos om: het zal zekerlijk zijne redenen hebben.

Hoe meer ik het nadenk, hoe meer redenen ik vinde om de Bijdragen niet weder op te vatten. — Daer is maer eene zaek in de wereld, die mij daertoe zou overhalen.

Het komt mij best voor een nieuw werk optezetten, zoo als ik in mijn laetste geschreven heb.

. . . . . .

Tot wat einde hebt gij mij die Fabeln aus die (sic) Minnesingern gezonden? Ik heb er een stuk of twee van gelezen, die waren heel aerdig en zoet; maer als ik mij daer dieper in begaf, zoo raekte ik weder in de taelkunde; want daer is zeer veel uit te halen voor onze tael; maer gij wilt immers niet hebben dat ik mij daer meer in steek: — anders had ik er penchant genoeg toe. Het verwondert mij, dat die Fab. aus de Minnes. niet gedrukt zijn met eene vertaling in modern Hoogd. aen de linkerzijde; want het origineele kan een Hoogd. immers zoo moeilijk verstaen, als een Hollander den Melis Stoke.

Ik had nooit gedacht dat er in dien tijd van 1300 met zoo veel verstand en geest geschreven was; men heeft van die tijden een denkbeeld van domme Munneken; zouden ook die Fabeln wel echt zijn?

. . . . . .

Voor een dag of 3 had ik iemand bij mij, die, over andere zaken van liefhebberij pratende, mij een ongelukkige faut toonde van de Phil. s. fard, in het laetste stukje der Bijdr. bl. 583. Hij was verwonderd dat een Prof. in de Litteratuer zulk een aenmerking over die plaets van Ovidius [1]) maken kon, daer het zeer bekend is, dat bij de oude Grieken en Latijnen,

---

1) Te vinden Trist. I. 2:50.

decumanus, fluctus decumanus enz. voor omineus gehouden wierdt, en NB. dat het een groote kunst en fraeiheid bij hen was, dat omineuse woord zelf niet te noemen, zoodat die twee regels van Ovidius:

Qui venit hic fluctus, fluctus supereminet omnes
Posterior nono est, undecimoque prior.

zeer fraai en kunstig en in 't geheel niet berispelijk zijn.

T. T.

19 Febr. 68. Lelyveld.

Dierbare van Goens!

Het valt mij bitter hard, dat ik in zoo lang een tijd niet van uwen welstand verwittigd worde. Gij moet daer zekerlijk uwe redenen voor hebben; het kost immers zoo veel tijd niet, ter mijner geruststelling, eens een brief te schrijven, van zoo weinige regels, als mijne 3 of 4 laetste geweest zijn. — Daer moet voorzeker iets achter schuilen, dat ik beken niet te kunnen ontdekken.

. . . . . .

In dien tijd [1]) heb ik Rabener doorgeloopen, en eenige van zijne stukken gelezen. — Hij schermt wat veel in 't wild, en is wijdloopig. Maer ik houde u niet langer op — vergeef mij dat ik u met een brief lastig val. — Ik kon mij niet onthouden, omdat ik mij vastelijk verbeeld had, bij mijn thuiskomst, uw antwoord op dien bewusten langen brief te vinden.

T. T.

22 Febr. 68. Lelyveld.

Dierbare van Goens!

Indien gij wist in welke omstandigheden ik was, gij zoud mij zulke harde woorden niet toegezonden hebben.

---

1) Hij had met zijne vrouw anderhalve week te Rotterdam bij huunen broeder en zuster gelogeerd.

Ik! wrokkig? hoe kan het in u opkomen? Ik moet u betuigen, dat ik, in deze laetste weeken, dagen gehad heb, in welke ik mijne noodzakelijke bezigheden van het Comptoir niet heb kunnen waernemen. Hoe zoude ik dan om liefhebberij kunnen denken, en brieven daerover schrijven?

Uw laetste brief geeft mij stof om u te schrijven, en deze nieuwe week geeft mij gelegenheid om weer wat op mijn dieet te komen.

Uw idee streelt mij, en ik wenschte dat de Bijdr. met voeg konden gecontinueerd worden; maer zie hier, wat ik daer tegen heb.

Tegenwoordig is het onder de liefhebbers vrij algemeen bekend:

1. Dat Lelyveld onder de Uitgevers der Bijdragen behoort.
2. Dat onze Maetschappij oorsprongelijk is van de Bijdragen, even als de Haerlemsche Maetschappij van het Holl. Magazijn.

Allervreemdst zou het nu zijn, dat de Bijdragen, na 2 jaer stilstand, gecontinueerd wierden, daer de continuatie van de Bijdragen eigenlijk behoorden te zijn de Verhandelingen van de Maetschappij.

Gaerne zoude ik de helft van de moeite, welk aen dit plan, dat gij voorstelt, vast is, op mij nemen, en de andere helft aen u toevertrouwen; maer ik wilde dit liefst geheel onbekend doen. Ik worde hoe langer hoe afkeeriger om bekend te zijn. — Mondeling zoud ik u daerover breed kunnen onderhouden, en gij zoud mij gelijk geven. — Zoo ik iets wil doen, daer ik voor bekend wil zijn, zoo ben ik verplicht om het te doen voor de Maetschappij.

Ik geef u in bedenking, of het niet beter was zoodanig een plan, als gij gevormd hebt, mutatis mutandis, ter uitvoer te brengen, onder den titel van

Utrechtsche Bijdragen, ter bevordering van de schoone kunsten en wetenschappen, — of iets diergelijks, — dan was het een nieuw werk, hetwelk, schoon in het eerst meest uit vertalingen van excellente stukken bestaende, echter aen het oogmerk voldoen kon, om onze liefhebbers gelegenheid te geven om een kleine Verhandeling, de nieuwe Litteratuer rakende, in dezelve te kunnen uitgeven. — Wanneer wij het geluk hadden, dat er zoo een werk uitkwam, waervan de schrijvers volstrekt onbekend waren, zoo zoude men nu en dan wel een Recensie te wachten hebben van nieuw uitgekomen stukken, bijvoorb., als de Endeldijk, in welke Recensies men onbewimpeld zijn gedachten moest zeggen daer het op staet, zoo als de Duitschers doen. Dit was in ons land zeer noodig; want nu alles zoo maer onbeoordeeld te voorschijn komt, meent een ieder al dat het goed is, en als hij ook zoo een werk voor den dag brengen, dat hij dan nu al een heele baes is. En zie daer de oorsprong onzer middelmatige Dichters, die zoo groot in getal zijn, dat er de goede onder verloren raken.

Het grootste vereischte van zulk een werk zou moeten zijn, dat het volstrekt onbekend bleef wie de schrijvers waren: want, anders, wie zou zich den haet van een ieder op den hals willen halen? — Ik weet, dat onze Amsterdamsche Pieter [1]) zeer voor zulke Recensies zou zijn; — maer onbekend is de groote zaek.

Ik zou er zeer op gesteld zijn, indien wij besluiten op de eene of andere wijs iets te presteeren ter bevordering der Nederl. Letterk. en verbetering van de smaek onzer landsgenooten, dat wij eerst wat stukken in order brachten, om, bijvoorb., een jaer in voorraed te hebben. Ik heb ondervonden, hoe verdrietig het

1) Pieter Meijer, de boekverkooper. Zie boven.

is, wanneer men een werk ondernomen heeft, en het ontbreekt aen stof. Ik weet wel, dat gij zeggen zult, dat het ons aen geen stof ontbreken kan, omdat er een oneindig oneindig getal stukken te vertalen zijn. Gij weet wel, dat alle stukken geen excellente stukken zijn, en dat er tot het vertalen tijd behoort en zulke luiden, als mij, niet altijd even eens gelegen komt; maer ook behalven dat, het zij dan bevooroordeeld of onbevooroordeeld, ik zoude liefst voor het minst de helft origineele stukken zien.

Het eerste, dat men zou moeten doen, zou moeten wezen: Een compleete Lijst opmaken van alle zulke stukken, welke wij voornemen zouden te vertalen; — het kan niet missen, al maken wij die Lijst noch zoo compleet, of daer zal nu en dan noch meer bijkomen: dat komt er niet op aen, daer moet maer eerst zoo een Lijst wezen, om een plan van 't werk in 't hoofd te hebben en te weten wat men eerst en wat men laetst vertalen zoude.

Ik zoude wel wenschen, dat Pieter Meyer in partem societatis wilde treden, — dan kon hij het werk drukken voor zijn eigen beurs, en doopen het gelijk hij goedvindt. — Hij heeft veel oordeel en smaek, en in 't stuk van de verbetering van den smaek onzer Natie, zou ik veel van hem wachten.

Dit concept lacht mij meer toe, dan het continueeren van de Bijdr. Indien gij er ook toe neigt, moest gij eens schrijven aen Meyer en opening van uw plan geven; maer van de Recensies zoudt gij moeten zwijgen: want door de hatelijkheid van zulk een werk mocht hij worden afgeschrikt: want als het er op aenkomt, moeten de Amsterdammers zelf niet gespaerd.

Wat de condities belangt, v. d. Eijk gaf voor ieder stukje 24 of 30 gl., geloof ik, en daer moesten wij de noodige Exempl. voor koopen; briefport en extra-

ordinaire correctie, onzen Corrector en afschrijven van 't een en ander betalen, zoodat er bij slot van rekening niet is overgeschoten, maer een bagatel te kort gekomen.

Ik zou van Meyer niets eischen. — Ik verbeelde mij, dat gij hem dat werk wel smakelijk zult kunnen maken. — Gij kunt hem een lijst zenden van de stukken, welke men vertalen zou enz. — Hij zal veel met u ondernemen; hij acht u, en ik verbeeld mij, dat het goed zou wezen, als hij er in was; al deed hij niet anders dan zijn oordeel vellen. — Gij moet begrijpen, dat wij, met ons beiden, voor elkanderen blind zijn; de een keurt goed al wat de ander denkt en schrijft, zoodat er op ons oordeel, over ons werk, geen staet te maken is.

Wik en weeg het een en ander, en schrijf mij nader uwe gedachten.

Ik noeme mij oprecht

Uw Dienstber. Vriend,
F. v. Lelyveld.

Leyden, 10 October 1768.

Waerde van Goens!

Zijt UwEd. wederom in de verbeelding, dat gij een twede brief van mij moest ontvangen, eer gij mij antwoord; — zeg liever: van Goens, ik heb het drok en denk niet om Lelyveld, — of ten minsten, ik heb geen tijd om mij met zulke brieven optehouden. Anders konde gij wel denken, dat ik zeer verlangde naer een brief op mijn vorige. Weet gij wel, dat gij, op zoo een wijs, mij lui maekt?

. . . . . .

Gellert heb ik opgeknapt, Gesner ook. — Wat dan

nu? Ik heb eenige paginaes gelezen in de Messias van Klopstock. Het zoude, geloof ik, onze Natie niet smaken; maer Klopstock is, in mijn oordeel, een groot Dichter. — Die verzen lezen vrij beter, dan ik gedacht had. Het was te wenschen, dat wij ook zoo ver waren. Wat heeft dan een Dichter gelegenheid om schoone gedachten uit te drukken!

So hört meinen Gesang, ihr besonders, ihr wenigen edlen,

Theure, gesellige Freunde, des liebenswürdigen Mittlers,

Ihr *mit der Zukunft des grossen Gerichts vertraulichen Seelen*,

Hört mich, *und singt den ewigen Sohn durch ein göttliches Leben.*

Zulke dingen kunnen niet in rijm gebracht worden!

Zijn er geen Hoogd. Verhandelingen over de Prosodiek, het metrum van zulke verzen? — Ik ben noch niet in staet om al de verzen van de Messias goed te scandeeren, omdat ik het mij niet versta.

Schrijft mij toch een lange brief over mijne Hoogduitsche winteroefeningen. — Daer heb ik nu lust toe. En die bris moet ik waernemen. Ik wacht de verzochte boeken.

. . . . . .

Ik ben als altijd

Uw Vriend,
F. v. Lelyveld.

Leyden, 1 November 1768.

. . . . . .

Waerde van Goens!

Wat ik ook doen mag, ik kan geen disput van

Hollebeek krijgen. [1]) Hollebeek heeft mij laten weten, dat hij er geen meer had; van der Eijk doet zijn best om er een op te schommelen. Zoo ras als ik er een krijg, zend ik u die. — Onze Predikanten zijn maer half in hun schik met die Dissertatie van Hollebeek. Zij zeggen, dat hij niet weldoet met eene goede Engelsche Preekmethode te vergelijken, niet met een goede Hollandsche Preekmethode, zoo als zij moest zijn, maer met een Holl. Preekmeth., zoo als ze tegenwoordig, met al haer misbruiken, in de gewoonte is.

Ik geloof voor mij, dat, wanneer alle onze Predikanten de Eng. methode moesten volgen, dat wij van de meeste bedroefde, sobere Verhandelingetjes zouden krijgen, en een heele onkundige Gemeente.

't Zijn alle geen Sharps, Dodridges, Tillotsons, Wats en diergelijke lui. — Dat zijn de weinige bazen uit heel Engeland; anders ben ik (zelf van wege mijn beroep als Emeritus Diacon der Eng. kerk) zeer voor de Eng. methode; maer of het voor het gros der toehoorders best zou zijn altijd op die wijs te preeken, dat geloof ik niet; zelfs al waren alle onze Predikanten bazen.

. . . . . .

Ik kan u niet genoeg danken, dat gij mij aen het Hoogd. gebracht hebt; maer daerdoor ligt ook nu al het andere achter de bank. — En ik bespeur, nu ik zoo veel fraeis lees, met zoo veel genoegen lees, dat ik buiten staet raek om zelf iets naer mijn genoegen te componeeren. — Als ik zoo voortga, zal ik in 't geheel uit het maken van verzen raken; daer is niet aen verbeurd. — Wij hebben eenmael vaerzenmakers genoeg; hadden wij maer Gellerts en Gesners

---

1) Ewaldus Hollebeek, hoogleeraar te Leiden gaf in 1768 drie verhandelingen in het licht: *de optimo concionum genere.*

en Klopstoks; maer hoe onze Natie daer aen zal komen, dat weet ik niet; en hoe ik in staet zou zijn om daertoe iets te contribueeren, dat weet ik ook niet.

Mijn genie en mijn verbeelding, dunkt mij, wordt stroef, omdat ik zoo lang niets gedaen heb, en ik zou waerlijk tegenwoordig niet weten, waer ik in staet toe zou zijn: de omnibus aliquid, de toto nihil. Het zal met mij worden, gelijk met 100 anderen, een theoretisch liefhebber, die al wat hij leest, bij zich zelf beoordeelt, maer die zelf niets presteert. Een Emeritus Tael- en Dichtkundige, — daer de wereld niets aen heeft. Hoe staet het met de uitgezochte Verhandelingen? of met de Utrechtsche Bijdragen? Gij hebt mij daerover in lange niet geschreven, — of zijt gij bezig met een ordenlijke lijst op te stellen van de stukken, welke vertaeld zouden moeten worden? Hoe compleeter wij die lijst hadden, hoe beter wij ons plan kunnen maken. De eerste helft konde Vertalingen van excellente stukken behelzen, de andere helft uittreksels en beoordeelingen van Nederd. Schriften, de belles lettres betreffende, en, bij het inbinden van differente Deeltjes, soort bij soort gevoegd worden, evenals de Oefenschool. Met het Oefenschool gaet het wat grof: dat vertoog over de dwergen is woordelijk te vinden in de Vaderl. Letteroefeningen; dat mogt Meyer wel eens gezeid worden.

Paddenburg zal een Woordenboek uitgeven van oude Duitsche, meest onverstaenbare woorden. Een werk, dat mij zeer interesseert, omdat het noch van mijn oude liefhebberij is. — Het is zeer nuttig voor alle Tael- en Oudheidkundigen, en zeer sterk na verlangt; maer het zou jammer wezen, indien het slegt uitgevoerd wierd: — dan was het beter in 't geheel niets. Daer hoort zeer veel toe: men moet met alle onze dialecten bekend zijn, en alle oude Charters doorkropen

hebben; ook het andere goed van Melis Stoke af tot de Spaensche beroerte.

Zoud gij bij mogelijkheid niet te weten kunnen komen, wie die opsteller van dat Woordenboek is, of het een man is met een kop, die er lange jaren zijn leven in versleten heeft, en van wien men dus een compleet werk van dien aert verwachten kan, dan of men Paddenburg moest discourageeren het werk voort te zetten.

Mijn voorraed tot aenvullinge van zulk een werk is niet groot; maer bij Wagenaer, bij Hinlopen en bij van Wijn, weet ik dat noch al vrij wat van dit soort zit; dit zou men meteen moeten hebben om dit werk te completeeren. — Ik geloof, dat ik ook zou kunnen bezorgen een lijst van Mieris, met oude Duitsche woorden, die hij in de Charters gevonden had, en welke hij niet verstond. Dat glossarium van Limburg zou men ook moeten hebben: — men zou alles moeten zien te krijgen, wat er was, om zulk een werk zoo compleet te maken als maer mogelijk is; wees zoo goed, doet er eens uw best toe, om mij daeromtrent te informeeren.

Mijn vader is jarig, dus moet ik nu daer heengaen op een familiepartij. — Adieu dan tot weerziens.

7 Novemb. 68.

Liefste Vriend!

Heden morgen heb ik een hevige passie gehad. Mijn dierbare vrouw liet mij verzoeken, of ik wat vroeg van het Comptoir wilde komen, omdat mijnheer van Goens zou komen; verwondering en vreugde vermeesterde mijn hart; — ik haestte mij zooveel als ik kon, om op 't Comptoir gedaen te krijgen; doch het was al over twaalf geworden, eer ik afkwam; ik ver-

beelde mij, hoe gij daer met mijn vrouwtje zat te kouten; hoe ik u omarmen zou; met welk een hart ik u van mijn brood zou geven; met hoe veel vuer, hoe veel levendigheid wij zouden praten, den gantschen middag praten enz. Ik dankte er de keizerin voor, die u hofraed gemaekt had, en dus gelegenheid schiep om altemets eens door Leyden naer den Haeg te gaen. — Ik spoede mij naer huis, en overleide vast, waermede wij ons discours beginnen zouden, om, van veele zaken overkropt zijnde, niet buiten staet te zijn om ergens over te discoureeren. Ik kwam thuis, zag schoone pijpen en 3 kelkjes gereed staen. Niets had ik tegen mijn vrouw gezeid, indien het maer een ordinaire kennis was, die komen zoude; maer nu ik van Goens verwachte, was mijn eerste woord, toen ik zoentjes had gegeven en gekregen: komt van Goens strak? — *Van Goens? hoe zoo?* Hebt gij mij dat niet laten weten? — Ze lachte, *neen lief*, zei ze, *van Mersch heeft belet laten vragen.* Neen, van Goens heb ik van de meid verstaen. — *Neen lief, 't is van Mersch.* Hoe kan het wezen, zei ik. — Ik geloof, als wij luitjes waren, die gewoon waren samen te kijven, dat wij elkander zouden betwist hebben wie gelijk had, zoo sterk en zoo vast had ik mij zulks verbeeld, en ik kon het mij niet ontgeven, totdat van Mersch waerlijk kwam en niet van Goens. — Het bragt mij eenigszins uit mijn humeur; nu moet ik lachen, dat ik mij bedrogen heb, en een valsche vreugde gemaekt heb.

Gisteren meende ik u al te schrijven; maer ik raekte aen het lezen van de brieven van Gleim en Jacobi. Neem mij niet kwalijk, de tijd was om eer ik het wist — en het was te laet om aen u te schrijven. — Hieruit zoudt gij kunnen opmaken, dat ik liever brieven van Gleim en Jacobi lees, dan brieven aen mijnen lieven van Goens schreef; — dien avond was

het waer, dat kan ik niet ontkennen; en is dat wel wonder? — Hoe kan ik, terwijl ik zulke lieve brieven lees, belust zijn om zelf, plomp en grof en onvernuftig te schrijven: — daerin moet ik immers te meerder tegenzin hebben, om dat plompe en grove met het tedere van mijn hart zoo weinig overeenkomst heeft.

Hoe het zij, — dit kan ik u echter verzekeren, dat ik veel meer genoegen en verrukking heb bij het lezen van brieven van v. Goens dan van Gleim of Jacobi, hoe allerliefst lief deze ook zijn mogen. — Gelieft dit ad notam te nemen, om mij weder binnen korte met een brief van u te begenadigen.

Het heugt mij, dat ik mijnen laetsten brief met eenen tegenzin afbrak: mij dacht, ik had u noch 100 dingen te schrijven; — tegenwoordig weet ik niet meer welke; misschien zal ik ze mij wel weer herinneren, wanneer gij mij op alles tael en antwoord geeft; maer ik merk, dat gij sedert eenigen tijd verscheiden dingen onbeantwoord gelaten hebt, — en dat is zeer kwalijk gedaen; als men alleen spreekt, moet men ras stilzwijgen; — mij dunkt, als gij mijne brieven nalas, zoud gij noch zeer veel ter uwer beantwoording vinden.

. . . . . .

Hagedorn behaegt mij, — maer zoo zeer niet als Gellert: me dunkt daer steekt in Gellert meer vernuft en fijnheid. — Hagedorn is een Duitscher kop, die zijn geleerdheid en belezendheid toont, — hij is ook meest een vertaler of navolger; — ik weet niet, dat ik noch stukjes bij hem gevonden heb, die mij recht bij uitstekendheid aenstonden; in Gellert veele, zeer veele. — Utz is die niet hier en daer wel een klein weinigje obscoen? Kunnen de dames in Parijs Utz lezen zonder blozen? Me dunkt, ik zou rood worden, als ik hun deze en geene dingetjes voorlas. Utz,

meen ik, hebt UwEd. mij geschreven, is onder diegeene, welke de dames in Parijs lezen. — Ja, maer de dames houden daer zoo veel niet van de wijn als onze Duitschers. — Het is een grofheid, dat men zonder wijn niet recht vrolijke gezangen kan maken. De Franschen praten haest nooit van wijn; trouwens de Franschen drinken zoo dikwijls geen rousch als de Duitschers; iedere Natie heeft zijn caracteres. Gleim en Jacobi zijn ook liefhebbers van wijn, ik ook, maer ik zou nooit van wijn willen zingen. — Maer ik schei uit om u geen tijd te ontstelen, welken gij geschikt had om aen mij te schrijven; ook zou mijn lieve vrouw mij een les geven op het Clavecimbael.

Ik omhels u in mijne gedachten en ben steeds

Uw Vriend,
F. v. Lelyveld.

18 November 1768.

Weet gij ook, of er een Ablativ. Absolutus in het Hoogduitsch is? Huydecoper haelt er een voorbeeld van bij uit het Fransch van Rabelais.

Allerliefste Vriend!

Welk eene verrukking! Uw allerliefste brief wierd mij gebracht, buiten op mijn kleenen Sans souci, waerheen ik gewandeld was, om de verkwikkende gunst der helderschijnende zonne, dat in dit saeisoen wat zeldzaems is, noch te genieten; ik begaf mij in het slingerboschje, daer wij voor 4 of 5 jaren dikwijls plachten bij elkander te zijn. Het gekwinkeleer der luchthartige vogeltjes blies mij vrolijkheid en genoegen in de ziel; ik zette mij op de groene bank in het priëeltje van taxis, en, met mijne gedachten op de bekoorlijkste voorwerpen spelende, geraekte ik op de

beminlijke hoedanigheden van mijnen lieven van Goens, en op onze tedere en aengename briefwisseling. — Ik haelde de brieven van Gleim en Jacobi, die gij mij, met zoo veel ander fraeis, gezonden hebt, uit mijn zak, en terwijl ik daer in las, zag ik schichtig op: — naest mij stond een aenvallig meisje, zoo schoon en bekoorlijk als Dafne was, toen Apol op haer verliefde. Zij reikte mij, met een lagchende mond, en een teder aentreklijk oog, een brief toe; op dien brief zag ik het schrift van mijn lieven van Goens. Ik nam den brief aen en kuste ze. — Ik ontzegelde ze met dezelfde snelheid, waermede Flaccus zijn vles falernen wijn opende. — Ik las, met weinig, voor de eerste reis van mijn leven las ik met weinig aendacht, een brief van u. Mijn oogen slopen langs het papier naer het aerdig Nymfelijn. — Ik begluerde haer met verdraeid gezicht; doch hare zwarte en zieldoordringende oogen, de mijne ontmoetende, dreven dezelve weder terug op mijn brief. — Ik las, ik keek, ik ontroerde; ik las weder, en het lezen en het kijken duerde, geloof ik, meer dan een kwartuer. — Eindelijk lei ik den brief op mijn knie, en, stoutmoedigheid nemende, wendde ik mij naer dat bekoorlijk schepsel of godinnetje; ik vatte met ontzetting haer sneeuwwitte hand, en met een flaeuwe stem vroeg ik wie zij ware. Zij zweeg een geruime poos, en, terwijl zij mij vrijpostig in de oogen keek, bezag ik haer van het hoofd tot de voeten, en van de voeten tot het hoofd: ze was klein en teder van postuer, net besneden van aenzicht, zonder eenig vlakje of misstand, hoegenaemd; haer voorhoofd was verheven en breed, en zoo glinsterend als gepolijst ivoor; de wenkbraeuwen waren kleine liefdeboogjes van ebbenhout, of, gelijk de violette ringkraeg om den hals van de geliefde duif van Venus; hare oogen waren zoo — zoo — zoo —

dat ik ze niet kan afmalen; dit kan ik zeggen, dat ze zoo levendig waren als vuer, en dat er een aentrekkelijke tederheid in doorscheen; haer neusje, het sieraed van 't aenzicht, was voortreflijk sierlijk. — Ik bespeurde, dat er, nu en dan, beweging was in de openingen van de neus, en gedurig was er min of meer verandering in de trekken van haer wezen. — Hare wangen bloeiden als een open roos, die op room zwemt. Op haer kin, die zeer glad en rond was, zag ik, in 't midden, een kuiltje, alsof er een harde zoen op gedrukt was; over de schouders golfden de ronde krullen van het schoone haer, dat zoo zwart was dat het blonk. Op de kruin had zij een Herderinnenhoedtje, daer de fraeiste bloemen van den herfst op lagen. — Zij was gekleed als een Herderinnetje, in het wit, met roode strikjes versierd.

Gij bekoorlijke Herderinne! vroeg ik, wie zijt gij toch!

Ik ben Aglaja, sprak zij met een Hemelsch stemmetje, een stemmetje, zoo zacht als zijde, zoo zuiver als zilver.

Aglaja! riep ik met verwondering, Aglaja! een der Gratien! Gij hebt wel de bekoorlijkheden, die men Aglaja toeschrijft, maer dat gij Aglaja zijt, geloof ik niet: mogelijk zijt gij Chloë, daer Gerstenberg [1]) van zong. Ik ben Aglaja, was haer antwoord, ik ben Aglaja, die gij ziet. En waerom toch gelooft gij 't niet?

Daerom, zei ik, dat gij kleederen aen hebt. Al de Anakreons hebben mij verteld, dat de drie Gratien altijd naekt bij hun kwamen. — Ik ben in een vaste verbeelding, dat de Gratien geen gewaed hebben, en daerom geloof ik niet, dat gij Aglaja zijt.

---

1) H. W. von Gerstenberg, auteur van Anakreontische verhalen *Tändeleien* getiteld. Behalve andere werken gaf hij tusschen 1766 en—70 *Briefe über Merkwürdigkeiten der Literatur.*

Aglaja drukte de onderkin op de rechter borst, zag mij met een scheel oog aen, klopte mij vriendelijk op de deij, zette zich nevens mij, en sprak op een lagchende toon: „Mijn lieve ventje! Zoud gij aennemen alles wat de Anakreons en diergelijke aerdige zangertjes de menschen willen wijs maken? — Geloof mij, zij hebben ons nimmer naekt gezien, daer zijn wij veel te snedig toe. — Ik moet u zeggen, dat geen een rechtschapen man, zelfs geen God, die de wellust kent, en het allerbekoorlijkste dat er in de wellust is, eenige behagelijke ritzeling zou gevoelen bij het beschouwen van een geheel naekte schoonheid. — Te veel zoet smaekt als roet.

Nota. De scoliast teekent hier op aen:

Nec mihi bis cincta Diana placet, nec nuda Cithere;
Illa voluptatis nil habet, haec nimium:
Callida sed mediae Veneris mihi venditat rtem
Nec satiare animum, nec cruciare volo.

Ausonius.

Geloof mij, de naektheid baert walg. — Ik zou u gevallen kunnen verhalen, daer een naekte schoonheid een geneesmiddel geweest is tegen minnestuipen. Integendeel, het op- en nedergaen van den boezem, door fijn gaes heen gezien, een stukje van een naekte schoot, ter sluiks beschouwd, een opgestroopte arm, een bloote voet, ter snaps aengemerkt, zijn van een zieldoortintelend vermogen; de Gratien moeten bekoorlijk zijn en op zulke kunstgrepen afgerecht, welke hare aentrekkelijkheden in dierbare verwondering en hoogachting kunnen houden, zoodat gij licht begrijpen kunt, dat wij ons nooit geheel naekt zullen laten zien.

Ik luisterde met opmerking naer hetgeen Aglaja sprak, en was verheugd dat het overeenkwam met het gevoelen, dat ik, zelfs niet zonder ondervinding, van die zaek had. Ik vroeg haer, hoe zij aen dien

brief kwam. Zij antwoordde mij, dat, schoon zij, met hare zusters, meestentijds op de velden verkeerde, en haer rollen onder de Herders en Herderinnetjes speelde, dat zij, echter in het gure weer van den winter deze en geene steden doorreisde, om hare lievelingen te bezoeken; dat zij nu laetst van mijnen vriend kwam, die haer bijzonder wel kende, dat zij dien brief voor mij medegenomen had, om kennis met mij te maken, en dat zij mij, nu en dan, wilde komen bezoeken. Ik sloeg mijne oogen neer en boog mij, en, toen ik weder opzag, was Aglaja, de bekoorlijkste der Gratien, weg. — Ik zocht haer, door al de kronkelweegjes, ik riep haer, ik keek door de bladeren; maer, wat ik riep, en wat ik liep, en wat ik zocht, Aglaja was er niet; — mogelijk heeft Pan haer nu geschaekt. Ik keerde terug naer mijn priëeltje van taxis; ik overdacht hetgeen geschied was; ik twijfelde of het waerheid dan of het een droom geweest was. — Om mij te overtuigen, zag ik naer de brieven van Gleim en Jacobi, daer ik in gelezen had, — maer, welk eene verwondering! die waren er niet; — zoodat, het is een droom geweest, of de loze Aglaja heeft die allerliefste brieven, die voor Gratien geschreven schijnen, met zich genomen.

Ik wist er niet beter op dan u de geschiedenis te schrijven, en de beeltenis van Aglaja te malen. — Gij kunt mij uit mijn twijfel redden, met mij ronduit te schrijven, of gij zoodanig een Aglaja kent, en of gij haer dien brief voor mij hebt medegegeven. — Antwoord mij toch spoedig; want ik ben zeer verlangende om te weten wat hiervan zij. Ik kan u nergens anders over schrijven, omdat ik hiervan vol ben.

Ik ben als altijd T. T.

Leyden, 23 Nov. 1768. F. v. Lelyveld.

Het is dan geen droom geweest van Aglaja in mijn priëeltje! Het weer verloopt, anders zou ik van middag weder naer buiten gegaen zijn.

Ik moet zeggen, van Goens, gij zijt wel in de gunst van die lieve mevrouw D., dat zij u zoo dikwijls in haer kabinetje toegang verleent; en dat gij daer altijd de Gratien vindt; ik raek in verzoeking om bij u te Utrecht te komen, indien ik wist dat gij mij die beminlijke dame zoud leren kennen; maer, zeg mij, hoe komt het, dat gij altijd daer de Gratien vindt, en dat zij nooit bij u op uw kamer komen?

Ik geloof, dat uw kamer altijd te vol ligt met boeken, en als gij op uw kamer zijt, dat gij het dan altijd veel te volhandig en te volhoofdig hebt, om u met die godinnetjes te bemoeijen: — altans gisteren moet gij het bij uitstek drok gehad hebben. Ik kan het u niet vergeven, dat gij zoo schielijk zijt uitgescheiden met uw verhael. — Ik kan het mij niet begrijpen, wat er in staet is u aftetrekken van zulk een aengenaem genoegen, als u dat verhael (NB. aen een goed vriend, die vatbaer is voor verrukkingen van die soort) heeft moeten geven; me dunkt niets in de wereld zou mij hebben kunnen doen uitscheiden. — Ik bezweer u, gaet toch voort met uw verhael; — ik brand er na; — maer, indien gij mij te vriend wilt houden, zoo wacht u van diergelijke gedachten en uitdrukkingen, als in uwe laetste brief vervat waren. „Die Aglaja is eene insolente deerne, die altijd lacht als een malloot, en over niet met al." Dit wenschte ik dat gij nooit gedacht had; zoud gij wel willen, dat Mevr. D. wist dat gij zoo impertinent van een der Gratien dacht, en zulks durft schrijven aen een nieuwe kennis van Aglaja. — Ik zal dien brief van u verbranden, om te verhoeden, dat Aglaja die niet, bij de eene of andere gelegenheid, onder 't oog krijgt, en

dan zag het er naer uit; gij raekte wis uit de gunst van alle de Gratien; — want ik geloof niet dat er onder de Gratien die jalousie heerscht als onder andere zusters; en dus zou uwe toegenegene Euphrosyne de partij van de beledigde Aglaja opnemen. Ik kan niet begrijpen, wat die lieve, bekoorlijke Aglaja u in den weg gelegd heeft. — In uw eersten brief boezemde gij mij reeds een kwaed vermoeden op Aglaja in, even alsof zij mij zoo maer wat wijs gemaekt had van haer kleeding, — en dierhalven was ik uitermaten zeer nieuwsgierig naer die conversatie, die gij met de Gratien gehad had over de naektheid. — Eerst wacht ik nu de Vertellingen van die 2 avonden en dan de conversatie over de naektheid. — Ik dispenseer u van geen van beiden: licht dat de Gratien u zoo veel tijd waerdig zijn. — Met voordacht wil ik deze bekorten, om u geen stof tot afweidingen te geven.

Ik ben in verwachting van prompt antwoord

T. T.
Lelyveld.

29 Nov. 1768.

Mijn Waerde Vriend!

. . . . . .

Gelukkig dat ik van ochtend een voldoende brief van u ontvangen heb: anders had gij een harden brief van mij gehad. — Het was ook onbedenkelijk wreed van u, dat gij mij zoo lang liet wachten. 't Is wonder dat de Gratien u niet eerder in 't oor geluisterd hebben, dat gij mij het origineele verhael

zoudt zenden. Zoo veel Fransch versta ik wel. Ik wacht, hoe eer hoe liever, het vervolg.

. . . . . .

Ik ben als altijd

Uw Dienstber. Vriend,
F. v. Lelyveld.

6 Dec. 68.

. . . . . .

Waerde van Goens!

Onbegrijpelijk is het mij, dat ik tot heden beroofd ben gebleven van uw aengenaem schrijven; — reeds te Amsterdam had ik gehoopt die vertelling van de Gratien uit te hooren. Sedert heb ik dag aen dag uitgesteld aen u te schrijven, omdat ik telkens den volgenden morgen vastelijk een brief wachtte. — Nu begin ik mij ongerust te maken, of gij ziek mocht geworden zijn. Ik bid u, schrijft mij toch zonder uitstel.

. . . . . .

Vaer gij met alle de uwen wel,

F. v. Lelyveld.

30 Dec. 1768.

Lieve van Goens!

Wagt gij van mij nieuws! welk nieuws? Hoe de balans is uitgekomen? Welke brieven ik krijg over de slechte negotie? — Zulk nieuws weet ik; maer nieuws, dat u gelijkt, weet ik in 't geheel niet. Gelijk ik u geschreven heb, ik heb nergens om kunnen denken; ik heb niets gehoord, en sedert December heb ik niets gelezen; tot Mey zal ik ook niet veel van belang kunnen doen; maer na dien tijd beloof

ik mij meer tijd en meer gemak, dewijl ik een bekwaem persoon op ons Comptoir gekregen heb, die mij al vrij wat uit den weg zal kunnen nemen. En omdat ik in 't Comptoir woon, zoo zal ik meer bij mijn boeken wezen; want het minste half uertje, dat ik heb, fluks na mijn kamer, — valt er iets voor, ik word gescheld; ik ben op mijn Comptoir.

O wat verlustigt men zich altijd in het toekomende! wat verbeelt men zich daervan niet! — En zoo ras is het niet tegenwoordig, of het is zoo mooy niet meer, of daer komt iets in den weg, dat het aengename wegneemt: praesentibus utitur sapiens. Ik kan zeggen, dat, schoon ik nu in zoo langen tijd niets aen mijn liefhebberij des belles lettres gedaen heb, dat ik echter mijn tijd gansch aengenaem doorgebracht heb, dewijl ik drok en ieverig bezig geweest ben in dingen, die mijn tijdelijk belang vorderen; ik kan mij levendig verbeelden, hoe iemand aen zijn Comptoir zoodanig verslaefd kan zijn, dat hij zijn gantsche leven om geen boeken denkt. Ik noem het verslaefd, en wensche nooit zoo te worden; maer tegenwoordig moet ik er mee door, en ik troost mij met het vooruitzicht, dat het niet lang duren zal. — Heden avond heb ik reeds van 8 tot 9 uer ledig, en dat uer bestede ik om aen u dezen brief te schrijven, welke ik denk te verzenden, zoo ras ik maer op den dag tijd heb om die boeken op te pakken. Dus bekomt gij dezelve hiernevens, als ook de catalogus, van uwe Hoogd. boeken, welke noch al niet afgeschreven is; maer nu zal ik hem door mijn copieist van 't Comptoir laten afschrijven, zoodra ik dezelve weerom krijg.

Met welk een genoegen zag ik, dat gij in die tijd dat wij elkanderen niet geschreven hebben, een Hoogd. treurspel overgezet had, dat mij wel bevallen zal. — Ik ben er nieuwsgierig na, en hoe drok ik het heb,

zoudt zenden. Zoo veel Fransch versta ik wel. Ik wacht, hoe eer hoe liever, het vervolg.

. . . . . .

Ik ben als altijd

Uw Dienstber. Vriend,
F. v. Lelyveld.

6 Dec. 68.

. . . . . .

Waerde van Goens!

Onbegrijpelijk is het mij, dat ik tot heden beroofd ben gebleven van uw aengenaem schrijven; — reeds te Amsterdam had ik gehoopt die vertelling van de Gratien uit te hooren. Sedert heb ik dag aen dag uitgesteld aen u te schrijven, omdat ik telkens den volgenden morgen vastelijk een brief wachtte. — Nu begin ik mij ongerust te maken, of gij ziek mocht geworden zijn. Ik bid u, schrijft mij toch zonder uitstel.

. . . . . .

Vaer gij met alle de uwen wel,

F. v. Lelyveld.

30 Dec. 1768.

Lieve van Goens!

Wagt gij van mij nieuws! welk nieuws? Hoe de balans is uitgekomen? Welke brieven ik krijg over de slechte negotie? — Zulk nieuws weet ik; maer nieuws, dat u gelijkt, weet ik in 't geheel niet. Gelijk ik u geschreven heb, ik heb nergens om kunnen denken; ik heb niets gehoord, en sedert December heb ik niets gelezen; tot Mey zal ik ook niet veel van belang kunnen doen; maer na dien tijd beloof

ik mij meer tijd en meer gemak, dewijl ik een bekwaem persoon op ons Comptoir gekregen heb, die mij al vrij wat uit den weg zal kunnen nemen. En omdat ik in 't Comptoir woon, zoo zal ik meer bij mijn boeken wezen; want het minste half uertje, dat ik heb, fluks na mijn kamer, — valt er iets voor, ik word gescheld; ik ben op mijn Comptoir.

O wat verlustigt men zich altijd in het toekomende! wat verbeelt men zich daervan niet! — En zoo ras is het niet tegenwoordig, of het is zoo mooy niet meer, of daer komt iets in den weg, dat het aengename wegneemt: praesentibus utitur sapiens. Ik kan zeggen, dat, schoon ik nu in zoo langen tijd niets aen mijn liefhebberij des belles lettres gedaen heb, dat ik echter mijn tijd gansch aengenaem doorgebracht heb, dewijl ik drok en ieverig bezig geweest ben in dingen, die mijn tijdelijk belang vorderen; ik kan mij levendig verbeelden, hoe iemand aen zijn Comptoir zoodanig verslaefd kan zijn, dat hij zijn gantsche leven om geen boeken denkt. Ik noem het verslaefd, en wensche nooit zoo te worden; maer tegenwoordig moet ik er mee door, en ik troost mij met het vooruitzicht, dat het niet lang duren zal. — Heden avond heb ik reeds van 8 tot 9 uer ledig, en dat uer bestede ik om aen u dezen brief te schrijven, welke ik denk te verzenden, zoo ras ik maer op den dag tijd heb om die boeken op te pakken. Dus bekomt gij dezelve hiernevens, als ook de catalogus, van uwe Hoogd. boeken, welke noch al niet afgeschreven is; maer nu zal ik hem door mijn copieist van 't Comptoir laten afschrijven, zoodra ik dezelve weerom krijg.

Met welk een genoegen zag ik, dat gij in die tijd dat wij elkanderen niet geschreven hebben, een Hoogd. treurspel overgezet had, dat mij wel bevallen zal. — Ik ben er nieuwsgierig na, en hoe drok ik het heb,

waerbij ik onder 't lezen een vouwtje gelegd heb; en dit zou gevoeglijk de stof van dezen brief kunnen uitmaken; maer mijn Vriend Macquet heeft mij verzocht hetzelve eens aen hem te zenden, hetgeen ik in die drokte gedaen heb; doch het had beter geweest dat ik hem een nieuw Exemplaer gezonden had.

Zouden er onder de Duitsche stukken over de fraeie letteren niet wel zijn, die, met ruim zoo veel recht, behoorden vertaeld te worden. Moses is wat duister en afgetrokken voor een Poëet; mij dunkt, dat ik zien kan, dat Mozes nooit geen Poëet geweest is; hij schijnt grooter Philosooph; maer door de Poëten dient het evenwel te kunnen gelezen en bestudeerd worden: want voor wie zou het anders van nut zijn?

Bij het lezen van die Verhandeling schoot mij in zeker zeggen van den oppercriticus Pieter Fontein, dat er in al wat van de Duitschers komt zoo iets mofs is.

Ik zou het niet durven zeggen; maer is er niet wel een klein beetje waer aen? — O lieve Goensje, stuift zoo niet op. — Ik weet, gij zijt tegenwoordig geteutoniseerd, en, gelijk het thans in Parijs de mode is, verzot op alles wat uit Duitschland komt: in alles is een mode. — Ik voorzie, dat bij onzen leeftijd, — neen, laet ik liever dit sparen tot een mondgesprek.

Vandaeg over 8 dagen ga ik voor een dag of vier mij verluchten te Ouderkerk. — Eer uw vacantie eindigt, zoud gij niet schikkingen kunnen maken om enige dagen bij mij te logeeren? — Het treft mij telkens van u te moeten horen van onaengename omstandigheden. Lieve vriend, loopt gij zoo veel blaeuwtjes? want wat kunt gij anders onaengenaemheden hebben! Gij doet wat gij wilt, gij laet wat gij wilt, en gij hebt de kost voor 't eeten. Zoo lang gij leeft, kunt gij niet onbezorgder leven. Gij hebt geen vrouw

op te passen, noch geen geschreeuw van kinderen te sussen.

Mijnheer Waerde Vriend!

. . . . . .

Nieuws van belang weet ik u niet medetedeelen. De Dafnis van Gessner ligt vertaeld bij Meyer. De heer Huydecoper heeft mij zijn brief over de Ablativ. absolutus medegegeven, om aenstaende Vrijdag aen de Maetschappij in te leveren [1]). Het is een zeer bewerkt stuk, en zoo het eerste deel der Werken van onze Maetschappij met dat stuk, van zoo een vermaerde pen, geopend wordt, zal onze Maetschappij een goeden stap in de wereld doen. — Zoo er nu noch maer wat meer in komt van vermaerde mannen. — Wagenaer zal binnenkort ook wel iets doen, — hij heeft zijn beschrijving van Amsterdam onder de knie; maer het mangelt hem aen stof: — hij weet zoo niet, waerover hij iets schrijven zou.

Gelieft mij dat MS. van Macquet zonder vergeten overtezenden, met uwe aenmerkingen, enz.

Verders gedraeg ik mij aen mijnen laetsten, en eindige met haest,

T. T.
Lelyveld.

. . . . . .

Wat is uw oordeel over die comedie van Diderot le Père de Famille. — Daer is, mijns bedunkens, wat al te veel intrigue en wat al te veel passie

---

1) Zie Handelingen der Leidsche Maetschappij, 11 Juli, 1769. Deze aanwijzing geeft ons het middel aan de hand, om de dagteekening van dezen brief te bepalen.

in. Het caracter van de Père de Famille, dunkt mij, is wat wispelturig; — en dat Sofie de nicht is van den commandeur komt heel raer a propos, alleen, dunkt mij, om de ontknooping.

Liefste Vriend!

. . . . . .

Ik ben blijde, dat gij welvarend zijt, en ik leef noch in hoop dat wij elkanderen binnenkorte zullen zien.

Het doet mij leet, dat gij telkens voorvallen hebt, die u geen aengenaemheid geven; mij dunkt, gij konde zoo een aengenaem leven hebben als ik.

Binnen weinige weken ontvang ik uwe Verhandeling over het verhevene en naïve in de fraeie wetenschappen.

Ik verlang er na, als ook naer dat stuk over de Spaensche Dichtkunst. Gisteren, weet gij, is de jaerlijksche Vergadering onzer Maetschappij gehouden; wanneer gij bij mij gelogeerd en daerbij tegenwoordig geweest was, geloof ik dat gij zoo veel preventie niet niet meer zoud hebben, en zoo slecht over onze Maetschappij niet oordeelen. Ik wenschte maer, dat de leden wat presteerden; want zonder goede stukken kan de Maetschappij geen opgang maken. Ik heb lust gekregen om eens iets voor de Maetschappij op te zetten. — Van de morgen viel mij in om eens een stuk van Poot te commentarieeren. Als ik alles bezat wat ik begrijp dat daertoe noodig is, geloof ik dat dit een goed stuk zou kunnen worden; ik verlang te weten of gij het mij aenraed: want zonder uw bijstand zou ik het niet ondernemen.

Het stuk, waer mijn aendacht op gevallen is, staet in Poots Gedichten I D. bl. 20—25. Het stuk is niet lang, maer ik verbeeldde mij dat er vrij wat over te zeggen is over Poetische fraeiheden, misstallen en

verklaringen van eenige woorden, die van een ieder niet verstaen worden; wees zoo goed, als gij tijd en een goede luim hebt, lees en herlees dan dit stuk eens met aplicatie en schrijf er mij eens een langen brief over. — Mijn titel zou zijn:

Tael- en Dichtkundige aenmerkingen, over een Gedicht van Poot, tot titel voerende: Uitgang van Godes Zoone.

De heer Bern. de Bosch heeft voorleden vrijdag in de Maetschappij ingeleverd: Tael- en Dichtk. aenmerkingen over zijne eigen uitgegeven Gedichten; mij dunkt, dit is de weg om vorderingen te maken; — maer ik wil u niet langer ophouden: ik wacht den eenen of anderen tijd eens eenen langen brief over dat stuk van Poot,

en ben steeds

T. T.
Lelyveld.

12 Julij 69.

Mijn Lieve en Waerde Vriend van Goens!

. . . . . .

Gij hebt mij een groot plaisier gedaen met uwe aenmerkingen op dat vers van Poot, welke ik bij gelegener tijd en gezonde lust een voor een denk na te gaen, en met de mijne te confronteeren. Dit zie ik, dat er verscheide zijn, die ik ook gemaekt heb; maer gij hebt het wat harder aengetast als ik; gij valt er ook wat heel laeg op; ik betrouw uw oordeel beter dan het mijne, en denk daerom dat de sop de kool niet waerd zal zijn; gij raed het mij, naer het schijnt, ook niet aen. Evenwel heb ik wel zin om zoo eens een stuk van een Neerduitsch Poëet onder

handen te nemen, en ik wenschte liefst een stuk te nemen, daar meer goed dan kwaed over te zeggen was: het berispen valt altijd hatelijk, en het toonen van fraeiheden dient meer tot opbouw van de kunst, als enkel het openbaer maken en verachten van misstalten. Ik zoude misschien in Poot wel een ander stuk kunnen vinden, dat beter te pijnewaerd was om te commentarieeren; maer ik zou liever niet van zijn Minnedichten kiezen: de stichtelijke of heilige Gedichten zijn meer algemeen de smaek van onze Natie, en, me dunkt, die smaek is goed. Dus wilde ik mij liefst bepalen tot een stichtelijk Gedicht, bijvoorbeeld, de kruistriomf van Vollenhoven, of een ander Gedicht van Poot, of van Vondel; over dat stuk van Poot, *De Verloren Zoon*, vind ik zoo heel veel bijzonders niet aen te merken.

Indien UwEd. mij een goed stuk, dat te pijnewaerd was, aen de hand konde geven, zou mij zulks aen 't werken helpen. En anders wagt ik noch een jaertje.

Excuseer mij, dat ik voor het tegenwoordige niet langer kan schrijven; schik het toch om eens bij mij te komen; of anders genoeg mij met uwe brieven.

Kan ik u ook noch iets supediteeren over de historie onzer Poëten?

Ik ben als altijd

T. T.
Lelyveld.

21 Julij 1769.

Veel Geachte Vriend!

Al houdt gij zoo lang zoo smertelijk een zwijgen, ik noeme u noch mijn veelgeachten vriend.

Ben ik uw vriend niet meer? Heb ik het dan zoo onvergeeflijk slecht gemaekt?

Niet lang geleden was ik bij u in mijn droom; maer wij waren wel degelijk vrienden. Enfin, het zijn wereldsche zaken, en de heele wereld is niet auders dan een speeltooneel; — kunt gij niet van u verkrijgen mij te schrijven, en uw hart te doen blijken?

Adieu, waerde Vriend, leef gelukkig en vergenoegd gelijk

F. v. L.

27 Mey 73.

[1]) Welk een verrukking! een brief van van Goens! en van Goens en Lelyveld zijn vrienden! Neen! zoo aengenaem was mijn droom niet als deze brief.

Gisterenmiddag gong ik naer mijnen kleenen sans souci, aen de Rijn, om in het groen van de boomen UwEd. mijne verrukking te schilderen; — maer ziet, hee licht worden onze voornemens veranderd? Ik raekte bij juffr. van Merken, of zoo gij wilt, juffr. van Winter, die met haer man hier aen den Rhijn een buitenplaetsje gekocht heeft, om hun kwijnende gezondheid, waer 't mogelijk, eenige herstelling of ten minsten verkwikking te bezorgen, — en met praten over de liefhebberij was middag en avond om, eer wij 't wisten. Nu wil ik dezen dag niet laten voorbijgaen zonder dat ik u hebbe doen blijken, dat UwEds brief mij niet minder dan onverschillig is; al was het dat wij elkanderen maer eens in 'tjaer schreven (wat is een jaer ook schielijk om!), als wij maer dat genoegen hebben dat wij aen elkanderen *kunnen* schrijven, zoo wij willen; en dat, wanneer wij aen elkanderen denken, wij een soort van genoegen in ons gewaer worden.

---

1) De inhoud doet genoegzaam den tijd kennen, in welken deze brief, van welken het slot ontbreekt, geschreven is.

Mijne kinderen zijn noch in mijne lendenen, en mijn vrouw maekt al het genoegen van mijn leven; o! wat is dat verrukkelijk en waerlijk onuitdrukkelijk in zulk eene harmonie van twee overeenstemmende zielen te leven. Indien wij gedestineerd zijn om noch 74 winters met elkanderen te leven, zoo zullen wij noch vierenzeventigmael gelukkiger en genoeglijker worden. Het kan niet anders: telkens als wij terugzien, ontdekken wij dat ons geluk en genoegen toeneemt. Maer laet ik hier niet langer over bazelen; Van Goens is zekerlijk op zijn 25e jaer [1]) te groot een Philosooph, om in dat onnozel en eenvoudige zielsvermaek genoegen te nemen.

Uwe voorreden voor Volkman heb ik niet gelezen [2]); ik heb er over horen praten, maer wat, dat ben ik al weer vergeten; maer, nu gij 't zegt, geloof ik, dat gij gelijk hebt, dat het woord *ketterij* er in kwam, en dat er in een blad, dat herdrukt is, een noot, dunkt me, gestaen had, waerin gezegd wierd, dat het thands in crisis stond, of de Christelijke Religie zoude aengenomen of verworpen worden. — Enfin, het rechte weet ik niet, omdat ik er mij niet op interesseerde.

---

1) In 1772 was van Goens 25 jaren oud.

2) Van Goens schreef in December 1772 naamloos eene Voorrede voor Volkmann, *Reisboek door Italie.* Op bladz. XVI (van de 2e uitgave) dier voorrede verlangt hij, dat een reiziger (hier in het Roomsch-Katholieke Italie) den heerschenden godsdienst in eere houde en zich naar de gewoonten en inzettingen van het land schikke, zoolang hij aldaar vertoeft. Wil hij (voegt hij er bij) te Rome met de kundigheden pronken, die hem zijn catechiseermeester heeft bijgebracht, en beweren, dat de Paus het beest van de Openbaring is, zoo zal men zich mogelijk alleen wreken met te zeggen: *meglio bestia che Olandese.* En op bl. XIX, in noot 2): Geheel Europa is tegenwoordig in een soort van crise met opzicht tot de godgeleerdheid, en alle rechtschapene lieden wenschen, dat ze ten besten moge uitvallen.

Ik bemoei mij tegenwoordig met geen questien, en ik vind er . . . . . .
. . . . . , ...

Waerde Vriend!

Ik hoop dat gij welvaert; ik vare wel met mijn dierbare bekje en leef vrolijk en vergenoegd.

UwEd. hebt zekerlijk de Guillaume van Bitaubé al gezien. Ik had er gantsch andere gedachten van gehad.

Ook had ik gantsch andere gedachten gehad van die verzen van het Haegsch Genootschap; — met hoeveel ophef heeft men daervan niet hooren spreken!

Ook dacht ik niet, dat men in onze eeuw zou durven voor den dag komen met zulke coupletten.

Geen puik vernuft voldingt uw eer (de eer der dichtk.),
Geen blanke *Cherubijnenveer*
In *vlociend zonnegoud gedoopt*, kan recht die *melden*,
Geen *Poot*, geen *Burman*, *Francius*,
Geen *Zeeus*, of wie 't ook zij van uwe *fenikshelden*,
Wier schriften ik met eerbied *kus*.

Zie bl. 94.

De Raad der hooge Godheid nam
Misschien 't besluit, dit offerlam (Gods Zoon)
Aan 't *ijslijk vuur der wraek* te braeden, enz. enz.

Zie bl. 21.

Dat vers van Bekkey [1] (sic), is dat de lof der dankbaerheid! Zoude iemand, dat vers lezende en een titel daervoor moetende zoeken, ooit daer boven zetten, lof der dankbaerheid?

Ik bedroef mij, dat men zulke prijsverzen geeft. Ik bedroef mij ook over het voorbericht.

---

1) J. le Francq van Berkhey.

Maer wat hoef ik mij te bedroeven; laet ik er om lagchen en de menschen beter smaek toewenschen.

Ik bevele mij in in uw genegen aendenken en noeme mij steeds

Uw Vriend,
F. van Lelyveld.

Leyden, 8 Sept. 1773.

UwEd. hebt mij in uwen laetsten brief nieuwsgierig gemaekt naer uwe opstellen nopens ons Woordenboek. Mag ik u bidden, wees zoo goed en zend mij eens die papieren voor mijn particulier. Ik beloof u, dat ik ze aen niemand zal laten zien, en dezelve prompt weerom zal zenden. Gij weet, dat ik veel houde van uwe reflectien, en altijd is er voordeel mee te doen.

Zeer waerde vriend van Goens!

Ik heb de vrijheid gebruikt, voor een week of drie aen UwEd. een brief te schrijven nopens een concept, om alles wat over de belles Lettres in vreemde talen geschreven is, te laten vertalen en bij stukjes uit te geven.

Ik had mij een prompt antwoord beloofd.

Nu begin ik te vrezen, dat UwEd. onpaslijk zijt, of dat er iets anders aen hapert.

Mag ik u bidden, weest zoo goed en laet mij, al is het maer met $1^1/_2$ regel, weten hoe gij vaert, en hoe gij over dat concept denkt.

Ik ben volvaerdig

Uw Dienstber. Vriend,
F. van Lelyveld.

Leyden, 16 Mey 1774.

Waerde van Goens!

Een brief van Lelyveld? Ja! een lange brief! Ik beklage mij dikwijls, dat onze briefwisseling zoodanig in slaap [1]) geraakt is. De ondervinding, welke ik heb van uw genie, van uwe belezenheid en uitgebreide kundigheden, en van uwe welwillendheid ten mijnen opzichte, zoowel als ten opzichte van onze Natie, — een welwillendheid, die wel in slaap, maer bij mogelijkheid niet dood kan wezen, doet mij de vrijheid nemen UwEd. eens een recht langen brief te schrijven, en, mij dunkt, ik heb UwEd. lang genoeg vrijgelaten.

In hope dat ze bij u niet te onpas zal komen, neem ik daartoe de Paaschvacantie waar.

UwEd. gelieve dan te weten, dat bij mij de zucht om tot nut voor mijne landgenooten te werken, nog even levendig is als ooit, en dat ik mij in 't hoofd gehangen hebbe hiertoe iets te zullen kunnen doen, indien ik, onder het beoefenen mijner eigene vermogens, langzamerhand een werk vervaardige, waartoe ik alleen niet in staat ben, waartoe ik raadgevingen en voorlichtingen noodig heb. Hierover peinzende, zijt UwEd. de eerste geweest, die mij in den zin is geschoten, en bij overlegging heb ik bevonden, dat ik mij daaromtrend aan niemand eerder of beter kon adresseeren dan aan UwEd. De titel van dit werk zou wezen: De beginselen der Wetenschappen, of aanleiding om een kundig, verstandig, braaf mensch te worden.

Mij dunkt, en ik heb mijne eigene ondervinding voor mij, dat zulk een werk van zeer veel dienst zoude wezen voor zulke jonge lieden, hoedanige in ons land het grootste getal uitmaken, welke niet opgeleid worden tot de studien, om met der tijd professor, predikant,

---

1) Men zal opmerken, dat v. Lelyveld van nu aan de *ae* met *aa* vervangt.

advokaet, doctor, philosooph, historie-, dicht- of taalgeleerde te worden. Alle jongelingen, in welken een ziel zit, hebben een begeerte om kundige, verstandige, brave menschen te worden; in sommigen wordt dit verwoest door een zedeloos gedrag en bedorven hart; in andere blijft het; doch het ontbreekt zulke, welke geschikt zijn om buiten den kring der geleerden te blijven, gewoonlijk aen eenige aanleiding om hunne verstandelijke vermogens op eene geregelde wijze te beoefenen en te volmaken.

Nadat zij de schoolen zijn doorgegaan, waarin zij, behalven lezen, schrijven, cijfferen, de kennis der Fransche en somtijds ook der Latijnsche, Engelsche of Hoogduitsche talen geleerd hebben, worden zij gesteld aen den koophandel, aan de Fabriecquen of eenig ander beroep, welk voor het overig gedeelte van hun leven hun hoofdzaak of kostwinning worden moet.

De ledige uuren en avonden, welke hun overschieten, worden meest gebezigd tot gezelschap of tot spel; hier of daar vindt men een en ander, welke, 't zij door een beschaafde opvoeding, 't zij door een heerschende lust meer behagen in 't lezen schept.

Men leest Spectators, Romans, Historien, Poëtische Theologische of andere werken, zoo als zij voorkomen of zoo als men er bij deze of die gelegenheid, in zekere gesprekken over heeft hooren praten. Men leest alles onder elkander zonder keus, zonder leidraad, zonder bepaald oogmerk; men leest somtijds het slechtste of het middelmatige, en het beste heeft men geen gelegenheid te leeren kennen, en is het wonder dat het verstand oppervlakkig blijft en het oordeel onvast en weifelend? Men zoekt wel naar den weg om tot kennis en verstand te komen, maar wie is er die denzelven vindt, indien er zich niet iemand opdoet, welke den aankomeling als 't ware bij de hand leidt.

Ik zelf ben in dit geval geweest, en voor een groot gedeelte nog, en even dit werkt zoo sterk op mij, dat ik meene mijzelven, en al die mij gelijk zijn, een wezenlijken dienst te zullen doen met hun een werk te geven, dat tot een leidsman dienen kan, om hun den toegang te verleenen tot die kundigheden, van welke ieder beschaafd burger ten minsten eenige teintuur behoort te hebben.

Een geleerde ex professo bemoeit zich weinig of niet met den burgerstand, en bij sommigen zelfs heerscht iets Egyptiesch, om de geleerdheid alleen voor zich zelf te houden, en voor anderen ongenaakbaar te maken, iets 't welk, dunkt mij, zeer verkeerd is, ten minsten van zulke wetenschappen, die ons wijzer en beter kunnen maken.

UwEd. zult mij een onbegrijpelijk groot plaisier doen mij op UwEds gemak UwEds gedachten en sentiment wegens mijn oogmerk en bedoeling rondborstig open te leggen, en zoo het u niet te veel gevergd was, mij een plan optegeven, naar welke dit werk best zoude zijn ingericht.

De voortreflijkheid van den mensch, waardoor hij boven alle andere schepselen uitmunt, is de gaaf om te kunnen denken, spreken en schrijven. Dit nu wel of kwalijk te doen, hiervan hangt de wezenlijke waarde of onwaarde van den mensch af. Het komt mij derhalven voor, dat ik best beginnen zou met de Logica of de kunst van denken, waarop dan volgen kan de Grammatica: 1. de generale, 2. de particuliere van de Nederd. taal; dan de Rhetorica; de welsprekendheid, de dichtkunst, de schilder-, teeken-. graveer- en beeldhouwkunst, de muzijk enz.

Vervolgens om de kundigheden te vermeerderen, uit hetgeen te voren gebeurt is, komen de historien, gewijde en ongewijde, en bijzonderl. die van ons land,

waartoe de Geographie en Chronologie moet voorafgaan. Wijders de Historia Litteraria, de Historia Naturalis, de Physica, de Theologia Naturalis, de Theologia Scripturae Sacrae, en tot slot van alles de Theol. moralis, sive Ethica Christiana.

Ieder verstand, welk zich oefenen wil, behoort een denkbeeld van alle de wetenschappen te hebben, die zonderling naauw aan elkander verknocht zijn; maar ieder verstand heeft ook zijn bijzondere genie, om deze of die met meerder applicatie te beoefenen en zich daarop bij voorrang toe te leggen.

Hierom wilde ik achter de beginselen van iedere wetenschap een historiesch verhaal laten volgen van de schrijvers, welke zoo in 't Neerd. als in 't Latijn, Fransch, Engelsch en Hoogduitsch best daarover geschreven hebben, opdat hij, wien 't lust, in 't een of 't ander verder te gaan, een voegzame aanleiding zou hebben om zich door oefening daarin volkomen te maken. Dus moet ik ook opgeven, welke de uitmuntendste oude en nieuwe Historischrijvers, Redenaars, Dichters enz. zijn; welke vertalingen voorhanden zijn, om iemand, die geen Latijn verstaat, te hulp te komen, zoo al niet met Nederd., ten minsten met Fransche, Engelsche of Hoogd. vertalingen. Het is zeker, dat ik hiertoe zeer vele boeken zal moeten lezen en uittrekken, en dit zal mijn lust en genoegen zijn; indien ik maar zoo gelukkig mag wezen een vriend aen te treffen, die in staat en gewillig is mij aanwijzing en opgaaf te doen van de beste boeken en handleidingen in iedere wetenschap, van dewelke ik mij van tijd tot tijd moet bedienen, en met wien ik over mijn werk mag raadplegen.

Zulk eenen hoop ik nu van harte in van Goens te zullen mogen vinden, en dan voorspel ik mij van mijnen arbeid door den tijd eenig nut. — Ik zegge: door den tijd, want mijn voornemen is om op mijn

gemak te werken, en niet dan zeer langzaam te haasten. Het komt er toch zoo zeer niet op aan, over hoe veel jaren dit werk in 't licht komt, indien het maar komt zoodanig, dat verstandige en kundige lieden van smaak hetzelve als iets goeds aan jongelieden van 15 tot 20 jaar kunnen aanprijzen, en ik verbeelde mij dat, zoo het aan mijne inzichten beantwoord, het waarlijk tot een aanleiding zal dienen, om een aantal Nederlanders, die nu verwarde, donkere en oppervlakkige denkbeelden hebben, tot kundige, verstandige en brave menschen te maken; en dat zou iets groots zijn.

Ik bevele mij in UwEds affectie, en hope met een aangenaam antwoord vereerd te zullen worden, en hebbe de eer mij met een zonderlinge hoogachting te noemen,

WelEdel HoogGel. Heer

UwEd. Dienstb. Vriend,
F. van Lelyveld.

Leyden, 4 April 1776.

. . . . . .

Hoeveel kan ik niet van u leeren? en wie is uw weerga? Onttrek u toch niet aan mij; maar doet het op uw gemak.

WelEd. Gestr. Heer [1]) Hoog Geachte vriend.

Gisteren avond van Amsterdam, daar ik een dag of 10 geweest ben, thuisgekomen zijnde, heb ik niet eerder dan heden uwe zeer waarde van 11 dezer kunnen beantwoorden, en nog zal het maar ten halve zijn,

1) Intusschen was v. Goens Raad in de Vroedschap te Utrecht geworden.

omdat ik wat overkropt van werk en niet al te fiksch ben.

Voor een exemplaar van Huydecopers Proeve zal ik zorge dragen. Van Brederode heb ik mede zijn Groot Liedboek en Bron der minne 1622 en zijne spelen en Rijmen 1622, te Rotterdam. 4°.

Nog niemand heeft op zich genomen dezen vriend voor ons Woordenboek te excerpeeren; dus zult UwEd. Gestr. de Maatschappije daar mede wezenlijken dienst doen.

Het is, gelijk UwEd. wel zegt, onaangenaam, dat men nergens een notitie vindt van onze Dichters en de differente drukken van hunne werken. De catalogus van van der Lip is het eenigste, dat mij bekend is, dat hierin van eenigen dienst kan zijn. Ik bezit hem niet, anders zou ik hem UwEd. Gestr. met alle plaisier zenden. Ik heb voornemen gehad en ook reeds begonnen een chronologische lijst van onze Nederd. Dichters op te maken. Zoodra ik dezelve gereed heb, zal ik de vrijheid nemen UwEd. Gestr. dezelve té zenden.

. . . . . .

Het project om het weinige goeds, dat hier en daar onder heele karladingen onbruikbaar in onze dichters schuilt, in een tijdkundige orde met een korte levensnotitie van elk dichter uit te geven, behaagt mij ten hoogsten en zou met open armen ontvangen worden.

Daar ik in staat mocht wezen UwEd. Gestr. van eenigen dienst te zijn, verzoeke te gebieden aan die de eer heeft zich met ongeveinsde hoogachting en affectie te noemen,

WelEd. Gestr. Heer en zeer Geliefde vriend,

UwEd. dienstber. vriend,

F. van Lelyveld.

Leyden 20 Aug. 1780.

. . . . . .

In de catalogus van onzen waarden Schultens vindt men nog al veel van die Poeeten van dien tijd.

WelEd. Gestr. Heer en Hoog Geachte vriend.

In hope deze UwEd. Gestr. in volmaakten welstand zal ter hand komen, neem ik bij dezen de vrijheid UwEd. Gestr. kennis te geven, dat de Schrijver der tweede verhandeling over het verband van de Wijsbegeerte met de Dichtkunst en Welsprekendh. in de Maatschappij der Nederl. Letterkunde ingeleverd en waarover UwEd. Gestr. één der gekommitteerden geweest zijt, niet heeft goedgevonden zijnen naam bekend te doen worden. Dat hij zich aan mij in vertrouwen heeft bekend gemaakt, en vernomen hebbende dat UwEd. Gestr. eenige aanmerkingen en verbeteringen op die handelingen had en wel zoude gelieven mede te deelen, heeft hij mij verzocht UwEd. Gestr. op het vriendelijkst te verzoeken, die aan mij te willen doen toekomen om ze aan de schrijver mede te deelen, 't welk ik dus de vrijheid neem bij deze te doen. En mij op het hartelijkst bevelende in de aanhoudendheid van UwEd. Gestr. zeer waarde vriendschap, heb ik de eer met de uiterste hoogachting te blijven,

WelEd. Gestr. Heer en Hoog Geachte vriend,
UwEd. Gestr. dienstber. vriend,
F. van Lelyveld.

Leyden 6 Nov. 1780.

WelEd. Gestr. Heer en Hoog Geachte vriend.

Ik feliciteer UwEd. Gestr. met uwe Memorie [1]), die

1) Voorzeker wordt het *Politiek Vertoog* bedoeld, in 't begin van Maart 1781 uitgekomen.

bij luiden, die van die partij zijn, hoog geprezen wordt. Maar hoe kan ik zoo dwaas zijn daar van te beginnen, daar ik zulk een eisselijken stap moet doen om van die Memorie te dalen tot die laagte, waar ik in dezen brief wezen wilde. Ik meen tot die papieren, welke ik UwEd. Gestr. dezen winter zond betreklijk de Historia Litteraria onzer Nederl. Dichters. De beschreylijke omstandigheden, waarin zich onze Republiecq en ieder koopman, misschien eenige maanden verder ook ieder rentenier, bevindt, stellen mij buiten staat om voor mij zelven en voor mijn comptoirbedienden genoegzaam werk te verschaffen. Ik heb van een goed vriend de catalogus van de Biblioth. van v. d. Lip ter leen ontvangen, en wilde een van mijn comptoirbediendens dat schrijfboek in 4°, waarin ik in 't jaar 59 of 60 begonnen heb alle onze Dichtwerken op 't alphabeth te brengen, uit die catalogus laten volvoeren, met voornemen om, wanneer ik dat in orde heb, een beredeneerde chronologiesche lijst onzer Nederl. Dichters op te maken. UwEd. Gestr. zoud mij dus groote vriendschap doen mij dat 4° schrijfboek in 't voorst van de volgende week terug te zenden. In staat zijnde UwEd. Gestr. eenig nut of plaisier te doen, verzoeke altijd te gebieden, die de eer heeft zich met ongeveinsde hoogachting en affectie te noemen

T. T.

F. van Lelyveld. [1])

Leyde 18 Mey 1781.

---

1) Van Goens heeft, waarschijnlijk gedurende de laatste jaren van zijn leven te Wernigerode, op den omslag dezer brieven aangeteekend F. van Lelyveld, koopman en letterkundige ob. 178..

Brieven van N. ten Hove aan R. M. v. Goens. [1])

17 Mars 1767.

Mon cher ami; si vous avés jetté les yeux sur les derniers volumes de l'Histoire naturelle de Buffon, vous y aurés vû la description d'un quadrupède, qu'il appelle *LE PARESSEUX*. Ce joli animal reste quelque fois deux ou trois mois sans bouger. Quand il s'avise, comme il lui arrive une fois tous les deux ans, de vouloir grimper contre un arbre, il lève un pied chaque demi-heure, avance imperceptiblement, employe deux ou trois jours a monter au haut d'un arbre nain. Je suis fâché de le dire, et je le dis avec honte; mais cet animal est mon image. L'instinct qui nous est commun, nous doit servir d'excuse. Cela vous rendra compte de mon silence, sans qu'il soit besoin de vous allèguer des bals, des assemblées sans nombre, les embaras d'un demenagement &c. &c. Car, a dire la verité, tout cela ne me distrait pas beaucoup, je traite ces importantes bagatelles avec la même nonchalance que le reste. — Voulant repondre a votre lettre du

1) Wij laten de spelling zoo als zij is, en evenmin veranderen wij de accenten, of stellen ze waar zij behoorden. De meeste brieven zijn zonder dagteekening. Dus heeft het moeite gekost ze te rangschikken.

23 janvier, (:car je me reserve le plaisir de repondre la semaine prochaine a celle que je viens de recevoir) je commence par vous remercier des Lettres du *Politiano* qui m'ont fait grand plaisir, et qui ne me seront pas inutiles pour l'execution du dessein que j'ai formé depuis quelque tems, et dont je ne me souvenois pas de vous avoir parlé. Mon seul but est de m'amuser en m'occupant, et *l'ultimatum* de mon ambition est de faire un barbouilage, qui lu a travers le bandeau de l'amitié puisse ne pas dèplaire. Il s'agit d'une espèce d'Histoire de la maison de Medicis, ce qui renferme un espace de 300 ans. Ce qui me plait de ce sujet, c'est la liaison intime qu'il a avec les arts, les lettres, et la Philosophie. C'est bien autant sous ce point de vue que je voudrois l'envisager, que sous l'aspect politique. L'ouvrage, tel que je l'ai conçu, manque a la Litterature; bien executé, c. a d. infiniment mieux que je ne suis en etat de faire, il seroit ineressant. Je m'apperçois a tout moment que je manque de livres essentiels; d'ailleurs il conviendroit d'avoir ait un tour a Florence, pour parler de mille choses avec une chaleur puisée a la source, et non pas factice et d'emprunt. Si jamais vous faites ce voyage, prêtés moi vos yeux, (:ce sont de bons yeux que les vôtres, et tels qu'il me les faudroit:) En attendant vos conseils et vos secours seront les très bien venus. Je vous suis obligé par exemple de m'avoir indiqué les Lettres de Pier Vettori, qui m'etoient inconnues. [1])

Vous dites, que vous avés pleuré Justine; vraiment

---

1) De *Mémoires généalogiques de la maison de Médicis* kwamen van 1773 tot 1775 in 9 deelen te 's Gravenhage uit. Ten Hove schijnt zijn geschrift buiten den handel te hebben gehouden, een deel der oplaag werd vernietigd door een brand. Het boek behoort derhalve tot de bibliografische zeldzaamheden.

j'en suis aise; je plains ceux qui ne savent pas pleurer; ils ignorent un des plus doux plaisirs de la vie; quant a moi, compatissant et chassieux; je pleure presque toujours. N'est-il pas plaisant que je recommande la lecture de cette pièce a tout le monde, sans y avoir jetté les yeux moimême? C'est par l'aversion naturelle que j'ai a lire des mss. Je veux pourtant m'y mettre, d'autant que je verrai peutêtre la belle auteur un de ces [1]).

. . . . . .

[2]) J'avoue, mon ami, que je desire fort etablir entre nous deux un petit commerce de confidences reciproques. Envoyez moi de vos ouvrages non imprimés: vous verrés comme je vous critiquerai durement, brutalement, sans pitié. Le tout parceque je vous aime, et que je m'interesse a vôtre gloire. Moi, qui n'aspire point a la gloire, et pour qui ces *beaux raisins sont verds*, il faut me traiter plus doucement, mais avec franchise.

. . . . . .

t. a v.
T. H.

La Haye ce 27 Août 1767.

Oui, mon ami, je suis echapé vivant des mains des sauvages, ils ne m'ont ni rôti ni bouilli; je suis rentré sain et sauf dans ce bel antre de Trophonius, d'ou le rire est banni, ou l'uniformité prèside a la vie, ou l'on dort le jour, sans veiller la nuit, ou..... mais je badine: ma chere patrie a bien ses bons cotés, aux quels je rens justice. Après une petite absence on n'est pas faché de se retrouver chez soi, d'embrasser

1) Het overige ontbreekt.
2) De aanvang ontbreekt.

ses amis, d'encenser ses Penates etc. Ce n'est pas que je n'eusse volontiers prolongé mon sejour en Angleterre. Le païs est si beau, les femmes sont si gentilles, il y fait si bon vivre, pour peu qu'on jargonne la langue, qu'on aime le boeuf, qu'on se conforme aux usages, qu'on respecte les prejugez. Ces prejugez cessent d'être revoltans a force d'être ridicules: je ne scai si je m'exprime bien. *Exemplum ut talpa.* Je soutenois modestement qu'il se pourroit que la langue Italienne fut plus douce que la leur; toute une grande compagnie me repondit par un eclat de rire, & cet eclat de rire etoit de bonne foi. Nos Hollandois, quoique nullement denués d'amour propre, ne poussent pas le prejugé si loin. Qu'est ce que cela prouve? Que nous avons le sang moins chaud, et que nos esprits animaux circulent moins vite. Meritons nous pour cela la preference? Je n'en scai rien. Aux yeux de la Politique certains preiugez nationaux ne sont point un mal. Il est utile qu'un peuple ait trop bonne opinion de soi. *Possunt quia posse videntur.* Si j'en disois autant des particuliers, ne voyés vous pas la foule des petits-collets prête a fondre sur moi, et a faire sonner a mes oreilles avec orgueil ce grand mot *d'Humilité;* je serois forcé de changer d'opinion — ou de propos. Vous, que t te dissertation ennuye, trouverés ce dernier inconnient leger.

Je ne me rappelle pas un mot de tous les cruels badinages dont vous pretendés que ma lettre etoit remplie. Quand on conseille a un jeune savant robuste & bien conformé de se marier, je ne vois pas qu'il y ait là de quoi se recrier tant. Je vous croyois un *rossignol moins sauvage* & je ne vous connoissois pas cette grande aversion

„pour l'obscure prison d'une brillante cage."

Serieusement parlant, le mariage est une chose que je ne.... [1])

La Haye ce jeudi, 29 Sept. 67.

Vous acceptés ce calice amer de la meilleure grace, et avec une resignation qui me charme. Je m'etois attendu a recevoir un billet de la teneur suivante, *j'admire vos admirables ouvrages, mais au nom de Dieu ne m'en envoyez plus.* Au lieu de cela vous voulés bien me dire que ma confidence vous enchante etc. etc., je prens tout cela pour bonne monnoye, et, comme vous voyés et verrés, j'agis en consequence. [2]) — Parlons serieusement. Je ne doute pas que si je vous faisois tenir le tout a la fois, vous n'eussiés bien la complaisance de le parcourir et de me communiquer vos remarques; mais vous devés être surpris de cette fureur de vous ruïner en port de lettres, et de vous envoyer ces crudités a mesure que j'en avorte. Voici le motif qui me fait agir ainsi & dont il est juste de vous rendre compte. Né paresseux je sens cependant le besoin de travailler, de cultiver mon jardin, comme disoit Paquette. Or cette espèce d'engagement que je prens avec vous, me sert d'aiguillon, et est tout à fait propre a me tirer de mon indolence habituelle. En faveur de l'amitié que vous m'avés vouée et que je vous rends bien, vous voudrés donc bien me permettre d'aller mon train. Je suis intimement persuadé de la mèdiocrité, de la maigreur, et du peu d'exactitude

---

1) Het volgende ontbreekt.

2) Van Goens had zich bereid verklaard hem zijne aanmerkingen op zijnen arbeid over de geschiedenis der Medicissen mede te deelen. Een groot deel der correspondentie, als zijnde min belangrijk, niet door ons opgenomen, wordt door gedachtewisseling over dit onderwerp ingenomen.

de ces essais (: malheur a moi si vous prenés cela pour de la modestie:), mais comme je me propose de multiplier les recherches, et de me hâter lentement, je ne desespère pas d'en faire avec le tems quelque chose de passable

Au reste j'exige comme un *Sine qua non*, que vous en agirés de même avec moi, c'est a dire, qu'avant de publier rien, vous m'en ferés confidence; que vous m'enverrés vos productions, non pas achevées, mais crûes, mais *adhuc a matre rubentes*. C'est le privilège de l'amitié. — Seulement quand vous travaillerés sur des points de *critique grecque*, loin de pouvoir vous conseiller, je ne vous entendrois point. Je ne dirai pas comme Brantôme, *que j'entens le Grec autant que le haut allemand*, mais il n'est que trop vrai pour mes pèchés, que j'ai fait trop peu de progrès dans la plus belle des langues, pour juger des finesses et des points controversés. Hors cela vous trouverés en moi un critique, non pas clairvoyant a la verité, mais franc, mais attentif, mais zêlé pour vôtre honneur autant que vous le scauriés être vousmême. Je dis donc comme vous, Touchez là, c'est une affaire faite.

. . . . . .

Au reste quand je vous ai dit que je n'ecris que pour une demi-douzaine de gens, je vous ai dit vrai. Je n'ai pas de vue eloignée pour le public. Non pas que par un prèjugé barbare je rougisse du titre d'auteur, si j'etois en etat de le porter dignement; mais autant que je me trouve capable avec des soins et de la peine d'amuser quelques amis indulgens et a moitié instruits, autant trouve je au dessus de ma portée d'instruire les savans et de plaire au public.

. . . . . .

Je reconnois bien vôtre grand sens dans les conseils que vous me donnés sur la façon dont il faudroit s'y

prendre pour executer une entreprise comme la mienne. Je m'en souviendrai & je les mettrai a profit. J'ai un peu attelé la charue devant les boeufs, mais ne me soupconnez pas de la sotise de vouloir recueillir avant que d'avoir sêmé.

. . . . . .

Savés vous pourquoi on a recompensé d'une tabatière d'or l'inscription que vous avés fournie? C'est qu'elle le merite par son ingenieuse simplicité.

. . . . . .

t. à v.
T. H.

Ce Lundi matin.

. . . . . .

Ce que vous me dites, mon cher v. Goens, de vos continuels maux de tête, me fait une veritable peine. Ces maux sont d'autant plus fâcheux, que l'etude qui sert de remède dans beaucoup d'autres douleurs, est nuisible ici. Ce qui vous consolera peutêtre un peu, c'est que moi qui me rappelle d'avoir eté a vôtre âge martir de ces cruelles migraines, je m'en vois quasi dèlivré, et n'en entens presque plus parler. Je crois superflu de vous recommander la temperance & l'exercice, parceque je suppose que vous usés de ces deux grands spècifiques.

. . . . . .

Vous faites semblant d'avoir du scrupule de me critiquer sur le stile. En verité, mon cher, vous vous moqués de moi. A tous egards j'ai une grande déference pour vôtre jugement. Je sens très bien, qu'independamment des fautes de grammaire, je m'abandonne quelquefois a un certain luxe Asiatique et a l'enffure. Vous me faites plaisir de marquer ces endroits. Le *prècieux* est un autre ecueil sur lequel j'echoue

souvent, & dont je voudrois d'autant plus me garantir, qu'il m'affecte très desagreablement dans les ecrits des autres.

. . . . . .

Il s'agit surtout d'examiner quel écrivain a eté a même d'être le mieux instruit. Voilà le guide que je dois suivre aveuglement. Ce seroit une peine inutile de vouloir concilier le recit de deux écrivains d'une autorité fort inegale, par exemple Hooft & Machiavel. Si l'autorité de Hooft dans les choses ou il s'ecarte des autres Historiens, a quelque poids, ce ne peut être que relativement aux années ou il vècut a Florence. Encor mêle-t'il dans son recit bien des details, qui ont l'air fabuleux. Au reste je l'admire comme Ecrivain, personne n'a seu tirer meilleur parti de nôtre langue. Son stile est nerveux, et je reconnois le traducteur de Tacite.

. . . . . .

[1]) Je voudrois bannir de la poësie les Salamandres, les Sphinx, les Phenix, et tous ces animaux surannés, ou n'en permettre l'usage qu' avec discretion. Cela etoit bon pour les peres de nos ayeux. Le vrai seul est aimable. Maintenant que la Physique et l'histoire naturelle nous offrent d'immenses tresors d'images, de metaphores, de comparaisons, justes, neuves, ingenieuses, pourquoi puiser ailleurs? C'est un champ vaste encore en friche. Voltaire, Thompson, Algaroti ont montré le chemin.

. . . . . .

Nos poëtes sont loin encor d'eviter des fautes telles que celle que vous reprochés si poliment a M^le van Merken. Ces fautes sont inevitables quand on ne

---

1) Aan dezen brief ontbreekt de aanvang.

fait pas le second vers avant le premier (ce qui me paroit être le grand secret de la versification rimée) et quand on n'a pas l'esprit fort juste. Un Ecrivain superieur, lors même qu'il bavarde, est un fin Logicien.

. . . . . .

Un versificateur est un forçat enchainé. Quand un forçat veut briser sa chaine, le Levanti-patron lui donne de bons coups de nerf de boeuf, qui l'empêchent de rien innover. On excuse les vers imparfaits dans l'Eneïde, parceque c'est l'Eneïde, c. a d. un chef-d'oeuvre, ou la derniere main manque. — J'admire peu la Romance de Senecé; une douce naïveté, purgée d'esprit, doit faire l'essence de ce genre. Nos idées ne s'accordent point sur ce sujet, mais ce n'est au fond qu'une dispute de mots. — Je me garderois bien de rien changer a ces beaux vers d'Horace, *si fractus* &c. Je craindrois de les gâter. N'êtes vous pas un censeur severe en condamnant *Eurydicen vox ipsa &c.* Tout le monde ne sera pas de vôtre avis.

. . . . . .

Je vous embrasse, mon cher ami, de tout mon coeur

T. H.

La Haye, ce jeudi 1 Oct. 1767.

Cette lettre se ressentira du peu de tems qui me reste avant le dèpart de la poste. Je vois bien, mon cher ami, que j'ay trouvé en vous un homme suivant mon coeur. Malgré vos occupations dont je comprens la multiplicité, vous voulés bien vous prêter de la meilleure grace du monde a me communiquer vos remarques. Vôtre activité vous tient lieu de loisir. Je sens et le mèrite de vôtre complaisance et le prix de vos remarques. Ce que je vous en dis, n'est nul-

lement par voye de compliment, car je voudrois une bonne fois bannir les complimens de nôtre correspondance.

. . . . . .

Je fais plus de cas que peutêtre vous ne le croyés de l'exactitude. Vous Professeur d'Histoire ne pouvés pas mèpriser plus cordialement Varillas et ses semblables, que je les mèprise. Il a aussi ecrit, ce Varillas, des anecdotes de Florence; je me propose de consulter son livre, mais ce sera le dernier de tous. On a beau dire que l'histoire n'est qu'une *fable convenue*. La verité en fait d'histoire est comme la quadrature du cercle en fait de Géometrie, la pierre philosophale en fait de chymie, le *summum bonum* en fait de mòrale, c. a. d. un point ou l'on ne parvient jamais, mais vers lequel il faut tendre sans cesse. Je suis bien persuadé de ce principe fondamental. Un Voltaire fait mal de nègliger l'exactitude, mais enfin il le fait impunèment, au lieu q'un etranger qui se mèle de barbouiller du françois, ne peut avoir que le merite des recherches. Ah que je me repens de n'avoir pas assez cultivé nôtre langue maternelle; j'aspirerois a plaire. Vous, qui la maniés superieurement, je vous conseille de ne pas nègliger cette gloire.

. . . . . .

Je commence a croire qu'il y a du serieux dans vos projets de meriage; achevez de me mettre dans vôtre confidence. *Lapidi dixeris.* Si vous voulés que je vous parle serieusement sur ce sujet important: un peu plus ou un peu moins de beauté ne fait pas l'affaire, un grand esprit dans une femme n'est pas même desirable, mais tout l'argent du monde ne racheteroit pas a mes yeux un manque de sens, de bonne humeur & de complaisance. Je suis sûr que vous êtes de mon avis.

Adieu, mon très cher, personne ne s'interesse plus vivement a vôtre bonheur que

T. H.

La Haye ce 7 Mars.

Il n'est pas douteux qu'il ne puisse y avoir de la coqueterie en amitié tout comme en amour, mais pour moi je n'y entens pas tant de finesse. Je vous pardonne des soupçons qui m'ont valu une si jolie dissertation, dirai-je ou persiflage sur la coqueterie. Mais avés-vous pu croire serieusement, que vôtre ami qui se pique de candeur et de franchise, ressemblât a ces fausses femelles, qui ne cèdant jamais au sentiment, ne font rien que par compas & par mesure, et dont le coeur aussi bien que les joues est caché sous trois doigts de fard? Si vous l'avés pensé, desabusez vous. Ma conduite envers vous n'est ni bonne ni excusable; elle n'en est pas moins toute unie. Il ne se passe point de jour que je ne me lêve avec la resolution de vous ecrire. Et puis? Et puis les zephirs legers, c'est a dire, mon humeur procrastinante et les miserables petites affaires du jour emportent mes sermens.

Puisque aussi bien nous voila sur l'article des dèfauts, je veux vous gronder a mon tour. Vous me paroissés avoir, mon cher ami, & j'en suis fâché pour vous, l'esprit trop soupçonneux pour le repos de vôtre vie. Au premier manque de ponctualité vous vous cabrés tellement! Vous vous empressés tant a prendre le mors aux dents! Arretez-vous, mon cher coursier. *Fermati*, *Bayardo mio!* Retombez sur vos pattes de devant! Par Jupiter! vôtre humeur est un Bucephale que je dompterai, quoique je ne sois qu' Alexandre le petit. Daignez vous souvenir, qu'il est des gens, qui aiment mieux parfois rêver affectueusement a leurs amis, assis a leur aise dans un fauteuil, les yeux fermés, la

bouche entr'ouverte, les jambes contre la cheminée, que de tremper a tout propos des plumes d'oye dans une infusion de noix-galle, pour repandre sur des chifons bouillis, leurs sentimens, qui seuls pourroient avoir du prix, & leurs pensées qui rarement valent grand chose. — Que de mauvaises raisons pour defendre une mechante cause (: car je n'ai feint de vous attaquer que pour mieux me defendre moimême:). C'est uniquement de vôtre indulgente amitié que j'attens mon pardon.

La Haye, ce Lundi matin.

Oui, sans doute, j'ai des torts avec vous, et de très grands torts. Je me presente a vous dans un etat de repentance & de contrition. *Oui, mon frere, je suis un grand pêcheur*, disoit autrefois Tartufe a Orgon, mais ce diable d'homme n'etoit repentant que des lèvres, et se proposoit d'aller toujours son train. Moi je vais reparer mes torts, peutêtre avec usure, en vous excedant d'ecritures. Grace au ciel je suis quasi a la fin d'un travail indispensable, qui depuis deux mois m'a demandé tout entier. Voici, je vous jure, la première lettre que j'ecris de toute l'année; vous êtes le premier a qui [je] donne un signe de vie. Au reste ne regardez ceci que comme un esquif que j'envoye devant pour vous annoncer un gros et lourd vaisseau qui viendra aborder chez vous vers la fin de cette semaine, SANS FAUTE.

. . . . . .

t. à v.
T. H.

. . . . . .

Connoissés vous le théologien van de Wijnpersse [1]) de

1) Dionysius van de Wijnp. geb. 1724, hoogleeraar te Groningen, later te Leiden, als opvolger van Joh. Lulofs, die in 1768 overleed.

Groningue, dont il est question pour remplacer feu Mr Lulofs? Je m'interesse pour un autre, c'est a dire par mes voeux, car je n'ai pas la fatuité de vous donner mon credit pour quelque chose.

Je viens de parcourir le Tacite de la Bleterie; la lecture en est agreable & coulante, mais ce n'est pas la Tacite. Je suis de l'avis de ceux qui croyent que les François devoient laisser Tacite en paix, ou prier Mr d'Alembert de s'y consacrer tout entier, ce que pourtant je ne souhaite pas, car il est en etat de nous donner de trop bonnes choses de son fonds. La cagoterie de l'abbé [1]) dans ses notes me dèplait. Il provoque de guayeté de coeur de bien redoutables adversaires. Ne trouvés vous pas qu'il juge bien gauchement et bien durement le Belisaire? C'est se moquer des gens que de dire, qu'un roman tel que celui là est propre a jetter des nuages sur la verité historique.

. . . . . .

Vous me ferés plaisir de me dire, ce que c'est que le Roman allemand d'Agathon; savés que j'estime l'auteur (Lessing, n'est-il pas vrai?) [2]) mais je ne scai pourquoi les premières pages de la traduction françoise, qui m'a parue un peu maussade, ne m'ont pas mis en train. Si pourtant vous en faites un jugement fort favorable, je reprendrai le livre.

Vôtre ami Klotz, ne donne-til plus de signe de vie? Il y a longtems que je n'en ai entendu parler. Adieu mon cher ami, j'aurois encor bien des choses a vous dire, mais avec vôtre permission ce sera pour une autre fois. De tout mon coeur,

t. à v.
N. Ten Hove.

---

1) Morellet? 2) Niet Lessing, maar Wieland.

Ce mardi soir.

Je vous fais reparation, mon cher; je vois bien que je vous ai fait tort, quand j'ai pensé que vous seriés homme a vous marier pour de l'argent seul. Comme vos ideés sur ce chapître sont les miennes, je ne puis m'empêcher de les trouver sensées. Il est vrai que vos notions sur l'amour me paroissent un peu sensuelles, mais j'aurai tantôt 34 ans. Un autre article, mon cher, ou je ne suis pas tout à fait de vôtre avis, c'est quand vous envisagés la difficulté de connoitre une fille, qui peut soupçonner qu'on a des vues sur elle. Il est vrai que cela n'est point aisé quand on a les yeux aveuglés par la passion, mais hors de ce cas un caractère quelconque, qu'on a interêt d'etudier, se dècouvre et se trahit bien vite. — Mais le coeur d'une femme! dites-vous. Ah, mon cher ami, rien ne ressemble plus au coeur d'un homme que le coeur d'une femme. Comptez sur cette verité. — Avec les restrictions que vous dites, et dans le sens ou vous l'entendés, je vous permets très fort de vous marier pour de l'argent; je vous y exhorte même. — Vôtre franchise me charme, ne vous en corrigez jamais avec moi. Je conçois très bien l'empressement de vos parens a vous marier, mais j'avoue que j'ai eté surpris de voir qu'ils l'ont poussé jusqu'a vouloir vous faire epouser une fille d'une autre religion. Je les reconnois si peu là! Je suppose au moins que c'etoit une Lutherienne. Coucher avec la consubstantiation passe! mais avec la transubstantiation, ah l'horreur! — Si par le plus grand de tous les hazards je dèterrois une femelle qui pût vous convenir, je vous avertirois au plus vite, mais cette marchandise est plus rare a la

Haye qu'ailleurs (: pour le mariage s'entend). J'aurai cependant toujours un oeil en campagne.

Le passage concernant mon Seigneur et mon Dieu Cupidon, que vous transcrivés, est fort joli. Il est vrai que j'aime beaucoup ces anciennes naïvetés. Que je vous dise un mot sur ce sujet. Il y a deux espèces de naiveté, oelle de langage & celle de sentiment. Toutes les deux me font plaisir, mais avouéz qu'il n'y a que la première qui soit meritoire: car quel si grand merite y a t'il de se servir du langage de son siècle? Il n'en est pas moins vrai que je lis avec plaisir, *voire*, *ores*, *adonques*, *mesmement*. Marot est un modéle des deux naïvetés. Je vous recommanderai quelques unes de ses pièces, quand vous songerés a executer vôtre beau & grand projet, dont je me propose de vous entretenir au long dans ma première lettre; car pour le coup c'est assez d'ecriture, & ce sujet ne doit pas être etranglé. Je vous dirai seulement d'avance que j'approuve très fort vôtre projet.

J'ai repondu a vos depêches de vendredi & de samedi. Je vais a ma première reprendre celles de Dimanche et de Lundi. Si vous voulés continuer cette causerie, vous me ferés un vrai & grand plaisir.

Pour la citation de Cupidon je vous rendrai un *impromptu* du Metastase. Il n'est pas de fraiche date, mais qu'importe? Puisqu'il n'est pas imprimé, & qu' apparemment vous l'ignorés. Dans une conversation avec l'Impèratrice-Reine, qui etoit enceinte, il lui dit avoit un pressentiment qu'elle accoucheroit d'un archiduc, elle paria pour une archiduchesse. On gagea une discrétion. La Signora mit au monde une fille. Après les relevailles Metastase s'tant presenté, fut sommé de payer sa discrètion. Il repondit sans hèsiter,

Ho perduto: l'Augusta Figlia
A pagar m'ha condannato;

Ma, s'e ver ch'a voi somiglia,
Tutta la terra ha guadagnato.

Ne trouvés-vous pas cela joli? Adieu, mon ami, je vous embrasse,

T. H.

[1]) Je n'ai pû m'empêcher de sourire d'un mot qui vous est echapé. Vous cherchez, dites-vous, des amis depuis dix-neuf ans. Avouez que vous avés commencé de bonne heure.

. . . . . .

Je suis flaté de m'être rencontré avec nôtre ami Jean Jacques sur la ressemblance du coeur de la femme a celui de l'homme. Je vous assure que je ne l'avois point emprunté de lui; mais autant que je crois la sentence vraye, autant vois je peu qu'il y ait de quoi se recrier, comme vous le faites. Cela n'est-il pas tout simple? Ce que vous ajoutés de la religion de la Belle qu'on vous avoit destinée, m'eclaircit une.....

Ce vendredi matin.

Je reçois, mon chez ami, dans ce moment même vôtre lettre. Quelque impatience que j'aye de la lire, je ne me puis resoudre a l'ouvrir, avant que de vous avoir barbouillé, deux lignes; car je crains vos reproches. Je commence donc par vous dire que je ne les ai point merité, encore que les apparences soyent contre moi; cette fois mon silence n'est point criminel; je m'excuse moimême; ce qui est beaucoup dire. — Mais, me dirés-vous, se peut-il que l'arrivée du Prince, et les fêtes qui les accompagnent, vous distraisent (sic), vous Philosophe soidisant, au point que vous laissiés

1) Aan dezen brief ontbreken aanvang en slot.

sans reponse des lettres, qui valent si fort la peine qu'on y reponde? Ah, mon cher, ces fêtes m'occupent assurement, mais ce n'est la que le moindre, et, s'il n'y avoit que cela, j'aurois aisement trouvé un moment pour babiller avec l'ami de mon ame. Mais c'est d'autre chose qu'il s'agit. Vous savés ou bien vous ignorés que depuis bien des années je suis marié: ce mariage qul faisoit dabord mes dèlices, a tourné si mal par la suite, que depuis longtems je n'aspire qu'a voir rompre ces noeuds mal assortis. Cet heureux moment est enfin arrivé, et je vais me dèmarier.

. . . . . .

Au reste avec le temperament que vous me connoissés, vous sentés que je ne puis pas rester garçon. Aussi des que je serai dèmarié, je vais me remarier. La belle, que j'ai en vue, est d'une famille très honnête, mais très peu riche; voilà le diable. Mais l'agrement que j'envisage dans cette nouvelle alliance, c'est que je connois la belle pour peu exigeante, ce qui m'accommode merveilleusement. Un autre agrement que j'envisage, c'est qu'elle a des parens dans vôtre ville, ce qui me procurera le plaisir de vous voir de tems en tems, & de vous assurer de bouche, a quel point je suis etc. etc. etc. — Au reste ce dèmariment et ce mariage se feront (Deo volente) vers la fin de la semaine prochaine. Vous en aurés des nouvelles dans peu.

Adieu mon cher, je vous baise les mains. Je vais avoir un quart-d'heure de plaisir pur, a ce que j'espère, car je vais lire vôtre lettre. J'y repondrai demain, pour peu que mes importantes affaires me le permettent.

T. H.

Ce mecredi matin.

Mon très cher van Goens, j'ai de si grands torts

avec vous, que je n'ai pas le courage de plaisanter, ni même de vous ecrire en forme, avant que d'avoir eu le plaisir de vous embrasser, et d'avoir reçu de vôtre bouche le pardon de la plus impardonnable negligence qui fut jamais. Je n'ai pas l'impudence de vous allèguer pour excuse mes occupations, je n'en ai presque point, & par un paradoxe assés etrange c'est peutêtre cela même qui est cause de ma honteuse paresse. Ah mon ami, si jamais il vous vient des momens ou vos collèges, vos ecritures et vos etudes vous ennuyent, et ou vous desirés un heureux loisir, songés qu'il est un homme au monde, a qui son oisiveté pèse et qui vous envie des devoirs conformes a son gout. Je ne puis pas vous dire l'abatement ou je suis dans ce moment ci; je m'afflige d'être un sero dans la creation. Le courage et l'esperance m'abandonnent, mon corps s'afoiblit, mon esprit s'eteint, mon coeur se flêtrit, et il ne me reste de consolation que de verser ma douleur dans le sein de l'amitié — pardon si je vous ennuye de ces jeremiades.

Quand il vous plaira de venir a la Haye, je vous supplie de venir descendre chez moi, mais vous ne m'y trouverés point. Je suis depuis un mois etabli a la campagne chez mon frere, ou le plaisir piquant de compter les feuilles et d'entendre chanter le coucou (:dont cependant les injures ne me regardent point:) ne me console point de mes ennuis. Je ne puis cependant m'en arracher, parceque a la ville c'est encore pis, ou je m'ennuye davantage, et ou mille petites affaires de rien, et mille foutus petits devoirs *circumsiliunt latus.*

Venez a la Haye; vous resterés chez moi aussi longtems que vous voudrés, quand vous voudriés y passer vos vacances. Je viendrai vous y voir, et vous me recevrés saus complimens. Des que vous

serés arrivé, faites moi le plaisir de m'en avertir par un billet, que vous n'avés qu'a remettre a mon valet, qui reste a la Haye pour vous servir.

J'ai eu soin des Simonides. — Mon ami, je viens de faire un effort, le plus grand que j'aye fait depuis que je vous ai vu. Si vous connoissiés ma situation vous m'en sauriés gré, et ne songeriés point a me gronder. Adieu mon cher et féal. Quelle sotte lettre je viens de vous ecrire en echange de ces jolies lettres dont vous charmés mon ennui,

t. a. v.
T. H.

Ce Lundi matin.

J'ai reçu avanthier vôtre petit bout de lettre, et le lendemain le *Prospectus* de nôtre bon ami le Barnabite [1]). Je ne pourrai a beaucoup près procurer autant de souscriptions que vous m'avés envoyé d'exemplaires. Les uns ne connoissent pas le P. Frisi, les autres ne se soucient point des loix de la gravité: parmi ceux qui s'en soucient il s'en trouve qui n'entendent point le Latin. Ainsi voilà mon zêle borné et circonscrit de bien des façons. Mon nom et mes florins sont a son service; j'en parlerai encor a Mrs. de Rhoon, Fagel, Tavel. Voilà tout et je vous enverrai ma petite liste [2]).

---

1) De Abt Frisi, van wien brieven volgen.

2) In een' brief, waarvan slechts een fragment over is, schrijft Ten Hove: „Je n'avois point oublié Frisi, et j'en ai parlé a diverses personnes, mais on me bat si froid la dessus, que je suis dégouté d'en reparler. Je vous authorise seulement à signer pour Mr. Fr. Fagel, Griffier de LL. HH. PP., pour Mr. Tavel, premier commis des affaires etrangères, et pour moi, chacun 4 exemplaires. Vous pourrés vous adresser a moi pour le payement.

Je n'ai point vu le Castle d'Otranto, mais il me semble avoir oui dire dans le tems que ce conte parut, que c'était une production

. . . . . .

Je vous exhorte de ne pas perdre de vue vôtre Conte des *pièces de comparaison*; non que je croye pourtant (:car je haïs la flaterie active & passive:) que du premier abord vous réussissiés dans un genre si difficile. Non, je vous condamne a ne devenir le Marmontel de la Hollande qu'après bien des essais infructueux: mais, comme j'ai dans la tête, qu'il ne tiendra qu'a vous d'avoir avec le tems des succès marqués en ce genre, je vous prie d'y songer serieusement. A propos de contes, il m'est venu depuis vôtre dèpart une idée, que je vai soumettre a vôtre examen, vous laissant a l'adopter ou a la rejetter suivant vôtre fantaisie. Vous savés que les peintres, qui n'ont pas commencé par dessiner longtems et assidument sur le nud, sont sujets a prendre une *manière* et a s'ecarter du naturel, en courant après je ne scai quelle nature idéale, dont le prototype n'existe point. Vous savés aussi que la peinture et la poësie, c'est a dire l'invention, sont soeurs. En partant de de ce principe, voici ce que je ferois si je me destinois au genre des Contes, qui n'est autre chose qu'une peinture intellectuelle des moeurs, car les avantures ou les incidens ne doivent servir que de toile ou de quadre, si l'on ne veut tomber dans la platitude des Romans ordinaires. Voici donc ce que je ferois pour

---

originalement anglaise, je l'ai même entendu attribuer au très spirituel Horace Walpole, auteur du Catalogue des Royal and noble authors et des vies des peintres.... anglais. Je ne vous garantis point cela. a)

a) Ten Hove had omtrent dien roman het juiste vernomen. Horace Walpole gaf in 1764 *the Castle of Otranto* uit als een roman in 1529 te Napels gedrukt en door hem in eene oude bibliotheek teruggevonden. Het publiek nam dit voor goede munt aan, en werd eerst door eene tweede uitgave, die Walpole als auteur vermeldde, uit den droom geholpen.

tâcher a ma façon de dessiner d'après nature et sur le nud. Je ferois choix d'une demidouzaine de gens, ou plus, parmi les personnes qui me seroient le mieux et le plus intimement connues, sans m'oublier moi même que je supposerois connoitre le mieux. J'imaginerois ensuite une avanture, la plus simple possible, ou ces seuls personnages serviroient d'acteurs; je tâcherois de les faire parler et agir le plus conformement qu'il se pourroit a leur façon de penser et a leur caractère connus. Avant que entreprendre un conte tout de bon, je repeterois ces essais bien des fois, en variant mes personnages. Pour que la crainte de faire reconnoitre mes originaux ne m'engage pas a les dènaturer, je me condamnerois d'avance a ne faire voir ces essais a ame vivante; pas même a mon meilleur ami, pas même dans le cas que je croirois avoir réussi a faire une copie aussi fidèle que piquante. — Vous ferés ce qu'il vous plaira de cette idée, que je vous jette au hazard, que j'explique obscurement, ou que je dèbrouille mal, mais qu'au fond je crois juste.

Recevez mes salutations.

J. H.

. . . . . .

Reprenez donc incessamment ce pauvre Akosmo, et me faites part de ses progrès.

. . . . . .

Je suis charmé d'apprendre que vôtre ami Cesarotti [1]) se charge de faire connoitre a ses compatriotes le Fingal & le Temora. J'aime a voir repandre de plus en plus ces beaux poëmes, pour lesquels j'ai une si sincère admiration, que je les mets sans façon a coté de l'Iliade; mais je vous dis cela a l'oreille & tout

1) Brieven van Cesarotti volgen.

bas. L'idée que vous lui avés suggerée est très bonne, et peut fructifier entre les mains d'un si habile homme.

Savés-vous, mon ami, que vous me mortifiés, quand vous avés l'air de me dire si serieusement; *je ne scai si je vous ecrirai de quelques mois.* Fi de la vengeance!... mais je veux la désarmer, & vous ramener peu à peu a des idées plus chretiennes.

. . . . . .

Ah oui! les discours de Cesarotti, je m'en souviendrai, & je vais dans un instant ecrire un billet a Tavel; je vous ferai savoir sa reponse.

Je n'ai point lu *Charlot*, ni n'en ai même entendu parler. Sur vôtre parole je le chercherai & le lirai. Avés-vous vû *l'Honnête Criminel?* Il me paroit d'après un coup d'oeil rapide que j'y ai jetté, que l'idée accessoire, c'est a dire, la consolante pensée de la revolution qui s'opère dans les esprits en France, en fait le grand merite. [1]) Cette pièce vient d'être representée ici avec succés.

Nôtre Theatre va languir par le prochain dèpart de la Martin. Son talent n'est a mes yeux qu'imparfaitement remplacé par le chant de Rosette: mais cela aussi je vous le dis a l'oreille, de peur d'être lapidé. Je ne desespère pas de voir un jour nôtre theatre sur un meilleur pié; la Princesse aime ce plaisir là, elle même dèclame fort bien.

Il seroit trop ridicule dans ce tems ci de depêcher une lettre de la Haye, sans nommer le grand nom *d'INOCULATION*, mais je suis las de ce sujet (:car nous ne parlons ici d'autre chose:) & je vous en crois

---

1) Te weten, de verandering in de denkwijze in Frankrijk, welke bestond in eene gunstiger meening omtrent de Hugenoten. Het bedoelde tooneelstuk stelt, als een toonbeeld van deugd, een' protestant voor op de galeijen.

si peu curieux, que je me contente de la nommer, & de vous dire que les inoculateurs anglois, qui sont ici, depuis environ 2 mois, ont le plus brillant succès. Plus de cent personnes de tout age, & presque tous de nos premières familles, viennent de subir cette operation, et d'en sortir le plus heureusement du monde.

Adieu, jusqu'a tantôt,

T. H.

Je viens de recevoir la reponse de Tavel, qui me fait dire qu'il n'a point eu lui-même en main Cesarotti, mais qu'il s'en informera.

La Haye ce 12 Mars.

Ce que vous me dites sur le Castle d'Otranto [1]) me fait voir que j'ai eu tort et que Walpole n'en peut pas être l'auteur. Vous me donnez envie de lire cette pièce. Un roman de la façon d'un curé calabrois du 14iemc siècle pique ma curiosité, je recherche avidement ces singularités *cose recondite*. Je ne puis pourtant pas m'oter de l'esprit qu'il n'y ait du Walpole là dedans. N'en seroit-il point l'editeur ou le traducteur? J'aime cet homme qui m'amuse pour ses saillies et par son esprit voltairien.

Je vous avertis de nouveau que si vous laissés dormir trop longtems vôtre Akosmo, il tombera en lèthargie. Un conte veut être fondu d'un jet, quitte de le polir aussi longtems qu'il vous plaira. Vous dites pour vous excuser que vous vous occupés de vos dècouvertes sur l'alphabet Grec. Monsieur et très cher ami, *I ad Graecum pi.* Quand on a de l'etendue dans l'esprit, on s'occupe de bien des besognes a la fois. Des Em-

1) Zie de noot 2) op bl. 327 en 328.

pereurs Romains menoient 24 chevaux de front, & Jules Cesar dictoit a je ne scai combien de secretaires a la fois.

Je dècide du haut de mon tribunal, que vôtre Comtesse ne doit point être une puriste; mais j'avoue, que tant qu'on sera obligé, pour éviter le reproche de pedanterie, d'avoir recours a cette bigarrure, nôtre langue ne sera pas bien formée.

Où en est vôtre Societé Belgique, dont vous me faisiés de si beaux projets il y a deux ans? Je n'en entens plus parler depuis bien du tems. Les nouveautés les plus utiles ont bien de la peine a prendre racine en ce païs. Nous cheminons lentement. Quand Dieu fait un Hollandois, il employe les autres elemens, mais il laisse le feu de coté.

. . . . . .

Dispensez vous de me jetter des pierres au sujet de Mlle Baptiste, je l'aime bien & je suis aussi fou de la musique qu'on peut l'être d'une chose ou l'on n'entend rien. Mais, toute aimable qu'est Annette, je ne voudrois pas pour l'amour d'elle exiler au Kamschatka la grand-mere de Joas, quoique ce soit une mechante carogne.

Je vous dirai a ce propos, que j'ai vu representer l'autre jour a vôtre Rosette, et la mienne: (si vous voulés) & celle de bien d'autres, l'opèra du Tonnelier qui n'est autre chose que le Cuvier de la Fontaine, mis en action; que je lui ai, disje, vû representer ce rôle avec une indecence, qui a revolté le Parterre. Un auteur a dit, *partout païs les honnêtes gens rassemblés sont toujours chastes.* Il a raison. En particulier c'est autre chose. Dans l'assemblée des Dieux, Mars et Venus même sont modestes; ils se dèdommagent de cette retenue entre quatre yeux. Quand l'envie les prend de coëffer le Dieu Vulcain, ils ferment la porte

au verrou; deux Cupidons sont en sentinelle a cette porte, la bayonnette au bout du fusil.

Je serois curieux de sçavoir, quand & où vous avés rencontré la susdite Rosette en deshabillé. Ah! ah! Mr. de l'alphabet Grec, je vois bien que je ne scai point toutes vos allures *in dit vorstelijk s' Gravenhage*; une autre fois je mettrai des espions a vos trousses, comptez sur cela.

La Haye, dites vous, n'attendra pas de jolies actriccs pour se corrompre. Vous parlés cavalièrement, a ce qu'il me semble, de nos moeurs. Pour qui nous prenés-vous? Pour des Payens?

Vous avés oublié de me reparler de cette pièce, representée a Amsterdam avec applaudissement, & qui devoit me divertir par l'excès du ridicule. Je vous en fais souvenir. Il y a quelque chose dans nos pièccs de plus choquant que le ridicule, qui peut resulter d'une simple ignorance du *costume*. Ce quelque chose c'est le dèfaut de genie. Je compterois les exceptions sur mes doigts.

On ne vous a pas bien informé au sujet de nos inoculateurs. Quoiqu'ils en disent, je ne jurerois pas qu'ils ont d'autre secret que leur regime, et leur grande experience; mais un nombre immense de faits est tellement en leur faveur, que pour ne pas se mettre avec confiance entre leurs mains, il faut ou avoir eu la maladie, ou n'avoir point de logique dans la tête, ou ne point se soucier de la vie du tout.

Vous avons eu ce Pelletier a la Haye. Je ne vois pas bien ce que vôtre collègue appelle fourberies. Pelletier ne donne point ses experiences pour des diableries; j'en regarde le plus grand nombre comme le triomphe de l'aiman.

Il y a longtems que nous savions que le Roi de Prusse devoit venir a Loo cet eté; vous aurés la un

joli voisin, horriblement joli. L'eloge du Prince Henri vous sera parvenu.

Je viens a vôtre lettre philosophique, elle est de l'espèce de celles, dont je suis si friand. Je vous loue de fouiller dans vôtre ame, & de faire part de vos dècouvertes a vôtre ami. Croyés vous pas que mes lettres vous parviendroient, si je les adressois a Mr. Michel Montaigne, junior, a Utrecht? L'humeur soupçonneuse sera bien, si vous voulés, un simple dèfaut, & non pas un vice proprement dit (:quoique des gens pourroient trouver la distinction subtile), mais je ne vous en exhorte pas moins de tout mon coeur a tâcher de vous en corriger. C'est un dèfaut si incommode dans la la societé, & surtout si incompatible avec le repos. Vous ne le sentés que trop. Dèfiez vous un peu moins de vous-même, comptez que vous avés des droits très fondés a l'amitié & a l'estime d'une infinité de gens. N'outrez pas la dèlicatesse. Si vous le desirés, on vous aimera pour vous-même, mais non pas pour vous-même seulement. Il m'est aisé de vous faire voir par un exemple combien vos soupçons portent quelque fois a faux. Vous croyés qu'il vous a pû echaper des choses dont j'aye pû me fâcher. Je vous proteste que depuis le commencement de nôtre commerce il n'est jamais rien arrivé de tel. Je ne puis me rappeller un mot qui m'ait fait un instant de la peine. Mettez vous donc l'esprit en repos sur mon chapitre, et ne croyez pas qu'il vous soit si aisé de me fâcher ou de me refroidir. Mon amour propre est d'autant moins querelleur, que depuis une dixaine d'années, j'ai beaucoup rabatu de la bonne opinion que j'avois de moi-même. *Mes amis*, dites vous, *n'ont jamais tort avec moi, mais je suppose toujours que je puis en avoir avec eux.* Vous avés cru parler sincèrement, mais je vous demande la permission de ne pas trop

croire a cette antithèse. L'un ne va gueres sans l'autre. L'un et l'autre vient du même principe, d'un grand fond de dèlicatesse.

Supposé que le cas arrivât, qu' après tant d'agremens que j'ai retiré de vôtre commerce, vous eussiés un tort réel avec moi, eh bien (:pourvû que ce ne fut pas un tort capital, ce dont je vous crois très incapable:) me croiriés vous si dupe que de m'être imaginé que j'avois a faire a un Ange, me croiriés vous si dènué d'indulgence que de ne pas vous pardonner de tout mon coeur une telle offense? Souvenez vous que je parle d'un tort réel. Que sera-ce s'il s'agit d'ombres, de chimères?

Il est vrai que je ne parle que pour moi. Je ne doute pas qu'il ne vous arrive dans la suite de vôtre vie, tantôt d'offenser des gens sans le vouloir, et avec les meilleures intentions du monde, tantôt d'être trompé par ceux en qui vous aviés mis de la confiance. Cela même est un malheur dont il faut se consoler, & qu'il ne faut pas prendre trop tragiquement. Mon usage en cas pareil, est de me bien dire et de me bien repeter, que les hommes sont encor plus foibles que mechans. Qui dit foiblesse, dit chose pardonnable, n'est-il pas vrai?

L'etude des visages pour y dècouvrir l'effet de ce qu'on dit, peut etre souvent utile; c'est un avantage dont je suis quasi privé par la bassesse de ma vue. Vous qui avés de bons yeux, ne vous livrez a cette etude qu' avec moderation. Je ne scai quelle franchise nonchalante, qui ose quelque fois hazarder des choses qui ne sont pas arrangées pour plaire, est du gout de bien des gens. L'etude des visages est souvent trompeuse. Une pareille attention trop suivie refroidit et gêne le parleur.

Les bonnes consequences que pouvent avoir nos

dèfauts, soit par leur nature, soit par hazard, ne doivent pas nous rcconcilier avec eux. Je ne connois point de vice qui ne soit voisin d'une vertu.

Ce que vous ajoutés sur vôtre disposition a l'amour, et a ce qui s'ensuit, m'est depuis du tems beaucoup moins inconnu que vous ne pensés. Il ne m'appartient pas de vous prêcher sur ce chapitre. L'amour est le baume de la vie; mais, bride en main!

. . . . . .

Vôtre anecdote sur James Boswell est curieuse. La dernière fois que M^le de Z. vint a la Haye, je lui parlai du susdit; elle me repondit d'un ton froid et piqué, qui me fit soupçonner qu'il y avoit de l'anguille sous roche; elle me dit seulement que lors de son voyage a Londres, Boswell lui avoit promis de la venir voir, & qu'il n'etoit point venu. Comme je connois le pere Z. j'ai savouré l'anecdote.

Ce dimanche matin.

. . . . . .

Je n'ai point vu la *Messiade*, mais j'ai lû un Extrait d'un autre poëme allemand, *le Dèluge* ou Noë, qui me paroit fort peu de chose. Un de vos Allemands que j'estime le plus c'est *Lessing*, depuis que j'ai lu sa tragèdie bourgeoise, intitulée *Sara Sampson*, dont j'avoue que je suis très content. S'il a tiré de son propre fonds ce tableau pathètique, il me paroit avoir hèrité d'un des pinceaux de Richardson. Vous me parlés tant de ces Allemands, que j'ai jetté l'autre jour les yeux sur l'epaisse brochure du Baron de Bielefeld, intitulée *Progrès des Allemands*. Je n'ai guères rien vû de plus mal fagotté, je ne reconnois point là l'estimable auteur des *Institutions Politiques*. S'il n'a point accrû mon estime pour ses compatriôtes, il ne l'a point

diminuée non plus, car, outre que son livre me paroit fort incomplet (: Klopstok, Gesner, Rabener, Ernesti, Winkelman n'y sont seulement pas nommés:) il n'y a point de poësie qui ne dût faire mal au coeur dans une version aussi maussade.

Marmontel me fait pitié dans cette pauvre traduction Hollandoise; mais avouez que l'entreprise n'etoit pas aisée. Je vois bien par les exemples que vous cités, comment il ne faut pas traduire, mais je ne me flaterois pas de faire mieux. Je suis bien aise que le traducteur de Belisaire ait mieux réussi, mais, a dire le vrai, Belisaire ne me paroit pas des Contes de Marmontel le plus malaisé a rendre. Si cela vous paroit paradoxe, daignez y reflèchir un moment.

Le susdit Bielefeld m'avoit fait connoitre le Recueil des *Minnezangen*, qui en effet doit être curieux. Vous ferés d'autant mieux de puiser dans cette source, qu'elle est peu connue; j'espere que les bruits de la mort de *Klotz* [1]) ne se confirmeront pas; nous sommes convenus que c'etoit un homme de beaucoup d'esprit & de gout, et singulièrement estimable en ce qu'il ose dire presque tout ce qu'il pense. Je ne me rappelle point l'espèce de prèdiction qu'il doit avoir faite de sa mort prochaine, mais je ne crois pas fort aux pressentimens: il me faudroit des exemples multipliés et incontestables pour me ramener sur cela.

Je ne suis point surpris que cette traduction *du Dante* soit si pitoyable. Le projet de traduire le Dante d'un bout à l'autre peut-il tomber dans une tête raisonnable? Une copie servilement litterale pourroit avoir une espèce d'utilité pour l'intelligence du texte, mais il faudroit une cervelle & un cul de plomb pour se

---

1) Christiaan Adolf Klotz, geb. 1738, overl. 1771, bekend door zijnen strijd met Lessing.

charger d'une pareille tâche. — Vous cités une expression bien plaisante de Klotz, mais je n'ai pas le courage d'en rire, tant que je croirai le pauvre homme mort.

Vos incommodités, mon bon ami, me font beaucoup de peine, mais je vous conjure de tenir vôtre chère imagination en bride. Je ne vous defends point de gèmir, & de chanter pouille a vôtre etoile, quand ces cruelles migraines vous tiendront, mais ne croyèz pas si vite, que ce soyent des *stik-stuypen* (:nom que je n'avois jamais entendu nommer:). Soyez persuadé qu'on ne meurt pas si aisement a vôtre age. J'admire comme j'ai changé a cet egard. A vôtre âge, le vilain spectre me talonnoit toujours, de cruelles apprehensions me persècutoient sans cesse; maintenant, que je suis d'autant plus avancé vers le terme, elles me laissent fort en repos. Je songe souvent a la belle maxime de Mr. *de Vauvenargues: La pensée de la mort nous trompe, en ce qu'elle nous fait oublier de vivre.* Disons donc, *memento mori*, & nous dirons bien, mais ajoutons, *memento vivere.*

A l'occasion de vôtre mèpris pour la Faculté, je vous rappellerai un trait qui se trouve dans le dernier volume de d'Alembert. Vous vous en souvenés peut-être; je vous le cite a tout hazard. *La Nature & la Maladie se battent; arrive un aveugle armé d'un bâton; il tâche de les mettre d'accord; s'il n'y peut réussir, il lève son bâton & frape au hazard. S'il attrape la maladie, il tue la maladie; s'il attrape la nature, il tue la nature.*

. . . . . .

Mon édition du Tasse est de Venise (ni fallor) en 6 vol. très grand 4º. Tout ce que renferme ce Recueil merite d'être parcouru, mais il y a beaucoup de fatras et de pèdanteries. La *Jerusalem* et *l'Aminte* sont les seuls ouvrages du *Tasse* qui portent le sceau de l'immortalité. Ses lettres vous feront plaisir.

Vous m'envoyés le commencement de vôtre conte, pour savoir, dites vous, ce qu'il faut que vous en fassiés. La reponse est aiseé, il faut le continuer; ce seroit vraiment dommage de rester en si beau chemin. Je me reserve pourtant un jugement dèfinitif, pour quand j'aurai vû le tout. Il commence deja a interesser, mais vous conviendrés que le plus difficile reste a faire. Il vous faudra un effort d'imagination pour ne pas râter cette tante, dont j'imagine que le modèle est dans la nature, mais que vous n'avés point sous les yeux. Le nom d'*Akosmo* paroît dabord un peu etrange, mais j'avoue qu'il est bien trouvé. Il est vrai que les lecteurs et liseuses de contes n'entendent guères le Grec; mais gardons le nom, j'y consens, moins comme significatif, que comme sonore. Gelukkig dat de vermogens enz. En cet endroit et sur l'effet de l'absence: *Ymand door een aanéénschakeling van vermaaken* VERSTROOIJEN, je doute que cette phrase soit Hollandoise. — Comptés que j'attens avec impatience la suite. J'insiste que vous ne restiés pas a moitié chemin, & que vous me fassiés confident du tout.

Je retourne a un objet bien dégoutant, aux Florins.[1])

t. à v.
T. H.

Ce lundi matin.

. . . . . .

Le beau & surtout l'utile projet que celui que vous venés de former! Je vous exhorte autant que je puis de ne le point perdre de vue. Nos Hollandois ont le plus grand besoin qu'on leur mettre sous les yeux

1) Ten Hove was ordinaris Raad en Generaal Meester van de munten der Vereenigde Nederlanden.

des pièces de comparaison.[1]) Ce moyen de se former le gout vaut lui seul toutes les reflexions du monde. Vous & moi ne serions nous pas aux genoux de Vondel & de Poot, si nous n'avions rien vû d'autre? Vôtre idée me paroit très bonne, et j'y entre tellement, que si je puis vous être de quelque service, pour la traduction de quelque bagatelle angloise ou italienne, je m'offre de bon coeur. Vous objecterés que je n'ai pas du tout etudié les principes de ma langue. D'accord; mais vous me corrigerés. Je suis d'autant plus charmé de vous voir du gout pour nôtre langue maternelle, que je desirerois fort vous voir briller et vous faire un grand nom: or je suis persuadé que tout homme qui ecrit dans une langue qui n'est pas la sienne, se condamne lui même a la mèdiocrité. Je sens bien, par exemple, que vous et moi, quand nous voulons nous en donner la peine, nous ecrivous mieux le françois que beaucoup de nos compatriôtes, mais quand ensuite nous jettons yeux sur les ouvrages des grands ecrivains de la France, la plume ne doit-elle pas nous tomber des mains? Ce que *Ciceron* luimême a ecrit en Grec, ne s'est point transmis a la posterité. Vous souvient-il d'un seul auteur, qui s'exerçant sur des sujets où le stile doit faire le principal merite, et se servant d'une langue etrangère, soit parvenu a se faire un nom de la première classe? Repondez moi sur cela. — Je reviens de ma digression. Quoique nôtre langue ne manque pas de naïvete, vous trouverés quelque peine a traduire les pièces des Troubadours & autres pareilles, dont le merite consiste souvent dans la seule expression. Plus il y a dans une pièce

---

1) Van Goens had plan eene keus van uitheemsche dichtstukjes vertaald te leveren om de Hollanders hunne letterkunde met die van andere volken te leeren vergelijken.

de ce qu'on appelle *esprit*, moins la tâche est difficile. Je vous exhorterois par exemple de vous essayer sur *la femme de Bath*, ou l'esprit est repandu avec profusion, quoique sans prèjudice de la naïveté. — La dernière condition dont vous parlés, savoir de ne rien imprimer qu'après me l'avoir communiqué, vous sera bien inutile, mais elle me fera si grand plaisir, que je vous somme d'avance de vous y tenir, & que je ne vous pardonnerois point d'y manquer. Vous me demandés des avis: en verité vôtre plan me paroit si bien conçu, que je n'ai gueres a vous en donner d'avance. Soyez seulement, je vous en prie, difficile sur deux points: 1°. Sur le choix de vos coöperateurs. 2°. Sur le choix des pièces. Dans l'immens foule qui se presentera a vous, il ne seroit pas permis d'admettre rien de mèdiocre. J'appelle *mèdiocre* tout ce qui n'a pas je ne sçai quoi *d'original et de piquant.* — Voila tout ce qui se presente en ce moment sur ce sujet, mais vous me ferés plaisir de me communiquer un plan plus exact & plus dètaillé.

Je vous prie une fois pour toutes de bannir les complimens sur la longueur de vos lettres. Vous souvient-il de ce que *Quintilien* dit des harangues de Ciceron, *que la plus longue est la meilleure.* J'en dis autant de vos Epitres, sans cependant vous egaler fadement a Ciceron.

. . . . . .

. . . . . .

J'ai lu vôtre imprimé avec bien du plaisir, et je vous excommunie si vous ne m'en envoyés pas la suite. Je ne conçois pas pourquoi vous ne pretendés pas pousser vôtre travail audelà de la 197ème page. [1])

---

1) Waarschijnlijk is hier bedoeld het staken van het opstel (in N. Bijdr.), getiteld *Vrijmoedige bedenkingen over de vergelijking der oude dichters met de hedendaegschen.*

Jeune homme, l'inconstance vous perd; vous êtes une girouette, d'or si vous voulés, mais toujours girouette. Si vous pouvés encor changer d'idée, on vous y exhorte; on vous rend plus de justice que vous ne croyés. J'ignorois que vous fussiés membre de plusieurs acadèmies d'Italie, et je m'en rejouis. Quel nom portés vous parmi les Arcades? Ou sont vos domaines, dans quels gras pâturages faites vous paître vos troupeaux? Je souhaite que les Russes laissent vos prairies en repos, et que le comte Orlof ne s'avise pas d'écorcher vos brebis. S'il s'en avise, je vous conseille de *conseiller* a l'Impératrice vôtre maitresse [1]), de prendre vos droits en main, et d'apprendre a vivre à cette colonie Kamschadale qui vient polir les Grecs.

. . . . . .

P. IX. [2]) Le de compliment pour mr. Fagel est

---

1) Zinspeling op den titel van geheimraad, door M. Theresia aan v. Goens verleend.

2) De volgende aanmerkingen betreffen de voorrede door v. Goens in 1772 geschreven voor Volkmann's *Reisboek door Italie* (Zie boven de noot 2) bl. 298). De plaats, betreffende Fagel, luidt aldaar aldus: „Ziet men dan een F...l bij de hoedanigheden, wier denkbeeldeen Hollander lang gewend is aan den naam F...l te hechten, ook alle die voordelen verenigen, welken eene welingerichte reis alleen in staet is te geven, zonder ene enige ondeugd of belagchelijkheid van de natien, die hij bezocht heeft, overgenomen te hebben, wie zal dan langer den nadeligen invloed van 't reizen op rekening der vreemde landen en niet op die der ongeschikte reizigers stellen?" De plaatsen, die ten Hove en Fagel aanstootelijk vonden, zijn, zoo als blijkt uit een ander schrijven van ten Hove, nog gewijzigd geworden: ook vindt men die Italiaansche naamwoorden in die Voorrede (wij vergeleken den 2den druk) niet terug. Het bedoelde schrijven van ten Hove luidt aldus: „Ce n'est point par complaisance pour mes lumières que je vous remercie d'avoir mis des cartons. *Geheel Europa* étoit la seule remarque vraiment essentielle. On

extrêmement joli et juste. Je lui ai lu le tout, c. a d. tout l'imprimé, et il en a eté fort content, excepté un ou deux endroits, sur lesquels je suis de son avis, et que j'aurai soin de vous indiquer.

Nous sommes convenus que tout le morceau sur les idées que nos bonnes gens se forment de l'Italie est très bon et de main de maître. Il y a beaucoup de legèreté et de bonne plaisanterie. Nous avons été singulièrement fâchés de lire imprimés tout du long les mots de *ragazzi*, de *rovescio*. de *fiorentinismi*, de *godemici* et de *cadenats*. Tout cela sont des choses qui se disent en conversation, mais qui ne s'impriment point. Surtout mr. Fagel vous prie de placer un carton pour les godemici et les cadenats, qui sont un trop manque de délicatesse.

Geloof mij niets gelijkt meer enz. est admirable.

Figurez vous qu'en lisant la p. XIX Fagel et moi nous nous jettons à vos genoux pour vous prier de ne pas laisser subsister *geheel Europa is* enz. Tout cela est vrai & bien dit et bien vû, mais vous êtes suspect et vous risqués de vous attirer de très mauvaises affaires, qu'à vôtre âge & dans vos circonstances vous devés eviter comme la peste. Ni lui ni moi nous ne sommes des bigôts, comme vous le savés très bien. Dit is de rede waarom wij u met des te meer ruijmte raaden d'ôter ce passage, c. à d. de l'adoucir, mais à tout prix. Vous allés me dire que vous ne mettés point vôtre nom; soit, mais ne vous faites pas illusion. 1°. vous êtes suspect. 2°. vôtre stile est à vous, &

---

ne voit rien à changer à la feuille actuelle. Soufrez seulement que l'amitié bavarde un peu. Mr F. m'a fait l'objection, que le nombre de ceux qui pensent si absurdement sur l'Italie est fort petit, d'où il concluoit que vôtre lucubration est plus ingénieuse qu' utile.

très reconnoissable. Quant à moi je le reconnoitrois entre mille; peu de nos gens, et peutêtre personne n'écrit avec cet agrement & avec cette legèreté, de ce stile coupé sans être hâché etc. etc. En un mot vous avés beau vous masquer, tout le monde vous dira *beau masque je vous connois.*

Ruhnkenius étoit present à la lecture que Fagel et moi avons faite de vôtre lucubration; il m'a paru ecouter avec plaisir, mais vous savés qu'au fonds il n'estime que le Grec. Tavel aussi en a été fort content, mais il est tout à fait de nôtre avis sur les *godemici* & sur le *geheel Europa.*

Tous ces Mrs vous font bien des complimens.

La Haye, ce 8 Mars 1775.

Vous ne doutés pas, mon cher ami, que je n'aye détesté sincèrement la malice diabolique de cet homme. J'allais peutêtre vous communiquer mes reflexions & mes petits avis sur ce sujet, quand Mr Perrenot m'a envoyé votre lettre. Elle me fait voir que non seulement vous avés déja pris votre parti, mais que vous déja commencé vos opérations. Puissent-elles réussir à votre gré & à la confusion du Tartuffe! — J'entens bien ce que vous voulés dire par la *personne qui doit vous appuyer;* cependant, à ne vous rien cacher, j'espère peu. — Pauvre garçon, je vous plains, il ne falait plus que cela pour achever de vous peindre. Cependant ne perdez pas courage, & dans votre juste ressentiment tachez de vous modèrer. — C'est pour le coup que j'attends de vous 2 lettres par semaine.

t. à v.
T. H.

La Haye, ce 16 Septembre 1775.

Mon cher ami, je commence par un devoir dont j'aurais dû m'acquiter depuis longtems, par vous

témoigner la part sincère que j'ai prise à la perte de Me votre soeur. Connaissant votre sensibilité j'ai eu pitié de vos souffrances, & vous me feriez injustice d'infèrer de mon silence un manque de sympathie.

Laissant ce triste sujet, je vous dirai que je viens de recevoir avec reconnaissance le 1r Tome de votre catalogue. [1]) Le petit mot de lettre que vous y avés ajouté, a pensé m'échaper. Avant de la trouver j'ai feuilleté le susdit catalogue près d'une heure. Il est assurement très bien fait, j'en ai même peu vû qui le fussent aussi bien. Dufour qui s'y connait, m'en parle dans le même sens. Peutêtre quelques subdivisions de trop, mais c'est se plaindre que la mariée est trop belle. J'ose me flatter que cette prècieuse collection se vendra bien; j'avoue que je ne m'étais pas attendu à quelque chose d'aussi beau, & que j'en ai été tout ébahi. Si j'étais riche j'y achéterais amplement; tel que je suis, je ne laisserai pas d'en avoir pied ou aîle. Vous ne dites point où se fera la vente, j'ai été surpris de ne pas trouver de titre.

Otez vous de l'esprit toute espèrance que le Prince veuille s'accommoder du tout, au moins n'y vois je pas la moindre apparence. Ce serait une acquisition précieuse pour un Prince qui se proposerait de former une bibliothèque publique à l'usage des savans, mais une pareille collection ne convient point à un grand Seigneur qui ne veut [2]) . . . . . .
. . . . . .

1) Den catalogus van v. Goens' eigen bibliotheek, die hij ging verkoopen.

2) Het vervolg ontbreekt.

Muy ilustre Señor!

Mi Señor: la Carta con que vuestra Señoria se ha dignado honrarme, le supone instruido en la lengua Española, por lo que le respondo en la misma, dandole repetidas gracias, por la honorifica memoria con que se digna favorecerme, y asegurando mi total correspondiencia en quanto pueda servirle.

Mi residencia ordinaria es en Madrid desde el medio de este siglo, en que el Rey D. Fernando VI. se sirvió mandarme que pasase à la Corte. Ahora respondo desde Burgos, donde me ha conducido el deseo de acertar en las memorias de ésta Iglesia Metropolitana, de que estoy escribiendo, en continuacion de la Obra de mi España Sagrada. Este ha sido el motivo de recibir aqui la de V. S. pero luego me restituyo à

Zeer beroemde Heer!

Mijn Heer! De brief, met welken UwE. zich verwaardigd heeft mij te vereeren, onderstelt dat UwEd. bekend is met het Spaansch; deswege antwoord ik u in deze taal; ik breng u herhaalden dank toe voor de vereerende kennisneming, met welke UwEd. mij wel wil begunstigen, en houd mij verzekerd van eene correspondentie, die mij in staat stelle UEd. van dienst te zijn.

Mijn gewoon verblijf is te Madrid van het midden van deze eeuw af aan, toen Koning Ferdinand VI goed vond mij te gelasten aan het Hof te komen. Heden antwoord ik uit Burgos, werwaarts de begeerte mij gevoerd heeft, om wat ik mij van de Metropolitaansche Kerk herinnerde, aan het voorwerp zelf te toetsen, daar ik bezig ben daar over te schrijven bij de voortzetting van mijn *España Sagrada*. Dit is de reden geweest, dat ik hier den brief van UwEd. heb ontvangen. Maar weldra keer ik naar

Madrid, donde se servirá mandarme en quando le pueda complacer, seguro de que le servire ambiciosamente, y contribuiré remitiendo dibujos de otras Medallas rarisimas que no están publicadas, à fin de que la Obra de V. S. salga mas ilustrada que la mia: y puede estar seguro de mi reconocimiento y gratitud como siervo devotisimo.

de V.' S.
Fr. Henrique Florez
Agustiniano.

Burgos, y Junio 24 de 1769.

S. van Goens, mi Señor. (reçue le 15 Juillet.)

Mi Señor y estimado dueño van Goens!

En mi regreso à Madrid el dia dos del mes presente, tuve el gozo de hallar una de V. S. en que me asegura el recibo de la mia. La experiencia de haber llegado

Madrid terug, werwaarts UwEd. zoo goed zal zijn mij te schrijven, zoo ik u in iets van dienst kan wezen, daar UwEd. verzekerd kan zijn, dat ik u volvaardig van dienst zal wezen, en u afbeeldingen zal bezorgen van andere onuitgegeven zeer zeldzame munten, opdat het werk van UwEd. luisterrijker in het licht kome, dan het mijne, en UwEd. kan verzekerd zijn van mijne erkentelijkheid en dankbaarheid, daar ik ben de zeer onderdanige dienaar

(eigenhandig) van U. E.
F. Henrique Florez
Agustiniano.

Burgos, Juni 24, van 1769.

S. van Goens, mijn Heer. (ontv. 15 Juli).

Mijnheer en geëerde meester van Goens!

Bij mijne terugkomst te Madrid, den tweeden van deze maand, had ik het genoegen een' brief van UwEd. te vinden, in welken UwEd. mij de ontvangst van den mijnen bericht. De ervaring dat een en andere brief tot zijne

una y otra Carta à su destino, me deja en la satisfaccion de poder continuar seguramente en las ventajas que me atraherá la comunicacion con V. S. y primeramente le debo suplicar, no mida à los Españoles de este siglo por las medidas de los pasados: pues hoy nos preciamos mucho del trato con diversas Naciones, especialmente los hombres que nacieron con horon, y se dedican à letras. Asi lo testifican los mismos estrangeros: y siendo yo el menor, tengo freqüentado mi estudio de Ingleses, Franceses, Dinamarca, y Helvecia, especialmente por comercio de los Gabinetes de Historia Natural, cujo estudio voy introduciendo en estos Reynos, pues tengo reducido al Principe de Asturias à que lo vaya protegiendo, y en efecto formé en su mismo Palacio un Gabinete, que se va adornando, y con el tiempo se hará muy visible. Pero como España no ha cuidado de esto, y suena ya por

bestemming gekomen is, vergunt mij te vertrouwen, dat ik op de voortzetting kan rekenen van het voorrecht der correspondentie met UwEd. En in de eerste plaats moet ik u bidden: meet de Spanjaarden van deze eeuw niet met de maat van de vorigen, omdat wij ons thans zeer beroemen mogen op het verkeer met verscheidene naties, inzonderheid de menschen van eene eervolle geboorte, die zich op de letteren toeleggen. Dus getuigen de vreemdelingen zelven, en ik, van dezulken de minste, heb met Engelschen, Franschen, Denen en Zwitsers betrekkingen aangeknoopt, bepaaldelijk in 't belang der studie van natuurhistorische Cabinetten, welke studie ik mij beijver in deze Rijken in te voeren, omdat ik den Prins van Asturie heb overgehaald deze zaak te beschermen, en inderdaad heeft hij in zijn paleis zelf een Cabinet gevormd, dat hij bezig is te verrijken, en dat mettertijd zeer bezienswaardig zal worden. Doch daar Spanje zich daarom niet bekommerd

la Europa mi conato; concurren de varias Naciones para canges, asi en esta linea, como sobre Medallas antiquas, y contratamos en buena fé con mutua satisfaccion de partes. Por esto digo que los Españoles presentes no son como los pasados.

Acerca de lo que V. S. propone sobre comercio de Libros Españoles digo ser cosa facil: pues en lo que toca à servir à la persona de V. S. tomára yo con gusto la correspondiencia de poner en Amsterdam quantos libros desease: pero mirando à que el comercio sea mas general, no solo para V. S. sino para todos sus amigos; tengo un sugeto de mi satisfaccion en esta Corte, hombre de bien, y de buena fé, llamado D. Antonio Sancha, Librero de Madrid, que trahe Libros de Francia, Inglaterra, y Holanda, y éste le servirá à V. S. con fidelidad y eficacia en quanto

heeft, en mijn streven reeds in Europa ruchtbaar is geworden, leenen zich verschillende naties tot ruilingen ook hiertoe, evenals ten aanzien van oude munten, en handelen wij ter goeder trouw tot wederzijdsch genoegen. Daarom zeg ik, dat de tegenwoordige Spanjaarden niet zijn als de vroegeren.

Betreffende hetgeen UwEd. voorstelt aangaande den koop van Spaansche boeken, zeg ik, dat dit een gemakkelijke zaak is, omdat in hetgeen strekt om UwEd. van dienst te zijn, ik gaarne de taak op mij zou nemen om in Amsterdam zooveel boeken te bezorgen, als men zou verlangen; maar dan met het doel wezen, dat de verkoop algemeener zij, en niet alleen voor UwEd., maar ook voor al uwe vrienden. Ik heb een persoon, dien ik mag aanbevelen, aan dit Hof, een braaf en vertrouwd man, D. Antonio Sancha geheeten, boekverkooper te Madrid, die boeken ontbiedt uit Frankrijk, Engeland en Holland, en die zal UwEd. eerlijk en krachtdadig dienen, als UwEd.

necesite, y se sirva pedir: advirtiendo que los Libros buenos antiguos Españoles son hoy raros: por lo que se servirá V. S. declarar su voluntad, nombrando los Autores que solicite, si ya los tiene escogidos, ò declarando si gusta ò busca lo que hoy sale al publico, que en un continuo sudor de las prensas se reduce à muy poco interesante, en especial para las Naciones estrangeras. En fin V. S. declarará su voluntad, formando el plan à su arbitrio, y yo procuraré ponerle en egecucion con deseo ambicioso de servirle.

Sus ordenes me los intimará en idioma Frances, ò Latino, escogiendo el mas familiar, à fin de que le sea mas suave el mandarme: seguro de que tiene en mi un fiel y devotisimo siervo.

De V. S.

Madrid, y Agosto 5. de 1769. Fr. Henrique Florez.

noodig acht en goedvindt het te vragen. Doch ik verwittig u, dat de goede oude Spaansche boeken thans schaarsch zijn: derhalve zal UwEd. zoo goed zijn uwen wil te verklaren, en de auteurs te noemen, die UwEd. verlangt, zoo UwEd. ze reeds heeft uitgekozen, of wel te verklaren, of UwEd. verkiest of zoekt wat tegenwoordig in 't licht komt, hetgeen zich bij het voortdurend zweeten van de pers tot zeer weinig belangrijks bepaalt, inzonderheid voor de vreemde naties. Hoe 't zij, UwEd. zal uwen wil verklaren, naar uw goedvinden een plan vormende, en ik zal mijn best doen het met den vurigen wensch, om u van dienst te zijn, ten uitvoer te brengen.

Uwe bevelen zal UwEd. mij geven in de Fransche taal of in 't Latijn, ter uwer keuze, opdat het u aangenamer zij mij last te geven, daar ik u verzeker, dat UwEd. in mij bezit een trouw en hoogst toegenegen dienaar

(eigenhandig) van UwEd.,

Madrid, 5 Augustus 1769 Fr. Henrique Florez.

Mi Señor y estimadisimo dueño: al punto que recibi la favorecida de V. S. entregué à Mons. Sancha la memoria de los Libros que desea. Algunos son muy raros: algunos no se espera encontrarlos: pero se hacen las diligencias, para recoger quantos sean posibles. Mons. Sancha tiene corresponsal en Amsterdan à quien dirigir todos los que encontrare, para que los encamine à Utrecht: y se inclina a pedir recompensa por medio de otros libros. Puede V. S. si gustare, tener con él la comunicacion immediata, y la direccion sera la siguiente: *A D. Antonio Sancha Mercador de Libros en la Plazuela de la Paz de Madrid.* Las Cartas pueden venir en Frances.

Mis producciones son de diversas clases, pues hay cinco Tomos de Theologia Scholastica, en 4°. Dos tomos, tambien en 4°. nueva edicion correcta *de Recte*

Mijn Heer en zeer geachte Meester!

Op het oogenblik dat ik uwen geëerden ontving, heb ik de lijst der boeken, die UwEd. verlangt, aan den Heer Sancha overhandigd. Sommige zijn zeer zeldzaam; andere kan men niet verwachten aan te treffen; doch men beijvert zich om er zich zoo veel mogelijk aan te schaffen. Mijnheer Sancha heeft een correspondent te Amsterdam, aan wien hij al de boeken, die ik bekomen zal, toezenden kan, opdat deze ze naar Utrecht overmake, en hij verzoekt andere boeken in betaling te mogen ontvangen. UwEd. kan, zoo het u lust, met hem in rechtstreeksche briefwisseling treden, onder het volgend adres: *Aan D. Antonio Sancha, boekhandelaar, Plazuela de la Paz, te Madrid.* De brieven kunnen in 't Fransch gesteld zijn.

Mijne werken zijn van verschillende soort, met name vijf deelen *Theologia scholastica* in 4°. Twee deelen, ook in 4°. nieuwe verbeterde uitgave, *de recte formando Theo-*

formando theologiae studio, por Villavicencio, con Prolegomeno mio sobre la Vida y escritos del Autor; y en el dia estoi imprimiendo una Obra inedita de un coetaneo de Alcuino, el Presbitero Español S. Beato in Apocalypsin. — Otras Obras hay, traducciones de Portugues, y Frances: pero ahora se enviaran unicamente las Obras historiales, conviene à saber los veinte y cinco Tomos de la España Sagrada: otro de Clave historial: dos de Memorias de las Reynas Catholicas, genealogia de la Casa Real, y sus trages antiquos, todos en 4°. Uno en folio del Viage que hizo el Coronista Ambrosio de Morales de orden del Rey Phelipe II con noticia de la Vida y Escritos del Coronista, obra inedita hasta ahora. Las Medallas de Colonias y Municipios ya las supongo allá. En el Tomo 24. de mi Obra principal (que es todo de *An-*

logiae studio, door Villavicencio, met eene voorrede van mij over het leven en de schriften van den auteur; en tegenwoordig ben ik aan het drukken van een onuitgegeven werk, van een tijdgenoot van Alcuin, den Spaanschen priester, S. Beato in *Apocalypsin*. Voorts andere werken, vertalingen uit het Portugeesch en het Fransch. Doch thans zullen alleenlijk toegezonden worden de historische werken, te weten de vijfentwintig deelen van *la España Sagrada*, een ander van de *Clave historial;* twee van de *Gedenkschriften der Catholieke Koninginnen*, de *Genealogie van het koninklijke Huis* en *zijne oude kostumen*, alle in 4°. Een in folio van *de Reis* van den kroniekschrijver Ambrosio de Morales, gedaan op last van Koning Philips II, met een bericht van het leven en de schriften van den kroniekschrijver, een werk vroeger niet uitgegeven! De *munten van kolonien en steden*, vermoed ik, zijn reeds ten uwent. In het 24ste deel van mijn voornaamste werk (hetwelk geheel handelt over de *Oudheden van Tarragona*) handel

tiguedades Tarraconenses) trato de Medallas de los Reyes Godos, exhibiendo las ineditas de Tarragona. En el dia tengo dispuestas Obras Anecdotas del siglo septimo: pero estamos muy mal servidos de los Impresores, que se ocupan mucho con los libros Ecclesiasticos que antes se imprimian en Antuerpia, y las cosas de los Jesuitas han ocasionado un diluvio de papeles impresos. Pero ya va serenando la tempestad, y podremos ir dando nuevas producciones.

V. S. puede disponer de mi en quanto gustare, pues quedo todo à sus ordenes como devoto siervo,

Señor van Goens, mi Señor!

de V. S.

Fr. Henrique Florez.

Madrid, y Nov. 16. de 1769.

ik over munten van Gothische koningen, met vermelding van de onuitgegevene van Tarragona. Tegenwoordig heb ik ter beschikking onuitgegeven werken van de zevende eeuw; maar wij worden kwalijk gediend door de drukkers, die zich veel moeite geven met de kerkelijke boeken, die vroeger gedrukt werden te Antwerpen, en de zaken van de Jezuiten hebben een zundvloed van gedrukt papier medegebracht. Doch reeds verheldert zich de lucht na den storm, en zullen wij nieuwe werken kunnen gaan geven.

UwEd. kan over mij beschikken, zoo veel UwEd. zal begeeren, daar ik geheel tot uwe orders blijf als onderdanig dienaar,

Mijnheer Van Goens,

(eigenhandig) van UwEd.

Fr. Henrique Florez.

Madrid, 16 Nov. 1769.

Sr de Van Goens, mi Señor!

Ia estará allá el Cajon de libros remitidos por el Librero Sancha, quien recogió todos quantos pudo encontrar, y los mas raros iran quando parecieren.

A qui se van à publicar dos Tomos en folio: uno de Casiri, que es el Tomo segundo de la Bibliotheca Arabiga Escorialense: el otro es del Bibliothecario Iriarte, sobre los Mss. Griegos de esta Real Bibliotheca de Madrid, Tomo 1°. Uno y otro creo no se venderan, à lo menos en mucho tiempo: porque el Bibliothecario mayor es muy tardo, y demasiadamente detenido. El Rey no ha querido que se venda el tomo primero de la Bibliotheca Arabiga, y es creible hará lo mismo con los dos Tomos referidos. Io tuve el honor de que desde Napoles me emperase à enviar el Herculano: y

Den Heer van Goens, mijnen Heer!

Reeds zal de kist met boeken bij u aangekomen zijn, overgemaakt door den boekverkooper Sancha, die alle welke hij heeft kunnen aantreffen, opgekocht heeft, en de zeldzaamste zullen komen, wanneer zij zich zullen opdoen.

Hier gaat men uitgeven twee Deelen in folio: een van Casiri, hetwelk het tweede Deel is van de *Bibliotheca Arabiga Escorialense*, het andere is van den Bibliothekaris Iriarte, over de Grieksche manuscripten van de koninklijke Bibliotheek van Madrid, eerste Deel. Het een en het andere, denk ik, zullen niet in den handel komen, ten minste in langen tijd, omdat de Opperbibliothekaris zeer traag en uitermate langzaam is. De Koning heeft niet verlangd, dat het eerste Deel van de *Bibliotheca Arabiga* in den handel kome, en het is te denken, dat het even zoo gaan zal met de twee bovengemelde boekdeelen. Ik had de eer, dat men uit Napels begonnen is mij *el Herculano*

à los que tenemos estos libros, franquéa los que se van publicando. Si huviere modo de adquirir estos egemplares, los remitirá Sancha.

La Bibliotheca del Escorial es un sacramento bastante recondito en la presente constitucion, especialmente para el efecto de Mss. Arabes ò Griegos, por no haber alli sugeto que tenga conocimiento de estas lenguas. Casiri no asiste alli: vive en Madrid: y asi éste como Iriarte son mis amigos, pero de corto expediente, y de intolerable lentitud, como sucede tambien en el Prefecto de la Real Bibliotheca de Madrid, por cuya suma detencion pierde el publico muchas cosas que pudieran utilizar, como se verá, si el theatro recibiere otro aspecto. En el dia es dificil manejar estas Bibliothecas en lo perteneciente à Mss.

toe te zenden, en voor zoo velen wij die boeken houden, frankeert men die, welke men aan 't uitgeven is. Zoo UwEd. een middel had om u die exemplaren aan te schaffen, zal Sancha ze overmaken.

De Bibliotheek van het Escorial is een vrij verborgen heiligdom in den tegenwoordigen staat van zaken, bepaaldelijk ten aanzien van de Arabische en Grieksche handschriften, omdat men hier geen' persoon heeft, welke die talen machtig is. Casiri is hier van geene hulp; hij woont in Madrid, en ook is hij, even als Iriarte, van mijne vrienden, maar van weinig baat en van eene ondragelijke langzaamheid, die ook aangetroffen wordt bij den prefect van de koninklijke Bibliotheek van Madrid; en wegens die overgroote langzaamheid mist het publiek vele zaken, die nut zouden kunnen doen, gelijk men zien zou, als het tooneel een ander aanzicht kreeg. Op het oogenblik is het moeielijk van die bibliotheken op het stuk der handschriften profijt te trekken.

Io he publicado ahora la Obra siguiente: *Sancti Beati Presbyteri Hispani Liebanensis in Apocalypsin ac plurimas utriusque foederis paginas commentaria, ex veteribus nonnullisque desideratis Patribus, mille retrò annis collecta, nunc primum edita:* y sucesivamente iré publicando, si Dios quiere, otros Padres Españoles mas antiguos del Siglo VII. que no han salido al publico: porque mi asunto principal es sobre las cosas de la Iglesia de España. Acaso daré tambien unos fragmentos ineditos del Cesar Germanico sobre *Arator.* El Librero Sancha hará traher las Obras modernamente publicadas, que V. S. menciona: pues hasta ahora no ha habido aqui comercio con las impresiones de Alemania.

Io salgo estos dias à tomar algun descanso, recorriendo el Reyno de Murcia, y Granada, que son los unicos que me faltan por ver en España: y al mismo

Ik heb thans het volgende werk uitgegeven [1]..... en achtereenvolgens zal ik, zoo God wil, uitgeven andere onuitgegeven zeer oude Spaansche Patres van de zevende eeuw, daar ik mij de zaken van de Kerk van Spanje voornamelijk ten voorwerp van studie gesteld heb. Misschien zal ik ook eenige onuitgegeven fragmenten geven van Cesar Germanico over *Arator.* [2]) De boekverkooper Sancha zal de onlangs uitgegeven werken, die UwEd. vermeldt, laten komen: tot dusverre heeft hij hier geen handel met Hoogduitsche boeken gedreven.

Ik ga dezer dagen een uitspanning nemen met een reis door het Koninkrijk Murcia en Granada, de eenige die ik nog niet van gansch Spanje gezien heb, en denzelfden tijd, dat ik de hand van de tafel afhoud, maak ik mij

---

1) Zie den titel in den Spaanschen text.

2) Onderdiaken der Kerk van Rome in de zesde eeuw.

tiempo que levanto la mano de la tabla, me utilizo en memorias de la Antiguedad, y de la Historia Natural, que es hoy mi delicia, y unico descanso del principal trabajo. Para principios de Julio estaré ya en Madrid (queriendo Dios) donde puedo V. S. mandarme en quanto le pueda complacer, pues quedo todo à sus ordenes como el mas devoto siervo

de V. S.
Fr. Henrique Florez.

Madrid, y Abril 18. de 1770.

Mi Señor y estimado Dueño!

Considerando que V. S. estará ya restituido à su casa de vuelta del viage de Alemania, le saluto amorosamente, descando haya sido con toda felicidad.

ten nutte met memorien van de Oudheid en de Natuurlijke historie, die thans mijn lust, en de eenige uitspanning is van mijn voornaamsten arbeid. Omstreeks het begin van Juli zal ik (zoo God wil) weder te Madrid zijn, werwaarts UwEd. kan berichten wat UwEd. kan behagen mij op te dragen, daar ik geheel tot uwe orders blijf, als de onderdanigste dienaar

(eigenhandig) van UwEd.,
Fr. Henrique Florez.

Madrid, 18 April 1770.

Mijnheer en geachte Meester! [1])

Meenende, dat UwEd. van uw Duitsch reisje ten uwent zult zijn teruggekeerd, begroet ik u hartelijk: dit uitstapje moge gansch voorspoedig geweest zijn! Ik ben zonder

1) Deze brief is geheel eigenhandig.

Io volvi à Madrid sin contratiempo, gustoso de haber visto los puertos de Alicante, Cartagena, y las ciudades de Murcia, Granada, Jaen etc. Ahora voy à imprimir el Tomo 26, de mi España Sagrada, que es de la Iglesia Burgense de Castilla: y me inclino à sacar otro libro de colonias y municipios de España, por las muchas Medallas que he adguirido ineditas, y añadir las Medallas de los Godos.

El Tomo 8 de la Bibliotheca Griega de Iriarte, y el 2° de la Arabiga de Casiri, estan impresos tiempo ha: pero no han salido à luz por la inaccion del Bibliothecario mayor. Creese que se repartirase para fin del ano, en volviendo el Rey à Madrid.

No hay en el Escorial la Babylonica de Iamblicus: pero existe en la de Florencia segun la Bibliotheca Bibliothecarum.

tegenspoed te Madrid teruggekeerd, blijde de tuinen van Alicante, Cartagena en de steden van Murcia, Granada enz. gezien te hebben. Thans ben ik bezig met het drukken van het 26ste Deel van mijn *España Sagrada*, dat handelt over de Kerk van Burgos, en ik ben van zins dat boek te vervaardigen van de kolonien en steden van Spanje, om de vele onuitgegeven munten, die ik mij verschaft heb, en er de munten van alle bij te voegen.

Het achtste deel van de *Grieksche Bibliotheek* van Iriarte, en het tweede van de *Arabische* van Casiri, zijn sedert eenigen tijd gedrukt; doch zij zijn niet in 't licht gekomen door de werkeloosheid van den Opper-bibliothekaris. Men meent, dat zij zullen uitgedeeld worden omstreeks het eind des jaars, wanneer de koning te Madrid terugkomt.

De *Babylonica* van Jamblichus bevindt zich niet in het Escorial; doch wel in de bibliotheek van Florence, volgens de *Bibliotheca Bibliothecarum*.

La Real Academia de la Historia, de Madrid, no ha dado à luz ninguna memoria, ni se espera en muchos años: porque aunque entre sus miembros hay algunos hombres habiles, tienen otras atenciones que les son mas principales, y por esto no crecen los intereses de la Academia. La Española, de la lengua, está imprimiendo el Tomo 8 de su Diccionario, muy añadido. Io estoy acabando de imprimir la segunda edicion de mis Reynas, y continuando mis Iglesias de la Tarraconense, donde saldran las obras ineditas de S. Braulio de Zarogoza, discipulo de S. Isidoro, y las de Tajon, tambien obs de Zaragoza. En toda disposicion quedo à las ordenes de V. S. descando ocasiones de complacerle, como fiel y devoto siervo,

Señor de van Goens, mi Señor! de V. S.

Madrid, y Set. 6 de 70. Fr. Henrique Florez.

De koninklijke historische Academie van Madrid heeft geen Memorie in 't licht gegeven, en dit verwacht men in vele jaren niet, omdat, ofschoon er onder hare leden eenige bekwame mannen zijn, zij andere liefhebberijen hebben, die bij hen meer gewicht hebben, en daarbij profiteert de Academie niet. De Spaansche Taalkundige (Academie) is aan het drukken van het achtste deel van haar Woordenboek, zeer vermeerderd. Ik ben bezig de tweede uitgave van mijne *Koninginnen* af te drukken, en mijne *Kerken van Tarragona* voort te zetten, waarin de onuitgegeven werken van S. Braulius van Saragoza, leerling van S. Isidorus, en die van Tajon, ook bisschop van Saragoza, zullen voorkomen. Bij elke beschikking blijf ik tot de orders van UwEd., daar ik naar de gelegenheden verlang om UwEd. van dienst te zijn, als trouw en onderdanig dienaar

Mijnheer van Goens! van UwEd.

Madrid, 5 Sept. 70. Fr. Henrique Florez.

Utrecht, 21 Sept. 74.

WelEdele Geb. H.gel. Heer en Vriend!

[1]) UWE. H.gel. geëerde van 14 pass°. is mij eerst gisteren avond geworden. Het deed mij leed, door mijne afwezigheid, van het genoegen te zijn gepriveerd, om UWE. bij uwe passage door onze stad te zien. Omtrend de Catalogus Mss. Oo. Casiri dient, dat dezelve niet verkogt, maer alleen door de Koning present gedaen wordt, evengelijk Herkulanum. Van 't Herkulanum echter is mij eens uit Italien geschreven, dat de Marquis Vanucci de overige exemplaren wilde laten verkoopen. Doch omtrend de Catalogus blijf ik volkomen zeker. Ik heb door bijzondere liaisons aen 't Hof van Spanje en influensie van een voornaem Heer te Madrid, met wien ik gelieerd ben, na lang talmen eindelijk verkregen, dat de Koning mij de eer heeft gedaen, van een exemplaer van dit werk, te weten *Casiri Mss. Oo.* 2 vol., en *Iriarte Catal. Mss. Graecorum* 2 vol. aen mij te schenken. En niettegenstaende de order daertoe reeds voor twee jaren gegeven was, is mij het werk eerst in 't begin van dit jaer geworden. Zoodat UWE. begrijpt dat met de beste adressen doch echter alles vol difficulteiten is, en UWE. te vergeefs zich zoud flatteeren van aen dit werk te geraken. Dat UWE. na hetzelve begeerig zijt, begrijp ik licht, doch van UwE. vader verwondert het mij, wijl ik in de vaste opinie altijd geweest ben, dat men

---

1) Deze brief is ons medegedeeld uit de bibliotheek der Rijksuniversiteit te Leiden. Hij is gericht aan Hendrik Albert Schultens, den zoon van Jan Jakob. Deze H. A. Sch. was in 1773 tot hoogleeraar in de Oostersche letteren aan het Athenaeum te Amsterdam benoemd, en volgde in 1779 zijnen vader te Leiden op.

aen de Leidse Bibliotheek deze Catalogus had, en zelfs lang voor mij gehad had. Zoo ze er niet is, zoude ik Bibliothecaris te Leiden zijnde mogelijk wel kans zien om er een te bezorgen, doch niet anders dan in deze qualiteit, veel minder voor particulieren.

Vertrouwende met deze aen UWE. begeerte te hebben voldaen, blijve met dienst-offerte en ware hoogachting

UWE. H.gel. Onderd^e^. Dienaer,

(Get.) van Goens.

A Ω

Illustrissimo viro, Rykl. Mich. van Goens s. Caes. Reg. et Apostol. Majestatis consiliario, Greg. Majansius, Generosus Valentinus.

S. D. [1])

Accepi dona tua literaria, que mihi gratissima sunt, quia in iis inspexi, et valde miror exquisitissimam eruditionem tuam, et amicorum tuorum, quam per te novi.

Ego intentus sum repetitioni editionis Grammaticae meae Latinae, quam emendatiorem et auctiorem accipies, quam primum eam edidero: unàque ad te mittam *ilici* illustratum a fratre meo Joanne Antonio, qui te aeque ac ego et diligit, et colit.

Mortem illustrissimi Baronis, Gerardi Meermani, [2]) aegerrime fero, cui nescio amor in literas, et studium adjuvandi literatos consilio, et libris, *quando ullum invenient parem.* Magnam jacturam fecit Respublica literaria. Deus faxit ut tu diutissime sospes sis literarum incremento, et studiosorum utilitati. Vale, vir praestantissime, et me tibi addictissimum puta. Valentiae Edetanorum. Xv. Kal. Februar. An. MDCCLXXII.

---

1) Bij een schrijven van 6 Dec. 1770 had Meerman het adres van den Hr Majansius te Valencia aan van Goens opgegeven.

2) Overleden 15 December, 1771.

Monsieur! [1])

. . . . . .

Quant a ceux, qui vous manquent encore [2]), il nous a jusqu' ici eté impossible de les trouver, malgré toutes les recherches, que nous avons faites, car ils sont extremement rares, principalement le *Cancioneiro* de *Rezende*, dont il n'y a, qu' environ une douzaine d'Exemplaires dans toutes les Bibliotheques de Lisbonne. Nous ferons pourtant toute diligence pour vous les procurer, si vous voulez avoir la patience d'attendre jusqu' a ce que se presentera une occasion favorable; car ces sortes de Livres, c'est a dire, ceux du 16 & 17mc Siecle ne se trouvent guères dans les Boutiques des Libraires, mais il faut les faire chercher dans des Bibliotheques des particuliers, dont quelques uns ne sont pas fort eloignés de vendre les livres, que leurs ancêtres leur ont laissés, pourvu qu'ils y trouvent leur avantage; ce que je remarque a dessein, pour vous faire comprendre la raison du prix exorbitant de ces Livres. En general les Boutiques des Libraires Portugais sont très mal fournies, & eux memes fort ignorans, ce qui rend l'emplette des Livres beaucoup plus difficile ici, qu'elle ne l'est dans un pays, ou les Lettres sont mieux cultivées. On ne

---

1) Aan v. Goens uit Lissabon. Een deel v. d. brief met de handteekening en datum is afgescheurd. Wie de schrijver is, blijkt uit andere brieven, handelend over d. aankoop v. boeken en geschreven uit Lissabon, gedagteekend 1771 en geteekend D. Th. Heddaeus. Deze heer schijnt zaakgelastigde geweest te zijn v. d. Hr. Jean Gildemeester te Amst. Tot deze taak had hij zijne studien te Utrecht afgebroken. Door d. invloed v. v. G. hoopte hij na afloop van zijnen dienst, aldaar eene betrekking te krijgen.

2) Het voorgaande bevat eene lijst van voor v. Goens aangekochte Portugeesche, meest poëtische, boekwerken.

trouve point des Catalogues imprimés des Livres Portugais, mais si voudriez avoir une Liste écrite des principaux Livres, qui se trouvent chez les Libraires, peut etre que je trouverai moien de vous la procurer bientôt.

Monsieur Luis José de Brito, a qui j'ai fait voir votre lettre, a temoigné beaucoup d'empressement de faire connoissance avec vous; et il s'est chargé lui meme de repondre aux demandes, que vous y avez faites touchant l'Academie Royale de l'Histoire. Vous recevrez sa lettre avec le meme vaisseau, qui vous porte les livres. Il a cru vous faire plaisir en vous ecrivant en Portugais, quoiqu'il soit très bien au fait de la lanque françoise, & je suis assuré, que cela ne vous sera pas desagréable, puisqu'a ce qu'on dit, il écrit sa langue dans la derniere perfection, mais vous pourrez toujours lui repondre en françois. C'est de tous les Portugais, que je connois, celui, qui est le mieux versé dans l'Histoire literaire de sa patrie . .

. . . . . .

Monsieur!

. . . . . .

Je vous enverrai avec la premiere occasion deux Comedies de Moliere, qu'on a dernierement traduit en Portugais, sçavoir le *Tartuffe* & le *Bourgeois Gentilhomme*. Le Tartuffe a eté representé içi plusieurs fois avec des grands applaudissements; mais on s'est usé de ce stratagème de deguiser le Tartuffe sous l'habit de Jesuite. Le Bourgeois Gentilhomme n'a pas eté si bien reçu. Je voudrois bien vous donner encore quelques autres nouvelles, mais le tems m'y manque absolument. Je ne puis pourtant m'empecher de vous en comuniquer une, qui vous semblera tout a fait

paradoxe; c'est que le traité sur la Destruction des Jesuites en France, que l'on attribue a Mr. d'Alembert, a ete brulé içi dernierement par la main du Bourreau. C'est par rapport a quelques passages, que vous trouverez pag. 149 & s. touchant le Ministre Carvalho, a present comte d'Oeyras.

Monsieur,

Votre très obeïssant Serviteur,
D. Th. Heddaeus.

Lisbonne ce 15 de Mars 1769.

BRIEF VAN V. GOENS AAN RIEDEL. [1])

Utrecht, ce 22 Juin 1769.

Monsieur!

Mille remercimens de votre *Théorie des Beaux arts.* Ce que j'en ai vu me fait attendre avec impatience le second volume, & ne dement par l'idée que mes amis de l'Allemagne m'en avaient donnée. Je pense le relire plus d'une fois, & peutetre y revenir pour causes avec vous sur de certains articles.

Vous m'aprenez que vous me connaissez. J'en suis très sincerement faché. Ce ne sont pas ces misérables pièces, mon cher Monsieur, qui ont paru de moi, par lesquelles je veux etre connu; et je ne sçais ce que vous entendez, quand vous regrettez notre esprit critique à nous autres *Savans* Hollandais. Dumoins si M. Wieland y entre de moitié, comme vous dites, il n'y pense certainement pas, à moins que je n'ai pris mal la chose. Car si vous parler d'une lecture

1) F. J. Riedel, geb. 1742, overleden 1785, Hoogleeraar te Erfurt, waar Wieland toen zijn ambtgenoot was. Zijne *Theorie der schönen Künste und Wissenschaften* werd in 1778 door Hieronymus van Alphen in het Hollandsch vertaald..

entendue, reflechie, des anciens, je suis fort d'accord avec vous. Mais a-t-elle plutot lieu ici qu'en Allemagne? Le concluez vous, de ce qu'il parait ici plus de *variae lectiones*, *Observ. Criticae*, *Conjecturae*, *Miscellanea*, & Dieu sait quel autre fatras pareil? He bien, moi j'en conclurais tout le contraire. Les Allemands ont des éclogues charmantes, un Messias, des Anacreontiques, des chants de guerre, & Agathon. Les Hollandais ont corrigé, commenté, comparé avec des Mss. Homère, Anacreon, Theocrite, Tirtée, Platon. Donc les Hollandais ont mieux lû ces auteurs, qu'lls ont corrigés, que les Allemans qui les ont imités! Quelle conclusion, M. Riedel! Encor une fois, y pensez vous? Avez vous jamais vû le Milton de R. Bentley? C'est une vraie curiosité dans ce genre. — Je ne pretends pas au reste traiter sur le meme pied tous ceux qui se sont donné a la Critique. Votre Gesner n'y apartenait point, mais combien y a-t-il de critiques comme lui? Hemsterhuis n'y apartenait pas non plus, je l'ai beaucoup connu. Ceux qui mettent leur salut dans la correction ingenieuse d'un passage, qui souvent ne dit, n'aprend rien, ne sauraient faire une plus vive injure a la memoire de ce grand homme, qu'en le mettant à leur tete. Voiez le commentaire de Warton sur Pope, de Hurd sur Horace, ce sont là mes critiques, ce sont ceux qui lisent les anciens comme il faut; M. Broukhuisen a donné l'exemple d'un commentaire des poetes, mais est-il estimé. Ces bons critiques je les mets encor au dessous de ceux qui savent etre des originaux eux mêmes, & qui seront commentés eux mêmes à leur tour, quand cet age sera passé. Ranger Bentley au dessus de Pope, c'est preferer Servius a Virgile. Que pensez-vous que les beaux esprits du siecle d'Auguste auraient dit, si quelqu'un s'etait avisé de leurs jours de regretter Aristarque et les Grammairiens ou critiques

d'Alexandrie, tandis que les Romains avaient Virgile, Horace, Tibulle, Ovide? Justement ce que Gellert, Gesner, Gleim, Klopstock, Wieland, sont en droit de vous dire, si vous regrettez notre froide industrie a collationner les Mss. des auteurs Grecs & Latins. Si je parlais en face à chaqu' un de ces grands genies en particulier, je n'aurais pas la fadaise de les égaler a un Homère, à un Theocrite, à un Anacreon. Mais jettez un coup d'oeil sur les tems à venir, mon cher Monsieur, c'est la posterité qui jugera entre nous. — M. Wieland peut dissimuler a soi même son merite: c'est un talent de plus que la modestie dans un homme qui pourrait s'en prévaloir à tant de titres: mais il ne se méconnaitra pas au point de souhaiter qu'il eût plutot corrigé centmille passages d'auteurs Grecs et Latins, *elegantissime*, *bellè me hercle*, *ut nihil certius*, que d'avoir ecrit Agathon ou les Comische Erzählungen.

Je ne m'étends par d'avantage sur ce sujet. Il ne se peut pas que vous ne soiez de la meme opinion avec moi. Et ce que vous me dites dans votre lettre, je le prends pour un compliment, adressé à un homme que vous avez méconnu.

Un seul point, dans lequel je vous crois toujours un peu coupable, c'est que vous n'estiméz par assez les beaux jours dont l'Allemagne jouit à présent, du coté du gout et des lettres.

Quand les lettres renaquirent en Italie, le premier devoir de tout homme qui s'y apliquait, etait de corriger, de publier, de commenter les bons modèles de l'antiquité: mais cette charge subsistera-t-elle toujours? Je ne dis pas qu'il ne reste encor telle & telle chose à faire, tel & tel auteur a corriger. *When the Archangel comes to pipe all Lands up*, comme dit le Commandeur de Smollet, il trouvera peutetre encor

des gens collés sur leurs manuscrits & leurs variantes: mais la grande oeuvre est accomplie. Tous les bons auteurs, que le tems nous a conservés, sont dans les mains de tout le monde. C'est a nous et à nos neveux d'en tirer le vrai usage, de les imiter, d'etre originaux et auteurs nous mêmes, ou bien d'enseigner a d'autres comme on pourra y parvenir. Il est vrai que ces talens ne sont pas communs, que l'aplication, que l'étude seule des anciens ne suffit pas pour y parvenir: mais c'est un titre de plus pour estimer ceux auxquels la Nature a accordé ces grands dons.

Il y a eu de ces tetes priviligées dans le siecle passé, il y en a dans le notre. Ceux qui vivent avec elles, les voient naitre et grandir, ils sont temoin de leurs defants, de leurs ridicules, de leurs vices. Ils ne connaissent pas l'histoire anecdote d'Horace, d'Ovide, d'Anacreon: ils ne les ont pas vû boire et manger, comme les autres mortels: ils n'ont que leurs écrits, ils ne voient que leur esprit, leur talent. Ils sentent leur merite, ils les admirent, ils rentrent en eux mêmes, ils ont de la peine a se croire faits de la même boue, pendant qu'ils les valent quelquefois, ou les surpassent. Pour ces contemporains, qu'on connait, he bien, ils n'ont rien d'extraordinaire, ils ont de l'esprit, oui, ils écrivent bien — mais, Anacreon, Homère, c'etaient d'autres gens, d'ailleurs ces modernes n'ont ils pas profité de leurs ecrits, n'est ce pas l'esprit d'Anacreon qui a formé Gleim etc.

Tout cela se passe dans notre tête, dans notre coeur, sans que nous nous en doutions nous mêmes: & c'est la source de cette prevention pour les anciens, qui serait fort juste, si elle ne se faisait par aux depens des modernes. Tel et tel commentera Corippe, Arator, Sedule, & croira avoir fait de belles choses; moi, je jette tout cela, si je puis lire une seule ode de Ramler,

de Gellert, de J. B. Rousseau, et je me moque de tous ceux qui y trouvent a redire.

Concluons, Monsieur Riedel: — Il y a peutetre chez vous des Perraults, des la Motte, qui negligent les bons auteurs de l'antiquité, & qui vont jusqu' a n'estimer que les modernes. Je les condamne, ils ont grand tort. Prions pour eux: *ils ne savent pas ce qu'ils font.* Au reste c'est toujours un mal, j'en conviens. Il peut entrainer des consequences bien douloureuses. D'accord. Mais avouez a votre tour, que la cause en est bien belle, si belle, qu'en sa faveur on pardonne aisément le mauvais effet. Et si dans cinquante ans d'ici on reproche à l'Allemagne de ne plus produire des Camerarius et des Gesner, elle se croira heureuse de pouvoir dire: He bien c'est le Messias, ce sont les Lieder der Deutschen qui ont fait ce grand mal.

Pour moi, mon cher ami, qui suis un peu patriote, vous faites a ma nation l'honneur de lui envier son bonheur du coté des lettres, troquons, je vous en prie, je vous donnerai tout ce qui paraitra ici dans 50 ans de *Conjecturae*, *d'Emendationes*, & vous me rendrez en échange le seul Gellert, ou Wieland, ou Klopstock. Un tel marché m'arrangerait merveilleusement, car quoique j'ai un peu querellé votre collegue Schmidt, je ne laisse pas d'etre terriblement embarassé de ma contenance, lorsqu'il s'agit de prendre le parti de ma nation vis a vis des etrangers, qui ont du gout.

Je pensais vous ecrire encor sur d'autres objets, et particulièrement sur l'horrible Scepticisme de l'auteur des Lettres sur le Public en fait de gout. Je le ferai, si vous me mandez que ma liberté ne vous deplait point. Je suis de ces gens qui ne querellent que leurs amis, parce qu'ils ne se soucient pas du reste de l'Univers: et je ne critique jamais un mauvais ouvrage, je le jette & n'y reviens plus. Pour les votres ils

passent par la censure la plus rigoureuse, et si vous me permettez de vous prendre pour maitre, il faut consentir encor d'avoir un disciple bien mutin.

Ci joint un billet pour M. Herel [1]). Il est Critique, mais du nombre de ceux que j'estime beaucoup: du moins il me le parait. Et serieusement, M. Riedel, songeons que nous vivons dans le XVIII siecle.

Je vois que vous vivez avec M. Wieland. Je le croiais etabli en Suisse. Assurez le bien de ma profonde estime, et dites lui que je fais la reverence à l'auteur des Empfindungen, mais que j'embrasse celui d'Agathon, de Don Silvio, d'Idris, de Musarion, & des erzählungen. Je vous soupçonne un peu de ne pas estimer assez le plaisir de vivre avec un tel homme. Du moins j'imagine que je serais fait pour l'estimer davantage. Plus vous m'ecrirez de lui, de ses travaux, de ses entreprises, plus vous me ferez de plaisir. S'il voulait s'en charger lui meme, il ne trouverait pas un ingrat: M. Glück pourra lui en dire des nouvelles.

Quant à vous, je vous prie de nous achever cette traduction du Hudibras. Vous avez beau prétendre que chaqu'un a son gout, je vous promets une exception en votre faveur. Tout les gouts se reuniront pour vous donner des applaudissemens, si la suite repond aux echantillons que j'en ai vu. D'ailleurs vous avez ce qu'on nomme *a certain humorous turn of mind*, qui vous rend plus capable qu'un autre de remplir bien cette charge difficile.

Adieu, mon cher Professeur, l'estime que je vous porte est fondée sur les loix inmuables d'un gout eternel & universel, & je vous embrasse avec des sentimens, aussi anciens que le monde.

---

1) J. F. Herel, geb. 1745, hoogleeraar te Erfurt. Wyttenbach vermeldt hem onder de volgelingen van Ruhnkenius, *Vita Ruhnkenii*.

A' Mr. van Goens.

d'Erford, ce 1 de Juillet 69.

Monsieur!

Vous me querellés d'une maniere si agreable, que je ne saurois avoir raison contre vous quelque tort que vous aiés contre moi. J'avois soutenû, que l'étude des Anciens se porte mieux en Hollande que chés nous autres en Allemagne; et, ne vous en deplaise, je le soutiens encore. Je vous défie d'estimer les Klopstock et Compagnie plus que je ne fais moi-même; mais aussi ne sont ils pas ceux dont je pretends parler en plaignant de haute voix le grand degout que Messieurs mes compatriotes semblent avoir puisé dans les Auteurs Grecs et Latins. Je parle en general du Genie de notre siecle qui s'est incontestablement rangé du cote de nos Aestheticiens, qui se piquent de sayoir tout et qui ne sachent absolument rien. Baumgarten [1]) lui même, l'oracle de ces gens la, etoit reduit à se pourvoir d'un bon Gesner pour y trouver les vers d'Horace et de Virgile, dont il avoit quelquefois besoin en travaillant à son livre: Aesthetica.

C'est encore plus à tort que vous me soupçonnés de n'estimer pas asses le bonheur de vivre avec Mr. Wieland. De tous les hommes, qui nâquirent jamais d'un *Vterus benedictus*, Wieland est justement celui que j'aime le plus, et d'un Enthousiasme inexprimable; et je me felicite plus que vous ne faites sur le bonheur de le voir toujours et d'être un peu de ses amis. Il est depuis quelques-mois Conseiller de la Regence de notre Electeur et premier Professeur en Philosophie

1) Alex. Gottlieb B. (1714—1762), prof. te Frankf., grondlegger der Aesthetica geacht.

de notre alma et perantiqua. Je le persuaderai peut-être, de faire un petit postscriptum à cette lettre, ou vous lirés de sa main les contestations (sic) de l'estime qu'il a pour vous, et de l'amitié encore, qu'il a conçû apres avoir lû les sentimens que vous lui temoignés.

Soiés persuadé que je resterai toujours avec un attachement cordial,

Monsieur, votre très humble et très obeissant serviteur,

reçue le 8 Juillet. Riedel.

[1]) Notre ami Riedel m'a fait un plaisir infini, Monsieur, en me communiquant une de vos lettres, ou je me trouve honoré de vos eloges. Il n'a pas eu beaucoup de peine à me persuader de profiter de la permission qu'il me donne, de vous marquer içi combien je suis sensible à l'honneur de l'approbation d'un homme comme vous. Je n'ai pas honte de vous avouer que je doute, s'il a eu jamais un homme moins avide de cette pauvre gloriole, attachée au *volitare per ora virum* — et plus flatté de l'estime des Personnes de merite et des bons Esprits. Il est vrai qu'en lisant ce que vous avés eu la bonté d'écrire de moi, je ne pouvois pas m'empecher de me demander tout bas à moimême, si c'étoit bien serieusement de moi, que vous parliés. Quoiqu'il en soit, Monsieur, le desir de meriter l'idée avantageuse que vous avés conçue de moi, me fera peut-etre faire des choses qui la justifieront un peu davantage que les foibles productions d'une muse solitaire, et enfermée pendant 8 ans consecutifs dans un coin

1) Met den voorgaanden op hetzelfde vel papier geschreven.

de la chancellerie d'une petite Ville Imperiale, ou environnée de vieux Parchemins de Protocolles et d'Actes de Proces elle n'avoit pas trop bonne grace et n'etoit pas trop à son aise en révant à des contes comiques ou en rímant à la derobée la Philosophie des Graces. Dii meliora! — Je vis presentement avec mon cher Riedel, et j'espere que son commerce, joint aux avantages d'une situation plus sortable à ma *belle passion*, m'aidera à conserver et à mieux meriter le bonheur de vous plaire. Je suis infiniment charmé de vous voir partager, Monsieur, la haute idée que j'ai conçue des talens de mon ami, et de ce qu'il pourra faire encor si Deus nobis otia fecerit — mais ou trouverons-nous ce dieu bienfaisant? — Je n'entre point dans le sujet de votre petite contestation avec lui; mais je trouve vos reflexions sur la maniere ordinaire de juger des anciens et de nos Contemporains infiniment judicieuses — et dans la these que mr. Riedel soutient au deshonneur de notre chere Patrie, il y a assurement un peu d'humeur. Connoissés vous, Monsieur, les aimables productions de notre *Jacobi* [1]), jeune favori des Graces, qui à mon avis vaut encor mieux, que Gleim et tout ce que nous avons eu dans ce genre! — Voila bien du babil pour un postscriptum. — Il ne me reste que de vous prier, Monsieur, d'agréer les sentimens de la plus parfaite estime de la part de Votre treshumble et tresobeissant serviteur,

Wieland.

Encore un postscriptum.

Vous desirés d'être informé des desseins auxquels Mr. Wieland est occupé actuellement. Il travaille à

---

1) Johann George Jacobi 1740—1814.

un Poéme d'une façon inouie encore: der neue Amadis, dont voici le commencement:

Von irrenden Rittern und wandernden Schoenen
Sing, komische Muse, in freyen irrenden Toenen;
Den Helden besing, der lange Berg auf und Berg ab
Die Welt durchzog, um eine Dame zu finden,
Die faehig waere für ihn, was er für sie, zu empfinden.

Porro il a commencé un autre poeme: Psyché, dont je vous donnerai un petit échantillon un jour, que j'aurai plus de loisir que je n'ai à present. Enfin il donnera une nouvelle traduction du Life and opinions of Tristram Shandy.

Pour moi même j'ai presque entierement abandonné ma theorie; j'y pourrois revenir un jour, non pas pour la continuer, mais pour donner un livre, tout nouveau. Sir Hudibras n'est pas mon fait non plus. Les vers que vous avés vû, n'expriment pas assés (ou point du tout) le ton hudibrastique, et ne sont bons pour rien. Et surtout Deus non dedit otia.

Vous n'aves pas encore vû ni ma *philosophische Bibliothek*, ni *l'Erfurtische gelehrte Zeitung;* journaux dont je me suis avisé de faire le Directeur. Je voudrois bien vous les faire tenir. Mandés moi, si cela se peut faire, par la poste ordinaire.

Wieland aan v. Goens.

Je ne vous exprimerois jamais que foiblement, Monsieur, la satisfaction que me donne l'idée d'avoir fait si inopinement l'acquisition d'un ami tel que vous. Je ne me flattois pas assurement d'etre connu dans vos contrées, et vous venês me detromper d'une maniere si agreable, que je ne rougis pas de vous laisser voir une de mes foiblesses, en vous avouant tout uniment

combien ma petite vanité en est agreablement affectée. Mais comment concilier avec le cas infini que je fais de votre amitié et de votre correspondance, le peu d'empressement que je semble avoir de vous repondre à une aussi belle lettre que celle du 16 Juillet, dont vous avés eu la bonté de me favoriser. Vous avouerai-je encor une de mes mauvaises habitudes? Il le faut bien, puisqu' il n'y aura pas moyen de vous la cacher long tems. C'est que par un enchainement de circonstances, dont je vous épargnerai le detail, j'ai contracté une paresse d'esprit inconcevable à vous autres Esprits actifs et habitués à une application continuelle; et que par un effet de cette misoponie, je ne fais presque rien que par boutades ou par accés, c'est à dire que je ne fais presque jamais ce que je devrois faire. Malheureusement il y a 4 ou 5 semaines que le capriccio m'est venu de faire radoter une espece de *Diogene ideal* dans une sorte de *Dialogues* [1]), que je suppose etre ceux que les anciens attribuent à Diogene le Cynique, que je pretends avoir trouvés passablement mal traduits en mauvais latin parmi les Mscpts d'une Bibliotheque de Benedictins au fond de la Souabe, et que je viens de traduire encor en allemand pour le publier dés que je trouverai un libraire. Cette folle idée (dont grace au Ciel me voila actuellement delivré) m'a tellement maitrisé pendant ces dernieres semaines, qu'il n'a été impossible de faire autre chose, et voila, Monsieur, ce qui m'a empeché de vous ecrire avec l'empressement qui convient aux sentimens que je vous porte, et ce qui m'oblige à commencer notre commerce epistolique par l'obligation ou je me vois d'implorer votre indulgence. — Explicit praefatio.

---

1) Dit ziet op Wielands geschrift *Dialogen des Diogenes van Sinope.*

Je ne sai pas ce que notre ami Riedel trouvera peutetre à redire à vos reflexions sur la dispute assés peu philosophique touchant la pretendue préeminence des anciens sur les modernes: pour moi je tâche de me defaire autant que la foiblesse humaine et la mienne le permettent, de toute sorte de prejugés; et quoique je ne saurois m'empecher de trouver les Grecs du tems de Socrate jusqu'à celui de Menandre les plus aimables de tous les mortels, je n'en sens pas moins le merite des beaux genies parmi nos modernes, et surtout celui des genies originaux tels que les Arioste, les Cervantes, les Shakespears, les Miltons, les Fieldings etc. auteurs, selon moi, dignes d'etre opposés et si je vous dois avouer mon veritable sentiment, d'etre preferés à ce qu'il y a de meilleur dans leur genre parmi les anciens.

Pour ce qui est de notre commune patrie, l'Allemagne, je ne fais pas difficulté de vous avouer que je la crois particulierement favorisée de la Nature du coté des heureuses dispositions qu'elle semble donner à ses habitans pour les Sciences, les Lettres et les Arts. Une preuve bien concluante de cela me semble devoir etre tirée du grand nombre de bons esprits et d'auteurs excellens, qui ont été contemporains depuis 20 ou 30 ans tout au plus, et dont la plupart vit encore parmi nous, et dont, excepté le seul Klopstok, il n'y a pas un seul qui puisse se vanter d'avoir reçu le moindre encouragement du Public, ou le moindre soutien de la part des Princes et des Grands de la Nation. Je ne sai pas s'il y a un autre païs, ou l'on fasse moins de cas de ceux qui cultivent les lettres avec le plus succés (sic); ce que je sai, c'est que j'ai vû croupir dans la misere et perir de faim des Genies qui en Angleterre auraient trouvé toutes les facilités imaginables pour se procurer un état d'independance, et cet Otium

cum dignitate, qui devroit etre l'état de tous les favoris des Muses, ou qui au moins est le seul qui leur convient. Vous n'imaginés pas, Monsieur, le degré de stupidité, d'ignorance et de mepris pour les lettres et pour ceux qui s'y appliquent, qui regne encor parmi nous; la plupart de nos Princes et de nos Milords fait gloire de son ignorance, et affecte de traiter de frivoles tous les livres ou il ne s'agit pas des moyens de remplir les coffres de leurs Altesses et de leurs Excellences etc. Tel parmi nous, qui s'est fait une reputation dans toute l'Europe, est ignoré toute sa vie dans le lieu de sa demeure; enfin nos meilleurs auteurs ont été obligés et le sont encor de gagner leur vie par quelque employ, qui ordinairement se trouve dans l'opposition la plus contrastante avec les Muses et les Graces. Klopstok est le seul qui je ne sai pas par quel hazard, a obtenu une pension tres modique d'un Roi de *Danemark;* cependant, j'aimerois mieux de me voir exposé à toute la mauvaise fortune des Arioste et des Cervantes, que d'etre pensionaire de quel que Prince que se soit, au prix d'etre obligé de faire des Odes chaque fois qu'il se marie ou qu'il enterre sa femme etc. de ramper devant ses courtisans, et de soutenir l'humiliation d'etre regardé comme un homme inutile, à qui on fait trop de grace de le nourrir quoiqu'il ne fasse que des vers. [1]) — A propos de cela, vous connoissés sans doute, Monsieur, Hermanns

---

1) Deze uitval is zeker zonderling. Wieland, die in Biberach de vriendschap van Graaf Stadion had genoten en door den keurvorst van Mainz naar Erfurt als hoogleeraar was beroepen, had geen reden om zich over de duitsche vorsten en aanzienlijken te beklagen. Hij trad in 1772, zooals bekend is, in dienst van de Hertogin van Saxen-Weimar, wier zonen hij opvoedde.

Schlacht[1]), nouvelle et tout a fait merveilleuse composition de Klopstok, dediée à l'Empereur? Il est dit dans cette dedicace, qui n'est pas ce qu'il y a de moins extraordinaire dans cet ouvrage, que l'Empereur medite de grandes choses en faveur des Muses allemandes. En savés vous peutetre quelque chose de plus, que ce que K. nous en dit en stile un peu prophetique et par consequent obscur? En general on parle beaucoup des bonnes intentions de notre Auguste; c'est un veritable Phenomène que ce jeune César — mais il est bien à craindre que les circonstances ne favoriseront pas sa bonne volonté. — Pardon, Mr. de cette digression qui m'a fait perdre de vue ce qui fait le sujet principal de votre lettre; c'est votre raisonnement sur les Poëmes de Chevallerie et de Féerie. Je l'ai lû et relû avec un plaisir infini, et quoique il me semble que Milord Bacon en parlant de la poësie et du plaisir que nous donne la *fiction*, ait dit quelque chose d'approchant du principe d'ou vous partés, personne avant vous a si bien developpé ce principe, par rapports aux divers genres de merveilleux, encor moins s'applique (sic) a rechercher la cause de ce singulier phénomene, dont vous me paroissés avoir trouvé la veritable solution, je veux dire, du gout presque universel que même les personnes raisonnables et éclairées ont pour les ouvrages de Féerie, p. e. pour les Mille et une Nuits etc., et de la mauvaise honte qui fait que presque tout le monde rougit d'avouer ce même gout. Je voudrois pouvoir vous persuader de communiquer vos reflexions sur cette matiere au public; vous en feriés une petite dissertation d'autant plus interessante qu'il

---

1) Die *Hermannsschlacht* werd door Klopstock opgedragen aan Keizer Joseph II.

y entreroit nombre d'observations tirées du fond de l'esprit et du coeur humain. Si j'oserois cependant m'éloigner en quelque point de votre ingenieux sisteme sur ce sujet, on plutot d'y ajouter quelques idées, qui me paroissent assés liables aux votres — je dirois par exemple: que la paresse et la sensualité, ces grands ressors de toute la Nature humaine, si elles ne suffisent pas pour expliquer le phenomene en question, contribuent au moins beaucoup à la force du penchant qui nous entraine vers le *beau merveilleux*. Le merveilleux en aidant à notre imagination de se passer fort aisement des recherches penibles qu'il faudroit faire pour comprendre les causes naturelles des effets qui nous frappent assés pour exciter notre curiosité, rend un si grand service à notre paresse, qu'il me semble bien naturel que nous l'aimions pour cette seule raison. Ce n'est que par un (sic) etude long, suivi et penible qu'on parvient à comprendre la cause des divers mouvemens des corps celestes suivant le sisteme de Newton, et c'est sans le moindre effort qu'on imagine un Phoebus Apollo on une Déesse Lune qui sur un char d'or ou d'argent, trainé par des chevaux de feu ou par des dragons, font journalierement leur tour du Ciel, — il est par consequent tout simple que nous aimons preferablement cette derniere maniere de nous representer la chose, qui contente notre imagination sans couter aucune peine à notre esprit. Supposé une fois que c'est là la veritable cause de notre penchant pour le merveilleux, il seroit aisé à comprendre pourquoi le plus haut degré du merveilleux, qui se trouve dans les ouvrages de Féerie, nous fait tant de plaisir; quoique pour bien expliquer cela, il me semble qu'il faut y ajouter l'amour de la nouveauté, autre suite de notre organisation, et de ce que Helvetius appelle sensibilité physique. Le spectacle de la Nature

perd enfin pour nous ses charmes par l'habitude de l'avoir devant les yeux; les evenemens de la vie ordinaire cessent par la meme raison de nous interesser à un certain degré, et nous ennuyent même pour peu que nous ayons vecû. C'est par consequent du neuf que nous voulons, d'autres idées, d'autres formes, d'autres combinaisons et suites des choses, que celles aux quelles nous sommes accoutumés; plus les objects et les combinaisons qu'on nous presente s'eloignent de la Nature et du cours ordinaire des choses, plus nous y trouvons cette nouveauté qui affecte si agreablement les organes de l'imagination; voila donc le merveilleux, qui nous charme parceque c'est le plus haut degré du nouveau, et qui nous est d'autant plus agreable parceque le Createur de ce nouvel Univers a pris soin d'arranger les choses de façon que nous n'avons pas la moindre peine d'imaginer les effets les plus surprenans, c'est à dire que notre paresse y trouve son compte aussi. — Je ne sai pas trop, Monsieur, si ces idées sont bien vrayes, et si j'ai eu raison d'avancer qu'elle sont liables aux votres; mais je vous avoue que ce *desir de la perfection*, que quelques uns de nos philosophes nous donnent pour le premier principe de tous les mouvemens de cet admirable *je ne sai quoi*, que nous appellons notre ame, ne me paroit si bien fondé qu'ils se persuadent, et qu'on peut fort bien expliquer tous les phenomenes psychologiques sans y recourir. Vous verrés, Monsieur, ce qui en est, si vous daignes examiner un peu les idéss que je viens de hazarder. Au reste je vous avoue naturellement que c'est principalement par une certaine antipathie que j'ai contractée contre la gravité et les gens graves, et par le profond sentiment quantum sit in rebus inane, que j'aime tant à donner un air de folie à mes compositions. C'est pour *make bold with*

the Human Race, que, malgré toute l'affection que je lui porte, je ne saurois m'empecher de trouver, la plus risible especc de creatures que le bon Dieu s'est jamais avisé de faire, d'ailleurs j'aime à entretenir autant que cela depend de moi, la gayeté et la belle humeur parmi mes fellow-creatures; on ne peut etre plus convaincû que je le suis, de ce qu'on ne peut pas leur rendre un plus grand service que par là; vive la baggatelle, etoit la devise du Doyen Swift, la mienne est: vive la Folie; c'est la veritable Regina-Imperatrice del mondo; elle l'a été toujours et jamais la sagesse parviendra à la dethroniser. Ce que de tout tems on a communement pris pour de la sagesse, n'etoit et n'est encor qu'une espece de *Folie batarde*, masquée d'un air de gravité et d'austerité sous lequel elle impose aux sots et aux dupes, c'est à dire à quatrevingt dix neuf parties du genre humain; folie pour folie j'aime mieux celle qui rit, qui folatre, qui badine, et qui se fait un amusement de ce qui irrite la bile des faux-sages; je trouve meme que la veritable sagesse a et de tout tems aimé à se cacher sous un air de folie, et je crois que c'est precisement cela qui a attiré à Socrate le sobriquet εἴρων. Enfin j'ai trouvé qu'à la faveur de l'apparence de frivolité, on peut dire dans un Conte bleu des verités qu'on n'oseroit peutêtre dire impunement avec un ton grave et dogmatique. Voila à peu prés la façon de penser, M^r^, qui aidée par mon penchant naturel pour la poësie, me porte à faire des Contes, des *Idris*, des *Musarion*, des *Psyche*, et des *Amadis* et d'y cacher, vous l'apparence de batifôler avec mes chers lecteurs, toute ma philosophie, mes observations sur le coeur humain, ma psychologie, ma morale, enfin toutes les raretés de ma boutique philosophique, que sous la forme de specifiques contre la melancolie et l'hypo-

condrie, je repand liberalement autour de moi, pour que chacun s'en serve à sa guise. Je sai, que le sot prejugé, dont vous expliqués si ingenieusement la source, est contre moi, et qu'en meme tems, que j'ai le plaisir d'amuser le public, je me fais un tort considerable, au moins aux yeux de tous ceux qui par état ou par temperament ou par stupiditá ou par tout ce que vous voulés, affichent cette detestable gravité, qui me revolte tant ou qui me donne plutot une demangeasion indicible de m'en mocquer; — je sai que je ferois mieux et pour ma gloriole, et pour ma fortune, si je voulois employer mon peu de talens à des compositions serieuses, ou les prejugés seroient respectés et ou je me donnerois gravement les airs d'endoctriner et de moraliser bien orthodoxement le genre humain, — et surtout à bien louer nos grands Princes etc. dont je retirerois sans donte force medaillons et tabatieres etc. etc. mais c'est ce à quoi je ne pourrois jamais me resoudre à moins qu'il n'arrive un changement total dans ma façon de penser; ce que je n'imagine pas devoir arriver si aisement, touchant, comme je fais, à ma 36 année — ou on est censé d'avoir formé et arrangé ses idées per la vita. Souffrés, mon cher Monsieur, qu' avant que je prenne congé de vous pour quelques semaines, je prenne la liberté de vous confier l'extreme deplaisir que me cause le malheur d'etre de tous les auteurs de mon tems le plus mal traduit, au moins en françois; malheur extremement sensible à mon amour propre qui veut ou que je ne sois pas connu du tout, ou qu'on me connoisse tel que je suis. A peine j'avois un peu oublié le tort que m'a fait un cerrain Blackford par une tres mauvaise traduction de mon *Agathon*, que voila un autre nommé Rohde on Rhode, qui s'avise de traduire la Philosophie des Graces, d'une maniere si disgracieuse,

si pesamment, si bêtement, enfin si mal, que je vous avoue que je ne m'en console pas. La belle idée que les François se formeront de moi!

Je sens même le tort que cela pourra faire à ma nation; voila pourtant, dira-t-on à Paris, sur quoi les Allemands se recrient! — Ne voudriés vous, Monsieur, me faire le plaisir d'effectuer par quelque correspondant de Paris ou de quelque maniere que vous trouverés à propos, que Messieurs les François soyent avisés dans quelque journal p. e. que les amis de Wieland etoient tres mal edifiés de voir ses ouvrages si pitoyablement traduits, et que, pour l'amour de la justice, on se croyoit obligé d'aviser le Public françois, de ne pas le juger d'aprés ces dites traductions etc. ou quelque chose de pareil. — Je voudrois que Mr. Dorat sauroit assés d'allemand pour lire Musarion dans l'original; il n'nous en donneroit une traduction libre, telle que son *Selim et Selina* qui seroit delicieuse! — Je finis, Monsieur, vous suppliant de continuer l'honneur de votre amitié à Votre tres humble et tres obeissant Serviteur et devoué ami

Wieland.

à Erfort, ce 21 Aout 1769.

P. S Mr. Riedel vous prie d'agréer ses honneurs. Il a eu une vocation pour Erlangen, et selon toute apparence, il l'acceptera. Me voila alors seul „vervecum in patria, crassoque sub aere etc."

à Erfort ce 13 Nov. 1770.

Il faudroit, mon aimable Van Goens, vous ennuyer par un ample detail de mille circonstances et petits incidens, pour vous rendre raison de mon long silence. Je n'en ferai rien; vous m'en dispensés, et quoiqu' en droit de vous plaindre, vous poussés la complaisance

iusqu' à prendre mon parti contre vous même. Ce genereux procedé acheve de vous gagner mon coeur et mon estime au supreme degré: et tout en maudissant la trop grande distance des lieux qui nous separe, et mon peu de loisir, et ma paresse, qui m'empeche bien souvent de mettre à profit le peu que j'en ai — je sens que je vous aime de tout mon coeur, que votre esprit me charme, que votre façon de penser me revient infiniment, et que je m'estimerais un heureux mortel, si au lieu de perdre bien des soirées avec des gens qui resteront eternellement étrangers à mon esprit et à mon coeur, et que, ce non obstant je suis obligé de frequenter, je pourrois les passer auprés de mon ami Van Goens. Vous me dirés que ces vains regrets ne menent à rien, et qu'il vaudroit mieux faire ce qui est en notre pouvoir, aulieu de se plaindre de ce qu'on ne peut par faire davantage. Vous avés raison, mon cher ami; aussi tacherons-nous de devenir plus sages, s'il y a moyen; et vos lettres etant sans contredit d'une grande ressource pour moi dans ce pais sterile — vervecum in patria crassoque sub aere — je me promets bien serieusement de ne pas m'en priver à l'avenir en vous laissant attendre mes reponses des années entieres et audelà.

Jamais, mon cher Van Goens, vous me sauriés donner un eloge plus flatteur, plus analogue à mes sentimens, qu'en me disant que vous m'aimés. C'est de vos pareils que j'ambitionne de l'entendre, et de l'entendre aussi souvent que possible; jaloux autant qu'on peut l'etre du suffrage des bons esprits et des belles ames, et me souciant très peu des applaudissemens du vulgaire, et presqu' anssi peu de l'impertinent persifflage du Seigneur Gerstenberg [1]) et de ses

1) Zie de noot bl. 283.

semblables. Je serois encor plus indifferent par rapport à ceux-ci, si ma fortune et celle de ma petite famille etoit moins dependante de mon existimation et de la *gloriole.*

Je me veux du bien de vous avoir donné, sans y penser, une occasion de m'entretenir si agréablement et d'une maniere si instructive que vous avés eu la bonté de le faire en m'ecrivant ce que vous pensés *de la dependance* du caractere de notre *esprit* et de nos *sentimens des causes physiques* et des circonstances exterieures de la vie. Tont ce que vous me dites la dessus ne peut pas manquer de me paraitre vrai, puisqu' il vous est arrivé, ce qui vous arrive souvent, de faire Unisono avec mes idées les plus particulieres sur ce sujet. Je ne presume pas d'avoir pû les expliquer avec tant de netteté; mais toujours ce sont mes principes, mes idées, mes reflexions sur ce que que j'ai observé en moimême et hors de moi, et je suis on ne peut pas plus aise de cette nouvelle preuve de l'analogie de notre esprit. Elle va si loin que même vôtre idée — d'un *journal des Sensations d'un Philosophe*, — m'est souvent passé par la tête, et que quelque chose de fort approchant se trouve dans mes Adversaria sous la rubrique des Ouvrages, que j'aimerois à composer si j'aurois ou assés de talent ou assés de loisir pour realiser toutes mes conceptions. Je vous avouerai, mon aimable ami, que vos raisonnemens ont d'abord fait renaitre en moi ce dessein presqu' effacé de mon imagination, et pour peu que vous l'approuviés, je vous promets qu'à moins que je ne me retire au 19eme monde avant que de trouver le tems qu'il m'y faut, vous verrés une espece de Roman philosophique, dans lequel quelque Quidam, à qui je n'ai pas encor songé de donner un nom, racontera l'histoire des Metamorphoses de son esprit

et de ses sentimens, conformement à la Nature et à l'experience journaliere, c'est à dire à vos principes. J'imagine qu'un pareil ouvrage pourroit etre interessant et utile; les abbés Jerusalems et tous les abbés, docteurs et prestolets du Monde en diront ce qui bon leur semblera. Je suis charmê de tout le bien que vous dites de Candide, ouvrage ou il y a selon moi plus de saine philosophie que dans cent et cent mille gros in folio, dont les auteurs ressemblent moins à un homme qui pense qu'a un boeuf qui rumine, comme dit quelqu'un. Si notre ami Voltaire auroit eu quelque bon genie, qui lui auroït soufflé de menager un peu d'avantage l'honnêteté publique, à qui il ne faut jamais presenter des saletés, j'en aurois été ravi. Alors on oseroit declarer hautement au nez de toute la pretrise et *de tous les Capucins du monde*, que Candide est un livre excellent, solide, utile et plus edifiant in sano sensu que le bienheureux Thomas à Kempis luimême. Au reste, quoique ce Candide fournisse bien des exemples pour constater votre these, je ne crois pas que le Roman dont je vous ai parlé, traité comme j'en ai l'idée, en devienne un livre inutile. Cette these renferme une si grande partie de la vraie philosophie, ou plutôt elle est si certainement la clef de toute la theorie de l'esprit et du coeur humain et influe tant sur ce qu'on appelle la philosophie pratique, qu'elle vaut bien la peine d'être mise dans tout son jour et qu'on ne sauroit pas la prêcher trop souvent, quoiqu' an fond pas bien neuve. Je me flatte que vous me dirés votre avis sur ce dessein.

Par rapport à mon propre individu, je vous dirai, Monsieur, que je suis trop bien convaincu du grand principe en question pour me croire absolument à l'abri de quelque changement notable dans ma façon de sentir ou de penser actuelle. Si je *l'espere*, et si même je me persuade de l'etre, cette persuasion se

fonde uniquement sur *l'assurance* (the consciousness) d'avoir successivement parcourû presque toutes les façons imaginables de penser, toutes les especes de bonheur humain, *en petit* au moins (à l'exception de celle d'être Roi ou Sultan et d'avoir eu un Serrail), enfin toutes les *manières d'être*, dont par ma position, je saurois être susceptible, ou à peu près. Tout bien examiné je ne vois qu'un derangement de ma machine, plus grand que celui auquel je suis deja accoutumé depuis longtems, qui pourroit alterer mon humeur et si j'ose m'exprimer ainsi la couleur et le ton de mon ame. Gare un tel malheur j'oserois presque garantir que le *beau ideal* ne cessera jamais (malgré ma *Laune* de traiter en badinant ce que les esprits pesants traitent avec un serieux glacé) d'être la dame de mes pensées; que Lucien, Cervantes, Fielding, Sterne, l'Arioste, Chaulieu, Hamilton, Prior, resteront toujours mes auteur favoris; qu'un quart d'heure passé à caresser mes enfans et à jouer avec eux ne cessera pas d'être mon plus cher amusement; que je prefererai toujours du pain cuit avec de la liberté à tous les biens de monde, et qu'en m'en allant unde negant redire quemquam, je ferai chanter et accompagner devant moi le Quando corpus morietur, du stabat Mater de *Pergolese*, sans avoir besoin ou sans souffrir autour de moi quelque *oiseau de mauvais augure* pour empester par des sottises les dernieres heures de mon existence parmi ceux que j'aime le plus dans ce monde sublunaire. Voila, mon ami, *une partie de mon credo*, et que cela suffise pour cette fois. L'ami..... [1]), un des mortels que j'aime le plus affectueusement, m'a parlé avec bien du sentiment de la satisfaction qu'il a eue de vous voir, et je lui en ai porté envie. Vous aurés à l'heure qu'il est, mes

1) Thugutt? de naam is doorgeschrapt.

Graces,[1]) que Reich vous doit avoir fait tenir. Il me manque encor quelque chose pour en être content; c'est de savoir que vous l'étes. Adieu, mon cher ami mettez-moi aux pieds de vos dames qui lisent et qui protegent Musarion, et dites-leur de ma part, que chacune d'elles est en droit de se croire la Danaë, à qui *les Graces* sont addressées.

T. à V., Wieland.

. . . . . .

[2]) Je vous avoue, mon cher ami, que je suis très sensible au mepris et à la critique des que je ne la vois pas accompagnée par des expressions d'une estime *sentie*. Mais ou c'est à pure perte que je m'etudie depuis plus de 25 ans, ou ce n'est que par la même raison que je suis fort sensible à une *douleur physique* quelconque. La *vanité*, qui peutetre n'est qu'un vice chimerique forgé par les moralistes, n'y a aucune part.

Le moment du depart du postillon approche, et je voudrois faire partir aujourd'hui ma lettre.

Je suis bien sensible, mon aimable ami, à l'empressement que vous me faites voir de me servir dans l'affaire de mon Agathon. Je ne suis nullement surpris de ce que vous n'avez pû rassembler pour lui que 12 Louis. Je serois heureux si la plus grande partie de mes *nobles* et *doctes* compatriotes ne me feraient voir encor plus d'indifference que les votres. Il y a parmi ma nation 23,999899 personnes entre 24000000 qui ne donneroient pas un Louis pour toute la Sagesse de la Grece, de la Caldée et de l'Egipte.

La reussite de ma suscription depend uniquement de la multitude de ceux qui se donnent quelque peine pour chercher les Amateurs. Que dans toute l'Europe

1) Zijn *Musarion* noemde Wieland zelf *eene philosophie der Gracien*.

2) Het vorige ontbreekt.

il n'y ait que 200 qui me procurent autant que vous, et je suis très content.

Reich vous fera parvenir de ma part un exemplaire de mon *Miroir d'or* [1]) en 4 parties.

Ne pourriez vous pas m'apprendre qui peut etre l'auteur d'un livre maussadement sot, impertinent, mal ecrit, enfin de la composition la plus detestable qui ait jamais vu le jour et qui s'appelle *La Verité.*

Adieu, cher ami. Conservez moi votre amitié et votre correspondence. L'une et l'autre fait partie de ma felicité. Je vous jure par *les Graces*, mes Divinités, de vous ne pas mettre plus dans le cas de vous meprendre sur les sentimens que je vous ai voués per la vita.

Wieland.

à Erfort, ce 8 May 1772.

Hoch zu ehrender Freund [2])!

Ah! quel titre, mon cher Van Goens! et quelle lettre de Wieland à son ami Van Goens! Vous sentez cependant, qu'ayant à ecrire quelques centaines de lettres pour l'affaire dont il s'agit ici, il n'y avoit pas moyen de se tirer autrement d'affaire que par un formulaire general.

Adieu, mon cher ami, vous scavez combien je vous aime et honore etc.

Ganzergebenster,
Wieland,
Conseiller de la Cour
de Saxe-Weimar et Eisenach.

Weimar den 18 Januar, 1773.

---

1) *Goldener Spiegel*, lessen behelzend voor Grooten en Edelen als burgers van den Staat.

2) Ten geleide van een Prospectus van het door W. uittegeven Maandschrift *der Deutsche Mercur*, op hetwelk v. Goens inteekening zou bezorgen.

Brieven van Diderot aan van Goens.

Monsieur!

[1]) Si j'étois un peu jaloux de conserver l'opinion très exagérée que Mr. l'abbé Coyer [2]) vous a donnée de moi, je n'aurois rien de mieux à faire que de trouver quelque prétexte honnête pour échapper au rendez-vous que vous me proposez; mais je préfère le plaisir que j'aurai à vous recevoir ou à vous aller trouver, à tout autre avantage. Si Mr. l'abbé Coyer avoit bien voulu parler de moi comme d'un très galant homme, il n'y auroit, je crois, rien à rabattre de son éloge. Nous avons parcouru la ville, aujourd'hui, en dépit du mauvais tems, nous sommes rentrés, Mr. le Baron de

---

1) In de *Correspondance de l'abbé Galiani* tom II. Parijs 1818, (bl. 189) wordt omtrent het verhlijf van Diderot in Holland het een en ander medegedeeld. Daar vindt men een' brief van Madame d'Epinay aan Galiani, 26 Juni 1773.

„Par une lettre du prince de Gallitzin à Madame Geoffrin on sait seulement qu'il (Diderot) est arrivé à la Haye en très bonne santé. Qu'il a été à Leyde, où il a fait connaissance avec tous les professeurs; que le prince ne peut le tirer d'auprès d'eux, et qu'il est vraiment très douteux, qu'il aille en Russie. Il aime tous ces docteurs Hollandais à la folie, il passera peut être là le reste de sa vie, que sait-on?

Galiani aan Madame d'Epinay. 17 Juli 1773.

Le philosophe à la Haie électrisera toutes les tortues hollandaises. Cependant il ira en Russie.

Dezelfde aan dezelfde. 21 Aug. 1773.

Le philosophe s'est donc oublié à Utrecht.

Ook de naam van den baron Gleichen wordt herhaaldelijk genoemd in deze correspondentie.

2) L'abbé Coyer bezocht de republiek der Vereenigde Nederlanden in 1769. In zijn *Voyage de Hollande*, te Parijs als aanhangsel op zijne reis door Italie in 1775 uitgegeven, spreekt hij wel van Utrecht en van de hoogeschool, doch noemt van Goens niet.

Gleichen, mon compagnon de voyage et moi, très mouillés, très lassés et fort satisfaits. Demain de très grand matin nous partons pour Sardam. Si j'étois assez heureux pour que les affaires qui vous ont appellé à Amsterdam, vous y retinssent jusqu'à après demain, j'aurois l'honneur de vous rendre visite à votre logis. A tout hazard je m'y rendrai toujours. Je ne perdrais qu' avec un véritable regret l'occasion de faire connoissance avec un homme de mérite.

J'ai l'honneur d'être, monsieur, avec les sentimens dont vous m'honorez,

A Monsieur van Goens au Rondeel.

Votre très humble et très obéissant Serviteur,

Diderot.

Monsieur!

Le sort nous croise. Soumettons-nous à son caprice; mais soyez très assuré que nous serons les plus forts, et que bongré malgré qu'il en ait, nous nous verrons, nous nous embrasserons et nous..... [1]) J'irai vous voir à Utrecht, où nous recevrons, le Prince de Gallitzin et moi, mad^e^ la princesse sa femme qui revient de Berlin. En attendant j'ai l'honneur de vous saluer et de vous réitérer les assurances respectueuses de la très parfaite considération avec laquelle je suis,

Monsieur,

Votre très humble et très obeiss^t^ S^r^,

A Monsieur,

Monsieur Van Goens.

Diderot.

---

1) De laatste letters zijn — *serons* of — *chirons:* de vorige 2 of 3 letters zijn onleesbaar.

Brieven van S. Gessner.

Zürich, 6 Juni.

[1]) Da ich Ihnen, Mein Herr, in möglichster Eile schreiben muss, so schreibe ich Ihnen Deutsch. Herr Leuchsenring hat mir gesagt, dass sie diese Sprache lesen. Wie sehr, mein Herr, bin ich über die Verlegenheit bestürzt, in die ich Sie, aber doch unschuldiger Weise, gesezt habe. Ich kan Ihnen nicht ausdruken, wie unruhig ich darüber bin. Mit was für Gütigkeit nehmen Sie meine Freundschaft an, mit was für Eifer bemühen Sie sich in meiner Angelegenheit, und die grösseste Probe ihrer Freundschaft, die sie mir gleich im Anfang geben, muss für Sie von so verdrüsslichen Folgen seyn. Sie haben völlig recht, aus meinem Brief konten Sie ohnmöglich sehen dass ich mich an jemand anders in Holland adressiert habe, mir kam auf keine Arth Zu Sinne, dass es nöthig seyn könte, Ihnen hierüber etwas zu sagen, weil ich glaubte, ein jeder bemühe sich nur in seiner Stadt und Gegend für diese Sache, so wie in der Schweiz der in Bern hierüber nichts nach Basel thut, und der in Basel nichts in irgend eine andre Stadt unsers Landes. Indiss hatt ich mich in ganz Holland an niemand anders adressiert als im Haag an Herrn Hemsterhuis, dessen Bekantschaft ich auch dem Herrn Leuchsenring zu danken habe. Aber durch Freunde sind meine Plans an ihre

---

1) V. Goens had op vereerend verzoek een Prospectus verspreid van Gessners *N. Idyll.* in 't Fransch door d. Hr. Huber vertaald, uit te geven met platen v. d. auteur, en twee Contes moraux van Diderot er bijgevoegd.

Bekanten und Freunde durch die Welt gestreut worden, und so sind auch an andre Freunde im Haag gesendt worden, und veileicht, ohne dass ichs noch weiss, in andre Städte von Holland: jeder wolte sein mögliches thun, und so war ich uber die Sache nicht mehr Meister. So wird z. e. im Haag bey Mr. Daller, gouverneur chez Mr. le Baron Tork, Seign. de Rosenthal, und bey Mr. Thoman, chez Mad. la Comtesse de Bentink, subscribiert, und an beyde ists durch einen meiner Freunde gelangt.

Die Conditionen, die ihr Buchhändler, und Magerus, dem die Sache von Hr. Fuessli übergeben worden, weil er von Amsterdam verreist, mir machen, übersteigen die Proportion meines Preises ganz, und köñen ohnmöglich angenohmen werden; die Vergrösserung des Preises, so wie sie solche gemacht haben, würde mich schadlos halten, alein da nie gehindert werden kan, dass nicht von meinem Plan a 18 Lv. de Fr. hier und da nach Holland komen, so würde doch die Inconvenienz der verschiedenen Preise imer zum vorschein komen; und über das im Haag schon, und auch in Amsterdam auf 18 Lv. de Fr. subscribiert worden, so wird ein erhöheter Preis imer seine Schwierigkeiten haben, da es nicht mehr in meiner Gewalt ist, die Sache in eins zu fassen. Durch Buchhändler kan die Sache ohnmöglich gehen, die mich wie ich sehe auf den lezten Deut ausdruken würden, weñ Freunde die Sache nicht übernehmen, so kan in Holland nicht subscribiert werden, da ich zu grosse Schwierigkeit bey dem erhöheten Preise sehe, weil der kleinere Preis schon allgemein bekant ist. Aber durch was für ein Mittel, mein Herr, heb ich Sie aus ihrer verdrüsslichen Lage heraus? Ich bins ihnen schuldig, öffentlich zu erklären, dass Sie als ein Freund, der meinen gewissen Schaden hat hindern wollen, gehandelt, und

den Preis so erhöhet haben, wie ich es selbst würde thun müssen, weñ ich die Conditionen der Buchhändler añehmen wolte. Das beste, was mir zu Siñe kömt, und ich habe die ganze Nacht voll Angst auf ein Mittel gedacht, das beste ist vieleicht weñ das, was ich ihnen hier beylege, in ein Paar öffentlichen Blättern bekant gemacht wird, und da Sie in ihrem Plan sich selbst anzeigen, dass auch bey ihnen subscribiert werden kan, so wag ichs, Sie auch hier zu neñen, und so wär ich dañ bloss unter Freunden wohl aufgehoben und der Buchhändler ganzlich los, und könte auch in Holland bey meinem ersten Preis bleiben. Weder Magerus noch irgend ein andrer Buchhändler hat die Sache durch mich selbst, und auch dieser lässt mir Sachen vorschlagen, die ich nicht añehmen kan. Wie unglüklich, dass ich durch ein Unternehmen, wovon ich mir Vergnügen versprach, meinen besten Freund in solche Bemühung und Verdruss verwikle. *Finden sie dass, was ich Ihnen hier vorschlage, nicht zureichend, so geb ich Ihnen gänzlich Vollmacht, zu thun was Sie das beste finden*, oder sagen Sie mir, was ich thun soll, weñ ich nicht glüklich gewesen bin, das beste zu finden. Möge ihre Freundschaft, die ich über alles hochschäze, dardurch nichts gelitten haben; sähen Sie meine ängstliche Unruhe, sie würden mich umarmen und mir verzeihen. Verzeihen Sie, deñ so lang ich lebe, werd ich mich glüklich schäzen mit der vollkomensten Hochachtung mich neñen zu köñen

Dero ergenbenster gehorsamster
diener u freund,
S. Gessner.

Copie van den brief van den Heer Gessner aan den Heer Daller. [1])

Zürich, den 5 Brachm. [2]) 1772.

Ich habe die Freyheit gebraucht, Mein Herr, durch unsern Freund den Herrn Professeur Steinbrüchel, Ihnen meinen Subscriptionsplan zu senden, und er hatt es auf sich genohmen, Ihnen diese Sache zu empfehlen. Ich sehe mich genöthiget, in Holland dieselbe gänzlich in die Hände meiner Freunde zu geben, da die Buchhändler dieses Landes mir die ungeheuresten Bedingungen machen, bey denen ich meine Vortheile, die ohne das nicht beträchtlich sind, ganz und vielleicht noch mehr, einbüsen müszte, und so wie diese Leuthe denken, so steh ich in Gefahr, dass sie mich unter dem unbedingten Titel von Ausgaben bis auf den lezten Heller schinden würden. Ich bin also genöthiget die Subscription, aus den Händen der Buchhändler zu nehmen, und in Holland keine andre Praenumerationen zu sammlen, als was ich durch meine Freunde sammlen kan.

Herr Steinbrüchel versichert mich, dass ich auch Sie, mein Herr, unter diese zählen darf, und ich wag es darum mit dieser Zuversicht Ihnen diese Angelegenheit zu empfehlen, und zugleich ersuche ich Sie den Herrn Thomann für die gleiche Gefälligkeit in meinem Nahmen zu bitten. Herr Professor van

---

1) In den Haag, Goeverneur bij den Baron Tork van Rosendaal. Ook Daller bemoeide zich om inteekenaars op Gessner's *N. Idyll.* te winnen.

2) Brachmonat, d. i. Juni.

Goens in Utrecht ist in dieser Sache mein eifrigster Freund und er hatt sich durch meinen Eifer in die verdriesslichste Verlegenheit gesezt. Er übergab die Besorgung der Sache einem Buchhändler; die Conditionen, die er eingehen musste, waren so dass er meinen offenbaren Schaden darbey sähe. Er konnte sie nicht eingehen, ohne mich schadlos zu halten und publicierte die Praenumeration durch einen eigenen Plan, worin er alles mögliche zu meinem Vortheil sagte, und den Preis auf 12 Holl. Gulden sezte. Indess kamen von verschiedenen Seiten her meine eignen Plans noch Holland, mit dem niedren Preis der 18 franz. Francs, und sezte ihn bey Leuthen, die gerne unbillig denken, in den Verdacht als hätte er seinen eigenen Vortheil darbey gesucht. Ich bin ihm schuldig seine Ehre öffentlich zu retten, und hab ihm folgendes gesandt, um es in öffentlichen Blättern bekannt zu machen.

„Da ich meine Subscription auf mein Werk *Nouvelles Idylles* 4to mit Kupfern in Holland bekannt machen wollte, hatte ich das Glück in die Bekannschaft des Herrn Prof. van Goens in Utrecht zu kommen, der die ganze Hochachtung seiner Nation verdient und der durch den Eifer, mit dem er sich für meine unternehmung bemühete, mir die stärkste Probe seiner schäzbaren Freundschaft gab. Der Preis meines Werkes war so calculirt, dass ich den Collecteuren der Praenumerationen den 11ten Exemplar gratis überliefs, und die auszulegenden Kosten auf mich nahm, und diese Conditionen sind durch ganz Deutschland, Italien und anderwärts angenohmen, und mit dem Preis des Werkes proportionirt. Die Conditionen, welche die Buchhändler in Holland machen, überstiegen diese Proportion so beträchtlich, dass ich solche ohne zu Schaden zu kommen, nicht eingehen kan. Herr van Goens hatt dieses

eingesehen, und einen Plan unter seinem Namen drucken lassen, der die Sache in ihre wahre Proportion zurückbringt, indem er den Preis um den erhöhet, um welchen ich nach den verlangten Conditionen zu schaden kommen müsste. Ich finde mich verpflichtet, dem Herrn van Goens öffentlich zu danken, dass er den Plan so abgeändert hatt, wie ich ihn selbst müsste abgeändert haben, wenn ich hätte wissen können, dass meine Conditionen in Holland nicht angenohmen würden. Da nun des Herrn van Goens und mein Plan in Holland bekannt worden, und also zweyerley Preise angezeiget sind, so erkläre ich hiermit, dass der Preis des erstern mein Preis seyn müsste, wenn es bey ihm und mir von den Herren Buchhändlern vorgeschlagenen Bedinge bliebe; da aber izt bey Freunden praenumerirt wird, die diese Mühe gütig auf sich nehmen, so ist mir sehr erwünscht auch in Holland bey den Praenumerationspreis der 18 liv. de France bleiben zu können. Es wird also izt in Utrecht bey Herrn Prof. v. Goens, im Haag bey Herrn Daller, chez Monsr. le Baron Tork etc. und bey Herrn Thommann, chez Mme la Comtesse de Bentink zu f. W. subscribirt.

S. Gessner."

Sehen Sie, mein Herr, was ich zu Rettung der Ehre meines eifrigen Freundes das beste gefunden habe. Ob Herr van Goens nun darbey bleibt, ob er dazu oder davon thut, weiss ich nicht. Die Verlegenheit, in der er war, hatt mich sehr beunruhiget. Indess da alles daran gelegen ist, dass gleichförmig gehandelt werde, so brauche ich desweg die Freyheit Sie oder den Herrn Thommann zu bitten, ihn in ein Paar Zeilen zu fragen, wie er zu gehen denket. Nur auf die Versicherung, die mir Herr Steinbrüchel gab,

dass Sie und Herr Thommann die Bemühung, in die ich Sie verwickle, gütig aufnehmen werde, wag ich Sie darfür zu bitten. Was in Holland geschehen muss, muss durch Freunde geschehen, die sich meine Bedinge gefallen lassen, oder es kan da gar nichts geschehen. Ich brauche also die Freyheit, es Ihnen und durch Sie andern zu empfehlen, von denen sie etwan wissen möchten, dass sie aus Freundschaft etwas für mich zu thun geneigt sind. Noch 6 (?) Wochen ist der Subscriptions-termin offen, nach Verfluss dessen muss ich die Namen der Subscribenten haben, um solche dem Verzeichniss bey zu fügen, das zum Werke gedrückt wird etc. etc.

Brief v. d. Markies de St. Simon aan v. Goens.

Amelisweert, ce 30 may 1772.

Monsieur! [1])

Possedant a fond, comme vous faites, l'histoire, il vous sera plus facile qu'à tout autre de justifier par un exemple l'usage que vous voulez introduire, et pour lequel je vous avoue que je suis sans repugnance. Vous me proposez Le tableau de mon bonheur, puisque la IV Idylle de Gessner (dans l'Edit. de Lyon 1762), intitulé Daphnis, est le vrai portrait d'Amelisweert, ou j'ay passé mon hyver non vis-a-vis, mais avec ma Philis. Je souscris volontiers pour six exemplaires, par reconnoissance pour le peintre qui m'a predit dix ans à l'avance ce qui se passeroit icy. Si vous me montrés dans toute l'antiquité l'exemple d'un homme

1) Antwoord op de uitnoodiging om in te schrijven op Gessners N. Idyll.

heureux qui aie porté son tableau, comme faisoient les infortunés échapés aux nauffrages, aux incendies et autres fleaux de l'humanité, je vous presserai même de m'apporter votre reponse, si je ne consulte que la reconnoissance que m'inspire tout ce que vous me dites d'obligeant, et le desir sincère que j'ay de vous temoigner la singuliere estime et la consideration avec la quelle j'ay l'honneur d'être,

Monsieur, Votre tres humble ce tres obeissant Serviteur,

Le Mqs. de St Simon.

SCHRIJVEN V. V. GOENS.

Utrecht, 14 Juny 1771.

Mijnheer! [1])

Ik heb niet meer dan een oogenblik om UwEd. te schrijven. Eergisteren heb ik ene lange brief van den Hr. Gessner gehad, die decisif is. Hij is ten vollen voldaen over mijne handelwijze met opzicht tot de prijs van het werk. Alle anderen conditien, zegt hij, zijn absurd, en hij zou zelve de zaek zoo hebben behandeld, als ik gedaen heb. Voor 't overige is de Hr. Fuessli de enige niet geweest die ene dergelijke Commissie gehad heeft, maer ook de Hr. Daller en 2 anderen. Zijne intentie was alleen mij te verzoeken om onder de hand goede vrienden ter inschrijving te zoeken: Doch zijn brief, bekend hij, ongelukkiger wijze, zoo ingericht geweest te zijn, dat ik volgens deselve niet anders kon te werk gaen dan ik gedaen heb. Om nu te repareren

1) Waarschijnlijk a. d. Hr. Tomman, ten huize van de Gravin v. Bentinck.

het onderscheid der tweeërlei *Projetten*, slaet hij mij voor de zaek geheel uit handen van de Boekverkoopers te nemen, die dus geen winst trekkende, bleef de prijs op 18 fr. Doch, zecht hij, ik weet niet of dit goed zijn zal, en dus laet hij mij eindelijk de zaek volkomen en geheel over, om [1])

Monsieur!

C'est par l'intention de Monsr. Gessner que je prends la liberté de vous adresser cette lettre, pour vous prier de me faire savoir les mesures que vous avez jugé à propos de prendre pour faire réussir son plan de souscription pour ses nouvelles Idylles, afin que je puisse agir aussi de mon coté conformement aux mesures que vous avez prises & que vous allez publier par les gazettes a ce que mr. Gessner a marqué à Mr. Daller & à moi qui sommes chargés de recevoir les souscriptions dans le quartier. Connoissant le zèle genereux avec lequel vous vous interessez à la réussite des ésperances de Mr. Gessner, vous excuserez la peine que je vous donne.

J'ai l'honneur d'être avec un profond respect,

Monsieur,

Votre très humble & très obéisst. Servt,

J. F. Tommann, Ministre.

chés md^me la Comt. de Bentink Varel.

à la Haye, ce 16 Juin 1772.

Monsieur!

Je ne puis vous dissimuler la surprise ou m'ont jetté, et la lettre que vous avés ecrite à Mr. Tomman et le

---

1) Hier breekt de minuut af.

programme que vous avés chargé Mons. Dela Fite d'inserer dans la Bibliotheque des Sciences, puisque le contenu de l'un et de l'autre me paraissent en quelque sorte contredire ce que Mr. Gessner m'a fait l'honneur de me mander dans sa lettre du cinquieme du Courant, que j'ai reçue Dimanche passé, dont vous trouverés cy joint une copie.

Quel n'aurait pas eté mon etonnement (si Mr. Tomman ne vous eut pas ecrit, et ne m'eut procuré par la le moyen de me faire communiquer votre lettre aux Auteurs de la Bibliotheque des Sciences) de voir que selon votre susditte lettre je n'etais plus autorisé à procurer (du moins aux mêmes conditions) des souscriptions à mr. Gessner, et que je m'etais trop avancé en faisant solliciter L. A. S. et R. de permettre que leurs noms parussent dans la liste des souscrivants.

En verite, Monsieur, je ne sais que penser de tout ceci et je ne conçois pas que Mr. Gessner vous ait ecrit et à moi d'une maniere si differente. Il me semble que ces deux places de souscription ne peuvent que faire un très mauvais effet dans le public. Que dira-t-on, et que pensera-t-on de Mr. Gessner?

Mr. Dela Fite que j'ai eu l'honneur de voir ce matin, m'a dit qu'il serait encore tems de faire quelque changement à votre Programme et plan de souscription. Cela etant, ne croiés-vous pas, Monsieur, qu'il vaudrait mieux inserer à leur place votre plan en y changeant seulement le prix, et l'avertissement ..... inclus dans la lettre que Mr. Gessner m'a ecrite. De quelque maniere que vous vous decidiés, voudriés-vous avoir la bonté de me le communiquer le plustot possible, parceque si je dois m'en tenir au second plan, je ne recevrai plus de souscrivants et je ne le pourrais pas faire.

En attendant l'honneur de votre réponse, j'ai celui de me dire avec une considération distinguée,

Monsieur, Votre très humble et très obéissant serviteur,

à la Haye, ce 21 Juin 1772. J. Daller.

chez Mr. le Baron Tork,
Seigneur de Roosendaal.

Monsieur!

Les embarras d'un demenagement et une multitude d'occupations ne m'ont pas permis de repondre hier à la lettre dont vous m'avés honoré. Je sens parfaitement, Monsieur, les embarras dans lesquels vous ont mis les conditions exorbitants des Libraires, et les desagréements, qui en resulteront pour Monsieur Gessner, d'autant plus quil sera très difficile ou plustot impossible d'instruire le Publie de ce qui à occasionné cette diversité de prix, quoique, malgré que Mons. Gessner n'eut chargé qu'une seule personne de la distribution de ses plans de souscription, les Journaux étrangers qui annoncent tous ce nouvel ouvrage à raison de 18 livres de France, auraient causé le même inconvenient.

Vous concevés, Mons. qu'aiant repandu à la Haye et dans plusieurs villes de ces Provinces les projets de souscription que j'ai reçus de Mr. Gessner, et chargé même plusieurs amis de procurer le plus de souscrivants quils pourraient, je ne saurais ni les refuser ni leur augmenter le prix de cet ouvrage sans me compromettre, ainsi que je devrai en prendre autant quil s'en presentera, dussé je suppléer de mon propre argent aux trois florins qui manqueraient. J'ai communiqué selon vos ordres, votre lettre à Mrs. Dela Fite et

Tomman, l'un et l'autre m'ont chargé de vous presenter leurs compliments, et le premier de vous dire que s'il ne recevait point de lettres de votre part d'aujourdhui à Samedi, il ferait imprimer le Programme et le Prospectus que vous lui avés envoié, et que si vous avés quelque changement à y faire, il vous priait de le lui envoier le plustot possible.

J'ai l'honneur de vous offrir les assurances de la consideration distinguée, avec laquelle j'ai l'honneur d'être,

Monsieur,

Votre très humble et très obéissant serviteur,

à la Haye ce 24 Juin 1772. J. Daller.

Monsieur!

Au moment que j'ai reçu ce matin votre lettre, je donnois ordre qu'on imprimât votre projet & l'ecrit qui le devoit accompagner. A la prière de Mr. Daller j'avois retardé depuis huit jours l'impression de ces pièces, & j'y ai presque regret à présent, car votre Prospectus auroit été un vrai ornement pour la Bibl. des Sc. J'entre cependant dans les raisons qui vous déterminent à le supprimer; mais, Monsieur vous ne devez avoir aucune inquiétude. Rien de plus net ni de plus généreux que toute votre conduite dans cette affaire, & vous êtes trop connu pour que qui que ce soit explique désavantageusement les mesures que les circonstances, votre amitié pour Mr. Gessner, & votre empressement à rendre service aux gens de lettres, vous avoient fait prendre.

Je recevrai, Monsieur, avec beaucoup de reconnoissance l'extrait que vous avez la bonté de me promettre, & je l'insérerai avec bien du plaisir dans

la Bibl. des Sc. il ne sauroit rien arriver de plus avantageux à ce journal. Ma femme se réjouira comme moi de cette bonne fortune. Je ne vous présente pas ses civilités, elle est partie il y a 15 jours pour Hambourg où elle passera le reste de l'été.

J'ai l'honneur d'être avec tout le dévouement et toute la considération imaginables,

Monsieur,

Votre très humble et très obéissant Serviteur,

La Haye, ce 27 Juin 1772. Dela Fite.

Wie sehr, mein theurester Freund, bin ich ihnen fur alles verbunden, was sie fur mich gethan haben! Der eifer, mit dem sie sich meiner Sache añahmen, war mir eine schäzbare probe, dass sie mir ganz ihre freündschaft schenken, die ich uber alles hochachte. Die liste ihrer Subscribenten hab ich erhalten und eingetragen. Schmälen sie nicht, dass es so wenig sind; freylich hat es ihrem freündschaftlichem Eifer und ihrer grossen bemuhung nicht entsprochen, aber ich weiss nichts desto weniger, wie viel sie gethan haben, und wie sehr ich ihnen zu danken habe. Auslagen haben sie gehabt, da sie ihren Subscriptions Plan haben druken, und das Werk in öffentlichen Blättern haben bekant machen lassen, und vieleicht noch andre mehr: das alles werden sie an dem geld abziehen, das sie fur mich eiñehmen. Weñ sie das Geld an Herrn Toman im Haag senden wollen, so werd ich dañ zugleich uber das, und uber das was er fur mich hat, disponieren köñen.

Mein Werk ist bis an wenige Bogen fertig. Es wird, hoff ich, so werden, dass das Publicum sieht, dass ich darbey fur meine Ehre gesorgt habe, ich wende den

möglichsten fleiss darauf. Ich hab mich an den Kupferstichen krank gearbeitet, ich hatte eine schmerzhafte Schwächung der Nerven im Kopf mir zugezogen, die mich fur einige Wochen ganz unthätig machte, so dass ich nicht einmahl im Stand war, einen Brief zu schreiben. Gut dass fast alles fertig ist, deñ auch jetz noch darf ich nur wenig arbeiten.

In Zeit von 4 Wochen wird das Werk ganz fertig seyn. Erlauben sie dañ, das Paket an sie zu adressieren, oder an weñ soll ichs senden? Wollen wir die Fracht den Subscribenten auflegen, oder soll ich sie hier bezahlen? Sie werden mich sehr verpflichten, weñ sie mir hieruber bald antworten. Das wichtigste bey der Sache ist, dass die übersezung fürtreflich ist. Mr Meister hat die übersezung von Huber ganz umgearbeitet, es ist eine neüe übersetzung, mit der feinsten Käntniss der Sprache, und dem feinsten Geschmak gemacht. Getreü so sehr sie es seyn kañ. Wie sehr, mein freund, bin ich ungedultig, bis ich ihr urtheil darüber wissen kan!

Unser freund Leuchsenring ist noch imer in der Schweiz, und ich hoffe in wenigen tagen seinen Prinz und ihn wieder hier zu sehen.

Leben sie wohl, mein theürester! lassen sie mich ihrer freundschaft fur imer empfohlen seyn, so lang ich lebe bin ich mit der vollkomensten Hochachtung

Jhr diener und freund,

S. Gessner.

Zürich, den 12 Febr. 1772.

Keine Zeile mehr von meinem van Göns, das macht mich unruhig. Vieleicht ist ein Brief von ihnen,

vieleicht mein Brief an sie verlohren gegangen. Sind sie etwa auf mich böse, wie man es an verschiedenen Orthen ist, dass das Werk noch nicht heraus ist, dañ muss ich mich gegen sie, àls meinen besten Freund entschuldigen; ich bin nicht schuld daran, alles was von mir abhängt, ist fertig, alles gedrukt, Text, Kupfer, Vignetten, nur fehlt noch ein einziger Bogen, zu dem Brief uber die Landschaft-Mahlerey, der hinten angehängt wird. Herr Watelet als ein grosser Keñer der Kunst, hat die übersezung desselben auszuarbeiten übernohmen, alle Posttage fordre ich das mit ungestuhm ab, und ich glaube sicher, das lezte mit der ersten Post zu erhalten. Die Gute der ubersezung wird gewiss fur das lange Zögern schadlos halten.

Bis ich eine Antwort von ihnen erhalten kan, wird alles fertig seyn, haben sie darum die Gutigkeit, mir nur in ein Paar Zeilen zu sagen, ob ich das Paket an sie adressieren darf, oder ob sie anderst darüber disponieren wollen.

Ich wunsche nichts so sehr, mein Herr, als ihnen fur ihre fur mich so thätige Freundschaft danken zu könen. Ein kleines zeichen davon hoffte ich, möchten vieleicht ein paar Zeichnungen von meiner Hand seyn; ich schreib darum an meinen Landsmañ den Herrn Maurer, einen geschikten Mahler, der sich in ihrer Stadt aufhält, und der ein Porte-feuille von Zeichnungen von mir in Handen hat, er soll ihnen solche weisen, und sie in meinem Namen bitten, 2 davon als ein geringes Zeichen meiner Ergebenheit auszuwählen; alein, da ich auch davon keine Nachricht von ihnen erhalten habe, so fürcht ich, Herr Maurer musse das unterlassen haben, haben sie die gutigkeit das Porte-feuille bey ihm abfordern zu lassen, und nach gutdunken auszuwählen.

Ich empfehle mich auf das angelegenste ihrer Freund-

schaft und bin so lang ich lebe mit der volkomensten Hochachtung

Ihr ergebenster Diener und Freund,

Salomon Gessner.

Zurich, de 13 Jan. 1773.

Vieleicht, mein theurester freund, haben sie bereits ihr Paket durch den Buchhandler Reij in Amsterdam erhalten, oder sie werdens doch ehestens erhalten, ich habe die unkosten des Transport bis Frankfourt am Maijn auf mich genohmen, wie sehr bedaur ich die Muhe die ihnen iezt noch zufällt! Haben sie die gutigkeit nach Abzug ihrer auslagen mein Geld an Mrs. George Clifford et Teijsset a Amsterdam, pour le compte de M. Martin Usteri et Fils a Zuric zu ubergeben. Mr. Usteri, einer meiner freunde, hat mir diesen weg angewiesen.

Sagen sie mir doch bald, mein bester Freund, wie sind sie mit meinen Idijllen und wie mit meinen Küpfer-Stichen zufrieden? Man rath mir von verschiedenen Orthen her, eine verbesserte ubersezung meiner ersten Idijllen eben so herauszugeben, glauben sie dass das auch in Holland beijfall und guten erfolg haben würde? Auch diese frage bitt ich mir zu beantworten.

Leben sie wohl, mein bester Freund, ich bin ihr ewig verpflichteter, ewig dankbarer

(Is get.) S. Gessner.

Te Zurich, dato 9 Maart 1773.

Längst schon, mein Herr und theurester Freund, hätt ich ihnen sagen sollen, dass ich das Portefeuille mit Zeichnungen richtig erhalten habe. Sie haben

meine Verpflichtungen, die ich ihnen bereits hatte, durch die Bemuhungen, die sie fur diese Zeichnungen hatten, von neuem gehaüft, wie sehr, mein Freund, wie sehr bin ich ihnen verpflichtet! Weñ sie nun des Geldes los seyn wollen, das sie fur mich eingenohmen, so belieben sie solches an Hr. George Clifford et Teysset in Amsterd. zu senden, pour le compte de Mr. Martin Usteri et fils a Zuric. Kaum waren meine Zeichnungen wieder in meinen Handen, so verlangte man dergleichen fur verschiedene Liebhaber in Amsterdam, alein diese hatten ihren weg schon nach Paris genohmen. Indess werd ich bald einige nach Holland senden. Dieser beschäftigung hab ich unendlich viel Vergnugen zu danken; bey ihr besänftigt und erholet sich meine ganze Seele, weñ sie durch den Strudel von andern Geschäften in uble Laune gesezt worden; durch sie hab ich meine Empfindsamkeit fur die Schönheiten der Natur verfeinert; und mein zum beobachten iñer mehr geübtes Aug entdekt von dem kleinsten Detail bis zu den gröstesten Massen iñer mehr neue Nuencen, iñer mehr Manigfaltigkeit. Hab ichs gleich in der nachahmenden Kunst nicht weit gebracht, so hab ich doch in absicht auf die sanftesten Vergnugen sehr vieles gewoñen.

Diesen Soñer haben sie unsern Herumschwermer Leuchsering gesehen, iñer hoff ich, ihn wieder in der Schweiz zu umarmen, und ihm mundlich zu danken, dass ich das Gluk habe sie zu keñen. Ich hoffe sein Journal wird vielen Beyfall finden, es ist fur einen Philosophen eine wurdige Sorge, dass die grosse anzahl derer, die in der Welt sich bloss divertieren wollen, auf Sachen gelenkt werden, wo sittlichkeit und geschmak ist.

Was sagen sie zu der sonderbaren Arth, mit der Diderots beide Erzählungen aller Orten aufgenohmen

worden. Fast im̄er verfehlte man den wahren Gesichtspunct, und sah im̄er entweder zu viel darin̄, oder zu wenig. Frankreich selbst war am unbilligsten gegen ihn. Dum̄heit und Bosheit haben ihn da beyde gleich hitzig verfolgt. Ich musste mit muhe erhalten, dass die Subscriptions Exemplare nebst noch einer bestim̄ten anzahl in Paris durften ausgegeben werden, eine kleinere Edition in 8vo wurde gänzlich verboten. In der Bibliothec der schönen Wissenschaften hat Herr Professor Garbe die beyden Erzählungen als Philosophe und als Man̄ von Geschmake furtreflich beurtheilt.

Ich empfehle mich ihnen, mein theurester Freund, vergessen sie nie den, der in seinem ganzen leben nie vergessen wird, wie sehr er ihnen verpflichtet ist; ich habe die Ehre mit der vollkomensten Hoehachtung und der ergebensten Freundschaft zu seyn

Ihr gehorsamster ergebenster Diener,

Salomon Gessner.

Zurich, den 9 Febr. 1774.

Brieven van en aan Fr. Hemsterhuis.

Monsieur!

Je vous suis infiniment obligé du beau present dont vous venez de me gratifier si genereusement. J'ai lû cet ecrit, & surtout les reflexions qui l'enrichissent, avec d'autant plus de plaisir que la matiere ne me fût pas tout à fait etrangere.

Je suis fort flâtté de tout ce que vous avéz bien voulu me dire de pôli & de gracieux au sujet de la lettre sur les desirs, dont j'ai l'honneur de vous envojer

deux exemplaires. [1]) Je crains que sa rareté n'en fasse le plus grand merite.

Je m'imagine que je penêtre asséz vos idées sur cette ancienne chevalerie: soêur cadette de la Moinerie: nêe comme elle d'une Mere bien sainte: l'ainée mise au monde dans la crapûle, mais l'autre au sein de la gloire & de la splendeur, tout bien compté cette sainte Mere doit à la cadette quelques siècles d'existence de plus.

Je serois extremement curieux de voir ce sujet traité par vous, Monsieur, qui joignéz une erudition profonde à la bonne philosofie, mais plus je suis persuadé que vous feriéz un ouvrage excellent, plus je suis convaincû qu'il ne devrait paroitre dans les circonstances presentes, quelques fois le monde est modifié de façon que le plus grand malheur qui pût arriver, non aux hommes, mais à la Societé, seroit l'apparition de la verité toute nue.

J'ai l'honneur d'être avec la consideration la plus parfaite,

Monsieur,

Vôtre très humble & très
obeïssant serviteur,

Hemsterhuis.

La Haye, ce lundi 4 de Mars 1771.

Utrecht, 11 Mars 1771.

Monsieur!

Je suis extrémement sensible à la manière obligeante dont vous venez de me faire le plaisir que j'ai osè

---

1) Waarom van Goens hem, gelijk blijkt uit d. volg. br., gevraagd had. Hij kende de *Lettre sur les désirs* alleen uit de voorlezing van Leuchsenring.

vous demander. Je viens de relire cette piéce interessante avec une nouvelle attention. Elle est du nombre de celles, qui, en disant beaucoup, laissent encor plus à penser. Cet eloge, qui à force d'avoir été prodigué sans reflexion se trouve avoir presque perdu toute sa force, il n'y a que des piéces comme la lettre sur les desirs, qui le meritent veritablement. Les idées qu'elle renferme, on voit qu'elles sortent d'un systéme lié, d'une theorie aussi neuve, que profonde. — C est un morceau de Mosaique detaché de son stuc, et présenté à tout hazard, qui excite l'impatience la plus vive de connaittre le tableau, dout il a fait partie.

J'ose me flatter, Monsieur, d'avoir deviné quelques unes de vos idées. La remarque p. 32, 33 [1]) en presente une trop analogue à ma manière de penser, pour que je ne l'eusse pas vivement saisie. Leuchsenring ne me l'avait pas lue apparemment pour ne pas interrompre le fil de vôtre raisonnement, & elle me fait le plus grand plaisir. C'est la clé d'un tresor de verités les unes plus douces & plus lumineuses que les autres. Au reste elle n'est qu' accessoire. Celle que vous proposez sur ce qu'on nomme *inertie* [2]) dans

---

1) Waarschijnlijk is bedoeld de aanmerking op bl. 80 van de Fransche editie der *Oeuvr. phil.* 1809. Zij luidt aldus: „La connoissance de ce rapport (de chaque individu à l'Être suprême) dépend ou d'une révélation que Dieu daignera faire à chaque individu, ou de l'opinion de chaque individu, c'est à dire de la manière dont il sentira son rapport. Et comme il nous paroît presque impossible qu'il y ait deux individus exactement modifiés de la méme façon, il doit nous paraître également impossible qu'il y ait deux rapports de deux individus à l'Être suprême exactement égaux, et par conséquent qu'il y ait un seul rappert général d'un certain nombre d'individus à Dieu, composé des différens rapports de chacun de ces individus à Dieu."

2) P. 74, I van de Fransche éditie.

la matiére, les raisons que vous donnez de votre ignorance de ce que c'est que matière etc. [1]) le sont moins, mais quelques neuves qu'elles paraissent, quelque longue que soit la chainé à la quelle elles tiennent, j'en devine la liaison & je ne m'en applaudis pas peu. Pour ce qui est du principal objet de la piéce, à sçavoir le desir d'union & l'explication du degout plus ou moins fort que cause la longue contemplation d'un objet plus ou moins heterogéne à l'ame, que vous tirez de votre sistéme là dessus, il m'a laissé quelques doutes sur les details que vous aurez peut-etre peu de peine à resoudre.

D'abord je ne comprens pas distinctement votre idée de *l'union parfaite*, c. à d. une union *ou toute dualité serait detruite* [2]). „Et en verité, dites vous, tous les „raports de deux substances etc. ne me donne pas „encor l'idée du mot de *jouir:* et pour que l'on con„çoive que ces deux s(ubstances) jouissent *reciproquement* „l'une de l'autre, il faut les suposer unies & ne faisant qu'un être ensemble." cf. p. 50.

Je dois vous avouer auparavant que la consideration de tous les raports etc. ne me donne pas non plus une idée parfaite de ce qu'on nomme jouir. Mais la *destruction de toute dualité* loin de me conduire au point ou je voudrais me voir, ne me presente qu'un extreme, au delà du quel mon imagination ne voit plus rien, mais ou en meme tems je vois mon bût s'evanouir & se perdre entiérement. Je m'explique. La destruction de dualité loin de me donner une idée de la *jouissance*, il me parait qu'elle la detruit: que la jouissance cesse, au moment que la dualité se perd etc. En effet pour concevoir une jouissance, on doit suposer un objet qui jouit & un autre dont

1) P. 66. 2) P. 67.

il jouit. Que la jouissance soit reciproque, n'importe. Le cas est alors egal de part & d'autre. Or detruire *toute dualité*, c'est detruire dans l'objet, qui jouit, la connaissance de celui dont il jouit, puisque l'objet de la jouissance devient en meme tems l'objet jouissant. D'ailleurs n'est ce pas une contradiction in *terminis* qu'une jouissance *reciproque* de deux substances, *qui exclue toute idée de dualité.* Il faut absolument que je voie tout ceci dans un faux point de vue, parce qu'il n'est pas possible que vous n'auriez pas distingué une contradiction pareille s'il est vrai que c'en soit une.

Il est vrai que vous dites p. 50 [1]). Suposons que la quantité des idées etc. devienne infinie, il s'en suit que dans cette infinité — est comprise l'idée de conscience ou de propre existence. Mais cette conscience ne suffit pas. Je dis plus. Il ne suffit pas meme qu'elle soit reciproque. Il faut que ce soit l'idée d'une existence *independante de celle de l'objet* dont on jouit — c. à d. l'idée positive de dualité.

En un mot, il me semble qu'au lieu de mettre la parfaite union ou la jouissance dans la destruction de dualité on devrait dire au contraire, qu'elle consiste dans le plus grand nombre possible des raports de deux substances ensemble, excepté la seule idée de dualité c. à d. qu'il ne manque à ces deux substances pour etre absolument une & la meme, que la conscience de n'être pas l'une l'autre, d'etre deux & non pas une.

Quant à l'objection que vous vous faites à vous meme, la solution que vous en donnez p. 51, p. 52, ne me satisfait point. Et je ne sçais en verité, s'il y a plus de contradiction dans l'idée de l'identification avec un objet qu'on a fait, que dans celle avec un

---

1) P. 89, 90.

objet qu'on *n'a pas fait.* Je vous avoue meme que je suis tenté de dire à rebours, que la contradiction me parait encor plus frapante dans le second cas, que dans le premièr. C'est que entre l'objet créant & l'objet créé, il se trouve par cela meme un raport reciproque, qui les unit ou les raproche. Tandis que deux objets créés conservent, independamment de tous les raports, qui peuvent etre entr' eux reciproquement, chaqu'un un raport à lui au créateur, *different*, ou tout au moins *separé* de celui de l'autre. Or pour concevoir une union parfaite, on doit exclure toute idée d'un raport quel qu'il soit à un tiers objet, qui ne soit commun & exactement le meme dans les deux objets parfaitement unis ou jouissans l'un de l'autre.

L'autre point, sur lequel je ne puis pas encor adopter tout a fait vos idées c'est le moien physique dont l'ame se sert pour aprocher de l'union desirée, mais je n'ose pas vous importuner d'avantage de mes *short-sighted reflections*, comme on dirait en anglais, du moins avant que vous m'en aiez donné la permission. Le fait est que j'aime à rafraichir de tems en tems mes idées metaphysiques, si mes amis me permettent de bavarder avec eux sur des sujets aussi eloignés de mes occupations ordinaires. Mais je ne peux me dissimuler que je n'ai encore rien fait pour meriter de vous ce titre, & à plus forte raison les prerogatives que les ames genereuses se plaisent à y attacher, en faveur de ceux qu'ils en ont honoré.

J'ai l'honneur d'etre avec une très parfaite estime etc.

Utrecht, ce 18 fevrier 73.

Monsieur!

Faute d'avoir quelque production de mon propre

crû à vous offrir [1]), je vous en présente une sur laquelle je n'ai d'autre droit que celui de lui avoir servi d'accoucheur, & de lui avoir donné quelques soins dans cette qualité, en l'abandonnaut à son sort comme de régle, dès sa naissance, & son aparition dans ce malheureux monde. Je ne m'attends guères à vous voir extrêmement satisfait d'un bavardage, dont je ne l'ai pas été assez moi même, pour avoir envie de le continuer. Si le public y réconnait des traces d'un zèle estimable pour le bon gout & la bonne philosophie, je croirai devoir me consoler des defauts, qu'il ne sera par le premier à m'aprendre. Et je dois vous dire à l'oreille, qu'un petit nombre de personnes comme vous, font *mon public.*

J'ai l'honneur d'etre avec la consideration la plus parfaite,

Monsieur, Votre très humble & très obeïssant Serviteur,

van Goens.

A. M. Hemsterhuis, à la Haie, avec le 1er Vol. de *Volkman's Reisboek door Italien.*

Monsieur!

Je vous suis infiniment obligé du bel ouvrage [2]) que vous avéz eu la bonté de m'envojer. Je n'en ai lû jusqu' ici que la preface que je trouve aussi sensée qu'elle est remplie d'une erudition peu commune. Je suis bien mortifié, Monsieur, que je n'ai rien à vous offrir d'equivalant à la place. Tout ce qui me reste

---

1) Hij bedoelt zijne voorrede vóór de vertaling van Volkman's Reisboek.

2) Volkman's Reisboek.

c'est cette petite misere qui a paru depuis peu, & que je prend la liberté de vous envojer, si elle pourra vous amuser pendant quelques moments de rebût ce sera tout l'eloge auquel la vanité de l'auteur auroit droit de pretendre.

J'ai l'honneur d'être avec un estime reflechi,

Monsieur,

Vôtre très humble & très
obeïssant Serviteur,

Hemsterhuis.

La Haye, ce 23 de Fevrier 1773.

BRIEF VAN O. Z. VAN HAREN AAN VAN GOENS.

Monsieur!

Quoique je sois convaincu, que c'est plus a votre bonté qu' au merite de ma brochure [1]), que je suis redevable des eloges dont vous la comblez, je n'en suis pas moins flatté. Insensible a la louange de la *turba Remi*, je suis sensible, et beaucoup malgré mon age, lorsque je vois mes ouvrages approuvés par ceux que je sais qui les entendent, et dont l'esprit et les sentimens me sont connus, tant par la voix publique, que par ma propre lecture.

J'applaudis volontiers, Monsieur, a la plus grande partie de ce que vous dites au sujet de Caesar, et je conviens avec vous et avec Pope que cet homme illustre

Is scarce detested in his Country's fate,

mais passons a Caton, et voions si tout l'extraordinaire

---

1) Bedoelt v. Haren zijne *Verhand. over de Vaderl. gedichten*, waarin mede een oordeel over de Romeinen en hunne letterkunde voorkomt, 't geen van Goens aanleiding kon geven over Caesar en Cato te spreken.

que l'on trouve dans ce fameux personnage n'est pas la chose du monde la plus simple.

Caton etoit brave, tout Romain l'etoit: il avoit, l'esprit orné, mais non poli, il avoit du bien sans etre riche. Mais il n'avoit ni la reputation militaire des Caesar, ni les graces personnelles de Pompée, ni les thresors de Crassus. Mettez-le par sa Maison egal a ces trois Romains, et le voila naturellement leur concurrent, et leur inferieur. Il n'y avoit donc pour lui que le choix de s'attacher a l'un de ces trois, c'est a dire de faire un second personnage ou d'etre ce qu' aucun de ces trois n'etoit. Il choisit ce dernier parti; et voici ce me semble ce qui devoit naturellement le determiner a etre ce qu'il fut toute sa vie.

Que dit on de plus frequent aux enfans de Famille, dans leur education pour les aiguillonner aux grandes actions, que leur raconte-t-on plus frequemment, que le nom et les qualités de celui de leurs Ancetres qui a brillé avec le plus d'eclat dans sa Patrie. Caractere et maniere plus particuliere encor aux Romains et a leurs *Atria* que chez toute autre Nation.

Or quel etoit l'homme que l'on a du nommer le plus a Caton dans son enfance? Sans doute le *Censeur*, l'homme le plus rustre, le plus dur et le plus soldat, que Rome ait porté. Un homme qui vouloit chasser Carneade de Rome parce qu'il parloit Grec, qui etoit furieux parce que dans ses *Origines* il ne trouvoit dans le langage barbare des laboureurs et des esclaves aucun moyen de nommer les sciences qu'il vouloit qu'on ignorat parce qu'il n'y entendoit rien, qui appelloit les Scipions parcequ'ils avoient reçu une education polie, des petits maitres.

Stilé pour le fonds sur ce modele, et en retrenchant l'autre, que son siècle ne rendoit plus possible, Caton parut dans le monde, persuadé que l'honete seul le

rendroit respectable, ou du moins egal a chacun des trois autres, qui meloient a de grandes qualitès les vices de lear siecle. Il n'en etoit plus tems, la Republique devoit durer, suivant la remarque si simple et si admirable de Montesquieu, tant que les armées etoient *Romaines*, mais lorsque les armées devinrent les armées de *tel* ou *tel*: la Republique devoit perir.

Et a qui Caton pouvoit-il s'attacher avant leur fatale concorde? car apres le Triumvirat, ils se mocquoient bien de Caton. Voyez ce que Lucain met dans la bouche de Caesar, Lucain qui observe si admirablement dans tous les discours de ceux qu'il fait parler, cette sage regle d'Horace, ut jam nunc dicat jam nunc debentia dici,

Marcellusque loquax et nomina vana Catones.

S'il se tua, lorsqu'il pouvoit, lorsqu'il devoit se retirer en Espagne, ou Munda servit de preuve, combien le parti des Pompées etoit encor puissant, c'est une faute; mais elle lui fut commune avec tous les Grands de Rome, qui abasourdis par la bataille de Pharsale se soumirent trop tot. Ciceron dans une effusion de coeur en convient, pouvoit-on prevoir, dit il, que le vainqueur de Pharsale s'amuseroit a la ridicule guerre et aux dangers d'Alexandrie. Il se tua sans doute trop tot, mais c'etoit la mode de ce tems, ou l'indifference de la vie et de la mort produisit de si grandes actions et des folies: car enfin il y a du vrai dans le dire de Martial,

Dic mihi, non furor est ne moriare mori?

Et ce caractere dur que la Nature avoit donnè a Caton, et que l'education et l'exemple des autres Romains n'avoit su adoucir, auroit peutetre dû flechir Caton, a la vue des maux de sa Patrie: mais, Monsieur, comment s'y prend-on pour changer de caractere? Naturam expellas furca. .. vous savez le reste.

Souffrez encor que je simplifie Montausier. Louis XIV n'aimoit ni Montausier ni la vertu. Mais un Prince qui veut despotiquement persuader a une Nation et a un Fils, qu'il est impunement permis a un Pere regnant d'être vicieux, et que cela est defendu a l'heritier de la Couronne, devoit choisir pour ce Fils, un homme du caractere de Montausier.

Je vous suis extremement obligé, Monsieur, du charmant present que vous m'avez envoyè: nous le lisons en famille, et je tache de faire sentir a mes enfans, combien la Philosophie s'y joint a la Morale: le style m'enchante. J'ai proposé dans une Dissertation envoiée a Vlissingue quelques moiens pour avoir des regles sures pour notre langue: s'il s'en etablit en consequence un Committé, je vous en nomme President.

Adieu, Monsieur, continuez a cultiver les lettres et a me croire le plus parfaitement possible,

Monsieur, Votre tres humble et obeïssant Serviteur,

Wolvega, ce 26 May 1778. Haren.

P. S. Je reçois avec plaisir, Monsieur, l'offre que vous me faites touchant les deux Prefaces, dont je vous prie de charger mon fils, lorsque la grande vacance le rameinera ici. [1]) Je viens de lui envoier manuscrite ma derniere Ode intitulèe, *de Staatsman:* en lui montrant ce papier il vous la lira volontiers, si elle peut vous amuser un moment, ou que vous en souhaitiez copie, il peut vous en donner une pour vous seul: car pour le present je ne voudrois pas la faire imprimer. Il y a des

1) Die zoon studeerde te Utrecht.

preceptes qui ne sont bons que pour l'instruction d'un fils. Mais je crains que vous ne la trouviez aussi froide que le tems etoit lorsqu'elle naquit. [1])

BRIEF VAN DE LA LANDE AAN VAN GOENS.

à Paris, le 23 Juillet 1772.

Je veno ..... [2]) d'envoyer un paquet pour la hollande, lorsque j'ai recu votre epitre charmante et je renvoie ..... [2]) roit un second paquet pour profiter de l'occasion et ne pas vous faire attendre ce que vous desirés de Mr. Dorat [3]). Il sera bien flatté et mad. du Boccage [4]) aussi, quand je leur ferai voir ce que vous dites à leur sujet, et que je leur raconterai quel est le phenomene qui leur apparoit si favorablement.

J'ai été veritablement enchanté d'etre prevenu par vous d'une maniere si gracieuse, si obligeante, si flatteuse, après avoir été comblé de votre amitié pendant mon séjour à Utrecht; mon amour propre ne sauroit m'empecher de voir que je n'en merite pas tant, mais que vous etes aussi hospitalier pour les etrangers que vous etes galant pour les belles; votre lettre est aussi agreable pour mon coeur que votre vin du Cap le fut à mes sens le 27 Juin, à la suite des glaces, et de tout le luxe que vous aviés étalé en ma faveur.

Vous repondés en effet d'avance, mon cher confrère [5]), a tout ce que j'avois resolu de vous dire, et

1) Een brief van O. Z. van Haren aan van Goens van 17 December 1776 is gedrukt in de *Bibliografische Adversaria* van Nijhoff. 1874.

2) Hier is de plaats van het zegel afgescheurd.

3) De bekende dichter (1736—1780).

4) De zeer bewonderde dichteres (1710—1802). Van haar zeide men: forma Venus, arte Minerva. Hoe zij hier te lande gehuldigd is, zie men in haar *Voyage en Angleterre, Hollande et Italie.*

5) Dus noemt hij hem als medebroeder vrijmetselaar.

a ce que j'avois prié mon ami Hennert [1]) de vous dire en attendant que j'eusse l'honneur de vous écrire moi meme; vous daignés me parler d'une des personnes les plus aimables et les plus interessantes que j'aie vues [2]), sa pièce m'inspira le plus tendre interet, elle m'arracha des larmes et je vous sais un gré infini de lui avoir parlé de moi; parlés-lui un peu de mon admiration et du plaisir que je me fais de la revoir, on en Suisse on en hollande; presentés mes respects à Mr. de Zuilen; je lui sais bien bon gré de m'avoir pressé d'accepter une partie dont je ne connoissois pas tout le prix lorsque je resistois a ses bontés. Mes respects à miladi et à Mr. de Charrieres. Il n'est pas necessaire d'etre amoureux de sa patrie pour rendre justice à vos compatriotes sur leur urbanité en faveur des etrangers, j'en ai été etonné personellement; votre amour pour la patrie est un sentiment qui m'est commun avec vous, mais vous avés plus de raison d'aimer Utrecht que moi Bourg en Bresse [3]); et je reverrai ce païs la a la premiere occasion avec plus d'empressement que je n'en avois quand je ne le connoissois pas.

Je vous envoie une lettre pour Mr. Koedijck, je vous prie de l'envoyer chercher pour la lui remettre vous meme, et de faire votre possible pour lui procurer quelques protections, il en est bien digne; un de nos academiciens anatomistes, qui est mon ami intime, Mr. Sabatier, me prie de m'y interesser, il en fait le plus grand éloge et pour le coeur et pour la conduite, et pour les talens, et je vous aurai une veritable obligation, de faire quelque chose pour lui à ma sollicitation.

---

1) Sedert 1765 prof. in de Mathesis te Utrecht.

2) Voorzeker Jonkvr. van Tuijll, gehuwd met Mr. de Charrière.

3) Zijn geboorteplaats.

J'aurois certainement dans vous une belle occasion d'embellir mon ouvrage, si j'en faisois un sur mon voyage, et je vous ai bien des obligations de l'offre que vous daignés me faire; mais j'ai été trop peu de temps en hollande, j'en ignore la langue et c'est un point trop essentiel, enfin il y a trop long temps que je neglige l'astronomie, ainsi j'attendrai a mon second voyage, et je vous remercie pour a present.

Quand vous verrés ma chère muse, je vous prie bien de lui parler de moi, de ma reconnoissance, de la consideration que son coeur, son esprit, ses vertus m'ont inspirée, et du plaisir que j'ai de voir a un de mes amis une compagne, aussi interessante.

Il est vraiement bien singulier que né à Utrecht, et sachant toutes les langues, vous fassiés dans la notre des vers en rivalité avec Dorat; je suis persuadé qu'il aura autant de plaisir que moi à les lire, il les aura demain, mais je vous envoie dès aujourdhuy son ode qu'il m'envoya le lendemain de mon arrivée, et qu'il m'enverra certainement pour vous.

Adieu mon t. c. f. mille remercimens au F. Smissaert; nous avons une assemblée lundi, où j'aurai beaucoup de plaisir de parler de de la maconerie de vos provinces, dont j'ai conçu une si bonne idée, et des freres aussi aimables que distingués que j y ai vus.

Je suis avec le plus tendre attachement, et la consideration la plus distinguée, Monsieur et tres cher confrere,

Votre tres humble et tres
obeissant Serviteur,

De la Lande.

Brieven van Cesarotti aan van Goens. [1])

Venezia, 23 Maggio 1767.

Illmo. Sig^r^. Sig^r^. proñ. colm̃o!

Molto onorifico e gradito mi giunse il cortese invito che per mezzo dell' egregio e dottissimo P. Frisi ella si compiace di farmi d'intavolar secolei una corrispondenza di lettere relativa agli studj poetici. È qualche tempo infatti ch'io medito di ridurre ad un sistema

Venetie, 23 Mei, 1767.

Hoogaanzienlijke, beroemde hoogvereerde [2]) Heer!

Zeer vereerend en aangenaam is mij de beleefde uitnoodiging geworden, die het u behaagd heeft door den uitnemend geleerden P(adre) Frisi mij te doen, om met u in briefwisseling te treden over de studie der dichtkunst. Inderdaad sedert eenigen tijd denk ik er over om

1) De schrijver van dezen en eenige volgende brieven is de beroemde Melchior Cesarotti, geb. in 1730 en gest. in 1808. Eerst leeraar aan het Seminarium van Padua. Later, nadat hij van 1762 tot 1768 tot opleiding der Jonkers Grimani te Venetie vertoefd had, prof. in de Grieksche en de Hebreeuwsche taal weder te Padua. Hij heeft Ossian in verzen vertaald.

2) De verkortingen in den titel schijnen dus opgelost te moeten worden: *pronominato*, *colutissimo*.

più regolato tutte le dottrine poetiche, e di trattarle con un metodo, s'io non m'inganno, del tutto nuovo. Le ragioni che m'indussero a pensar a ciò, e l'utilità che risultar potrebbe, a mio credere, da cotesto nuovo piano, io le aveva già stese in un discorso Preliminare: ma trovandomi da varie cagioni impedito dal por mano all' opera, pubblicai quel solo discorso col titolo di Ragionamento intorno l'Origine e i Progressi dell' arte Poetica, dietro la Traduzione di due Tragedie del Sig^r. di Voltaire, accompagnate da un altro Ragionamento intorno al diletto della Tragedia. Cotesto discorso Preliminare sarà quello di cui parla la Gazzetta, la quale saprei volentieri qual fosse fra le tante che escono, e che ne dicesse. Mi darò l'onore d'inviarle questo mio libro, quando ella si compiacerà d'indicarmi il mezzo di farglielo giunger sicuramente, giacchè

de geheele leer der dichtkunst in een meer geregeld stelsel te brengen, en haar naar eene, zoo ik mij niet bedrieg, geheel nieuwe methode te behandelen. De redenen, die mij er toe geleid hebben om daarover te denken, en het nut, dat naar mijne meening uit dat nieuwe plan zou kunnen voortvloeien, had ik reeds uiteengezet in eene preliminaire rede; maar, daar ik mij door verschillende zaken belet vond om hand aan 't werk te slaan, heb ik die rede alleen uitgegeven onder den titel van *Vertoog betreffende den oorsprong en de ontwikkeling der Dichtkunst*, achter de vertaling van twee tragedies van den Heer de Voltaire, vergezeld van een ander vertoog betreffende het tragisch genot. Die preliminaire rede zal het stuk zijn, waarvan de Gazette spreekt. Gaarne zou ik weten, welke Gazette onder de vele, die er uitkomen, en wat zij er van zegt. Ik zal mij de eer geven UwEd. dat boek van mij te zenden, als UwEd. zoo goed zal willen zijn mij het middel aan te wijzen om het u met zekerheid te bezorgen, ver-

la Repubblica Veneta non ha verun ministro in Olanda. Quanto poi all' opera stessa, benchè distratto da giornaliere occupazioni, io non la perdo di vista, e ci volgo tratto tratto il pensiero. Ma ella ben vede che questa è opera di molto lavoro, e di vaste notizie che abbisognano di tempo e di mezzi per esser raccolte e ordinate. Io m'ascriverò dunque a somma fortuna ch'ella non isdegni di comunicarmi i puoi lumi sopra queste materie: ed entro ben volentieri in un progetto di commercio nel quale son certo di ritrar molto più di quel ch'io possa contribuirvi. Ma s'ella forse non resterà abbastanza pago della mediocrità de'miei talenti ardisco almeno assicurarla ch'io non saprò disonorar la sua gentile amicizia col mio carattere, assai lontano dal fasto pedantesco, e dallo spirito di picciola invidia e di briga che fa tanto torto alle lettere. Sono con

mits de Venetiaansche Republiek geen' minister in Holland heeft. Wat overigens het werk zelf aangaat, ofschoon door dagelijksche bezigheden afgeleid, verlies ik het niet uit het oog, en van tijd tot tijd denk ik er over. Maar UwEd. ziet dat het een werk is van veel arbeid en uitgebreide kundigheden, die tijd en hulpmiddelen behoeven om verzameld en geordend te worden. Ik zal het mij dus tot een hoog geluk rekenen, dat UwEd. niet versmaadt mij uwe inzichten, betreffende dit onderwerp, mede te deelen, en ik treed gaarne in een plan van gedachtewisseling, waaruit ik zeker ben veel meer nut te zullen trekken dan ik u kan toebrengen. Maar zoo UwEd. misschien niet genoegzaam betaald zal worden door de middelmatigheid van mijne begaafdheden, begeer ik niettemin u te verzekeren, dat ik uwe beleefde vriendschappelijkheid niet tot oneer zal verstrekken bij mijn karakter, vrij vreemd van pedante pralerij, en van den geest van kleingeestigen nijd en hatelijkheid, die aan de letteren zooveel

sincera riconoscenza, e desideroso d'abbreviar i cerimoniali,

di V. S. Illma.,
divot^{mo}. obblig^{mo}. Servidore,
Melchior Cesarotti.

Venezia, 25 Nov 1767.

Mio Sig^{re} ed Amico Pregiatissimo!

Le vacanze mi resero due volte un cattivo ufizio: la prima col differirmi di tre mesi l'onor del vostro foglio, l'altra col costringermi a compier secovoi due altri mesi più tardi un atto di dovere e di genio. La vostra amicizia mi lusinga assai più di quello ch'io possa esprimervi. Un erudito Filosofo, un Professor di lettere sciolto dai pregiudizj della sua professione,

nadeel doet. Ik ben met oprechte erkentelijkheid, en verlangend geen complimenten te maken,

van UwEd.
de onderd. en verplichte dienaar,
Melchior Cesarotti.

Venetie, 25 Nov. 1767.

Mijnheer en zeer geachte Vriend!

Uwe vacantie en de mijne hebben mij een slechten dienst gedaan, daar de uwe mij drie maanden later de eer van een brief van u heeft doen genieten, en de mijne, daar zij mij genoodzaakt heeft jegens u twee andere maanden te laat een aangenamen plicht te vervullen. Uwe vriendschap vleit mij zeer boven hetgeen ik u kan uitdrukken. Een geleerd wijsgeer, een hoogleeraar in de letteren, vrij van de vooroordeelen van zijne betrekking, een man, die

un uomo che ai lumi dello spirito aggiunga il candore e la gentilezza dell' animo, e sia lontano da quelle bassezze che sogliono infettar la letteratura, è un oggetto cosi poco comune, almeno in queste mie parti, che ben merita d'esser rintracciato ovunque si trovi, non che d'esser accolto quand' egli ci previene cosi gentilmente. Permettetemi però di dirvi che voi siete assai più cortese verso di me che giusto con voi. La vostra medesima lettera mi fa conoscer ad evidenza da qual canto debba esser il timore nella nostra corrispondenza letteraria. Ma siccome io son lontanissimo dall' intender di gareggiare con chicchesia, e mi fo un vero pregio di ceder ai vostri cumi e di profittarne, cosi non voglio arrossire della mia mediocrità, persuaso che anche i più piccioli talenti quando non sien guasti dalla vanità, sono sempre qualche cosa, e si

bij zijne geestesgaven oprechtheid en vriendelijkheid voegt, en verheven boven die laaghartigheden, welke de letterkundigen plegen te bederven, is een voorwerp zoo weinig gewoon, ten minste in deze mijne streken, dat hij wel verdient opgespoord te worden waar hij zich bevinden moge, laat staan dan, beleefd ontvangen te worden, wanneer hij ons zoo vriendelijk voorkomt. Veroorloof mij toch u te zeggen, dat gij veel beleefder zijt voor mij, dan billijk jegens uzelven. Uw brief zelve doet mij zonneklaar blijken, aan welke zijde bij onze letterkundige briefwisseling de vrees grond van bestaan heeft Maar daar ik zoo ver mogelijk verwijderd ben van het plan om met iemand hoegenaamd te wedijveren, en er in waarheid roem op draag voor uwe begaafdheden de vlag te strijken en er van te profiteeren, zoo wil ik mij mijner middelmatigheid niet schamen, overtuigd, dat ook de geringste talenten, als zij niet door ijdelheid bedorven worden, altijd iets zijn, en zich gereeder laten erkennen, juist door hen,

fanno più agevolmente gradire da quelli appunto che sono forniti de più grandi. Perciò bandiscasi di grazia questo istesso linguaggio alquanto equivoco, e troppo spesso profonato dalla falsa modestia. Se la conformità d'opinioni nelle materie di lettere genera l'amicizie, noi eravamo in certo modo amici pria di saperlo. Io ho lo compiacenza di scorgere che i nostri spiriti in questo genere di studj sono perfettamente all' unisono. Vene spedisco la prova nei Ragionamenti scritti in seguito della Traduzione delle due Tragedie del Sig^r. di Voltaire. I Sigg^ri. Giornalisti dell' Haja e di Lipsia sono stati assai generosi verso di me; e la loro approvazione, e l'uniformità de vostri sentimenti co' miei, mi rassicura perfettamente contro le dicerie de malevoli, e de' Critici prevenuti.

Ben diverso in fatti fu il giudizio che portò di questa operetta qualche Gazzettiere Italiano. Un certo ab.

die er grootere bezitten. Eilieve, daarom zij die eenigszins dubbelzinnige en door de valsche nederigheid te vaak misbruikte taal verbannen. Zoo de gelijkheid van meeningen in letterkundige onderwerpen vriendschappen verwekt, waren wij in zekeren zin vrienden voordat wij het wisten. Ik heb het genoegen te bemerken, dat onze geesten in dit vak van studie volmaakt eenstemmig zijn. Ik speur er het bewijs van op in de vertoogen geschreven achter de vertaling van de twee tragedies van den Heer de Voltaire. De Heeren Journalisten van den Haag en van Leipzig zijn vrij edelmoedig jegens mij geweest, en hunne goedkeuring en de overeenstemming met uw gevoelen, stelt mij volkomen gerust tegenover de praatjes van kwaadwilligen en vooringenomen beoordeelaars. Inderdaad zeer verschillend is het oordeel geweest, dat een Italiaansch Journalist over dat werkje heeft geveld. Een zekere abbé Lanci, een Florentijn, die zich sedert vele

Lanci Fiorentino che si distingue da molti anni per la sua pedantesca insolenza assai più che per la sua erudizione ecclesiastica (qualunque giasi, e checchè ella vaglia) ha maltrattata questa mia fatica in un modo veramente degno di lui. Permettetemi ch'io vi dia un picciolo saggio della sua Critica e delle sue gentili maniere.

. . . . . .

Per coronar l'opera egli la fa da zelante della religione, e si stupisce che si osi tradurre e metter nelle mani de' giovani il Maometto di Voltaire, ch'è *un perpetuo ludibrio della religione e della divinità.* Chi però conosce cotesto Gazzettiere si stupirà molto più di sentir a parlar intal guisa un uomo di cui la divozione non fu mai il vizio dominante. Ma non mancano tra noi di costoro che dopo di essersi screditati colla

jaren onderscheidt door zijne pedante onbeschaamdheid, vrij wat meer dan deor zijne kerkelijke geleerdheid (hoedanig deze dan ook wezen moge en wat zij waard zij), heeft dien arbeid van mij op eene waarlijk zijner waardige wijze mishandeld. Vergun mij u van zijne kritiek en fatsoendelijke manieren een staaltje te geven..... [1])

Om het werk te bekroonen, speelt hij de rol van ijveraar voor den godsdienst, en verbaast hij zich, dat men den Mahomet van Voltaire durft vertalen en den jongen lieden in handen geven, een werk, zegt hij, dat een doorloopende bespotting is van den godsdienst en de godheid. Wie echter dien Journalist kent, zal zich veeleer verbazen iemand zoo te hooren spreken, bij wien de vroomheid nimmer de heerschende ondeugd is geweest. Maar onder ons ontbreken dezulken niet, die na door hunne grove onvoorzichtigheid hun crediet verbeurd te hebben, hunnen

1) Hier volgen eenige staaltjes, welke wij weglaten.

loro grossolana imprudenza, cercano di risarcir la loro fama coll' interpretar malignamente le parole e le intenzioni delle persone ragionevoli e moderate. A tutte queste gentilezze io non ho risposto che col disprezzo e col silenzio. Questo è il frutto che per lo più ritrae in Italia chi osa nelle cose le più indifferenti aprir la bocca contro i pregiudizj volgari. L'Italia abbonda di Giornalisti i quali sono a Freron ciò che Freron è a Voltaire. Costoro si spacciano tutti per protettori della gloria Italiana. Che ve ne pare? Non è ella ben affidata alle mani di così illustri campioni? Dopo un saggio del buon gusto del Giornalista Fiorentino nelle materie di lettere ne bramaste uno della sua profondità negli studj ch'egli più precisamente professa. Vi dirò ch'egli recitò ultimamente nell' Accademia una dissertazione su questo argomento: *Se dall' albero secco che rifiorì al toccar il corpo di San Zenobio* (protettor di

goeden naam terug trachten te krijgen door de woorden en bedoelingen van verstandige en gematigde lieden kwaadaardig uit te leggen. Op al die liefelijkheden heb ik niet dan met een minachtend zwijgen geantwoord. Dat is het loon, dat veelal in Italië bekomt wie in de onverschilligste zaken den mond durft opendoen tegen de algemeene vooroordeelen. Italie vloeit over van Journalisten, die staan tot Fréron, als Fréron tot Voltaire. De zoodanigen geven zich allen uit voor handhavers van Italies roem. Wat dunkt u daarvan? Is die roem niet wel toevertrouwd aan zulke roemruchtige beschermers? Na een staaltje van den goeden smaak van den Florentijnschen Journalist op het stuk der letteren, verlangt gij er een, van zijne grondige geleerdheid in zijn eigenlijk vak: zoo zal ik u zeggen, dat hij laatst in de Akademie een verhandeling voorgelezen heeft over dit onderwerp: *Of van den dorren boom, die weder bloeide bij de aanraking van het lichaam*

Firenze) *siensi mai fatte immaggini del Crocifisso.* Punti di tal rilevanza occupano à tempi nostri lo spirito dei concittadini di Dante, di Galileo, e di Macchiavelli. Scusate s'io v'ho tenuto a bada con questa briga. L'opinione favorevole dei Critici oltramontani intorno la mia operetta mi svegliò l'idea del confronto.

A questo libricciuolo aggiungo la traduzione delle Poesie del gran Bardo Caledonio. Confesso che quest' opera mi costò molta intensione di spirito, e che ho qualche tenerezza per essa. La Traduzione delle Tragedie di Voltaire non è che una cosa fatta per passatempo, nè io l'ho pubblicata che in grazia dei Ragionamenti, e per far un atto d'omaggio a quel Genio della Francia coll' occasione che il nostro Goldoni s'avviava colà. Quella di Ossian è un' opera di tutt'

van Sint Zenobius (den beschermheilige van Florence), *ooit beelden van den crucifix gemaakt zijn.*

Vraagstukken van die beteekenis houden in onze tijden den geest der stadgenooten van Dante, Galileo en Macchiavelli bezig. Vergeef mij, dat ik u met die verdrietelijke dingen heb opgehouden. De gunstige meening der beoordeelaars van mijn werkje aan gene zijde der Bergen heeft in mij het denkbeeld eener vergelijking gewekt. Bij dat boekje voeg ik de vertaling van de Gedichten van den grooten Caledonischen Bard. Ik beken, dat dit werk mij veel inspanning gekost heeft, en dat ik er eenigszins ingenomen mede ben. De vertaling van de tragedies van Voltaire is maar een tijdverdrijf, en ik heb ze alleen naar aanleiding der Vertoogen uitgegeven, en om hulde te bewijzen aan dat genie van Frankrijk bij gelegenheid, dat onze Goldoni dien weg opging. [1]) De vertaling van Ossian is een zaak van gansch anderen arbeid. Ik wacht

1) Te weten naar Frankrijk.

altro lavoro. Ne attendo da voi un libero e sincero giudizio si della Traduzione che delle osservazioni, le quali tra noi hanno fatto andar in furore tutti i fanatici partigiani d'Omero. Bramerei molto che aveste l'Original Inglese per esser in caso di confrontarlo. Era mia intenzione di proseguir questa fatica col tradurre il secondo Tomo delle Poesie di Ossian, uscito alla luce un anno dopo del primo: ma un onorifico impaccio sopraggiuntomi, due mesi fa, mi costringe ad abbandonar questa impresa. Voi dovete sapere ch'io sono stato eletto Professore nell' Università di Padova di lingua Greca ed Ebraica. Il Senato Veneto nell' onorarmi di questo impiego ha piuttosto condisceso a qualche felice speranza di me conceputa di quello che abbia premiato un merito reale comprovato da pubblici testimonj riguardo alla seconda delle due lingue. Confesso ch'io sono assai leggermente iniziato nei vene-

er over van u een vrij en oprecht oordeel, zoowel over de vertaling als over de opmerkingen, die, onder ons, al de fanatieke aanhangers van Homerus woedend hebben gemaakt. Ik zou zeer wenschen, dat gij het oorspronkelijk Engelsch hadt om in staat te zijn het te vergelijken. Het was mijn plan dien arbeid voort te zetten, door het tweede deel der gedichten van Ossian, een jaar na het eerste uitgekomen, te vertalen, maar een eervolle bemoeiing, die mij sedert twee maanden is opgedragen, dwingt mij die taak op te geven. Gij moet weten, dat ik verkozen ben tot professor aan de Universiteit van Padua in de Grieksche en de Hebreeuwsche taal. Door mij met dien post te vereeren, heeft de Venetiaansche Senaat veeleer gehoor gegeven aan een nopens mij opgevatte gunstige verwachting, dan dat hij een werkelijke verdienste, door openbare blijken bewezen, met betrekking tot de tweede dier twee talen, zou hebben beloond. Ik

rabili e nojosi misterj della *Lingua Santa*, e che ho intrapreso di fresco questo studio più in vista del mio stabilimento che del mio genio. Conviemmi dunque entrar in un Caos d'erudizione più spinosa e intralciata che dilettevole, e quel ch'è peggio passar assai *per ignes suppositos cineri doloso.* Io debbo soddisfar non solo gli eruditi di professione (impresa che basta a mio credere per annojar ogn'uomo di gusto) ma di più la fazione dei Teologi e dei scritturisti, generazione d'uomini colla quale è cosa assai salutare il non aver nulla di comune. Da ciò che ho detto potete comprendere ch'io non sono certamente in caso almeno per qualche tempo di applicarmi a quell' opera alla quale voi mi spronate in un modo così obbligante e lusinghiero. Quando avrò data una scorsa alla mia provincia, e mi sarò alquanto addimesticato con

beken, dat ik vrij oppervlakkig ingewijd ben in de eerbiedwaardige en vervelende mysterien der *heilige taal*, en dat ik die studie van nieuws heb opgevat, meer uit zucht om mij beter te bekwamen, dan uit lust. Ik heb dus goedgevonden mij te begeven in een chaos van geleerdheid, meer moeilijk en verwarrend dan aangenaam, en wat erger is, vrij dikwijls te wandelen *per ignes suppositos cineri doloso.* Ik moet niet alleen de geleerden van beroep voldoen (eene taak naar mijne meening genoeg om ieder man van smaak te verdrieten), maar bovendien den aanhang van de Godgeleerden en schriftgeleerden, een ras van menschen, met hetwelk het een heilzame zaak is niets te doen te hebben. Hieruit kunt gij beseffen, dat ik zeker, ten minste voor eenigen tijd, niet in staat ben mij op dat werk toe te leggen, waartoe gij mij op zulk een verplichtende en vleiende wijze aanspoort. Wanneer ik een uitstap zal gedaan hebben naar mijne provincie, en mij eenigermate gemeenzaam zal hebben gemaakt met

questo terreno sterile e fecondo solo di spine, potrò forse aggirarmi di nuovo colla scorta della Filosofia per i deliziosi giardini Poetici. Per ora il destino mi chiama alla meschina e petrosa Itaca; conviemmi star lontano dal paese dei Lotofagi e dall' Isola di Calipso. Voi frattanto tenetemi confortato colle notizie de'vostri felici studj, e col farmi parte delle idee e delle produzioni del vostro ingegno: esse saranno preziose al mio spirito, come lo è al mio cuore la vostra amicizia. Io mi trattengo in Venezia sino a Pasqua; perciò volendomi onorar colle vostre lettere fate pure la stessoindirizzo.

Sono col più affettuoso sentimento di riconoscenza, depurato dagli usuali ingredienti delle ceremonie,

Vostro Obblig^{mo}. e Cordial^{mo}.
Servidore ed Amico,
Melchior Cesarotti.

dat onvruchtbaar en alleen in doornen vruchtbaar grondgebied, zal ik mij misschien weder door de philosophie vergezeld terug kunnen vinden in de bekoorlijke waranden der Poezij. Voor 't oogenblik roept mij het lot naar het kleine en rotsachtige Ithaca, en voegt het mij verwijderd te blijven van het land der Lotophagen en van het eiland van Calypso. Troost gij mij intusschen met berichten van uwe gelukkige studien en door mij deelgenoot te maken van de denkbeelden en de voortbrengselen van uw vernuft. Zij zullen kostelijk zijn voor mijnen geest, evenals uwe vriendschap voor mijn hart. Tot Paschen blijf ik te Venetie: wanneer gij mij dus met uwe brieven wilt vereeren, moet gij nog hetzelfde adres bezigen.

Ik ben met het toegenegenst gevoel van erkentelijkheid, zuiver van de gewone toevoegselen van plichtplegingen,

uw meest verplichte en hartelijke
Dienaar en Vriend,
Melchior Cesarotti.

Venezia, 3 Marzo 1768.

. . . . . .

La pittura che voi mi fate del vostro caratere, è appunto qual io la desidero, e se foste dell' umor d'una volta potrei anch'io farmi onore, dicendovi con Orazio *Utrumque nostrum incredibili modo consentit astrum.*

. . . . . .

Voi sete posso dir l'unico, col quale io abbia intavolata una corrispondenza letteraria: io ho sino ad ora costantemente sfuggite siffatte cose: convien far un lago di cerimonie, una scherma di lodi, mostrarsi sempre nel miglior punto di vista; ogni lettera diventa un componimento: tutto ciò m'annoja a morte. Forse però senza ch'io m'accorga c'entra qui un pò di malizia dell' amor proprio. Per esser tenuto da qualche cosa

Venetie, 3 Maart, 1768.

..... [1])

De schilderij, die gij mij geeft, van uw karakter is juist wat ik verlang, en zoo gij een enkel maal aan uwe luim hadt toegegeven, zou ook ik mij eer kunnen bewijzen en u met Horatius zeggen: *utrumque nostrum incredibili modo consentit astrum.* Gij zijt, kan ik zeggen, de eenige, met wien ik eene letterkundige briefwisseling heb aangegaan: tot nu toe heb ik zoo iets bestendig ontweken: men moet een stroom van plichtplegingen maken, met loftuitingen schermen, zich altijd uit het gunstigst gezichtspunt vertoonen: elke brief wordt een opstel: dat alles verdriet mij doodelijk. Misschien loopt hier, zonder dat ik het bemerk, een weinig kwaadwilligheid van de eigenliefde onder. Om voor iets gehouden te worden, moet ik

1) Eenige bijzonderheden over de vertraagde toezending van boeken laten wij achterwege.

convien ch'io sia veduto di rado e in iscorcio. Il fondo delle mie cognizioni, e la dose del mio spirito non sono tali da poter reggere all' osservazione non interrotta d'un occhio perspicace: è dunque forza ch'io mi tenga in economia e ch'io non mi esponga ad una luce troppo viva e continua. Percio, caro amico, vorrei che aveste la generosità di permettermi d'esser in molti e molti capi un vero ignorante, e di mancar di spirito tutte le volte ch'io ne avrò voglia. Cosi prendendo come per grazia quel poco ch'io posso darvi, ne resterete abbastanza contento; laddove lusingandovi di molto, v'accerto che vi troverete il più delle volte deluso. Questi sono i preliminari necessarj se volete che la nostra corrispondenza proseguisca con passo uguale.

Voi avete tutti i titoli per esser detestato dai nostri Critici di buon gusto, poichè osate stimar Goldoni e

zelden en in 't verkort gezien worden. De grond van mijne kundigheden en de mate van mijnen geest zijn niet van dien aard dat zij de onafgebroken waarneming van een doordringend oog kunnen uithouden: dus moet ik mij spaarzaam vertoonen en mij niet aan een al te levendig en aanhoudend licht blootstellen. Daarom, waarde vriend, zou ik wenschen, dat gij de edelmoedigheid hadt mij te veroorloven in vele, vele opzichten een ware domoor te zijn, en telkens als ik zulks begeeren zal geesteloos te wezen. Aldus het weinige, dat ik u kan geven, uit genade aannemende, zult gij overvloedig voldaan zijn, terwijl wanneer gij u met veel vleit, ik u verzeker, dat gij meestal bedrogen zult uitkomen. Dit zijn de noodzakelijke voorbehoedselen, als gij wilt, dat onze briefwisseling met gelijken tred voortga.

Gij hebt alle aanspraak om door onze critici van goeden smaak verafschuwd te worden, daar gij Goldoni en Me-

Metastasio. Sapete voi che cotesti Signori si beffano altamente del primo, e se pur pure fanno qualche grazia al secondo, darebbero però di buona voglia tutti i suoi drami per l'Ulisse dell' ab. Lazzarini di cui se avete qualche conoscenza, Dio vel perdoni. Io mi compiaccio per altro di avervi per compagno in questa come in varie altre eresie letterarie. Approvo il vostro giudizioso riflesso sopra i'ariette di Metastasio: non parmi però che tutte siano cosi spiccate dalla situazione di chi parla, ne'che contengano sempre una comparazione o un tratto di spirito . . . . . Pure confesso ch'io sono più sensibile agli altri suoi difetti, come alle scene oziose, alle galanterie subalterne, ai colpi di Teatro che nascono più dal Poeta che dalla cosa. Ma lo stile e 'l sentimento compensano

tastasio durft hoogschatten. Weet gij, dat die heeren den eerste uit de hoogte bespotten, en zoo zij dan eenige genade aan den tweede bewijzen, zouden zij toch gaarne al zijne tooneelstukken geven voor den Ulysses van den abbé Lazzarini: God vergeve het u, zoo gij eenige kennis aan hem hebt. Ik ben blijde, dat ik u in deze, gelijk in verschillende andere litterarische ketterijen, tot deelgenoot heb. Ik stem in met uw oordeelkundige aanmerking op de ariettes van Metastasio; doch het komt mij niet voor, dat alle zoo ontleend zijn aan de situatie van hem die spreekt, noch dat zij altijd eene vergelijking of geestigen trek bevatten.

. . . . . [1])

Toch beken is, dat ik gevoeliger ben voor zijne andere gebreken, zoo als aan de nietsbeduidende tooneelen, de flauwe galanterien, de *coups de théatre*, die meer uit den dichter, dan uit de situatie voortvloeien. Maar de stijl

1) Hiervan gaan wij eenige voorbeelden, hier aangevoerd, voorbij.

di gran lunga le sue mancanze: una delle sue scene patetiche val per tutte le Tragedie di costoro che si credono in dritto d'annojarci con Aristotele alla mano.

Quanto a Goldoni s'egli avesse tanto studio quanto ha natura, s'egli scrivesse un po' più correttamente, se il suo ridicolo fosse alle volte più delicato, se le sue circostanze gli avessero permesso di comporre un minor numero di commedie, e di lavorarle di più, parmi che potrebbesi con molta franchezza contrapporlo a Moliere, il quale oserò io dirvi che mi sembra che venga piuttosto idolatrato che ammirato da' suoi Franzesi! Egli non ha che quattro o cinque commedie, l'altre son farse per divertir il popolo, e asentir i Critici nazionali sembra ch' egli abbia esauriti tutti i soggetti. Goldoni ha spinta molto inanzi la Commedia *Morata*, anzi può dirsene il padre, giacchè egli non ha tanta coltura per andarne a cercar il modello ap-

en het gevoel vergoeden ruimschoots zijne tekortkomingen: een van zijne pathetische tooneelen weegt op tegen al de tragedies van hen, die zich het recht toekennen om ons met Aristoteles in de hand te vervelen.

Wat Goldoni betreft, zoo hij zooveel studie als natuurlijken aanleg had, zoo hij een weinig nauwkeuriger schreef, zoo zijn scherts steeds fijner ware, zoo zijne omstandigheden hem veroorloofd hadden een kleiner aantal comedies te maken en ze meer te bearbeiden, schijnt het mij toe, dat men hem gerust met Molière gelijk kon stellen, die ik zou durven zeggen dat mij voorkomt door zijne Franschen meer vergood dan bewonderd te worden. Hij heeft niet meer dan vier of vijf comedies, de andere zijn kluchten om het volk te vermaken, en naar de critici van zijne natie te oordeelen, schijnt het dat hij alle onderwerpen uitgeput heeft: Goldoni heeft de *Commedia morata* ver vooruitgebracht; ja, hij kan er de vader van genoemd

presso l'altre nazioni. La suo mediocrità nell' erudizione fa in questo punto il suo elogio; egli deve tutto al suo genio. Il Sig^r. Diderot dice che sino ad ora non si sono posti sul Teatro se non se i caratteri e che sarebbe un campo nuovo e fecondo il metter in scena le condizioni della vita. Eglis'é scordato che Goldoni aveva molto prima eseguito con gran successo ciò ch' egli progetta, compiacendosi come d'una sua vista particolare. Non è però meraviglia che questo illustre letterato siasi scordato di ciò, poichè volle anche scordarsi, che il suo *Figlio naturale* sia precisamente il *vero amico* del comico Veneto, benchè a dir vero ingentiloto e migliorato dal Filosofo Franzese. Goldoni m'incanta sopra tutte nelle sue scene di *tableau.* Ma convien ripeterlo, egli è troppo fecondo. Dopo Lopez di Vega non so qual altro abbia scritte tante Commedie. Ora se ne fa in Venezia un' edizione

worden, daar hij niet zooveel kunde heeft, om er het voorbeeld van bij andere naties te zoeken. De Heer Diderot zegt, dat tot nu toe niets dan karakters ten tooneele gevoerd zijn, en dat het een nieuw en vruchtbaar veld zou zijn, de toestanden des levens op het tooneel te brengen. Hij heeft niet bedacht, dat Goldoni veel eerder dat wat hij met zelfbehagen als een hem bijzonder eigen denkbeeld voorslaat, met veel succès bewerkstelligd had. Doch het is geen wonder, dat die beroemde letterkundige dit niet bedacht heeft, omdat hij ook vergeten wil, dat zijn *Fils naturel* juist de *Vero amico* van den Venetiaanschen blijspeldichter is, hoezeer, om de waarheid te zeggen, door den Franschen philosoof veredeld en verbeterd. Goldoni bekoort mij bovenal in zijne *Scènes de tableau.* Maar ik moet herhalen: hij is al te vruchtbaar. Na Lopez de Vega ken ik geen ander, die zoo veel comedies geschreven heeft. Thans wordt in Venetie een volledige uitgave gedrukt in

compiuta in 40 Tomi in 8°. di cui ne sono già usciti 10. Egli la fa in vista del suo interesse: vorrei che ne facesse un' altra di molto minor mole in vista unicamente della sua gloria. Mi duol veramente di veder alcune sue Commedie disgustare i conoscitori, quando potrebbero rendersi perfetti con leggerissimi cangiamenti. È anche gran discapito che molte delle migliori siano scritte in dialetto Veneziano, che non può esser gustato fuori d'Italia. Del resto voi mostrate d'esser all' oscuro, che questo celebre autore si trova da tre anni a Parigi. L'aver qui a fare con un Gentiluomo Padron di Teatro, che conosceva assai meglio qual differenza, passi tra cinque o dieci decine di ducati, che tra un' opera di Genio, e una sconciatura lo indusse a cercar fortuna fuor della patria, e andò à Parigi per direttor della Commedia Italiana. Qui pure

40 deelen in 8°., van welke er reeds tien in 't licht zijn gekomen. Hij geeft ze uit in zijn geldelijk belang. Ik wenschte, dat hij er eene andere gaf van veel kleiner omvang alleenlijk in het belang van zijn' roem. Ik betreur inderdaad dat sommige van zijne comedies den kenners mishagen, wanneer zij volmaakt zouden kunnen gemaakt worden met de geringste veranderingen. En het is ook zeer jammer, dat vele van zijne beste geschreven zijn in het Venetiaansche dialekt, dat buiten Italie niet gekend wordt. Voor 't overige schijnt gij niet te weten, dat die beroemde auteur zich sedert drie jaren te Parijs bevindt. Dat hij daar te doen heeft gekregen met een heer, patroon van het theater, die vrij wat beter het onderscheid kende tusschen 50 en 100 dukaten, dan tusschen een opera van genie, en een onvoldragen vrucht, is de oorzaak die hem er toe gebracht heeft om zijn fortuin te zoeken buiten zijn vaderland, en hij is naar Parijs gegaan als directeur van de Italiaansche Comedie. Daar heeft hij echter zijne

ebbe le sue molestie, e il Sig^{r}. Diderot non credette di disonorarsi col tentar di screditare un ospite così illustre, solo perchè i nemici dell' Enciclopedista trovavano grandissima somiglianza tra le due Commedie di esso e quelle del Goldoni, senza che questi abbia mai mostrato d'accorgersene. L'aria di Parigi non giovò molto a dir vero ai talenti del nostro comico: egli cessò d'esser originale e prese ad imitar quella certa leggerezza delicata che caratterizza le *petites pièces* Franzesi senza molto successo. Le due ch' egli di là mandò a Venezia confermano il mio giudizio. Dopo varie amarezze pensava di lasciar la Francia; ma inaspettatamente trovò grazia alla corte, e fu fermato per Maestro di lingua Italiana appresso Madama Adelaide.

Niente può esservi di meglio pensato quanto ciò che

verdrietelijkheden gehad, en de Heer Diderot heeft niet gemeend zich te onteeren door zulk een roemrijken gast in discrediet te brengen, alleen omdat de vijanden van den encyclopedist eene groote overeenkomst vonden tusschen zijne twee comedies en die van Goldoni, zonder dat deze ooit getoond had het te bemerken. Om de waarheid ie zeggen, de lucht van Parijs is het talent van onzen blijspeldichter niet gunstig geweest: hij heeft er zijne oorspronkelijkheid verloren en zich aan het nabootsen gezet van die zekere kieschkeurige lichtvaardigheid, die de Fransche *petites pièces* kenmerkt, en dat zonder veel succès. De twee, die hij vandaar naar Venetie heeft overgezonden, bevestigen mijn oordeel. Na velerlei onaangenaamheden was hij van plan Frankrijk te verlaten; maar onverwacht heeft hij gratie gevonden aan het Hof en werd tot Italiaanschen taalonderwijzer bij Mme Adelaïde aangesteld.

Niets kan juister gedacht zijn, dan hetgeen gij zegt

voi dite intorno la sublimità dello stile creduta sinora propria degli orientali. Ma nelle Poesie di Ossian io ci trovo inoltre una sublimità di sentimento e un eroismo così delicato che non sembra molto conciliabile col carattere del suo secolo e della sua nazione, anzi pur della natura umana in un tale stato di società quand' anche voglia supporsi che quei Poemi Celtici non siano veramente del figlio di Fingal, conviene in ogni modo accordare che sono d'una antichità così remota che la mia difficoltà conserva ancor la sua forza. Per poterne discorrer con fondamento converrebbe esser al fatto del vero spirito di quel popolo, ed averne una storia seguita e particolareggiata. Ma dove sono i monumenti? Quel poco che ne sappiamo dagli storici Latini e Greci ci rappresenta i Caledonj in un punto di vista affatto diverso da quello in cui

van de verhevenheid van den stijl, tot nog toe aan de Oosterlingen eigen geacht; maar in de gedichten van Ossian vind ik bovendien eene verhevenheid van gevoel en een heldengeest, zoo fijn, dat die niet zeer vereenigbaar schijnt met het karakter van zijne eeuw en zijne natie, maar toch in overeenstemming met de menschelijke natuur in zulk een toestand der maatschappij. Ook wanneer men wil onderstellen, dat die Celtische gedichten niet werkelijk van den zoon van Fingal zijn, moet men in allen geval toegeven, dat zij van zulk eene verwijderde oudheid zijn, dat mijne zwarigheid nog hare kracht behoudt. Om er met grond over te kunnen spreken, zou men bekend moeten zijn met den waren geest van dat volk en er eene samenhangende historie tot in de bijzonderheden toe van moeten hebben. Maar waar zijn de oorkonden? Het weinige, dat wij uit de Latijnsche en Grieksche geschiedschrijvers er van weten, stelt ons de Caledoniers voor uit een oogpunt gansch verschillend van dat, uit hetwelk Ossian ze

Ossian ce li dipinge. Il Sig^{r}. Blair Professor di Belle Lettere a Edimburgo pubblicò una dotta dissertazione a questo proposito, in mi raccoglie una serie di circostanze atte secondo lui a spiegar questo singolar fenomeno. Le sue osservazioni sono belle e giudiziose, ma non m'appagano interamente. Le circostanze ch'ei mette in campo sono in gran parte comuni a molte altre nazioni: pure i loro antichi Poeti non somigliano punto ad Ossian per questo capo. S'io compisco mai questa Traduzione penso di dirne anch'io qualche cosa, prendendola per un' altra parte. La mia idea potrà sembrar una stravaganza, ma s'io giungessi a provarla converrà oonfessare che Ossian è 'l più gran Genio che sia mai comparso sulla scena Poetica. Attendo intanto il vostro giudizio e i vostri riflessi. Forse sono anch'io attaccato senza advedermene dal contagio dei Traduttori; confesso che sento per questo Poeta un en-

schildert. De Heer Blair, professor in de Fraaie Letteren te Edinburg heeft eene geleerde Verhandeling over dit onderwerp uitgegeven, waarin hij een aantal omstandigheden bijeenbrengt, volgens hem geschikt om dat zonderling verschijnsel te verklaren. Zijne opmerkingen zijn fraai en schrander, maar zij bevredigen mij niet geheel. De omstandigheden, welke hij aanvoert, zijn voor een goed deel aan veel andere volken gemeen; toch gelijken hunne oude dichters in dit opzicht volstrekt niet op Ossian. Zoo ik die vertaling ooit voltooi, denk ik er ook iets over te zeggen, en dan de zaak van eenen anderen kant te beschouwen. Mijn denkbeeld zal buitensporig kunnen schijnen, maar als ik er in slaagde het te bewijzen, zal men moeten erkennen, dat Ossian het grootste genie is, dat ooit op het tooneel der dichtkunst is verschenen. Intusschen wacht ik uw oordeel en uwe opmerkingen. Misschien ben ook ik, zonder het te merken, aangetast door

tusiasmo straordinario. Non è ch'io non conosca i suoi difetti, ma le bellezze mi sembrano innumerabili e trascendenti. Correggetemi, illuminatemi. Non so dirvi per altro quando potrò proseguire questo interrotto lavoro. Il Magistrato dei Riformatori dello studio di Padova s'è fitto in capo ch'io debba attendere a tradur qualche cosa dal Greco per uso delle stampe di Venezia. Un tal progetto non e molto di mio genio, ma oltrecchè mi conviene ubbidire, cotesti Signori mi persuadono con un argomento stringente: quest' è che si mostrano disposti di pagarmi le mie fatiche. L'autore dell' opera la più originale ed interessante qui tra noi potrebbe benissimo consumarsi d'inedia tra 'l fumo degl' incensi come quel Menecrate alle mensa di Filippo. Per me confesso che ci vuol qualche cosa di più sodo che un po' di lode per impegnarmi. Questo sentimento

de gewone hebbelijkheid der vertalers: ik erken, dat ik voor dien dichter eene buitengewone geestdrift gevoel. Niet dat ik zijne fouten niet erken, maar de schoonheden komen mij talloos en alles overtreffend voor.

Wijs mij te recht, licht mij in. Ik kan overigens niet zeggen, wanneer ik dezen afgebroken arbeid zal kunnen voortzetten. De Magistraat der hervormers der studie van Padua heeft zich in 't hoofd gezet, dat ik mij moet toeleggen iets uit het Grieksch te vertalen ten gebruike van de pers van Venetie. Zulk een plan is niet zeer van mijn' smaak; maar behalve dat ik moet gehoorzamen, die Heeren overreden mij met een krachtig middel, dat is, zij betoonen zich gezind mijnen arbeid te betalen. Onder ons, zou de auteur van het oorspronkelijkste en belangrijkste werk alhier opperbest van honger kunnen omkomen te midden van de wolken wierook, gelijk Menecrates aan de tafel van Philippus. Ik voor mij beken, dat ik iets meer degelijks verlang, dan een weinig lof

non è molto eroico, ma è assai naturale in chi ha passata la prima gioventù. Bench'io sia tutt' altro che interessato trovo che un po' di agio e la quiete è quanto ragionevolmente si più bramar nella vita. Fuvvi un tempo in cui mi lasciava un pò più solleticar dalla gloria (benchè sarei ridicolo se mi dessi a credere che una certa gloria luminosa potesse giammai appartenermi) pure questa bella chimera mi sedusse alcun poco. Ma poichè osservai più dappresso quanto ella sia distribuita a capriccio, quante pene ci costi, a quante brighe ci esponga, quando vidi che per dieci freddi lodatori ci procaccia cento insidiosi malevoli, mi son messo in una calma perfetta su questo punto, e pago di non esser disprezzabile a me stesso, e agli occhi di qualche amico sincero e discreto, rinunziai del tutto al progetto di farla da venturier letterario.

om mij te verbinden. Deze gezindheid is niet zeer heroïek, maar is zeer natuurlijk bij iemand, die de eerste jeugd is gepasseerd. Ofschoon ik alles behalve hebzuchtig ben, vind ik dat een weinig welgesteldheid en rust iets is dat men redelijkerwijs in het leven mag verlangen. Er is een tijd geweest, dat ik mij een weinig meer door den roem liet bekoren (ofschoon ik belachelijk zijn zou, zoo ik mij inbeeldde dat een zekere schitterende roem mij ooit ten deel zou kunnen vallen), toch heeft die schoone *chimère* mij een weinig verleid. Maar nadat ik meer van naderbij bespeurd heb, hoe grillig de roem toegekend wordt, welke moeite hij kost, aan welke onaangenaamheden hij blootstelt; nadat ik gezien had, dat hij voor tien koele lofverkondigers ons honderd kwaadwillige belagers op den hals jaagt, heb ik mij op dit punt een volmaakte kalmte eigen gemaakt, en tevreden zoo ik niet verachtelijk ben in mijn eigen oogen en in die van den een' of anderen oprechten en verstandigen vriend, heb ik het voornemen

S'io fossi uno di quei felicissimi ingegni u cui basta il volere per produr sempre qualche opera segnalata, vorrei anch'io incalorirmi un pò più, perchè la gloria e'l diletto sarebbero comperati a buon prezzo. Ma nella mia mediocrità il più piccioio lavoro di spirito, mi gravita nella fantasia e la soverchia. Se l'opera è al quanto lunga, io non ho mai riposo finchè non è terminata; quell' idea mi perseguita per tutto, e non mi lascia un momento nè solo nè accompagnato, e posso dir con verità che ho addosso una spezie di febbre. Ora senza esser molto sparso nella società, non son però uomo da troncar ogni commerzio con essa, e andarmi a sepellir come Democrito per trar dal suo pozzo la verità. Ciò fa ch'io mi contenti di costeggiari lidi della letteratura senza mettermi in alto mare, e a riserva del poco che avete veduto, e di

om den letterkundigen aventurier te spelen geheel opgegeven. Zoo ik een dier gelukkige vernuften was, wien het genoeg is te willen om altijd een uitstekend werk te leveren, zou ook ik mij een weinig warmer willen maken, omdat roem en genot tot een goeden prijs gekocht zouden zijn; maar bij mijne middelmatigheid bezwaart de minste geestesarbeid mij de phantasie, en mat ze af. Zoo het werk eenigszins lang is, heb ik geen rust voordat het ten einde is gebracht: dat denkbeeld vervolgt mij overal, en laat mij geen oogenblik met rust, noch als ik alleen, noch als ik in gezelschap ben, en ik mag met waarheid zeggen, dat ik een soort van koorts op het lijf heb. Zonder nu veel in gezellige kringen te komen, ben ik toch de man niet om alle verkeer af te snijden en mij als Democritus te gaan begraven om de waarheid uit haar put te halen. Dit maakt dat ik er mij mede tevreden stel de kust der letterkunde te bevaren, zonder mij in volle zee te begeven, en met uitzondering

qualche altra bagatella di galanteria o d'ufiziosità necessaria, io non ho mai fatto di mio cosa che vaglia la pena d'esser letta. . . . . .
Eccovi una sincera confessione del mio carattere, e della mia forma di pensare su questi punti. Pure le cortesi espressioni della vostra dolce amicizia avrebbero di che sedurmi; e s'io non fossi ora alle prese colla legge vecchia, potrei forse mettermi di proposito a lavorar intorno questo piano di Poetica, bench'io ben vegga quanto son lungi dall' aver i talenti e i lumi necessarj per questa impresa. Il vostro confronto me lo fa sentire più vivamente. Veggo dalle vostre lettere istesse che voi possedete il sistema, del quale io non ho se non se qualche vista generale ed alcune idee mal seguite, abbondate di cognizioni sussidiarie e avete il dono delle lingue quanto un apostolo nel dì della

van het weinige, dat gij gezien hebt, en van een enkele andere bagatel van galanterie of noodwendige beleefdheid heb ik van mijzelven nooit iets gemaakt, dat de moeite waard is om te lezen.

Zledaar eene oprechte belijdenis van mijn karakter en van mijne denkwijze op dit punt.

Toch zouden de beleefde uitdrukkingen van uwe zoete vriendschap mij kunnen verleiden, en zoo ik thans niet te doen had met de oude wet, zou ik mij misschien aan het werk kunnen zetten ter uitvoering van dat plan eener poëtica, ofschoon ik wel zie, hoe ver ik ben van tot zulk een onderneming de noodige talenten en kundigheden te bezitten. De vergelijking met u doet mij dit levendiger gevoelen. Ik zie uit uwen brief zelven, dat gij het systeem bezit, waarvan ik niet anders heb dan een algemeen overzicht en eenige ongeordende denkbeelden. Gij hebt een overvloed van kundigheden, die u bij de zaak te stade kunnen komen, en gij hebt de gave der talen evenzeer

Pentecoste. In vece dunque di spronarme, stimolate voi stesso ed arricchite le lettere di questa bell' opera per cui siete fatto. Intanto lungi dal far qualche conto sopra i miei scarsi capitali, disponetevi piuttosto a lasciarmi bottinar sopra i vostri. Fatemi parte delle produzioni del vostro spirito: è ben giusto che un amico opulento sovvenga alle ristrettezze del meno agiato.

Voi m'avete fatto cenno di certi componimenti Polari. Questo è parlar di vivande delicate ad un ghiotto. Perciò se vi trovate averli alle mani, e che ciò non vi rechi disturbo, mi farete un distinto regalo a trasmettermegli.

L'edizione dell' Ariosto fatta dall' Orlandini è com-

als een apostel van den Pinksterdag. In plaats dus van mij aan te sporen, moet gij u zelven aanzetten en de letteren verrijken met dat schoone werk, waartoe gij bekwaam zijt. Zoo verre van eenigszins op mijn sober kapitaal te rekenen, moet gij mij liever toelaten te gast te gaan op het uwe. Maak mij deelgenoot van de voortbrengselen van uwen geest: het is alleszins billijk, dat een rijke vriend aan de bekrompen omstandigheden van een minder gegoeden te stade kome.

Gij hebt mij gerept van zekere polaire composities [1]... Daarmede spreekt gij van lekker eten tot een lekkerbek. Zoo gij ze dus in handen kunt krijgen, zonder dat het u overlast veroorzaakt, zult gij mij heerlijk onthalen door ze mij over te zenden.

De uitgave van Ariosto door Orlandini is voltooid, doch

---

1) Van Goens schijnt met die uitdrukking Hoogduitsche dichtwerken bedoeld te hebben. Hoe Cesarotti ze opgevat had, zegt hij in den volgenden brief.

piuta, ma piena di scorrezioni. V'abbraccio mio carissimo e pregiatissimo amico. Addio. Per ora non parto da Venezia, perciò fate lo stesso indirizzo.

Venezia, 8 Aprile 1768.

Io arrabbio di dispetto: il mio povero Ossian è ben sfortunato: non c'è alcuno che voglia incaricarsi di questo deposito. Vane promesse e stancheggi son tutto quelch' io ritraggo da questo e da quello, ed io mi trovo costretto a scomparir senza colpa. Resta dunque ch'io m'addrizzi a voi: prescrivetemi il modo preciso ch'io debbo tenere per farvelo giungere ed io lo eseguirò puntualmente.

Godo di veder la vostra giudiziosa critica libera del pari e indulgente conciliar insieme l'esattezza e 'l candor dell' animo. Questo non è certo il metodo della cor-

vol onnauwkeurigheden. Ik omhels u, zeer lieve en zeer geachte vriend. Adieu!

Nog vertrek ik niet uit Venetie: stel dus hetzelfde adres.

Venetie, 8 April, 1768.

Ik ben woedend van spijt: mijn arme Ossian is wel ongelukkig: er is niemand die zich met dien schat wil belasten. IJdele beloften en uitvluchten zijn alles wat ik van dezen en genen bekom, en ik vind mij genoodzaakt mij zonder schuld uit de voeten te maken. Dus blijft er over, dat ik mij tot u wende: schrijf mij den juisten weg voor, dien ik moet inslaan om hem u te doen geworden, en ik zal dien stiptelijk volgen.

Ik zie met groot genoegen, hoe uwe verstandige, even vrije als inschikkelijke kritiek nauwkeurigheid en oprechtheid weet overeen te brengen. Dit is voorzeker de heer-

rente de' nostri Satrapi letterarj: Satirici accaniti, o ridicoli entusiasti mettono in cielo gli antichi per cacciar sotterra i moderni. In luogo di bilanciar i pregi e i difetti degli autori, e compensando questi con quelli formarne un giudizio esatto e discreto, non rilevano che gli ultimi, come se alcuno scrittore ne fosse esente, e con un maligno silenzio nei loro artifiziosi estratti sorprendono la semplicità dei lettori, e danno loro a credere che l'opera censurata non sia che un tessuto d'errori e d'imperfezioni.

Voi mi toccate il cuore lodandomi i Poeti Tedeschi. Sapete voi ch'io ne sono innamorato al par di voi stesso, benchè non sia in caso di gustar gli Originali, e non ne abbia letto che alcuni pochi componimenti nelle traduzioni Franzesi? Parmi che l'esser comparsi più tardi dell' altre nazioni sulla scena Poetica, abbia

schende manier niet van onze letterkundige satrapen; satiriek als losgelaten bulhonden, of belachelijk enthousiastisch, verheffen zij de Ouden ten hemel om de Modernen onder de aarde te stoppen. In plaats van lof en blaam aan de auteurs onpartijdig toe te meten, en aldus een juist en billijk oordeel te vormen, doen zij slechts de gebreken uitkomen, alsof eenig schrijver er vrij van ware, en met een kwaadwillig zwijgen bij hunne listige uittreksels misleiden zij de eenvoudigheid der lezers, en brengen hen in den waan, dat het beoordeelde werk niets is dan een samenweefsel van dwalingen en onvolkomenheden.

Gij treft mijn hart door mij de Duitsche dichters te prijzen. Weet gij, dat ik er even verliefd op ben, als gij zelf? Ofschoon ik niet in staat ben hen in het oorspronkelijke te genieten, en slechts eenige weinige werken in Fransche vertalingen gelezen heb. Naar 't mij voorkomt, heeft de omstandigheid dat zij later dan de andere naties op het tooneel der dichtkunst zijn verschenen,

confluito molto a perfezionarli. Essi conservano quell' amabile semplicità, e per così dire quella freschezza di natura che sembra caratterizzar le prime produzioni di tutti i popoli, e sono nel tempo stesso a portata di profittar dei lumi del secolo, della moltiplicità dei gran modelli, e del gusto della buona Critica che la vera Filosofia ha sparso in questo genere di studj. Le Poesie di Aller, gl'Idillj di Gesner e la Morte d'Adamo di Klopstok sono le sole cose che mi giunsero alle mani, e m'incantarono estremamente. Io trovo ch'essi hanno sfiorato le bellezze dell' altre nazioni, scansando maestrevolmente i loro difetti; senza esser grossolani hanno la semplicità dei Greci, e sono ingegnosi al par dei Franzesi senza far sempre pompa di spirito a spese della natura e del sentimento. Ove si trova in tutta l'antichità un pezzo così delicato come il Primo

veel medegewerkt om hen te volmaken. Zij bezitten nog die beminnelijke eenvoudigheid, en om zoo te spreken, die frischheid van natuur, die de eerste voortbrengselen van alle volken schijnt te kenmerken, en zij zijn tegelijkertijd in de gelegenheid om hun nut te doen met de wetenschap der eeuw, met den overvloed van groote modellen, en met den smaak van de goede kritiek, die de ware philosofie in dit vak van studie heeft doen ontkiemen. De gedichten van Haller, de Idyllen van Gessner, en de dood van Adam van Klopstock zijn het eenige, dat mij in handen is gekomen, en het heeft mij uitermate bekoord. Ik vind dat zij de schoonheden van de andere volken hebben ontleend, terwijl zij hunne fouten op meesterlijke wijze vermeden. Zonder onbeschaafd te zijn, hebben zij de eenvoudigheid der Grieken, en zij zijn vernuftig even goed als de Franschen, zonder altijd met geestigheid te pralen ten koste van natuur en gevoel. Waar vindt men in de geheele oudheid een stuk zoo keurig als de Eerste

Navigatore, o la novella di Zemiro e Gulindi? Ardo sopra tutto di voglia di legger la Messiade: ragguagliatemi se sia ne ancora uscita la traduzione.

Dei Fabliaux non ho altra conoscenza che quella che ne da il Conte di Cailus nella sua Memoria inscrita fra l'altre dell' accademia. Io non sono di quelli che trattano da rancidumi tutte le cose scritte nel linguaggio de' nostri bisavoli. Per lo contrario quella semplice rozzezza spesso m'alletta più che il raffinamento de' tempi più colti. Mi piace di veder le prime tinte dell' eleganza nascente. Io mi sono fatto uno studio di legger con attenzione tutti i nostri più antichi Italiani. Non pur Dante nelle sue Poesie liriche, ma Guido, Cino, ed altri ancora più antichi hanno delle cose ammirabili; espressioni energiche, immaggini vive, tratti toccanti.

Schipper, of de novelle van Zemir en Gulindi [1]). Ik brand bovenal van verlangen om de Messiade te lezen: bericht mij of er eene vertaling van uitgekemen is.

Van de fabliaux heb ik geene andere kennis, dan die welke de Graaf de Caylus er ons van geeft in zijn *Memoire*, onder andere van de Academie opgenomen. Ik ben niet van dezulken, die alles wat in de taal van onze grootouders geschreven is, als verouderd aanmerken. Integendeel, die eenvoudige boerschheid lokt mij dikwijls aan meer dan de verfijning van meer beschaafde tijden. Het behaagt mij de eerste sporen der later ontwikkelde sierlijkheid op te merken. Ik heb er mij eene studie van gemaakt, al onze oudste Italiaansche dichters met aandacht te lezen. Niet alleen Dante, in zijne lyrische gedichten, maar Guido, Cino, en nog andere oudere hebben bewonderenswaardige zaken, krachtige uitdrukkingen, levendige beelden, roerende trekken.

---

1) Van Gessner.

. . . . . .

La mescolanza della religione colla galanteria, avanzo dello spirito cavaleresco, e la strana metafisica di que' tempi guastarono le opere dei nostri antichi. Essi sminuzzarono l'anima in mille parti: anima, mente, cuore, spirito sono altrettanti enti distinti che s'accapigliano tra loro, benchè spesso rappattumatisi quando niente lo aspetti nel medesimo componimento, diventano una cosa istessa. Lo spirito di più generò molti spiritelli che sono i principali agenti di quelle Poesie: vanno, vengono, qual ride, qual piange, l'uno parla, l'altro risponde, e fanno tra loro un vero *galimatias*.

Ma lasciando gl' Italiani, quanto ho detto in generale può farvi intendere ch'io gradirò al sommo il regalo che meditate di farmi. Intanto vi ringrazio del sag-

. . . . . .[1])

De vermenging van den godsdienst met de galanterie, een overblijfsel van den geest der Chevalerie, en de vreemde metaphysica van die tijden bedierven de werken van onze Ouden. Zij verknipten de ziel in duizend deelen: ziel, gemoed, hart, geest zijn even zoo veel onderscheiden wezenheden, die onder elkander plukharen, hoezeer zij, vaak ten slotte, wanneer niets het doet verwachten, in hetzelfde gedicht, onderling verzoend, één en hetzelfde ding blijken te zijn. De geest heeft daarenboven vele geestjes geteeld, die de voornaamste personaadjes zijn in die gedichten: zij gaan, zij komen, de een lacht, de ander schreit, deze spreekt, gene antwoordt en het is tusschen hen een waar *galimatias*.

Maar om de Italianen daar te laten, wat ik in 't algemeen gezegd heb, kan u doen begrijpen dat ik het ge-

---

1) Hier geeft hij eenige lieve regels van Guido Cavalcanti als voorbeeld.

gio che me ne avete trasmesso. Quella peccatrice m'ha fatto molto ridere: vi so dire ch'ella ha ben rotto lo scilinguagnolo, come si dice tra noi. Ella dice a quei Santi le lor verità, ma essi ben le meritarono colla loro durezza: bisogna che il carattere dei divoti sia quello d'esser indiscreti ed intoleranti vivi e morti. La canzone del *Willow* è ancor più di mio genio: ella è semplice e toccante, ed io la gustai all' estremo.

Ebbi da un Signore per alcuni giorni il libro di Mr. Maillet sopra i monumenti Celtici, e ne feci qualche uso nelle mie note fatte ad Ossian. Accennandomi dei componimenti nati sotto il polo, io credea che

recht, hetwelk gij plan hebt mij voor te zetten, mij ten hoogste zal laten welgevallen.

Intusschen dank ik u voor de proeve, die gij er mij van overgezonden hebt. Die zondares heeft mij braaf doen lachen [1]: ik kan u zeggen, dat zij goed van den tongriem is gesneden geweest, zoo als men onder ons zegt: zij zegt aan die heiligen harde waarheden, maar zij hebben het wel verdiend met hunne ruwheid: het karakter van de vromen moet, naar het schijnt, wel medebrengen, dat zij onbeschoft en onverdraagzaam zijn, zoe levend als dood. Het lied van den *wilg* [2]) is nog meer naar mijnen smaak, het is eenvoudig en roerend, en ik heb er recht veel genot van gehad.

Ik heb van een' heer voor eenige dagen het boek van den Hr. Maillet over de Celtische gedenkstukken gekregen, en ik heb er voor mijne noten op Ossian eenig gebruik van gemaakt. Waar gij van composities, onder de Pool

---

1) Dit ziet voorzeker op een *fabliau*, door v. Goens hem medegedeeld.

2) *Willow*, een Engelsch lied.

parlaste in rigor di termini. Lo Scheffero rapporta due brevi Canzonette Lappone: io mi lusingava che la Condamine o Maupertuis potessero averne fatta qualche raccolta.

A proposito di libri io mi trovo molto imbarazzato per la estrema penuria in cui siamo in questo paese di opere relative alla letteratura Ebraica, ed alla erudizione antica. Mi si rende necessaria una buona raccolta di quegli scrittori che trattarono queste materie con buon gusto di Critica, e fecero uso dello spirito filosofico, per quanto lo comporta la cosa. Io ne ho segnati alcuni nella cartuccia che qui vedete. M'abuserò io soverchiamente della vostra bontà, se oserò pregarvi di far qualche ricerca per procacciarmegli o tutti o in parte. L'Olanda ha la riputazione d'esser l'emporio universale dei libri. Posto che gl' indicati si trovino costì, voi mi fareste un' estrema grazia a

geboren, gewaagdet, heb ik gemeend, dat gij het in eigenlijken zin bedoeldet. Scheffer vermeldt twee korte Laplandsche liedjes; ik vleide mij, dat Condamine of Maupertuis er eenige van verzameld hadden kunnen hebben.

A propos van boeken ik ben zeer verlegen door het overgroot gebrek in dit land aan werken over de Hebreeuwsche letterkunde en de oude geleerdheid. Ik ben een goede verzameling benoodigd van die schrijvers, welke die onderwerpen met goeden critischen smaak behandeld hebben, en zooveel de zaak het toelaat, in een wijsgeerigen geest geschreven hebben. Ik heb er eenige van aangeteekend op het papiertje, dat gij hier ziet. Ik zal grootelijks misbruik maken van uwe goedheid, zoo ik u zal durven vragen, eenige nasporing te doen om ze mij of alle of voor een deel te bezorgen. Holland heeft den naam de algemeene markt voor de boeken te zijn; gesteld dat de aangeteekende zich ten uwent laten vinden, zoo

rendermene avvisato, a ragguagliarmi del loro prezzo, e indicarmi il modo di averli con sicurezza e con qualche celerità. In generale poi vi supplico ad aver la bontà di avvertirmi regolarmente di quanto va uscendo in Olanda, o in altri luoghi di vostra conoscenza intorno a siffatti studj. Scusate di grazia la mia importunità, o incolpatene la vostra gentilezza. Conservatemi la vostra preziosa amicizia: v'abbraccio. Addio!

Il vostro Cesarotti.

Venezia, 20 Maggio.

Quanto mai debbo, caro amico, alla vostra generosa cordialità e sollecitudine! Voi non potete obbligarmi in un modo più sensibile. Non vi stupite, se varj libri mi riescono nuovi. I libri oltremontani e oltremarini sono rarissimi, spezialmente in queste materie.

zoudt gij mij een uitstekende gunst bewijzen, het mij te berichten, mij den prijs op te geven en mij de wijze te melden hoe ze met zekerheid en eenigen spoed te krijgen. In 't algemeen verzoek ik u de goedheid te hebben mij geregeld bericht te geven van hetgeen in Holland of elders ter uwer kennis in dat vak uitkomt. Vergeef, bid ik u, mijne vrijpostigheid, of wijt ze aan uwe vriendelijkheid. Blijf voor mij uwe kostbare vriendschap behouden. Ik omhels u. Adieu!

Uw Cesarotti.

Venetie, 20 Mei.

Hoe veel ben ik niet, waarde vriend, aan uwe edelmoedige hartelijkheid en belangstelling verschuldigd! Gij kunt mij op geen treffender wijze verplichten. Wees niet verbaasd, dat verscheiden boeken mij nieuw zijn. De boeken, die aan gene zijde der bergen en der zee uitkomen,

Appena si conoscono i nomi, non che l'opere degli autori: io mi vado ajutando colle Biblioteche e coi Giornali per farne qualche conoscenza cosi in generale. Perciò ho un preciso bisogno d'esser diretto da un amico dei vostri lumi e del vostro gusto, e che trovisi a portata di sapere quanto va uscendo o è già uscito di più celebre in paesi che coltivano questi studj con erudizione scelta, e con sapor di ragionamento. I tratti giudiziosi che andate spargendo nella vostra lettera mi fanno pregustar il piacere che avrò nella lettura de' libri stessi, e mi servono di scorta. Di grazia non vi stancate d'illuminarmi: fatevi una buona provisione di pazienza, poichè preveggo che avrò ad importunarvi per questo capo più d'una volta.

Manca un punto essenziale alla lista dei libri che m'avete trasmessa; quest' è il loro prezzo. Suppongo

zijn zeer zeldzaam, bepaaldelijk in die vakken. Ter nauwernood kent men de namen, laat staan dan de werken der auteurs. Ik behelp mij met de bibliotheken en de journalen om er zoo in 't algemeen eenige kennis van te bekomen. Dus heb ik juist noodig bestuurd te worden door een' vriend van uwe kunde en smaak, en die op de hoogte is van de wetenschap wat er meest beroemds uitkomt of reeds uitgekomen is in landen, die deze studien met keurige geleerdheid en met smaakvol verstand beoefenen. De oordeelkundige opmerkingen, welke gij in uwen brief hier en daar maakt, geven mij een' voorsmaak van het genoegen, dat ik van de lezing van de boeken zelven hebben zal, en strekken mij tot gids. Ik bid u, word niet moede mij voor te lichten: schaf u een goeden voorraad geduld aan, want ik voorzie, dat ik u in dezen meer dan eens zal moeten lastig vallen.

Er ontbreekt een wezenlijk punt aan de lijst der boeken, die gij mij hebt gezonden: namelijk, hun prijs. Doch ik

però che l'avrete inserito nei libri medesimi. Resta ora che mi diate istruzione precisa intorno al modo di farvelo giunger con sicurezza e sollecitudine.

. . . . . .

Avrete finalmente Ossian coll' altro libretto per la via di Parigi per mezzo d'un mio amico, che s'è messo in viaggio alcuni giorni fa per quella parte accompagnando un giovine Patrizio. Avrò anche in breve un esemplare dell' Ercolano, e lo spedirò prontamente al P. Frisi. Sempre più conosco la preziosità della vostra amicizia: assicuratevi che il mio animo ne sente tutto il valore, e vi corrisponde in proporzione. Addio.

onderstel, dat gij dien bij de boeken zelven gevoegd zult hebben. Thans blijft er over, dat gij mij een juist bericht geeft, hoe u dien met zekerheid en nauwkeurigheid te doen geworden.

. . . . . [1])

Eindelijk zult gij Ossian met het andere boekje bekomen over Parijs door middel van een' vriend van mij, die eenige dagen geleden derwaarts op reis is gegaan als gezelschap van een adellijk jongman. Binnen kort zal ik ook een exemplaar hebben van *Herculanum* [2]) en ik zal het spoedig naar P. Frisi zenden. Steeds meer erken ik de kostbaarheid van uwe vriendschap; wees verzekerd, dat mijn hart er al de waarde van gevoelt en haar in gelijke mate beantwoordt. Vaarwel!

---

1) Hier volgt de opgave van eenige boekwerken, welke hij wenscht te bekomen.

2) In den volgenden brief spreekt hij van *L'Ercolano del Varchi*, als door hem aan P. Frisio te Milaan toegezonden, maar door dezen niet ontvangen.

Venezia, 20 Luglio 1768.

L'esser io stato un mese lungi dalla capitale aggirandomi per varj luoghi in compagnia della famiglia Patrizia a cui ho l'onore d'appartenere, fu cagione che mi fosse sino ad ora differito il piacere della vostra lettera.

Non ho parole che bastino a ringraziarvi adeguatamente: voi condite i vostri favori con tratti così vivi di cordialità che mi penetrano e m'incantano. Sempre più conosco che ho fatto un prezioso acquisto nella vostra amicizia. S'io la debbo all' arte Poetica, convien dire che quest' arte è ben generosa verso di me: ella m'ha dato assai più di quel ch'io abbia mai fatto, o sia in caso di far per lei.

Spero d'avervi servito a grado vostro riguardo al

Venetie, 20 Juli 1768.

De omstandigheid, dat ik eene maand lang verre van de hoofdstad geweest ben op eene rondreize door verschillende plaatsen in gezelschap van de adellijke familie, waartoe ik de eer heb te behooren, is de reden geweest, dat mij tot nu toe het genoegen niet was ten deel gevallen van uwen brief te ontvangen.

Ik heb geen woorden toereikend om u naar waarde te danken. Gij kruidt uwe gunsten met zulke levendige blijken van hartelijkheid, dat zij mij door en door treffen en verrukken. Steeds erken ik meer, dat ik in uwe vriendschap een' kostbaren schat erlangd heb. Zoo ik zulks verschuldigd ben aan de *Arte Poetica*, mag ik wel zeggen, dat die *Arte* jegens mij zeer edelmoedig is: zij heeft mij vrij wat meer gegeven dan 't geen ik ooit voor haar gedaan heb of ooit in staat zal zijn te doen.

Ik hoop, dat ik u naar uwen zin gediend heb ten aan-

progetto del cambio di libri. Giovanni Manfrè di Venezia mi sembra il Librajo più opportuno d'ogn' altro, ed ho fondamento di credere che dobbiate restarne contento. Gli ho proposto l'affare sul piano accennato, ed egli vi acconsentì assai volontieri. Voi dunque da qui inanzi non avrete che a indirizzarmi le vostre commissioni, che saranno puntualmente eseguite.

Non mancherò di avvertirvi dei libri che vanno qui pubblicandosi in genere di Storia e di Poesia; ma vi prevengo che i buoni libri di queste classi non sono a' tempi nostri molto comuni in Italia. Pure se mi accennerete quali sieno gli scrittori Italiani che avete già letti, potrò forse indicarvi qualche supplemento.

. , ... , ...

Vorrei sperare che il Bardo Scozzese dovesse giun-

zien van het plan van ruiling van boeken. Giovanni Manfrè van Venetie schijnt mij de boven alle anderen geschikte boekverkooper te zijn, en ik heb grond om te gelooven, dat gij tevreden over hem zult zijn. Ik heb hem de zaak voorgesteld volgens het aangeduide plan, en hij heeft er zeer gaarne in toegestemd. Dus hebt gij van nu aan uwe commissies, die stipt zullen nagekomen worden, slechts aan mij te addresseeren.

Ik zal niet nalaten u te berichten, welke boeken hier uitkomen in het vak der historie en der poezij; maar ik verwittig u, dat goede boeken in die vakken in onzen tijd niet zeer veelvuldig zijn in Italie. Doch zoo gij mij opgeeft, welke de Italiaansche schrijvers zijn, die gij reeds hebt gelezen, zal ik er u misschien een toevoegsel bij kunnen verschaffen.

. . . . . .[1])

Ik wil hopen, dat de Schotsche Bard u spoedig be-

1) Zie de noot bij den vorigen brief.

gervi in breve per mezzo di quel mio amico che si ritrova a Parigi: egli dee spedirvelo di colà, giacchè per quel ch'io ne so, non credo che pensi du trasferirsi in Olanda.

La Regina d'Ungheria onorò se stessa apresso di me coll' onorar voi. Accogliete i miei affettuosi complimenti come Consiglier di S. M., non meno che i miei sinceri omaggi come Consiglier delle Muse e del Gusto. Assicuratevi che dal mio canto non vi lascierò goder gratuitamente di quest' ultimo titolo.

Non vedo l'ora d'abbracciar cotesta Maria Antonia, ch' è divenuta la mia Venere.

Se l'accennata edizione degli Oratori Greci può aversi senza vostro incomodo, mi sarà certo gratissima.

Io non mi trasferirò stabilmente a Padova, nè darò principio alla mia nuova carriera letteraria prima del prossimo Novembre. Avrò cura d'avvertirvene, e darvi

reiken zal door toedoen van dien vriend van mij, die thans te Parijs is: hij moet hem u vandaar toezenden, daar ik, zoo veel ik er van weet, niet geloof, dat hij in Holland denkt te komen.

De Koningin van Hongerije heeft zichzelve bij mij vereerd door u te vereeren. Aanvaard mijne beleefde complimenten als hofraad van H. M., en niet minder mijne oprechte hulde als hofraad van de Muzen en van den smaak. Wees verzekerd, dat ik u van mijnen kant niet kosteloos dezen laatsten titel zal laten voeren.

Ik zie het oogenblik niet, dat ik die Maria Antonia zal omhelzen, die mijne Venus geworden is. Zoo men de aangeduide uitgave der Grieksche redenaars zonder moeite, door u te doen, krijgen kan, zal zij mij zeker zeer aangenaam zijn.

Ik zal mij niet vóór November aanstaande in Padua vestigen, noch mijne nieuwe letterkundige loopbaan in-

il mio indirizzo opportunamente. Vi rinnovo i miei ringraziamenti, e le più solenni proteste della mia inalterabile amicizia. Addio.

Il vostro Cesarotti.

Venezia, 5 Novembre 1768.

Non ci mancava altro che la vostra lettera per metter il colmo al piacer ch'io provai per l'arrivo della sospirata nave. Io vi ringrazio di tutto col più vivo sentimento dell' animo: ma permettetemi nel tempo stesso ch'io mi lagni dolcemente con voi. Io credevo di trovar o fra i libri o nella vostra lettera il prezzo di quelli che m'avete fatto grazia di procacciarmi sulle mie istanze, ma non lo veggo. Passi per gli altri, di cui la vostra generosa gentilezza volle farmi cortese dono; ma in verità voi spingete la generosità troppo

treden. Ik zal niet verzuimen u er van te verwittigen en u ter geschikter tijd mijn adres op te geven. Ik hernieuw mijne dankzeggingen en de plechtigste betuigingen van mijne onkreukbare vriendschap. Vaarwel.

Uw Cesarotti.

Er ontbrak niets dan uw brief, om het genoegen volkomen te maken, dat mij de aankomst van het lang gewenschte schip heeft gegeven. Ik dank u voor alles met het levendigst gevoel des harten; maar vergun mij tevens dat ik mij zoetelijk over u beklaag. Ik meende of onder de boeken of in uwen brief den prijs te vinden van die, welke gij mij de gunst bewezen hebt mij op mijn verzoek te bezorgen; maar ik zoek dien te vergeefs. Dat mag zoo zijn ten aanzien van de andere, welke uwe edelmoedige beleefdheid mij ten geschenke geven wil, maar

inanzi. Di grazia, caro amico, non fate ch'io abbia il rimorso d'esservi a carico: voi siete abbastanza obbligante, ed io abbastanza importuno anche senza ciò. Non posso ripensar ai vostri favori, senza arrabbiar di dispetto veggendo la sorte ostinata a farmi dal mio canto scomparir appresso di voi. Non sento che mi facciate alcun cenno d'aver ricevuto Ossian; nè so da che proceda questo disordine, poichè l'amico non è solito ad esser trascurato. Comunque sia quel vecchio Bardo ha quasi perduta la mio grazia, nè la ricupererà se prima non so di certo ch' egli sia venuto a farvi i suoi convenevoli. Anche il P. Frisio fu smemorato in mio danno. Mi consolo però che colla nuova corrispondenza che voi siete per istabilire col Manfrè avrò mezzo opportuno e sicuro di compensarvi.

. . . . . .

in waarheid gij drijft de edelmoedigheid te ver. Ik bid u, lieve vriend, maak niet dat ik mij moet verwijten u tot last te zijn; ook zonder dat zijt gij verplichtend, en ik vrijpostig genoeg. Ik kan aan uwe goedheden niet denken, zonder woedend te worden van spijt dat het hardnekkige lot mij van mijnen kant bij u zoo ver doet achterstaan.

Ik merk niet, dat gij eenig blijk geeft, dat gij Ossian ontvangen hebt; en ik weet niet, waaruit dat wegblijven voortvloeit, omdat mijn vriend niet gewoon is achteloos te zijn. Hoe het zij, die oude Bard is nagenoeg bij mij uit de gratie, en hij zal er niet weder in komen voordat ik zeker weet, dat hij u zijn verschuldigden plicht is komen betoonen. Ook P. Frisio is ten mijnen nadeele gedachteloos gewoest. Ik troost mij evenwel, dat ik met de nieuwe correspondentie, die gij met Manfrè zult instellen, een geschikt en zeker middel zal hebben om u schadeloos te stellen.

Tornando ai libri trasmessimi mi sono prima attaccato a quella che doveva più caramente interessarmi, voglio dire al vostro discorso inaugurale. Ad un argomento adattato alle circostanze ed alle persone, voi avete dato tutto quel sapore e quel lume di cui era suscettibile. Ci trovai felicità ed eleganza nello stile, aggiustatezza e solidità ne' giudizj, erudizione estesa e opportuna. Continuate, amico dilettissimo, a farmi parte delle produzioni del vostro ingegno: questo mi sarà sempre il più caro dono. Veggo accennato nel vostro discorso un Trattato dell' Hemsterusio intorno all' analogia della lingua Greca. Se questo è reso pubblico colle stampe lo vedrei ben volontieri, come pure tuttociò che esce in questo genere quando incontri l'approvazione del vostro purgato giudizio. Sto ora

Om te komen op de mij toegezonden boeken, ik ben het eerst aangevallen op dat wat mij de teerste belangstelling moest inboezemen, te weten uwe inaugureele oratie. Aan een onderwerp, voor de omstandigheden en voor de personen gepast, hebt gij al de aangenaamheid en glans gegeven, waarvoor het vatbaar was. Ik heb er een gelukkigen en sierlijken stijl in aangetroffen, een juist en degelijk oordeel, en een uitgebreide en ter zake dienende geleerdheid. Ga voort, zeer geliefde vriend, mij deelgenoot te maken van de voortbrengselen van uwen geest; dat zal mij altijd het liefst geschenk wezen. In uwe oratie zie ik melding gemaakt van een vertoog van Hemsterhuis [1]) over de analogie der Grieksche taal. Zoo dat werk gedrukt is, zou ik het gaarne zien, gelijk alles wat in dat vak uitkomt, wanneer het de goedkeuring van uw grondig

---

1) Tib. Hemsterhuis, laatstelijk hoogleeraar in de Grieksche taal en de geschiedenis te Leiden, vader van den wijsgeer Frans H.

terminando la lettura di Lowth. Voi avete tutte le ragioni di creder questa un' opera insigne nel suo genere: io ne sono altamente contento. Le annotazioni del Michaelis mostrano un uomo pieno di viste, di gusto, e di spirito. Veggo anch'io ch'egli azarda alle volte qualche congettura arditamente; ma lo fa in modo che si può trar profitto anche da' suoi errori, se tali pur sono. Vorrei che tutti gli eruditi fossero di questa spezie. . . . . .
Deve uscir in breve un Ragionamento sopra lo stile del March. Beecaria Milanese, autor del Libro *dei delitti e delle pene*, di cui avrete certamente notizia. Uno squarcio del suddetto Ragionamento si trova nel

oordeel bekomt. Ik heb nu Lowth uitgelezen [1]). Gij hebt allen grond om dit een in zijn genre uitstekend werk te achten; ik ben er hoogelijk mede ingenomen. De aanteekeningen van Michaelis verraden een man, vol inzicht, smaak en geest. Ook ik zie, dat hij soms stoutmoedig eene gissing waagt; maar hij doet het op zulk eene wijze, dat men ook uit zijne dwalingen, zoo zij zulks zijn, nut kan trekken. Ik wenschte, dat alle gelcerden van die soort waren.

. . . . . [2])

Binnen kort zal een vertoog uitkomen over den stijl, door den Markies Beccaria, Milanees, auteur van het Boek *over de misdrijven en straffen* waaraan gij voorzeker kennis hebt. Een uittreksel van dat vertoog vindt men in het

---

1) Zeker is *Loth, over het wezen der Hebr. poezij*, dat in 1753 (in 't Engelsch) uitkwam, bedoeld.

2) Hier volgt de vraag naar eenige werken van den Göttingschen Hoogl. J. D. Michaelis, den Hoogd. uitgever van Lowth's genoemd werk, en voorts nog naar andere geleerde werken, en bericht betreffende een min bekend Italiaansch treurspeldichter, P. Bicchieraj.

Caffè, opera piena di buona filosofia e di spirito, di cui pure dovreste esser informato. Questo saggio promette molto nè può aspettarsi altro dal genio dell' autore che col suo libro sopraccennato fece sentir una forza di pensare e di scrivere non molto comune in Italia. . . . . .

Io non credo di stabilirmi a Padova prima di Decembre. V'avverto ch' io parto per la campagna in compagnia de' Sigg^ri^. Grimani . . . . . .

Attendo risposta, e v'abbraccio col più vivo trasporto. Addio.

Padova, 23 Genn°. 1769.

La vostra sospirata lettera mi giunse a Padova, ov'

Caffé, een werk vol van goede philosofie en geest, waarvan gij ook kennis zult hebben. Die proeve belooft veel, en men kan niets anders verwachten van het genie van den schrijver, die met zijn zoo even vermeld geschrift een in Italie niet gemeene kracht van denken en schrijven aan den dag heeft gelegd.

. . . . . .[1])

Ik denk mij niet vóór December te Padua te vestigen, en bericht u, dat ik naar buiten ga in gezelschap van de Heeren Grimani.

. . . . . .[2])

Ik verwacht antwoord, en omhels u met het levendigst gevoel. Vaarwel.

Padua, 23 Jan. 1769.

Uw brief, waarnaar ik zeer verlangd heb, heeft mij te

---

1) Hier volgt een voorstel om een aantal exemplaren van zijn Ossian in ruil te geven tegen boeken dienstig voor zijne studie. De lust om boeken te verzamelen heeft hem, nu hij geen dillettant meer is, aangegrepen, en zijne middelen zijn beperkt. Hij rekent daarbij op de welwillendheid van van Goens

2) Aanwijzing omtrent zijn adres alsnog te Venetie.

io mi sono trasferito da un mese incirca. Le ufiziosità attive e passive indispensabilmente attaccate a questa mia trasmigrazione, gl'impacci del nuovo impiego, e ancora più il desiderio di servirvi in ciò che m'avete commesso, fece ch'io differissi sino ad ora a darvi risposta. La vostra gentilezza mi sembra un po' scrupolosa. Dalla relazione che voi mi date di quanto v'è accaduto coi nostri viaggiatori non vedo che possiate farvi il menomo rimprovero. Le combinazioni non permisero che il vostro reciproco trattenimento fosse più lungo e più familiare, e 'l discapito fu per lo meno uguale dalla lor parte: ecco tutto. Io li conosco tanto ragionevoli che lagnandosi della sorte, non avranno che a lodarsi altamente di voi. Sento che sono ritornati a Venezia alcuni giorni fa, e non dubito che i preliminari dell' amicizia che voi desiderate di contrar con

Padua aangetroffen, waar ik sedert eene maand ongeveer heen verhuisd ben. De actieve en passieve beleefdheidsvormen, onmisbaar met deze mijne verhuizing verbonden, de bezigheden van mijne nieuwe betrekking, en nog meer de begeerte om u van dienst te zijn in 't geen gij mij hebt opgedragen, heeft gemaakt, dat ik tot nu toe heb uitgesteld, u te antwoorden. Uwe vriendelijkheid schijnt mij een weinig schroomvallig. Uit het verhaal, dat gij mij doet van 't geen er is voorgevallen met onze reizigers, zie ik niet, dat gij u het minste verwijt kunt maken. De samenloop der omstandigheden heeft niet veroorloofd, dat uw wederzijdsch onthaal langer en gemeenzamer was en het verlies was voor het minst even groot aan hunne zijde: ziedaar alles. Ik ken hen als zoo verstandig, dat, als zij zich aldus beklagen, zij slechts hoogelijk te roemen zullen hebben over u. Ik verneem, dat zij, eenige dagen geleden, naar Venetie teruggekeerd zijn, en ik twijfel niet, of de aanvang der vriendschap, die gij met hen

essi non siano già stabiliti dentro il lor animo: le vostre amabili qualità di cuore e di spirito che debbono esser balzate ai loro occhi me ne sono mallevadori infallibili. L'uno di essi, poichè bramate saperlo, è il Sig^r. Pietro Pesaro Gentiluomo d'una delle più cospicue Famiglie di Venezia, e giovine d'ottima indole ch' io però non conosco se non di vista. Il suo compagno di viaggio è il Sig^r. ab. Talier, persona alla quale non saprei trovar l'eguale in Venezia per la coltura dello spirito, e per la dolcezza e amabilità del carattere. Egli fu qualche anno in Lisbona chiamato colà da quella corte per aprir una scuola di Fisica sperimentale nel Collegio Reale: ma l'aria poco confacente alla sua salute, e il paese antifilosofico lo disgustò del soggiorno. Ora egli vive a'suoi studj, ch'ei coltiva senza interesse o pedanteria, e alla buona società di cui forma la delizia.

wenscht te sluiten, is reeds in hun hart beklonken: uwe beminnelijke hoedanigheden van hart en geest, die hun in 't oog moeten gesprongen zijn, staan er mij ten onfeilbaren borg voor. De eene van hen, daar gij verlangt het te weten, is de Heer Pietro Pesaro, edelman van eene der aanzienlijkste familien van Venetie, en een jongeling van de beste inborst; doch ik ken hem slechts van aangezicht. Zijn reisgezel is de Heer Abbé Falier, iemand wiens gelijke in geestbeschaving en zachtheid en beminnelijkheid van karakter ik in Venetie niet zou weten te vinden. Hij is nagenoeg een jaar te Lissabon geweest, daarheen geroepen door het Hof om een school van proefondervindelijke natuurkunde in het koninklijk collége te openen; maar het klimaat, weinig dienstig voor zijne gezondheid, en het onphilosophische land heeft gemaakt, dat hem het verblijf aldaar verdroot. Thans leeft hij voor zijne studien, die hij belangeloos en zonder pedanterie beoefent, en voor de goede gezelschapskringen, wier lust hij uitmaakt.

Troverete qui occlusa la storia di Giullietta e Romeo. Attendo con impazienza di sapere distintamente qual uso siate per farne: qualunque siasi, sarà certo degno di voi. Per l'altre notizie che desiderate, ho già scritto a Verona, e sarete avvisato della risposta.

Ho già fatto l'Ingresso alla mia Cattedra con qualche favore: quando avrò fatto trascriver la mia Prolusione, ve la spedirò. Molti amici mi consigliano a pubblicarla; ma varie ragioni non lasciano per ora ch'io mi vi determini. La principale è la diffidenza del suo intrinseco merito; e per questo appunto la manderò a voi per attenderne un' imparziale sentenza.

Non mi sovvengo d'avervi accennato nulla d'un mio disegno intorno il libro del Beccaria, poichè certo non ne ho alcuno. L'autor della Riforma d'Italia non è il suddetto Scrittore, ma un certo ab. Pilati: il suo libro

Gij zult hier ingesloten vinden de historie van Juliette en Romeo. Ik wacht met ongeduld om juist te weten, welk gebruik gij er van zult maken; hoedanig het zij, het zal uwer waardig wezen. Om de andere berichten, die gij verlangt, heb ik reeds naar Verona geschreven, en gij zult het antwoord vernemen.

Reeds heb ik mijne intrede gedaan tot mijn hoogleeraarsambt, en wel met eenig goed succès; als ik mijne intreerede zal hebben laten overschrijven, zal ik ze u zenden. Vele vrienden raden mij ze uit te geven, maar verscheiden redenen beletten mij voor 't oogenblik daartoe te besluiten. De voornaamste is twijfel aan hare innerlijke verdienstelijkheid, en juist daarom zal ik ze aan u toezenden om er een onpartijdig vonnis over te vellen.

Ik herinner mij niet u gewaagd te hebben van een plan van mij betreffende het boek van Beccaria, omdat het bij mij niet vaststaat. De auteur van de *Hervormiug van Italie* is niet de gezegde schrijver, maar een zekere

a quel ch'io ne sento, non manca di merito, benchè sia un po' troppo declamatorio. Io ne parlo per fama, come vedete. L'Italia è ora inondata di Riformatori politici ed ecclesiastici. Libri antijesuitici, anti-Romani, anti-Monacali ci assediano da tutte le parti; ma tutti insieme, a riserva d'alcuni pochi, non vagliono una pagina dell' opuscolo di Mr. d'Alembert sopra l'espulsione dei Jesuiti. Ogni piccolo Scrittoruzzo pieno di pedanteria, di fiele, e d'increanza si crede Fra Paolo o Montesquiou. I Teologi al solito combattono bestialmente al bujo, e storpiano la povera ragione che sta di mezzo per accordarli: i politici fanno quasi tutti la corte ai Principi, e quasi nessuno all' equità naturale. Le cose tra noi sono vicinissime a una crisi

Abbé Pilati; zijn boek, naar 't geen ik er van verneem, is niet zonder verdienste, ofschoon het een weinig te bombastisch is. Ik spreek er over van hooren zeggen, zoo als gij ziet. Italie is tegenwoordig overstroomd van staatkundige en kerkelijke Hervormers. Anti-Jezuitische, Anti-Roomsche, Anti-monacale boeken belegeren ons van alle zijden; maar allen te zamen, met uitzondering van eenige weinige, wegen niet op tegen ééne bladzijde van het werkje van Mijnheer d'Alembert over de verdrijving der Jezuiten. Ieder klein schrijvertje, vol pedanterie, vol gal en vol ongeloof acht zich een Fra Paolo [1]) of Montesquieu. De Theologen strijden naar gewoonte brutaal in het duister, en verminken de arme rede, die tusschen beiden staat om ze te verzoenen. De staatkundigen maken nagenoeg allen hun hof aan de Vorsten, en nagenoeg niet één aan de natuurlijke billijkheid. De zaken, onder ons, zijn op het punt van eene beslissende crisis. De gees-

1) P. Sarpi, schrijver van de *Geschiedenis van het Trentsche Concilie.*

decisiva. L'ambizione ecclesiastica combatte colla secolare; questa la vincerà senza dubbio: io vorrei che l'umanità la vincesse una volta per sempre contro l'ambizion dei potenti: ma questo tempo è ancora lontano, e finchè non giunse, io non so risolvermi a prender certo interesse in queste brighe, e le risguardo solo con occhio d'indifferente curiosità.

Vi ringrazio di vero cuore del libro degli Oratori Greci che mi sarà trasmesso di giorno in giorno. Attendo con qualche sollecitudine risposta all' articolo della mia lettera che risguarda gli esemplari di Ossian.

. . . . . .

V'abbraccio con tutto lo spirito. Addio.

Padova, 3 Maggio 1769.

S'io rispondo troppo tardi all' ultima vostra, incol-

telijke heerschzucht strijdt met de wereldlijke. en deze zal haar zonder twijfel overwinnen: ik wenschte, dat de humaniteit het eens voor altijd won op de heerschzucht der machtigen; maar die tijd is nog ver, en totdat het zoo ver is, kan ik niet besluiten in dien strijd partij te trekken, en zie ik dien aan met een oog van onverschillige nieuwsgierigheid.

Ik dank van ganscher harte voor het boek van de Grieksche Redenaars, dat mij eerstdaags gezonden zal worden. Ik wacht met eenige bezorgdheid antwoord op het punt van mijn' brief dat de exemplaren van Ossian betreft.

Ik omhels u met mijn geheele hart. Vaarwel.

Padua, 3 Mei 1769.

Ik antwoord te laat op uwen laatsten. Wijt het aan

patene le mie occupazioni scolastiche, le quali non lasciano respirare un povero Professor novello. Inoltre io stava aspettando la lunga lettera che m'avete promessa. Io sono inesorabile nell' esigger crediti di questa spezie. Le vostre lettere sono per me un vero tesoro. Io ci trovo sempre il Filosofo, il vero erudito, l'uomo di spirito, e quel che più mi tocca, l'amico. Le pene che voi vi date per favorirmi accrescono le mie obbligazioni e la mia riconoscenza al di là d'ogni espressione. Ho spesso rimorso degl' impacci ch'io vi reco; ma poi mi metto in calma pensando che in un animo delicato come il vostro, la compiacenza di far cosa grata ad un amico riconoscente e sensibile dee compensarne il disturbo. Qualunque sia l'esito dai vostri maneggi, la buon' anima del vecchio Ossian vi sarà gratissima, e vi canterà un inno dalle sue

de bezigheden, die mijne lessen vorderen, die een arm jong professor niet tot zijnen adem laten komen. Bovendien wachtte ik den langen brief af, dien gij beloofd hebt. Ik ben onverbiddelijk in het eischen van voldoening in zulk eene zaak. Uwe brieven zijn voor mij een ware schat. Ik vind er altijd den philosoof, den echten geleerde, den man van geest, en wat mij nog meer genoegen doet, den vriend in terug. De moeiten, die gij u geeft, om mij dienst te doen, vergrooten mijne verplichtingen, en mijne dankbaarheid onuitsprekelijk. Ik heb dikwijls berouw over de moeite, die ik u aandoe; maar daarna stel ik mij gerust, denkende, dat voor een fijngevoelend hart, als het uwe, het genoegen van iets aangenaams te doen aan een erkentelijk en gevoelig vriend, den overlast moet vergoeden. Welke ook de uitslag moge zijn van uwe bemoeiingen, de goede ziel van den ouden Ossian zal u zeer dankbaar zijn en zal u uit zijne nevelen een lofzang toezingen. Ik verwacht den uitslag van die

nuvole. Attendo la conclusione di questo affare, e s'ella è favorevole (benchè ne temo) ricorrerò al vostro consiglio ed ajuto per un altro progetto relativo alla stessa opera.

Vi spedisco la mia Prolusione, ch'io sono determinato di non pubblicare. L'uso di stampar le Prolusioni qui non è molto comune, e potrebbe eccitar la malignità. Recitandosi essa ebbe favore più che mediocre. Gli amici applaudirono, gli altri furono sforzati a lodare, o a tacersi non avendo a che appoggiar le loro censure. Coll' Orazione sotto gli occhi sarà facile il trovarci dei difetti spezialmente a quelli che hanno premura e interesse di trovarveli, alla prima parola di biasimo, cento malevoli che vi lodavano a loro dispetto cangiano tuono, ringraziando dio di aver finalmente occasione di soddisfar al loro onesto desiderio. Cosi le voci di lode e di biasimo si confondono, e gli Arbitri

zaak, en zoo zij gunstig is (ofschoon ik het tegendeel vrees) zal ik tot uwen raad en hulp de toevlucht nemen voor een ander plan, in verband met hetzelfde werk.

Het gebruik om intreeredenen te drukken is hier niet zeer gewoon en zou kwaadwilligheid wakker kunnen maken. Bij het voordragen heeft zij meer dan mlddelmatige gunst gevonden. De vrienden hebben toegejuicht, de anderen waren genoodzaakt te prijzen of te zwijgen, daar zij hunne aanmerkingen niet konden staven. Met de oratie voor oogen zal het licht zijn er gebreken in te vinden, bepaaldelijk voor hen die lust en belang hebben om ze te vinden; bij 't eerste woord van blaam, veranderen honderd kwaadwilligen, die u in weerwil van zichzelven geprezen hebben, van toon, God dankende dat zij eindelijk gelegenheid hebben om aan hun eervol verlangen te voldoen. Dus smelten de stemmen van lof en van blaam ineen, en de scheidsrechters van eer en gunsten, onbe-

degli onori e delle grazie incapaci di giudicar della cosa, decidono spesso della sorte d'un uomo di lettere secondo l'urto fatto a caso nelle loro orecchie.

Troverete in una cartuccia alcuni lumi relativi alla storia di Giulietta. Io gli ebbi per mezzo d'un amico da un erudito Veronese. Egli tratta il fatto da favola, ma io donerei per esta molte verità.

Scusate la brevità della mia lettera; voi avete qui anche troppo da leggere. V'abbraccio con tutto lo spirito. Addio.

È qualche tempo ch'io vi devo una lettera. Imiterò il vostro esempio: mi dispenserò dalle scuse che ci sono comuni, e a me forse, attesa qualche circostanza, più

kwaam om de zaak te beoordeelen, beslissen vaak over het lot van een letterkundige volgens den toevalligen indruk op hun gehoor gemaakt.

Gij zult op een papier eenige berichten omtrent de geschiedenis van Juliette vinden [1]. Ik heb ze gekregen door een' vriend van een geleerde uit Verona. Hij beschouwt ze als een fabel, doch ik zou er veel ware geschiedenissen voor geven.

Vergeef de kortheid van mijn brief: gij hebt hier ook te veel te lezen. Ik omhels u met geheel mijn' hart. Vaarwel.

Het is een tijd lang, dat ik u een' brief schuldig ben. Ik zal uw voorbeeld navolgen, en mij van verontschuldigingen ontslaan; zij zijn ons gemeen, en misschien, uit aanmerking van zekere omstandigheden, heb ik er eenige

---

1) Inderdaad bevinden zich bij dezen brief: een kort opstel over dit onderwerp van de hand van Frisi, en een uittreksel uit de Gesch. v. Verona van Girolamo dalla Corte.

particolari che a voi. Vi diro prima di tutto ch'io fui sul punto di dar un calcio ben volentieri all' ebraismo, e un addio senza ripugnanza al Grecismo, e d'esser trasportato à professare il Diritto Naturale. Un certo spirito d'economia introdotto nel Governo in ciò che ha rapporto all' Università avea fatto che i Signori i quali vi presiedono risguardassero come superflua la Cattedra delle Lingue, e la volessero soppressa. Ma questa idea trovò in Senato degli oppositori gagliardi; la Cattedra restò, e il trasporto della persona non ebbe più luogo.

Avrete a suo tempo per mezzo del Manfré una copia della mia Prolusione. I vostri conforti e qualche altra vista particolare mi determinarono a pubblicarla. . .

bijzondere. Voor al het andere zal ik u zeggen, dat ik op het punt geweest ben om van harte den schop te geven aan het Hebreeuwsch, en zonder onwil vaarwel te zeggen aan het Grieksch, en over te gaan tot het doceeren van het Natuurrecht. Een zekere geest van oeconomie in ons Goevernement opgekomen, in 't geen op de Universiteit betrekking heeft, had gemaakt, dat de Heeren, die hier vóórzitten, de katheder van de Talen als overtollig beschouwden en haar wilden opheffen. Maar dit denkbeeld heeft in den Senaat dappere tegenstanders gevonden. De katheder is gebleven, en de overgang van den persoon heeft geen plaats gehad.

Gij zult te zijner tijd door Manfrè eene kopie van mijne Prolusio bekomen [1]). Uwe aanmoediging en een ander bijzonder doeleinde, hebben mij er toe doen besluiten om ze uit te geven.

---

1) Werkelijk bevindt zich dit in 't Latijn geschreven stuk *de Linguarum studii origine, progressu, vicibus, pretio*, bij deze brieven.

. . . . . .

Vi ringrazio moltissimo dei riflessi che vi siete compiaciuto di fare intorno i Poemi di Ossian. Io ci trovo dei lumi e delle viste che possono istruirmi ed illuminarmi. Ma o io non mi sono spiegato abbastanza (il che non è difficile, essendo le mie osservazioni spiccate che non formano una catena di principj, e di conseguenze) o v'è tra noi qualche diversità di sentimento che non parmi ancora ben conciliabile. Ove tutto è lo stesso, o tutto diverso non v'è paragone di sorte: esso non si forma che dal contrasto delle somiglianze e dissomiglianze. I soggetti, lo stato di società, e i costumi che da esso dipendono mi sembrano assai conformi in Omero e in Ossian. Le differenze del clima e delle usanze non sono le più essenziali. La

. . . . . [1])

Ik dank u zeer voor de opmerkingen, die het u behaagd heeft te maken betreffende de Gedichten van Ossian. Ik vind er denkbeelden en gezichtspunten in, waar ik leering uit kan trekken. Maar òf ik heb mij niet duidelijk genoeg uitgedrukt (hetgeen gemakkelijk het geval kan zijn, daar het losse opmerkingen zijn, die geen keten van beginselen en gevolgtrekkingen vormen), òf er is tusschen ons eenig verschil van gevoelen, dat mij nog niet goed overeen te brengen dunkt. Waar alles hetzelfde, of alles verschillend is, is er geen soortelijke vergelijking mogelijk: deze laat zich slechts bewerkstelligen bij contrast van overeenkomsten en verscheidenheden. De onderwerpen, de toestand der maatschappij, en de zeden, die daarvan afhangen, schijnen tamelijk overeen te komen bij Homerus en bij Ossian. De verscheidenheden van klimaat en gebruiken zijn de wezenlijkste niet. Dus komt de questie hier op neder: Wie

1) Hier volgen eenige opmerkingen over de latiniteit van zijn stuk

questione dunque si riduce a questo: qual dei due Poeti abbia tratto il miglior partito dalle circostanze analoghe in cui trovavansi. Le mie occupazioni non mi permettono per ora d'entrar in una discussione esatta su questo articolo. Io l'avea riserbato da trattarsi ad un Ragionamento che continuando l'edizione pensavo d'aggiungervi in seguito della dissertazione del Signore Blair. Si tosto ch'io possa respirare, compirò certamente quest' opera: allora tenterò di render meglio ragione a me stesso e agli altri del mio sentimento. Intanto non vi stancate vi prego, di parteciparmi i vostri riflessi: io li trovo d'un genere che anche non convenendone del tutto, si può profittarne. Voi mi sorprendete: nella vostra età tanta erudizione! tanta Filosofia! tanto buon gusto! I vostri son passi di Gigante e certamente siete chiamato a qualche cosa molto al di là dell' ordinario. Io preveggo che

van de twee dichters het best partij getrokken heeft van de overeenkomstige omstandigheden, in welke zij zich bevonden. Mijne bezigheden laten mij voor het oogenblik niet toe, in een nauwkeurig onderzoek op dit punt te treden. Ik had de behandeling uitgesteld tot een Vertoog, dat ik, als de uitgave voortgang heeft, er bij meende te voegen, naar aanleiding van de verhandeling van den Heer Blair. Zoodra ik op mijn adem kan komen, zal ik dit werk zeker voltooien: dan zal ik trachten mijzelven en anderen beter rekenschap van mijn gevoelen te geven. Word intusschen, bid ik u, niet moede mij uwe opmerkingen mede te deelen: ik vind ze van dien aard, dat, al kan ik er mij volstrekt niet mede vereenigen, men er zijn voordeel mede doen kan. Ik sta verbaasd over u: op nwen leeftijd zooveel geleerdheid, zooveel philosofie, zooveel goede smaak! Gij doet reuzenschreden, en voorzeker zijt gij tot iets verre boven het gewone geroepen.

resterò sempre nella mia mediocrità. Arrossisco veramente al confronto; ma mi consolo che v'ho già prevenuto intorno la disuguaglianza del nostro commerzio.

Della nostra Università vi parlerò un' altra volta. Quanto alle Accademie, ossia particolari società letterarie noi non abbiamo che quella de' Ricovrati; ma ella è cosi meschina che si può applicarle il passo di Dante: *non ragionar di lei, ma guarda e passa.* Quattro Sonetti alla Petrarchesca fanno la sua principal gloria. L'esser aggregato a questo ceto non può certo lusingar l'amor proprio nè dei nazionali, nè dei forestieri. Quest' onore non è ambito se non da qualche giovine che desidera di metter per la . . . . . .

. . . . . .

Ik voorzie, dat ik altijd in mijne middelmatigheid zal blijven. Ik bloos werkelijk bij de vergelijking; maar ik troost mij, daar ik u te voren verwittigd heb van de ongelijkheid van ons brievenverkeer.

Van onze Universiteit zal ik u een andermaal spreken. Wat de Academies of bijzondere letterkundige Genootschappen aangaat, zoo hebben wij geene dan die der *Ricovrati;* maar zij is zoo miserabel, dat men op haar de passage van Dante kan toepassen: *spreek van haar niet, maar zie haar even aan en ga voorbij.* Vier Sonetten in de manier van Petrarcha, maken haren voornaamsten roem uit. Lid te zijn van die vereeniging kan voorzeker de eigenliefde noch van landgenooten noch van vreemdelingen vleien. Naar die eer wordt niet gedongen dan door den een of anderen jonkman, die daardoor begeert. . . . [1])

. . . . . , ...

---

1) Het overige ontbreekt.

Amico Pregiatissimo!

Il vostro nome e la vostra lettera mi riscosse come da un sonno. Non sapea ben decidere s'io leggessi i caratteri d'un uomo vivo o risuscitato: poichè il vostro eterno silenzio mi dava diritto di credervi andato a conversar con Omero e Virgilio e gli altri eroi dell' antica letteratura, a cui avete fatto si grande onore. La visita dei vostri amici mi fu singolarmente cara. La vostra persona fu per me il soggetto principale e il più interessante della nostra conversazione. Intesi da loro le molestie che aveste a soffrire, ed ammirai la costanza della malignità e della calunnia nel perseguitare in ogni luogo gli uomini di Genio. Mi consolo però che siate uscito con trionfo da questa

Zeer geachte Vriend!

[1]) Uw naam en uw brief heeft mij als uit een droom wakker geschud. Ik wist niet of ik de letters las van iemand die leefde of uit de dooden was opgewekt, omdat uw eeuwig zwijgen mij recht gaf te gelooven, dat gij afgereisd waart om met Homerus en Virgilius en de andere helden der oude letterkunde te verkeeren, wien gij zulk eene groote eer hebt bewezen. Het bezoek van uwe vrienden is mij bijzonder aangenaam geweest. Uw persoon was voor mij het voornaamste en belangrijkste onderwerp van onderhoud. Van hen heb ik de onaangenaamheden, die gij te lijden hebt, vernomen, en ik heb mij verbaasd over de hardnekkigheid van de kwaadaardigheid en den laster om overal de mannen van genie te vervolgen. Doch ik troost mij, dat gij zegevierend dien storm te boven

1) Deze brief is blijkens den inhoud geschreven in 1776.

burrasca. Non posso che applaudire alla vostra risoluzione di cangiar la toga professoria in quella di Magistrato. L'occupazione è più nobile e più atta a lusingare un' anima chiamata al grande. Le scienze confluiscono al bene della società, ma la politica è quella che lo opera. La letteratura veramente fa in voi una perdita considerabile, ma ella ha di che consolarsi se per un coltivatore illustre acquista un Protettore illuminato e benefico. In oltre di moglie ch'ella vi era, verrà a diventar vi amica, e la minor frequenza de' vostri amplessi sarà compensata dalla maggior vivacità e compiacenza. Io sto bene e continuo nella mia vita uniforme e spesso tediosa, trovandomi obbligato a lavorar per ubbidienza più che per scelta. I Curatori della nostra Università che non rassomigliano gran fatto a voi, m'hanno obbligato ad intraprender la traduzione di tutte l'opere di Demostene, di cui

zijt gekomen. Ik kan niet anders dan uw besluit toejuichen, om de professorale toga met die van magistraat te verwisselen. De taak is nobeler en geschikter om een geest, die tot wat groots geroepen is, te streelen. De wetenschappen dragen bij tot het welzijn der maatschappij, maar de staatskunst bewerkt het. Wel lijdt de letterkunde in u een belangrijk verlies, maar zij kan zich troosten, daar zij voor een roemrijk beoefenaar, een verlicht en mild beschermer bekomt. Bovendien van vrouw, dat zij voor u was, zal zij u eene vriendin zien te worden, en de mindere veelvuldigheid uwer omhelzingen zal door de grootere vurigheid en gretigheid vergoed worden. Ik vaar wel en blijf in mijn eenvormig en vaak vervelend leven, daar ik mij verplicht zie meer uit gehoorzaamheid, dan uit keuze te arbeiden. De Curatoren van onze Universiteit, die gansch niet op u gelijken, hebben mij opgelegd de vertaling van al de werken van Demosthenes te onder-

nora sono usciti tre Tomi, che alla prima occasione opportuna mi farò il piacer di trasmettervi. Un uomo nulla meno che infatuato del Grecismo costretto a consumar la sua vita sopra gli Autori Greci non può a meno di non mandar spesso al diavolo l'anima di Cadmo. Guai a me se il pubblico avesse tanta noja nel legger la mia traduzione, quant' io ne ho nello scriverla. Fortunatamente la ridicola Idolatria del letterati di professione per tutto ciò ch' è Greco, fa che la mia opera ha un gran concorso d'associati che mi compensano in qualche parte della fatica; ed io secondo il rito de' buoni Ecclesiastici, profitto dell' altrui superstizioni. I vostri dotti e degni amici furono da me indirizzati ad un Senator di Bologna ch'è uno dei più colti e politi Signori d'Italia. Professore o Ma-

nemen, waarvan tot dusverre drie deelen uitgekomen zijn, die ik mij bij de eerste gelegenheid het genoegen zal geven u toe te zenden. Een man alles behalve verzot op het Grieksch, gedwongen om zijn leven te verslijten op de Grieksche schrijvers, kan niet anders dan vaak den geest van Cadmus [1]) naar den duivel te wenschen. Wee mij, zoo het lezen van mijne vertaling het publiek evenzeer verdroot, als mij het schrijven. Gelukkig dat de belachelijke vergoding der letterkundigen ex professo van al wat Grieksch is, teweegbrengt, dat mijn werk een groot getal geabonneerden heeft, die mij eenigszins mijne moeite vergoeden, en volgens de gewoonte van goede geestelijken profiteer ik van het bijgeloof van de anderen. Uwe geleerde en waardige vrienden zijn door mij geadresseerd geworden aan een Senator van Bologna, die een van de beschaafdste en wellevendste heeren van Italie is. Pro-

1) Als uitvinder van het schrift voor de Grieken.

gistrato conservatemi la vostra grazia, e assicuratevi ch'io sono

Vostro divot. obblig^{mo}. servid. ed amico,

l'Ab. Cesarotti.

BRIEVEN VAN PAOLO FRISI AAN VAN GOENS.

Milano, 4 Dec. 1768.

Amico Car^{mo}.!

Dopo il mio ritorno in Italia ho ricevuto la sua car^{ma}. de 4 Ottobre. Incominciando a risponderle da ciò che la risguarda, le dirò che se avessi avuto un cenno di quanto desiderava col Signore Principe di Kaunitz, l'avrei subito servita. Addesso le posso suggerire di unire tutte le sue dissertazioni, e di farne un presente al Sig^{r}. Principe accompagnandole con una

fessor of Magistraat, blijf mij uwe gunst schenken, en verzeker u, dat ik ben

Uw onderdanigste verplichtste dr. en vriend,

de abbé Cesarotti.

Milaan, 4 Dec. 1768.

Waardste Vriend!

Na mijne terugkomst in Italie heb ik van UwEd. den zeer aangenamen van 4 Oct. ontvangen. Om te beginnen met hetgeen UwEd. betreft, zal ik UwEd. zeggen, dat. zoo ik een wenk gekregen had van 't geen UwEd. bij den Hr. Prins v. Kaunitz verlangde, ik u dadelijk gediend zou hebben. Daarop kan ik u voorslaan alle uwe dissertaties bijeen te voegen en ze aan den Hr. Prins present te geven, ze vergezellende van een korten en smakelijken

breve e sugosa lettera, in cui gli dica ch' ella era in debito di ringraziarlo dell' onore a lei fatto col dispaccio di consigliere: che già avrebbe compito liberamente quest' uffizio sulle relazioni uniformi, che avea inteso dalla fama dell' alta e graziosa protezione che S. A. ha accordato alle lettere: e che ora lo fa con tanto maggior fiducia avendo inteso da una mia lettera più particolarmente sino a qual finezza, e a qual forza arrivi una tale protezione. Mi nomini pure liberamente, e prenda questo pretesto di scrivere più fiducialmente a S. A. Credo che van Swieten s'incaricherà volontieri di presentare il piego. Altrimenti come il piego è accompagnato da una lettera si può far avere da chiunque alla casa del Sig^r. Principe.

Spero ch'ella riceverà quanto prima l'involto de miei libri, se non l'ha già ricevuto. Mi assicurano di averlo

brief, waarin UwEd. hem zegge, dat UwEd. verplicht was, hem te bedanken voor de eer u aangedaan met de aanstelling als hofraad; dat UwEd. dezen plicht reeds vervuld zou hebben op grond van de algemeene berichten, door de faam vernomen, van de hooge en genadige bescherming, door Z. H. aan de letteren bewezen; en dat UwEd. het thans doet met te grooter vertrouwen, daar UwEd. uit een' brief van mij meer bijzonder vernomen heeft, hoe ver de kieschheid en degelijkheid van zulk eene bescherming gaat. UwEd. noeme mij vrij, en bezige dit als grond om vertrouwelijker aan Z. H. te schrijven Ik geloof dat van Swieten zich gaarne zal belasten met de aanbieding van het pakket. Anders, daar het pakket vergezeld gaat van een brief, kan het door iedereen aan het huis van den Hr. Prins bezorgd worden.

Ik hoop, dat UwEd. eerlang het pak van mijne boeken zal ontvangen, zoo UwEd. het niet reeds ontvangen heeft. Men verzekert mij, dat men het uit Genua verzonden

spedito da Genova con una nave Olandese. Quando l'avrà ricevuto me ne darà poi riscontro con ogni comodo.

Ora la pregherò di un altra notizia che potrà avere facilmente dal Sig^r. Hennert. Incominci adunque a fare a cotesto illustre Matematico tutti i miei complimenti, e a dirgli che il seguente paragrafo di lettera è come se lo scriveri (sic) direttamente a lui.

. . . . . .

Io le devo sempre dar qualche incomodo. Di nuove gliene posso dar poche che non siano pubbliche. Tutta l'Italia è occupata della Riforma degli Ecclesiastici, delle bolle, e di tutto il potere della Corte di Roma. Questo è un articolo molto indifferente per me, e per lei. Quello che mi preme si è ch'ella continui ad amarmi, e che pensi un poco a venire a farmi una

heeft met een Hollandsch schip. Als UwEd. het ontvangen zal hebben, zal UwEd. mij gemakkelijk bericht van ontvangst geven.

Tbans zal ik UwEd. verzoeken om een ander bericht, dat UwEd. gemakkelijk van den Heer Hennert zal kunnen krijgen. UwEd. beginne dan dien beroemden mathematicus al mijn complimenten te doen, en hem te zeggen, dat het volgende in dezen brief is als rechtstreeks aan hem geschreven . . . . . [1])

Nieuws kan ik UwEd. weinig berichten, dat niet algemeen bekend is. Geheel Italie is bezig met de hervorming der geestelijken, met de bullen en al de machten van het Hof van Rome. Dit is een voor mij en voor UwEd. zeer onverschillig artikel. Wat mij niet onverschillig is, is dit, dat UwEd. voortga mij lief te hebben en er eens over denke mij een bezoek te brengen. Ik ben en zal

1) Wat volgt is eene vraag betreffende den aanleg van een kanaal.

visita. Io sono e sarò sempre come con tutta la maggiore considerazione e riconoscenza mi sottoscrivo.

Milano, 20 Marzo 1769.

Monsieur!

Poco dopo di averle scritto che l'involto de miei libri è già arrivato colla nave Signora Alinda a Signori Sardi e Compagni in Amsterdam, spedito da Genova dal Sig^r. Quartirone, ho ricevuto la sua car^ma. de 5 Marzo. Ho subito scritto a Siena, Cortona, e Firenze per l'acquisto della di lei degna persona nelle nostre Accademie. Spero di riuscirvi, e tutto al più mi si potrebbe fare ricerca di qualcuna delle sue opere dove non fossero conosciute, ed in tal caso o spedirò qual-

altijd zijn, gelijk ik mij met de meest mogelijke onderscheiding en erkentelijkheid onderschrijf. [1])

Milaan, 20 Maart 1769.

Monsieur!

Kort nadat ik UwEd. geschreven had dat het pak van mijne boeken reeds is aangekomen met het schip Signora Alinda aan de heeren Sardi en C^o. te Amsterdam, afgezonden uit Genua door d. Hr. Quartirone, heb ik uwen zeer lieven van 5 Maart ontvangen. Dadelijk heb ik naar Siena, Cortona en Florence geschreven om uwen waardigen persoon als lid in onze Akademies te bekomen, en dat men des noodig bij mij aanvrage zou kunnen doen naar een van uwe werken, wanneer die niet bekend waren, en in dat geval zal ik of een van die, welke ik reeds

1) De onderteekening ontbreekt, maar het schrift bewijst, dat de brief is van Abbate Paolo Frisi, vroeger Pater Bernabiet.

cuna di quelle che ho già presso di me, lo la pregherò di cercare qualch' occasione di mandarne delle altre. La prego reciprocamente delle stesso piacere per la loro società di Harlem, perchè in fine io sono di tutte le altre Accademie eccettuata questa. Il Sig^r. di Rhoon, a cui ho mandato i due tomi delle mie prime dissertazioni, non mi ha più risposto.

La morte del Papa o è indifferente, o è una disgrazia per i Ministri e le Corti Cattoliche. È indifferente in quanto servendosi i Principi dei loro diritti temporali, non hanno bisogno di alcuna grazia da Roma ed è per loro indifferente chi sia sulla cattedra di S. Pietro. Ma più propriamente parlando la morte di Clemente XIII deve riguardarsi come una disgrazia per gl' interessi temporali de Principi. Il sistema del suo Gabinetto, e i Ministri che impiegava, erano fatti apposta per perder tutto. Un successore più abile

bij mij heb, zenden, of u verzoeken bij eenige gelegenheid eenige andere te sturen. Ik vraag UwEd. wederkeerig denzelfden dienst voor de Maatschappij van Haarlem, omdat ik eindelijk lid ben van alle andere Academies, behalve die. De Heer van Rhoon, wien ik de twee deelen van mijne eerste dissertaties gezonden heb, heeft mij niet meer geantwoord.

De dood van den Paus is of iets onverschilligs, of een ongeluk voor de Ministers en de Katholieke Hoven. Het is iets onverschilligs in zoover de Vorsten, zich op hunne wereldlijke plichten toeleggende, geen gunst van Rome noodig hebben, en het is voor hen onverschillig wie op den Stoel van St. Pieter gezeten is. Maar meer in 't bijzonder gesproken, moet de dood van Clemens XIII beschouwd worden als een ongeluk voor de wereldlijke belangen der Vorsten. Het stelsel van zijn Cabinet, en de Ministers, wier dienst hij gebruikte, waren opzettelijk

conserverà molto più accordando qualche cosa, e un desiderio mal inteso di pace arresterà i progressi della ragione. Non si può credere che terreno si sarebbe guadagnato se Clemente XIII campava quattro o cinque anni. Il Papato ora si disputa tra Fantuzzi, Sersale, Perelli, Lante, e pochissimi altri che non hanno delle eccezioni classiche.

La prego di mille ringraziamenti al Sig^r. Hennert,

. . . . . .

Milano, 19 Luglio 1769.

Monsieur!

. . . . . .

Per un occasione particolare le ho spedito una grossa lettera che le viene di risposta dalla nostr' Accademia di Siena. La pregherò di rispondermi subito se le sia

geschikt om alles te verliezen. Een bekwamer opvolger zal veel meer behouden door iets toe te geven, en een kwalijk begrepen verlangen naar vrede zal den vooruitgang der rede tegenhouden. Men kan niet gelooven dat er terrein zou gewonnen zijn, zoo Clemens XIII vier of vijf jaren geleefd had. Thans wordt over het Pausschap getwist tusschen Fantuzzi, Sersale, Perelli, Lante, en zeer weinig anderen, die geene klassieke redenen van uitsluiting hebben.

Ik verzoek u duizend dankbetuigingen aan den Heer Hennert. . . . . [1])

Milaan, 14 Juli 1769.

Monsieur!

[2]). . . . . .

Met eene bijzondere gelegenheid heb ik UwEd. een grooten brief gezonden, in antwoord op den uwen van onze Akademie van Siena. Ik verzoek u spoedig te ant-

---

1) Voorts doet hij aan het adres van Hennert nog eenige vragen, waarvan het slot met de onderteekening is afgesneden.

2) In dit weggelaten deel van den brief spreekt de schrijver over het wegraken van brieven, waarin hij de aankomst van zijne boeken te Amst. gemeld had.

pervenuta la presente, e se i libri siano ritirati. Io non ho ancora nessuna risposta dall' Accademia di Cortona, come l'ho avuta da quella di Siena, perchè ho scritto direttamente a Siena, e per Cortona mi sono indirizzato al Marchese Niccolini, che ora intendo essere gravemente ammalato. Ho fatto stampare a Parma una nuova dissertazione sulle tavole della Luna, e ne farò stampare un altra sullo stesso argomento negli atti dell' Accademia di Siena. S'ella pure vi vuol fare stampar qualche cosa, basta che vi faccia avere il manoscritto dentro il mese di Agosto. Faccia i miei soliti rispetti al Sig^r. Hennert, e mi creda constantemente come con tutta la riconoscenza e la stima mi sottoscrivo

Obblig^mo. Ser^re. e Amico vero,
Paolo Frisi.

woorden, of de tegenwoordige brief u toegekomen is, en of de boeken op aanvraag ontvangen zijn [1]. Ik heb nog geen antwoord van de Academie van Cortona, gelijk ik gekregen heb van die van Siena, omdat ik rechtstreeks naar Siena geschreven heb, en ik mij voor Cortona geadresseerd heb aan den markies Niccolini, dien ik thans hoor dat ernstig ziek is. Ik heb te Parma een nieuwe dissertatie laten drukken over de maantafels, en ik zal er een andere laten drukken over hetzelfde onderwerp in de Acta van de Akademie van Siena. Zoo UwEd. ook iets daarin wil laten drukken, is het voldoende, dat gij het manuscript binnen de maand Augustus derwaarts zendt. UwEd. doe mijne gewone respects aan den Hr. Hennert, en geloove mij bij voortduring als ik mij met alle erkentelijkheid en achting onderteeken

zeer verplichten dr. en waren vriend,
Paolo Frisi.

1) Van Sardi en Co.

à Milan, ce 1 Sep. 1769.

Mon cher et illustre Ami!

. . . . . .

[1]) En presentant mon livre a Mr. Hennert je vous prie de le feliciter de ma part sur son mariage. Les individus de son espece meritent bien d'être multipliés. J'espere que vous en fairez autant. Mais avant tout ça j'exige de vous le voyage d'Italie: ce qui ne doit pas être bien embarassant pour vous autres riches Hollandois. J'attends vôtre discours sur le goût, et je le fairai d'abord passer a Siene. Je n'ai pas encor reçu quelque reponse da Mr. le Marquis Niccolini touchant l'Academie de Cortone. Mr. le Marquis a eté malade, et si je manque encore de reponse, j'ecrirai à quelqu' autre Academicien. Je vous serai obligé quand l'affaire de Harlem ira son trein. J'ai travaillé furieusement dans cette année ici sur la theorie de la Lune, et je vais passer quelque jours à la campagne. Dans ces derniers jours je me suis occupé de la Comete. Elle paroit annonçer la chûte des Jesuites. Le Pape ne peut guere se refuser aux Princes de la Maison de Bourbon. La derniere nouvelle qui nous occupée c'est la ruine causé à Bresse par la poudre à canon. Tout ce que vous lirez dans les gazzettes est encor inferieur au dommage qui est arrivé. J'ai engagé quelque physicien à nous en donner une description physique. Je vous embrasse de tout mon coeur, mon cher et illustre Ami, j'attends de vos nouvelles, et je suis

tuus ex animo,

Frisi.

---

1) Wij laten het Fransch van dezen Italiaanschen abbé en (in de straks volgende brieven) van den Markies Spinola onveranderd.

à Milan ce 6 Oct. 1769.

Mon cher Ami!

. . . . . .

A present je profite d'un autre occasion pour vous envoyer la patente de l'Academie de Cortone. A Boulogne il y a une Academie des Sciences, ou il faut envoyer par quelque occasion tout ce que vous avez imprimé avec une lettre a Mr. Zanotti Presidente de l'Academie. Apres quelque tems vous y serez aussi nommé. Cortone et Siene sont après Boulogne les deux Academies plus respectables d'Italie. Souvenez vous d'écrire une lettre de remerciment à Mr. le Chevalier Francesco Ridolfini Corazzi, et de le prier de remercier aussi de vôtre part Mr. le Marquis Nicolini qui vous a proposé à l'Academie. Il faut entretenir la correspondence avec Cortone, et avec Siene, et y envoyer encor de vos pièces. Mais sur tout gardez moi vôtre amitié, et aimez moi, car je suis avec tout l'attachement, et avec la plus grande consideration,

V. T. H. T. O. S.,

Frisi.

Mon cher et illustre Ami!

[1]) J'ai reçu vôtre lettre avec le plus grand plaisir.

---

1) Deze brief wordt voorafgegaan door twee: den een gedagteekend 18 Juli 1771, den ander 24 Juni 1782. De eerste begint met de woorden: „il y a un temps infini que j'ai manqué de vos nouvelles." Daarna spreekt hij over het debiet van den mathematischen cursus van Hennert in Italie, en zegt dat men dezen

Vos nouvelles devoient m'interesser d'avantage puisque j'en manquois depuis longtemps. Mais je me suis d'autant plus faché en apprennant les chagrins par les quels vous etes passé. La condition des gens de lettres me paroit toujours preferable à celle des gens en place par ce même qui vous est arrivé dans les affaires, et qui ne seroit pas arrivé à l'Université de Leide. Mr. le Comte de Wilzeck a voulu etre informé de vôtre lettre, et il m'a chargé de vous faire les plus tendres compliments. A present il est succedé au Comte de Firmian, il a le plein pouvoir pour S. M. I. dans notre pays, et nous nous croyons heureux dans ce choix. Voici un azil sur pour vous. Venez passer

---

geleerde geluk mocht wenschen met den opgang, door zijn werk aldaar gemaakt. Die geleerde zou, hoopte hij, over een werk, dat hij onder handen had, eene *Mathemat. en phys. Cosmologie*, meer tevreden zijn dan over zijn boek *over de zwaartekracht*.

Hij had, schrijft hij verder, ten zijnent (te Milaan) den Hr. Baron Thuyll ontmoet. „Nous avous," zoo luidt het voorts, „une espèce de comedie à Bergame. C'est nn curé qni fait des miracles, et qui a tous les jours 3 à 4 milles (sic) personnes qui en demandent. Parmi le grand nombre des malades qui y sont....." Hier breekt dit bericht af, daar de andere bladzijde van den brief is afgescheurd.

De andere begint aldus: „C'est depuis un temps infini que je n'ai plus des lettres de la Hollande." Na een lange gevaarlijke ziekte had hij aan „Mr. le Baron de Rendorp" geschreven en hem door een Hollandsch heer, die in Italie reisde, maar wiens naam hij vergeten was, zijne lofredenen gezonden over Galilei, Cavalieri en Newton, met verzoek ze aan hem (v. Goens) toe te zenden. Daarop had hij geen bericht, evenmin als op een schrijven aan den Hr. Hennert. Ook den Hr. „Ten Offen", die volgens het zeggen van dien Hollandschen reiziger te Milaan zou komen, had hij niet zien opdagen. Aan den Hr. Rendorp moest v. Goens mededeelen, dat hij niet meer was „le Père Frisi, mais l'abbé Frisi," en dat hij zich in een vrij goede „situation pour un philosophe" bevond.

quelque temps avec nôtre Ministre, et vôtre ami. Il en sera charmé, et vous au moins pour quelque temps vous oublierez l'Olande.

. . . . . .

De la societé de Haerlem je reçois de temps en temps des programmes, et je n'en sçais rien d'autre. Je viens de reçevoir le troisieme volume de Mr. Bailly, et j'en suis enchanté. Il y a peu d'ouvrages si bien ecrits dans ce siecle. J'espere d'apprendre de vous de meilleures nouvelles, et j'espere d'apprendre sur tout que vous verrez nous voir. Je vous embrasse, mon cher et illustre ami, et je suis avec toute la reconnoissance, et avec le plus grand respect,

vôtre très humble très obeïssant serviteur,

Frisi.

à Milan, ce 15 Oct. 1782.

à Milan, ce 1 Juillet 1784.

Mon cher et illustre Ami!

Vous n'avez pas faite de reponce a ma dernière lettre, et cependant je dois vous ecrire une autre fois. Voici le sujet de cette lettre. Un de mes amis a travaillée une bonne pièce sur les satellites de Jupiter. Vôtre Academie de Haerlem avoit proposé deux fois la teorie des satellites pour le sujet du prix. Le dernier terme etoit pour le mois d'octobre passé. Je voudrois sçavoir si le prix est encore proposé, et quel est le terme pour y concourir [1]). J'en ai ecrit a M. v. d. Aa,

---

1) Er is een brief v. d. Hr. v. d. Aa in de verzameling, waarin hij meldt, dat op de prijsvraag, ten gevolge van de vraag v. d. Abbé, alsnog een antwoord zou worden aangenomen.

et deux mois après j'en ai ecrit aussi à Mr. Hennert, avec le quel j'ai partagé le prix de Petersbourg. Je n'ai reçu reponce ni de l'un ni de l'autre. Je m'addresse a vous, mon cher et illustre ami, et je vous prie de m'obtenir une reponce categorique. Au même temps je vous prie de me donner des vos nouvelles, de me marquer ce que je dois dire a M. le Comte de Wilzeck qui me demande souvent de vous, et de me dire sur tout si je dois me flatter de vous revoir en Italie. Pour moi je me porte bien. Je fais actuellement imprimer mon troisieme volume qui est sur l'Astronomie. Mon ami Hennert doit avoir reçu le second volume qui est sur là Mechanique, et ou il y a des choses qui seroient interessantes pour un pays tel que la Hollande. J'ai aussi publié l'Eloge de Marie Therese qui seroit certainement de vôtre gout. Mais comment vous le faire parvenir? J'ai eu le bonheur de parler au long avec S. M. le Roi de Suede, et j'etois enchanté de ses talents, et de ses connoissances. Le Prince Henri de Prusse avec Mr. Grim doit etre dans ce jour cy a Genève, et j'espere de les voir en Italie. Je vous prie de me garder les sentiments que vous avez conçu pour moi, et je suis avec tout le respect, et avec tout l'attachement,

Vôtre très humble serviteur,

Frisi.

Mon cher et illustre Ami!

Je vous envoye la pièce de mon Ami qui veut concourir proposé a Haerlem, sur les satellites de Jupiter. Je vous prie d'y ajouter une enveloppe cachetée, et de l'envoyer à Mr. van der Aa, et de m'avertir de l'arrivée de cette piece, ainsi que je vous ai prié dans ma lettre que j'ai envoyé par la poste.

Je vous fais des nouveaux compliments de la part de son Exc^e. Mr. le Comte de Wilzeck, je vous embrasse, et je suis avec l'attachement le plus respectueux,

Vôtre très humble très obeïssant
serviteur Frisi.

a Milan, ce 18 Oct. 1784.

BRIEVEN V. D. MARKIES DE SPINOLA AAN VAN GOENS.

Monsieur!

Me voici Monsieur a Amsterdam depuis vous avoir quitté avanthier. Je me flatte que vous voudriez accepter mes rémérciments pour la bontè, que vous aves eu de vous charger de moi pendant mon sejour a Utrecht; je vous assure, monsieur, que je vous en conserverai ma plus vive récconoissance et que je sérai charmé de rencontrer l'occasion de vous la temoigner en effet; c'est a vous donc a me la procurer, me faissant l'honneur de me rendre capable de vous servir en quelque chose. Je suis avec la plus parfaite consideration,

Monsieur,

Votre tres humble, tres obbeïssant
serviteur,

Le Marquis de Spinola.

Amsterdam, le 29 Juillet 1770.

Monsieur!

Je viens de recevoir cet mattin votre tres-obbligante lettre datée de 29 juillet passé dans la quelle vous avez la bontè de me dire milles belles choses de votre part; je vous assure, Monsieur, que je suis charmè d'avòir

fait votre connoissance et que je tacherai de me cultiver votre amitiè deja que vous avez voulu bien me l'accorder. J'espere pourtant que vous ne me repargnerez (sic) les occasions de vous être utile a quelque chose, et de vous témoigner en effet mon estime et mon attachement.

Je ne connois pas assez Bruxelles, pour vous pouvoir indiquer le moyen d'envoier a Monsieur de Chotek a Paris le paquet, du quel vous me parlez. Monsieur Guinigi serà deja parti de Bruxelles pour Paris, ou je retournerai, mais dans le mois d'Octobre, et nôtre ami n'y sera plus. S'il n'en est pas pressé; je puis m'en charger pour le lui rèmettre a Vienne cet hiver. Voila tout ce, que je puis faire, et allors vous pouvez me l'envoier ici avec quelque occasion a l'adresse des Messieurs Sardi et Co., mais prenez garde, que mon sejour ici ne sera plus d'une semaine.

De tems en tems je me prenderai la libertè de vous demander de vos nouvelles, et de vous en donner des miennes. Vous savez deja ma route mais non obstant je vous marquerai mes adresses par touts les Païs, que je vais parcourir a Londres a Monsieur Sciaccaluga pour remettre .... a Paris a Monsieur Nicolas Boggiano Rue ..... vis-avis celle du gros chenet. A Vienne a Messieurs Brentani Cimaroti. A Génes a mon adresse tout court, id est a Mr. le Marquis Christophe Vincent Spinola pour me distinguer de tant d'autres Spinola, qu'il y a à Gènes. Je suis avec la plus parfaite consideration,

Monsieur,

Votre tres humble tres obbeïssant serviteur,

de Spinola.

Amsterdam, 2 Aoust 1770.

Monsieur!

Je m'informerai avant si Chotek est encor a Paris, y etant je lui enverrai votre paquet tout suite au moment de mon arrivèe a Bruxelles, differament je lui l'apporterai directement à Vienne, ou je crois trouver encor Wilzek. Jeudi se parts pour la Haye, ou je m'arreterai une semaine tout au plus. Messieurs d'Albert j'espere, vous auront faits mes compliments. C'est la Poste d'Italie aujourdhui: permettez moi par consequence, que je finisse mes lettres pour ce pays la, et soyez persuadé, que je suis, et serai toujours,

Monsieur,

Votre tres humble tres obbeïssant
serviteur, et ami sincere,
Le Marquis de Spinola.

Amsterdam, ce 7 Aoust 1770.

Monsieur!

Me voila a Paris depuis deux jours; peutetre vous serez fachè contre moi, car je vous ai laissé manquer de mes nouvelles; je vous assure, que je n'ai jamais eu le tems de vous ecrire; j'ai été un mois, et demi a Londres, et j'ai été toujours en course. Le paquet de notre Cotek est resté a Paris, je le lui porterai a Vienne, par ou je part a la fin de ce mois. Vous auriez la bontè de m'adresser vos lettres la-bas chez le Ministre de Genes. Mon cher, soyez sur de mon estime et de mon amitié, et croyez moi tel, que j'ai l'honneur de me souscrire,

Monsieur,

Vôtre très humble & très
obeïssant serviteur,
de Spinola.

Paris, le 23 Octobre 1770.

Brieven van andere Italianen.

Signore!

Se ella vorrà incolparmi di negligenza, rispondendo io cosi tardi alla sua amoreuole e gentil lettera, io non me ne scuserò. Le chiederò perdono; e la pregherò di attribuire la mia tardanza all' aver anche ricevuto assai tardi il prezioso e nobil dono dei libri, di cui mi fa ella menzione nella sua lettera; e al non aver voluto rispondere prima d'avergli letti, quanto per me si poteva, e gustati. Ora però che io ho potuto gustargli, e prenderne quel piacere, che suol prendersi dalle cose bellissime, le rispondo subito,

Mijnheer!

Zoo UwEd. mij van achteloosheid wil beschuldigen, dat ik zoo laat uwen beminnelijken en beleefden brief beantwoord, zal ik mij daarvan niet verontschuldigen. Ik zal UwEd. vergiffenis vragen en u verzoeken mijne nalatigheid daaraan toe te schrijven, dat ik ook vrij laat het kostbaar en nobel geschenk van de boeken ontvangen heb, van welke UwEd. mij in uwen brief melding maakt, en daaraan dat ik niet heb willen antwoorden, voordat ik ze gelezen en, voor zoo ver ik dit vermocht, genoten had. Doch nu ik ze heb kunnen genieten en daaruit dat genoegen heb kunnen smaken, hetwelk zeer schoone zaken plegen op te leveren,

non tanto per risponderle, quanto per ringraziarla, come fo con tutto l'animo, del caro dono; e rallegrarmi con esso Lei, si della rara eleganza, con cui ella scrive, si della vasta erudizione, che da ogni parte dimostra. Ben poteva ella nella sua bella Inaugurale annoverar se stessa tra quelli, i quali non lasciano, che il nostro secolo in guesto genere di studii ceda gran fatto agli antichi. Benche io abbia avuto sempre opinion grande della sua nazione, le confesso ingenuamente, che per queste opere sue mi si è accresciuta, non che confermata. Vorrei, che la mia Italia avesse ora molti (che pochissimi certo ne ha) i quaii potessero con Lei paragonarsi. Tanto più dunque mi stimo felice d'essere stato onorato d'un tel dono, e

antwoord ik u dadelijk, niet zoo zeer om u te antwoorden, als wel om u te danken, gelijk ik doe met mijn gansche hart, voor het waard geschenk, en mij met UwEd. te verlustigen evenzeer in de zeldzame sierlijkheid, met welke UwEd. schrijft, als in de uitgebreide geleerdheid, die UwEd. van alle kanten ten toon spreidt. UwEd. kon zich in uwe schoone *Inaugurale* [1]) onder hen rekenen, die teweeg brengen, dat onze eeuw in deze soort van studien niet grootelijks achterstaat bij de ouden. Ofschoon ik steeds een grooten dunk van uwe natie gehad heb, beken ik oprechtelijk, dat die hooge gedachte bij mij door die werken van UwEd. is toegenomen, laat staan dan bevestigd. Ik wenschte, dat mijn Italie thans velen had (en het heeft er gewis zeer weinigen), die zich met u zouden kunnen vergelijken. Des te meer derhalve acht ik mij gelukkig vereerd te zijn met zulk een geschenk, en ik

---

1) Hiermede zal de intreerede tot het Professoraat in 1766 bedoeld zijn.

la ringrazio. Ne la ringrazierò meno, se ella avrà cura di conservar se stessa. . . . . .

. . . . . .

Suo Um^mo^. e dev^mo^. e obbl^mo^. Serv.,
Francesco Maria Zanotti.

Bologna a 15 Ott. 1 .

Illmo Sig^re^. Sig^re^. pñe [1]) col^mo^!

Il gradimento che V. S. ill^ma^ a dimostrato per essere stato associato nella nostra Etrusca Accademia, e i sentimenti di una grata riconoscenza, espressi in sua stimatiss^a^ del p°. Novembre a me diretta, anno fatto conoscere di tutti della nostra adunanza Letteraria, quanto sia il di Lei animo propenso al vantaggio, di chi fa conto del merito suo, e fa giustizia alle rare sue virtù

zeg er u dank voor. En ik zal u niet minder dank zeggen, zoo UwEd. zorgen zal uzelven te sparen . . [2])

. . . . . .

Uw zeer nederige, onderdanige en
verplichte dienaar,
Francesco Maria Zanotti.

Bologna, 15 Oct. . . .

Hoogberoemde, uitstekende, zeer geachte Heer!

Uwe aanvaarding van het lidmaatschap van onze Etruscische Academie, en de gevoelens van eene dankbare erkentenis, uitgedrukt in uwe hooggewaardeerde letteren van den eersten November, aan mij gericht, hebben allen leden onzer letterkundige Vereeniging doen zien, hoe uw hart haar gunstig gezind is, daar UwEd. hare verdienste laat gelden en recht doet aan hare zeldzame deugden,

1) Waarschijnlijk verkorting van *preminente*.

2) Het overige, een drietal regels, is afgeknipt, met behoud echter van de onderteekening.

che lo anno saputo render celebre per tutta la nostra Europa.

Il Sig^re Marchese Abate Niccolini, che mori in Roma ne' primi del passato ottobre, con nostro universale dispiacere, per essere stato un Mecenate fortiss°. e zelantiss°. della nostra Accademia procurò alla medesima l'onore d'averlo per nostro socio, onde è che noi pure saremo a parte di quell' illustramento che ha dato a tante altre Accademie a cui è stato ascritto.

E si come tutti i nostri Accademici hanno in attenzione, di vedere, e gustare dell' opere sue, cosi la supplico a favorircele per arrichire la nostra Biblioteca, e unir queste a tante altre belle opere, che molti Letterati insigni ci anno trasmesso.

In ogni occasione mi farò un pregio di potere obbedire V. S. illustr^a. e farle conoscere la premura che ho

die haar in ons geheele Europa beroemd hebben weten te maken.

De Heer Markies abbé Niccolini, die te Rome gestorven is in de eerste dagen van October laatstleden, tot ons algemeen leedwezen, omdat hij een zeer krachtig en ijverig Maecenas van onze Akademie was, heeft haar de eer verschaft u tot ons medelid te krijgen, waardoor wij mede zullen deelen in den luister, dien UwEd. aan zoo veel andere Akademien gegeven heeft, wier lid UwEd. geworden is.

En daar alle onze medeleden uwe werken hopen te zien en te genieten, verzoek ik u ons daarmede te begunstigen om onze Bibliotheek te verrijken, en die werken te voegen bij zooveel andere schoone werken, die vele beroemde letterkundigen ons hebben geschonken.

Bij alle gelegenheden zal ik er mij een genoegen van maken UwEd. te mogen gehoorzamen en u de bereidvaardigheid, die ik voor uwen achtenswaardigen persoon over heb, te doen

della rispettabile sua Persona, qualorà, mi onorerà de suoi comandi, mentre intanto con il più rispettoso ossequio, mi protesto d'essere

di V. S. Illma.

humiliss^{mo} e divot^{mo} Servid. vero,

Francisco Ridolfini Corazzi.

Cortona, 15 Decembre 1769.

Illmo Sig^{re}. Sig^{re}. Pñe Colm̃o!

Sono con la presente a rendere intesa Vs. Illma. della riccetta dei due Pachetti di Libri inviatimi per mezzo del S^{c} Manfré di Venezia, e nell' istesso tempo renderle i dovuti ringraziamenti, tanto per parte di tutti i nostri consoci Etruschi Accademici quanto in proprio. Le produzioni del di Lei talento sono state ammirate, e gradite generalmente, e non faranno minor comparsa

blijken, zoo vaak UwEd. mij zal vereeren met orders, terwijl ik mij middelerwijl met de eerbiedigste beleefdheid betuig te zijn

van UwEd.

de nederigste en onderdanigste dienaar,

Franc^{co}. Ridolfini Corazzi.

Cortona, 15 Dec. 1769.

Hoogberoemde uitstekende, zeer geachte Heer!

Ik schrijf dezen om UwEd. de ontvangst te berichten van de twee mij door den Heer Manfré van Venetie toegezonden pakken boeken, en UwEd. tevens den verplichten dank te zeggen zoo van wege alle onze medeleden der Etruscische Akademie, als mijns zelfswege. De voortbrengselen van uw talent zijn algemeen bewonderd en toegejuicht, en zullen geen minder sieraad zijn voor onze

nelle Biblioteche Etrusca e mia, delle altre opere di Persone Letterate, che tutto giorno da ogni parte dell' Europa ne giungono. Per renderla poi intesa dello stato della nostra Etrusca Academia, le dirò che e sempre florido, se bene in questi ultimi anni abbia perduto de bravi Accademici, sia mi permesso il dirlo tra questi il cavaliere. Galeotto mio Amatissimo Genitore, passato all' altra vita l'Anno scorso nel mese d'aprile. Questi fu uno de fondatori della mia Accademia e l'istituttore del mio Museo, che Ella tanto encomia e che io conservo in memoria di d° mio Genitore. Se dunque ho eredito il Museo, non ho per questo ereditato il talento e cognizioni che aveva il medesimo, e pero non sarò capace di renderla servita nelle di Lei occorrenze di quelle notizie scientifiche che desiderar potrebbe; tutto cio

Etruscische bibliotheek en de mijne, dan andere werken van letterkundigen, die ons elken dag van alle kanten van Europa toekomen. Om UwEd. voorts den staat van onze Etruscische Akademie bekend te maken, zal ik u zeggen, dat zij steeds bloeit, ofschoon zij in de laatste jaren degelijke leden verloren heeft. Het zij mij veroorloofd onder hen te vermelden Ridder Galeotto, mijn' zeer beminden vader, verleden jaar in de maand April naar het andere leven overgegaan. Hij is een der stichters geweest van onze Akademie en de oprichter van mijn Museum [1]), dat UwEd. zoo zeer prijst en dat ik bewaar ter gedachtenis van mijnen vader. Zoo ik dus het Museum heb geërfd, heb ik daarom zijne bekwaamheid en de kundigheden niet geërfd, en dus zal ik niet in staat zijn UwEd. van dienst te zijn, zoo UwEd. eenige wetenschap-

---

1) In den vorigen brief had hij geroemd, dat de Koning en de Fransche oudheidkundige Barthelemy het bezocht hebben.

Le notifico per sua notizia, e perche mi diminuisca quel concetto che di me ha formato, nell' equivoco di prendere il figlio per il Genitore.

. . . . . .

Illmo Sig^rc^. Sig^re^. Pñe Colm̄o!

. . . . . .

Mi farò dunque dal bel principio a domandarle perdono di questa mia involontaria mancanza, e poi a confermarle il piacere estremo apportatomi dalla sua

pelijke opgaven mocht verlangen. Dit meld ik UwEd. tot uw naricht, en opdat UwEd. den dunk lager stemme, die UwEd. zich van mij gevormd heeft en den zoon niet met den vader verwarre [1]) . . . . . .

Hoegberoemde uitstekende, zeer geachte Heer!

. . . . . [2])

Dus zal het mij tot een goeden aanvang dienen om u vergiffenis te vragen voor deze mijne onwillekenrige nalatigheid en voorts u te verzekeren van het overgroot genoegen, mij geschonken door uwen hooggewaardeerden

---

1) Verder volgen mededeelingen over zekere gemmen en over toekomstige uitgaven der Akademie. Men had het voornemen de vertaling van zeker Spaansch werk in een deel der Werken op te nemen; doch vernemende, dat de auteur een hoofdaanlegger was van de onlangs voorgevallen onlusten te Madrid, en tot levenslange gevangenis veroordeeld, had de Vereeniging daarvan afgezien, vermits toch haar vorstin (gemalin van Koning Karel Emmanuel III) de dochter van den Koning van Spanje was.

2) Wij laten de daar omslachtig uitgesproken verontschuldigingen achterwege.

stimabiliss.ª Lettera, ripiena in vero di belle notizie e interessanti erudizioni, che communicai a questi nostri consoci Accademici, quali accolsero con universale gradimento. Il mio scarso, e miserabile talento non mi somministra materia da potere scrivere a V. S. Ill.ma. cose da interessare la sua profonda erudizione; nulla di meno le dirò qualche cosa a solo oggetto di potere io apprendere, d'imparare scrivendole soltanto per essere instruito, e non sarà poco pregie per me, dichiararmi suo miserabile discepolo.

. . . . . .

Perdoni se le sono stato di tedio con questa mia lunga diceria, e ne incolpi la di Lei gentilezza. Mi

brief, vol inderdaad van schoone opmerkingen en belangwekkende geleerdheid, die ik heb medegedeeld aan die medeleden van onze Akademie, welke ze met algemeene goedkeuring hebben ontvangen. Mijne onvoldoende en armzalige bekwaamheid verschaft mij geene stof om UwEd. iets te schrijven, dat uwer diepe geleerdheid belang kan inboezemen, toch zal ik u iets zeggen niet met het doel om UwEd. iets te leeren, maar slechts om door aan u te schrijven kennis op te doen, en het zal mij geen geringe lof zijn, mij uwen armzaligen leerling te verklaren [1]).

. . . . . .

Vergeef mij, zoo ik UwEd. verveeld heb met mijn lang vertoog en wijt het aan uwe beleefdheid. Vereer mij met

---

1) Hier volgen eenige berichten omtrent de Acad.-Etrusca en zijn eigen archaeologische studien. V. Goens had eene lijst der leden gevraagd, die zou Corazzi hem vertrouwelijk geven, met weglating van de niet geleerde groote heeren, wier doorluchtige namen haar slechts tot blaam zouden strekken, zooals aan de Academia degli Umbri overkomen was.

onori della continuazione delle sue Erudite Lettere, come pure de suoi comandi, che mi farò sempre un pregio di poterla obbedire; e pieno di stima, e venerazione per il suo gran merito, con tutto l'ossequio mi do il vantaggio di sempre più confermarmi

di V. S. Illma,
Vmiliss°. e divotiss°. Servid.,
Francisco Ridolfini Corazzi.

Cortona, 30 Augusto 1774.

de voortzetting van uwe geleerde brieven, alsmede met uwe orders, daar ik het mij steeds tot een voorrecht zal rekenen UwEd. te mogen gehoorzamen, en vol achting en vereering voor uwe groote verdienste, geef ik mij met alle beleefdheid het voorrecht mij steeds meer te verzekeren

van UwEd.
den onderdan. en nederigsten dienaar
Franc° Ridolfini Corazzi.

Cortona, 30 Aug. 1774.

Brieven over en van Sensini.

Monsieur!

Voici graces à votre reponse, L'expedition de la Lettre pour Alexandrie tirée au clair: mais je ne suis pas bien persuadé encore qu'elle parvienne à sa destination: je le suis bien davantage, que Le sieur Gosse, qui depuis longtems jouit de la protection des Grands, a tout ce qu'il faut pour faire fortune, sans qu'il ait besoin d'autres titres de recommandation, que celui d'etre un franc ignorant.

Vous favez, Monsieur, que depuis quelque tems les ouvrages frivoles sont le plus recherchés: quoique l'ouvrage dont il s'agit dans ce *prospectus* ne soit pas tout à fait de ce nombre, il auroit besoin d'un protecteur pour faire fortune, parce qu'il est écrit avec franchise. L'auteur est un jeune homme né à Rome, où il a fait de fort bonnes études, et qui se trouve actuellement établi à Amsterdam, où il est reçu dans plus d'une bonne maison. Un de ses protecteurs Mr. Graefland lui a deja procuré plusieurs souscriptions: et de mon coté je fais de mon mieux de lui exprocurer quelques unes. Si en qualité de protecteur des gens de lettres vous vouliez emploier vos bons offices en sa faveur, vous feriez vraiment une bonne oeuvre. Les Lettres de *Pilati* ont été assez bien accueillies dans ce païs, quoiqu' écrites avec humeur, et peu veridiques; or Sensini vaut bien Pilati. Je ne vous en dirai

pas davantage, Manum de tabula. J'ai L'honneur d'etre constamment,

Monsieur, Votre très humble & très obeïssant Serviteur,

C. F. de Lijnden.

à Nimegue le 1 Febr. 1779.

Le Sr. *Sensini* est connu de Mr. VAN GOENS, à qui il a communiqué son Ouvrage: avant que de faire quelque demarche, vous me ferez plaisir d'écrire à votre ami van Goens, et de lui demander ce qu'il pense de l'auteur et de son Ouvrage.

Vous voyés par l'incluse, mon cher Monsieur, que ce n'est pas toujours ma faute, si j'importune souvent mes amis. Le Comte de Lynden désire, qu' apres vous avoir consulté, je procure quelques souscriptions à un ouvrage, que vous (qui connoissés si bien la Haye) jugerés peu propre à faire fortune ici! Je presenterai cependaut le Prospectus, et surtour si vous m'autorisés à vous nommer!

Mon plan de cimetiere dans les Dunes de Scheveningen va bientot se réaliser. Des 30 fosses pratiquées dans un enclos de 18 Toises quarrées, il y en a deja 25 qui ont leur destination; entre les Souscrivans sont Mad^e^ Dankelman et (quod mireris) deux Pasteurs de l'Eglise *Reformée Hollandoise.*

Permettés moi des renouveller à vôtre souvenir mes gens du Neude qui à chaque Bode, où Klepper mourant, dressent de nouvelles batteries sur toutes mes connoissances. J'avoue que l'importunité va souvent plus loin que la discretion. Mais enfin j'ai écrit avec empressement a Mrs. de Nassau la Leck, Verbeek et Loten; vous avés eu la bonté de me promettre de

dire à ces trois Chefs, qu'il ne s'agit que d'un morceau de *pain bis*, qui aide en menage; sans faire une fortune quelconque: car il est bien naturel que celles cy soient prédestinées dés-avant les consulats, etc.

Ma chere petite Filosofe & Poëte me charge de vous dire qu'elle est souvent témoin des sentimens distingués que vous porte, mon cher

Monsieur,

Vôtre entierement devoué serviteur,

Perrenot.

3 Fevrier 1779.

Monsieur!

Monsieur Boers avocat de la Compagnie des Indes n'est pas en ville: Il est à la Haye, et il ne sera pas de retour que vers le milieu du mois prochain. Mon passage à *Batavia* m'a été assuré par le moyen de Monsr. Graafland, et cela m'epargne 600 florins, somme qu'on doit toujours payer pour passer aux Indes. Votre lettre donc, sur laquelle je compte beaucoup, servira-t-elle pour obtenir de Monsr. Boers des récommandations à Monsr. le General; j'en chercherai aussi des autres, et j'en ai dejà une au fiscal de Batavia.

En attendant il me faut encore rester ici, par ce que je dois dans la semaine prochâine reçevoir des instructions de Monsr. Temmink Cassier de la Compagnie, et je dois voir aussi Monsr. Graafland par le moyen duquel j'espere avoir quelqu' argent: Sans quoi on ne peut rien entreprendre.

Je me crois obligé, Monsieur, de vous avertir de tout ce qui m'arrive, par la protection dont vous m'honorez, èt par le soin que vous prenez au bonheur d'un infortuné.

Je suis avec un profond respect, et réconnaissance Monsieur,

Votre tres humble et tres obligé Servr,

Sensini.

Amsterdam, 26 Juillet 1777.

P. S. Le Porteur de la presente est Mr. Cerisier auteur du Tableau de l'histoire des pays-bas. Je le juge digne d'avoir dans vous un juge tres-eclairé de ses travaux.

Monsieur!

Je viens de reçevoir une lettre de Monsr. Cerisier, qui me marque de vous avoir remise ma lettre. J'ai parlé avec Monsr. Temmink, qui en entendant, que j'ai une recommandation de vôtre part à Monsr. Boers avocat de la Compagnie, me dit, que cela seroit d'un tres grand poids (je n'en ai jamais douté), et qu' après, que je la lui aurai présenté, il s'abbouchera avec lui pour tâcher que je puisse encore avoir des esperances d'être employé par la Compagnie, lorsque je serai à *Batavia.*

Je reçevrai aussi avec toute la réconnaissance l'autre lettre que vous avez la bonté de me promettre: Cela servira beaucoup dans les circonstances où je suis, sachant par experience combien on estime tout ce qui vient de votre part.

J'ai entendu, il y a quelque tems, par mademoiselle Warravliedt, qu'elle a connu à Utrecht une Dame qui est rétournée à Batavia. Une lettre donc à cette dame seroit elle une bonne chose. Car je sais combien le beau sexe a d'influence dans tous les Gouvernemens. J'en ai été moi-même à Rome la triste victime, et j'ai remarqué que les recommandations des Dames

sont plus fortes que celles qui viennent du mérite. J'espere donc que madlle Warravliet voudra bien à votre sollicitation m'honorer d'une de ses lettres.

Je suis avec un profond resspect, et réconnaissance Monsieur,

Votre tres humble et tres obligé Servr,

Sensini.

Amsterdam, 30 Juillet 1777.

BRIEVEN VAN DE HEEREN BATTAGLIA EN TORNIELLO.

Londres, 3 Septembre 1784.

Monsieur!

[1]) Un voyageur est bíen heureux lorsque les circostances lui procurent la connoissance de personnes très-respectables et douées de qualités distinctes. Tel a été mon sort dans mon voyage d'Hollande, puisque c'est là que j'ai eu l'honneur de vous connoitre. Vos talens, vos qualités, et vos bontés sont toujours presentes a mon esprit, et je me felicite sans cesse d'être lié en connoissance avec un aussi digne homme que vous; j'espere que vous ne m'avez pas oublié et que je jouirai à jamais le plaisir de votre souvenir. Aussitot que je me suis rendu à Londres, j'ai tâché de preparer les traductions de Demosthene faites par Monsieur Cessarotti, et comme je connois votre penchant pour cet auteur, j'ai pensé de saisir la primiere occasion opportune que s'est présentée pour vous les envoyer. Je sai que vous les avez déja recues de Monsieur de Pinto, et j'espere que vous voudrez bicn les garder

1) De schrijver was secretaris van de Venetiaansche legatie te Londen.

comme un petit gage de mon estime pour votre mérite. J'implore votre indulgence si d'abord je ne les ai pas accompagnés avec une lettre.

Mes occupations ne me l'ont pas permis; je serai bien charmé de recevoir de vos nouvelles. En attendant je vous assûre de mon respect et je suis,

Monsieur,

Votre très humble et très obli. servr.

Battaglia.

Signore!

Eccola la Memoria. La legga è mi dirà poi il suo sentimento, quando altra volta avrò l'onor di vederla.

Mijnheer!

Ziehier de Memorie [1]). UwEd. leze haar en zal mij daarna uw gevoelen zeggen, als ik een andermaal de eer

---

1) Werkelijk ligt de Memorie bij den brief. Zoo blijkt, dat de schrijver de Venetiaansche Resident Torniello is. De Memorie is door hem ingediend 11 April, 1785, en staat vertaald gedrukt in in de Resol. Stat.-Gen. 12 April van dat jaar. De aanleiding tot de indiening was de volgende. De Amsterdamsche kooplieden Chomel en Jordan waren schandelijk misleid geworden door de gefingeerde firma Gebrs. Zannovich Cavalli, met wie zij zaken hadden gedaan en die hen aldus voor aanzienlijke sommen hadden opgelicht. Zij verzochten de Staten-Generaal zich hunne zaak aan te trekken en hun schadeloosstelling te verschaffen, en werkelijk daar de Senaat van Venetie geen recht deed, riepen H. H. M. ter dezer zake hunnen Resident te Venetie, met name Tor, terug, ja werd besloten Venetiaansche schepen in onze havens te arresteeren en oorlogschepen naar Venetie te zenden. Nu werd de bemiddeling van het keizerlijke hof ingeroepen, doch de beproefde schikking bleef achterwege. Thans trachtte Venetie door haren Resident rechtstreeks met de Staten-Gen. ter beslechting te handelen. Vandaar

Io darei tutte le Memorie che si sono presentate o che si presenterano per una bottiglia di chiam^{e}. bevuta in sua compagnia. Superbe, magnifique, charmente etc. etc. etc., direbbe il Francese, io mi contento di dire ch'era buona, come i vini decantati della Grecia etc. Intanto agapame joti egò se agapò poli, poli, poli. Li Greci non hanno il très dei nostri Francesi e per questo io lo scrivo tre volte.

Mi mandi i Libri.

zal hebben UwEd. te zien. Ik zou al de Memories, die ingediend worden of ingediend zullen worden, geven voor eene flesch champagne, in UwEds. gezelschap gedronken. *Superbe*, *magnifique*, *charmante* etc., zou de Franschman zeggen; ik vergenoeg mij te zeggen, dat zij lekker was, gelijk de bezongen wijnen van Griekenland etc. Intusschen agapame hoti ego se agapo, poli, poli, poli. De Grieken hebben het *très* van onze Franschen niet; daarom schrijf ik het drie malen.

UwEd. zende mij de boeken.

---

de Memorie. In Mei echter 1785 had deze onderhandeling nog tot geene schikking geleid. Uit de mededeeling van de Memorie aan v. Goens, kan men zien, hoe deze gaarne zijne diensten als diplomaat aangenomen zou hebben gezien.

Door het HISTORISCH GENOOTSCHAP zijn uitgegeven onderstaande werken:

KRONIJK van het Historisch Gezelschap te Utrecht.

2e jaargang. 1846 (*) *f* 5.—.	4e jaargang. 1848. . *f* 3.70.
3e jaargang. 1847. . - 2.70.	5e jaargang. 1849. . - 6.—.

(*) **De eerste jaargang is nimmer in druk verschenen.**

KRONIJK van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht.

2e *serie*	
6e jaargang. 1850. . *f* 6.—.	19e jaargang. 1863. . *f* 7.40.
7e jaargang. 1851. . - 6.40.	20e jaargang. 1864. . - 7.20.
8e jaargang. 1852. . - 6.80.	5e *serie*
9e jaargang. 1853. . - 6.80.	21e jaargang. 1865. . - 7.60.
10e jaargang. 1854. . - 6.80.	22e jaargang. 1866. . - 7.20.
3e *serie*	23e jaargang. 1867. . - 9.20.
11e jaargang. 1855. . - 3.20.	24e jaargang. 1868. . - 9.40.
12e jaargang. 1856. . - 3.60.	25e jaargang. 1869. . -10.70.
13e jaargang. 1857. . - 4.80.	6e *serie*
14e jaargang. 1858. . - 5.10.	26e jaargang. 1870. . - 8.00.
15e jaargang. 1859. . - 4.60.	27e jaargang. 1871. . - 8.20.
4e *serie*	28e jaargang. 1872. . - 6.20.
16e jaargang. 1860. . - 5.40.	29e jaargang. 1873. . - 8.30.
17e jaargang. 1861. . - 5.80.	30e jaargang. 1874. . -10.30.
18e jaargang. 1862. . - 6.60.	31e jaargang. 1875. . - 8.40.

BERIGTEN van het Historisch Gezelschap te Utrecht.

1e deel. 1e stuk. 1846. *f* 3.40.	2e deel. 2e stuk. 1849.
1e deel. 2e stuk. 1848. - 2.20.	(Verhooren van JOHAN
2e deel. 1e stuk. 1849. - 2.20.	V. OLDENBARNEVELT). - 3.80.

BERIGTEN van het Historisch Genootschap te Utrecht.

3e deel. 1e stuk. 1850. *f* 3.—.	5e deel. 2e stuk. 1856. - 2.50.
3e deel. 2e stuk. 1851. - 3.—.	6e deel. 1e stuk. 1857. - 2.50.
4e deel. 1e stuk. 1851. - 3.—.	6e deel. 2e stuk. 1857. - 2.10.
4e deel. 2e stuk. 1851. - 2.50.	7e deel. 1e stuk. 1861. - 5.50.
5e deel. 1e stuk. 1853. - 3.20.	7e deel. 2e stuk. 1863. - 6.50.

CODEX DIPLOMATICUS in 4°. 1848. - 5.20.

2e *serie* in 8°.

1e deel. 1e afd. 1852. *f* 3.75.	3e deel. 2e afd. 1856. - 3.40.
1 deel. 2e afd. 1852. - 3.10.	4e deel. 1e afd. 1859. - 3.10.
2e deel. 1e afd. 1853. - 6.20.	4e deel. 2e afd. 1860. - 5.20.
2e deel. 2e afd. 1853. - 3.20.	5e deel. 1860. . . . -12.00.
3e deel. 1e afd. 1855. - 6.50.	6e deel. 1863. . . . - 1.20.

REGISTER op de onderwerpen behandeld in de Kronijk, Berichten en den Codex Diplomaticus . . . . . - 1.80.

WERKEN van het Hist. Genootschap te Utrecht.
Nieuwe Reeks.

N°. 1. Bronnen van de geschiedenis der Nederlanden in de middeleeuwen. — Annales Egmundani . *f* 1.20.

N°. 2. Verbaal van de buitengewone Ambassade naar Engeland in 1685 . . . . . - 1.80.

N°. 3. Memoriën van Roger Williams, uitgegeven door Mr. J. F. Bodel Nyenhuis . . . . . - 2.10.

N°. 4. Bronnen van de geschiedenis der Nederl. in de middeleeuwen. — Kronijken van Emo en Menko, uitgegeven door Mr. Feith en Dr. Ackerstratingh. - 3.70.

N°. 5. Hortensius over de opkomst en den ondergang van Naarden. Met 2 kaarten, uitgegeven door Prof. Peerlkamp en A. Perk . . . . . - 4.50.

N°. 6. Bronnen van de geschiedenis der Nederlanden in de middeleeuwen. — Kronijk van Holland van een ongenoemden geestelijke (Gemeenlijk geheeten Kronijk van den Clerc uten laghen landen bi der see). . . . . - 2.30.

N°. 7. Kronijk van Eggerik Egges Phebens van 1565—1594, uitgegeven door Mr. H. O. Feith. . . - 2.40.

N°. 8. De oorlogen van Hertog Albrecht van Beieren met de Friezen in de laatste jaren der XIVe eeuw, uitgegeven door Dr. E. Verwijs . . . . . - 9.80.

N°. 9. Verbaal van de Ambassade van Gaspar van Vosbergen bij den Koning van Denemarken, den Neder-Saxischen Kreits en den Koning van Zweden. 1625. . . . . - 2.30.

N°. 10. Verbaal van de Ambassade van Aerssen, Joachimi en Burmania naar Engeland. 1625. . . - 1.90.

N°. 11. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes Wtenbogaert, uitgegeven door H. C. Rogge. *Eerste Deel.* 1584—1618 . . . . . - 4.00.

N°. 12. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes Wtenbogaert, uitgegeven door H. C. Rogge. *Tweede Deel. Eerste Afdeeling.* 1618—1621. - 2.80.

N°. 13. Memorials and Times of Peter Philip Juriaan Quint Ondaatje, by Mrs. Davies . . . . . *f* 4.00.

N°. 14. Verhooren en andere bescheiden betreffende het Rechtsgeding van Hugo de Groot, uitgegeven door Prof. R. Fruin . . . . . - 4.80.

N°. 15. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes Wtenbogaert, uitgegeven door H. C. Rogge. *Tweede Deel. Tweede Afdeeling.* 1621—1626. - 5.50.

N°. 16. Memoriën en Adviezen van Cornelis Pieterszoon Hooft . . . . . - 4.90.

N°. 17. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes Wtenbogaert, uitgegeven door H. C. Rogge. *Derde Deel. Eerste Afdeeling.* 1626, 1627. - 6.50.

N°. 18. Onderzoek van 's Konings wege ingesteld omtrent de Middelburgsche Beroerten van 1566 en 1567; naar 't oorspronkelijke handschrift uitgegeven door Dr. J. van Vloten . . . . . - 3.40.

N°. 19. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes Wtenbogaert, uitgegeven door H. C. Rogge. *Derde Deel. Tweede Afdeeling.* 1628, 1629. - 8.20.

N°. 20. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes Wtenbogaert, uitgegeven door H. C. Rogge. *Derde Deel. Derde Afdeeling.* 1630 . . . - 6.10.

N°. 21. De Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis, uitgegeven door Dr. H. G. Hamaker. *Eerste Deel* . . . . - 5.80.

N°. 22. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes Wtenbogaert, uitgegeven door H. C. Rogge. *Derde Deel. Vierde Afdeeling.* 1631—1644 . - 4.50.

N°. 23. Journaal van Constantijn Huygens, den zoon, van 21 October 1688 tot 2 September 1696 (Handschrift van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam). *Eerste Deel.* - 6.70.

N°. 24. De Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis, uitgegeven door Dr. H. G. Hamaker. *Tweede Deel.* . . . - 7.20.

N°. 25. Journaal van Constantijn Huygens, den zoon, van 21 October 1688 tot 2 September 1696 (Handschrift van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam). *Tweede Deel.* *f* 7.90.

N°. 26. De Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis, uitgegeven door Dr. H. G. Hamaker. *Derde Deel* . . . . - 6.20.

N°. 27. Brieven van en aan Joan Derck van der Capellen van de Pol. Uitgegeven door Mr. W. H. de Beaufort . . . . . - 10.80.

N°. 27*b*. Brieven van en aan Joan Derck van der Capellen tot den Pol. Uitgegeven door Mr. J. A. Sillem. Aanhangsel van de Brieven uitgegeven door Mr. W. H. de Beaufort. Met twee registers. - 1.40.

N°. 28. Bellum Trajectinum Henrico Bomelio autore . - 1.40.

N°. 29. De Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwsche Huis, uitgegeven door Dr. H. G. Hamaker. *Eerste Deel* . . . . . - 6.80.

N°. 30. De Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwsche Huis, uitgegeven door Dr. H. G. Hamaker. *Tweede Deel* . . . . . - 5.30.

N°. 31. Lijst van Noord-Nederlandsche Kronijken. Met opgave van bestaande Handschriften en Litteratuur, door Mr. S. Muller. Fz. . . . . - 1.40.

N°. 32. Journaal van Constantijn Huygens, den zoon, gedurende de veldtochten der jaren 1673, 1675, 1676, 1677 en 1678 . . . . . - 3.50.

N°. 33. Négociations de Monsieur le comte d'Avaux, ambassadeur extraordinaire à la cour de Suède, pendant les années 1693, 1697, 1698, publiées pour la première fois d'après le manuscrit, conservé à la bibliothèque de l'Arsenal à Paris, par M. le Prof. J. A. Wijnne. Tome premier. - 8.00.

N°. 34. Idem. Tome deuxième . . . . . - 5.40.

N°. 35. Idem. Tome troisième. (première partie) . . - 5.60.

N°. 36. Idem. Idem. (deuxième partie) . . - 3.90.

N°. 37. Brieven van Lionello en Suriano uit den Haag aan Doge en Senaat van Venetie in de jaren 1616, 1617 en 1618, benevens Verslag van Trevisano betreffende zijne zending naar Holland in 1620 . . . . . - 6.10.

N°. 38. Brieven aan R. M. van Goens en Onuitgegeven Stukken hem betreffende. I^e Deel . . . . . - 6.60.

N°. 39. Dagverhaal van Jan van Riebiek, Commandeur aan de Kaap de Goede Hoop. I^e Deel (1652—1655) . . . . . - 7.80.

BIJDRAGEN EN MEDEDEELINGEN van het Historisch Genootschap, gevestigd te Utrecht. Ie Deel. ƒ 5.60.
Idem. IIe Deel . . . . . - 5.20.
Idem. IIIe Deel . . . . . - 5.20.
Idem. IVe Deel . . . . . - 8.80.
Idem. Ve Deel . . . . . - 5.40.
Idem. VIe Deel . . . . . - 6.00.
Idem. VIIe Deel . . . . . - 5.00.

KATALOGUS der Boekerij van het Historisch Genootschap, gevestigd te Utrecht. 3e uitgave. 1872. . - 1.60.

SUPPLEMENT-KATALOGUS der derde uitgave in 1872 van de Boekerij van het Historisch Genootschap, gevestigd te Utrecht. 1882. . . . . - 1.10.

ABRAHAM DE WICQUEFORT, Histoire des Provinces-Unies des Païs-Bas, depuis le parfait establissement de cet estat par la paix de Munster. Tom. I—IV. . . - 26.00.

Jhr. Mr. A. M. C. VAN ASCH VAN WIJCK, Een Woord in het belang van het Nederl. Archiefwezen. 1846. - 0.20.

Bovenstaande werken zijn, voor zoover zij voorhanden zijn, door de Leden **tegen de helft** van den prijs te bekomen.